

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2364
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1361

HELLEN VE ROMA TARİHİ

Yazar

Prof.Dr. Oğuz TEKİN (Ünite 1-8)

Editör

Prof.Dr. Oğuz TEKİN

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2011 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic, tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

UZAKTAN ÖĞRETİM TASARIM BİRİMİ

Genel Koordinatör

Prof.Dr. Levend Kılıç

Genel Koordinatör Yardımcısı

Doç.Dr. Müjgan Bozkaya

Öğretim Tasarımcıları

Yrd.Doç.Dr. Alper Tolga Kumtepe

Uzm. Orkun Şen

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Öğr.Gör. Nilgün Salur

Ölçme Değerlendirme Sorumlusu

Öğr.Gör. Özlem Doruk

Kitap Koordinasyon Birimi

Yrd.Doç.Dr. Feyyaz Bodur

Uzm. Nermin Özgür

Kapak Düzeni

Prof. Tevfik Fikret Uçar

Dizgi

Açıköğretim Fakültesi Dizgi Ekibi

Hellen ve Roma Tarihi

ISBN
978-975-06-1038-7

1. Baskı

Bu kitap ANADOLU ÜNİVERSİTESİ Web-Ofset Tesislerinde 6.000 adet basılmıştır.
ESKİŞEHİR, Eylül 2011

İçindekiler

Önsöz vii

Ege'de Tunç Çağı.....	2
EGE DÜNYASI'NIN SINIRLARI.....	3
EGE'DE TUNÇ ÇAĞI KRONOLOJİSİ	3
KIKLAD ADALARI VE KÜLTÜRÜ	4
GİRİT ADASI VE MİNOS UYGARLIĞI	5
YUNANİSTAN VE MİKEN UYGARLIĞI.....	10
TROIA	14
Özet	16
Kendimizi Sınayalım	17
Okuma Parçası	18
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	18
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	19
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	19

1. ÜNİTE

Ege Göçleri, Kent-Devletleri ve Kolonizasyon	20
EGE VE DOR GÖÇLERİ.....	21
EGE'DE KARANLIK ÇAĞ	23
YUNAN ALFABESİ	24
KENT-DEVLETİ	24
Ortaya Çıkışı ve Karakteristik Özellikleri.....	24
Yönetim Biçimleri	26
Yönetim Kurumları	28
Magistratlar.....	28
Halk.....	29
ATİNA'NIN SİYASAL VE TOPLUMSAL YAPISI	29
Drakon	30
Solon	30
Tiran Peisistratos ve Oğulları.....	31
Kleisthenes ve Demokrasi	32
KOLONİZASYON	33
Tanımı	33
Nedenleri	33
Sonuçları	33
Özet	34
Kendimizi Sınayalım	35
Okuma Parçası	36
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	36
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	37
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	37

2. ÜNİTE

M.Ö. 5. Yüzyıl Savaşları	38
PERSLER.....	39
IONIA AYAKLANMASI.....	40
PERS-HELLEN SAVAŞLARI	41
Maraton Savaşı.....	41
Artemision ve Thermopylai Savaşları.....	42
Salamis Deniz Savaşı.....	42
Plataia ve Mykale Savaşları.....	42
I. Delos Deniz Birliği	43

3. ÜNİTE

Hellenlerin Doğu Akdeniz Seferi ve Kallias Barışı	44
PELOPONNESOS SAVAŞI	44
Savaşın Nedeni	44
Savaşın Başlaması.....	44
Arkhidamos Savaşı	45
Nikias Barışı.....	45
Sicilya Seferi.....	46
Lysandros'un Notion Zaferi	46
Arginussai Savaşı	46
Aigospotamoi Savaşı	46
SATRAP KYROS'UN AYAKLANMASI	47
KORINTHOS SAVAŞI	48
İKİNCİ DELOS DENİZ BİRLİĞİ	49
THEBA'IN ÜSTÜNLÜK DÖNEMİ	49
Özet	50
Kendimizi Sınayalım	52
Okuma Parçası	53
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	54
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	54
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	55

4. ÜNİTE

Büyük İskender ve Hellenistik Çağ	56
MAKEDONYA KRALLIĞI VE II. PHILIPPOS	57
Kutsal Savaş.....	58
Khaironeia Savaşı	58
Korinthos Birliği	59
BÜYÜK İSKENDER VE DOĞU SEFERİ.....	59
Anadolu'ya Geçiş	60
Lydia'da	60
İonia'da	61
Karia'da	61
Lykia'da	62
Pamphylia'da	62
Pisidia'da	63
Phrygia'da	63
Galatia'dan Kilikia'ya.....	63
Issos Savaşı.....	64
Gaugamela Savaşı	65
Büyük İskender İmparatorluğu'nun Yapısı ve Niteliği	66
BÜYÜK İSKENDER'DEN SONRA: İSKENDER'İN HALEFLERİ	67
Tripuradeisos'taki Devlet Konseyi.....	68
Gaza Savaşı.....	68
İskender'in Haleflerinin Egemenlik Mücadelesi.....	68
Ipsos Savaşı	69
Korupedion Savaşı	70
Özet.....	71
Kendimizi Sınayalım	73
Okuma Parçası	74
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	74
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	74
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	75

Roma: Kuruluşu, Krallık ve Cumhuriyet Dönemleri	76
İTALYA'NIN COĞRAFYASI.....	77
ROMA'NIN LATİNLERCE İSKANI	77
ETRÜSKLERİN EGEMENLİĞİ.....	78
ROMA'NIN KURULUŞ EFSANESİ.....	79
KRALLIK DÖNEMİNDE ROMA'NIN SOSYAL DÜZENİ VE DEVLET İDARESİ	80
CUMHURİYET İDARESİNİN KURULMASI, YÖNETİM ŞEKLİ VE KURUMLAR.....	81
ON İKİ LEVHA KANUNLARI	82
ROMA'NIN İTALYA'DA VE AKDENİZ'DE YAYILMASI.....	82
Samnit Savaşları.....	82
Kartaca Savaşları.....	82
Makedon Savaşları.....	83
Seleukos Kralı III. Antiokhos İle Savaş.....	84
GRACCHUS KARDEŞLERİN REFORMLARI	84
MÜTTEFİKLER SAVAŞI	85
MITHRADATES SAVAŞLARI.....	85
ROMA İÇ SAVAŞI: ROMALILAR ROMALILARA KARŞI	86
Dictator Sulla ve Reformları.....	86
Pompeius	86
Birinci Triumvir'lik ve Caesar	87
İkinci Triumvir'lik	88
Octavianus'un Zaferi	88
Özet	90
Kendimizi Sınayalım	91
Okuma Parçası	92
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	92
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	93
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	93

5. ÜNİTE

Roma İmparatorluğu'nun İlk Yüzyılı: Iulius-Claudius Hanedanı'ndan Flavius Hanedanı'na.....	94
IULIUS-CLAUDIUS HANEDANI.....	95
Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14).....	95
Tiberius (M.S. 14-37).....	98
Caligula (M.S. 37-41).....	99
Claudius (M.S. 41-54).....	100
Nero (M.S. 54-68).....	101
DÖRT İMPARATORLAR YILI.....	103
Galba (M.S. Haziran 68-Ocak 69)	103
Otho (M.S. Ocak-Nisan 69)	103
Vitellius (M.S. Nisan-Aralık 69).....	104
FLAVIUS HANEDANI	105
Vespasianus (M.S. 69-79).....	105
Titus (M.S. 79-81)	106
Domitianus (M.S. 81-96)	107
Özet.....	109
Kendimizi Sınayalım.....	111
Okuma Parçası	112
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	112
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	112
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	113

6. ÜNİTE

7. ÜNİTE

Evlât Edinilen İmparatorlardan Severus Hanedanına	114
EVLAT EDİNEN YA DA EDİNİLEN İMPARATORLAR	115
Nerva (M.S. 96-98)	115
Traianus (M.S. 98-117)	115
Hadrianus (M.S. 117-138)	117
ANTONINUS HANEDANI	119
Antoninus Pius (M.S. 138-161)	119
Marcus Aurelius (M.S. 161-180) ve Lucius Verus (M.S. 161-169).....	120
Commodus (M.S. 180-193)	122
SEVERUS HANEDANI	124
Septimius Severus (M.S. 193-211)	124
Caracalla (M.S. 211-217) ve Geta (M.S. 211)	126
Elagabalus (M.S. 218-222).....	127
Severus Alexander (M.S. 222-235).....	128
Özet	130
Kendimizi Sınayalım	131
Okuma Parçası	132
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	132
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	133
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	133

8. ÜNİTE

Askerî Anarşi Dönemi'nden Theodosius Hanedanına.....	134
ASKERİ ANARŞİ DÖNEMİ VE YENİ DÜZEN ARAYIŞI.....	135
Maximinus Thrax (M.S. 235-238) (M.S. 238: I. Gordianus, II. Gordianus, Pupienus, Balbinus)	135
III. Gordianus'tan (M.S. 238-244) Aemilianus'a (M.S. 253).....	135
Valerianus'tan (M.S. 253-260) Aurelianus'a (M.S. 270-275)	137
Dominatus Dönemi ve Tetrarşi: Diocletianus (M.S. 284-305) ve Maximianus (M.S. 286-305 ve 307-308)	138
Licinius (M.S. 308-324)	141
CONSTANTINUS HANEDANI.....	141
I. Constantinus (M.S. 307-337)	141
Iulianus (M.S. 361-363)	144
Iovianus (M.S. 363-364)	145
VALENTINIANUS HANEDANI.....	145
I. Valentinianus (M.S. 364-375)	145
Valens (M.S. 364-378)	146
Gratianus (M.S. 367-383)	146
II. Valentinianus (M.S. 375-392)	147
THEODOSIUS HANEDANI.....	147
I. Theodosius (M.S. 379-395)	147
Honorius (M.S. 393-423) ve Arcadius (M.S. 395-408).....	147
II. Theodosius (M.S. 402-450)	149
Özet	150
Kendimizi Sınayalım	151
Okuma Parçası	152
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	152
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	153
Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar	153
Sözlük	155

Önsöz

Açık Öğretim Fakültesi, Tarih Bölümü öğrencilerine yönelik hazırlanan bu kitap sekiz ünite olarak tasarlandı. Kitapta, Ege ve Akdeniz dünyasının yaklaşık 3500 yıllık bir dönemi ele alındı. Kuşkusuz kitabın ana eksenini Hellen ve Roma tarihi oluşturmaktadır. Birinci ünite, Hellen tarihinin oluşmasına ön ayak olan ya da Hellen tarihinin en erken izlerinin bulunabileceği Ege coğrafyasının Tunç Çağı anlatılmaktadır. Kiklad Adaları, Girit'deki Minos uygarlığı ve Yunanistan'daki Miken uygarlığı gerçekten de Hellen kültür ve uygarlığının öncüsüdürler.

İkinci ünite, Ege göçleri, kent-devletleri ve kolonizasyon ele alındı. Bu dönem, artık, Hellen tarih ve uygarlığının oluşum ve gelişim aşamalarını en iyi şekilde gözler önüne sermektedir; Hellen uygarlığının, Yunanistan'la sınırlı kalmayıp, kolonizasyonla Ege ve Akdeniz dünyasına yayıldığı bir süreç söz konusudur. Üçüncü ünite, Ege Dünyasını sarsan bir dönemi yansıtmaktadır. Bu döneme Doğu'nun en büyük gücü Perslerle, Batının en büyük gücü Atinalılar'ın savaşı damgasını vurmuştur. Kuşkusuz Atinalılar bu savaşta yalnız değildiler; müttefiklerin desteğiyle Perslere karşı varlıklarını ve onurlarını koruma çabası içindeydiler. Ancak M.Ö. 5. yüzyıl bu savaşla kalmadı; aynı zamanda Hellenlerin Hellenlere karşı savaşına da sahne oldu. Pers tehlikesini bir ölçüde atlatan Hellenler, bu kez kendi aralarında savaştılar. Savaşın bir kutbunda Atina, diğer kutbunda Sparta vardı. Dördüncü bölüm, Hellen dünyasında çığır açan bir dönemdir. Tarihin gelmiş geçmiş en büyük komutanı olarak kabul edilen Büyük İskenderle birlikte Hellen kültürünün sınırları Akdeniz'in ötesine taşıdı. Bu devasa imparatorluğun sınırlarını korumak ve ondan pay almak, başka bir mücadelenin başlamasına neden oldu; Hellenistik Çağ, kültüre olduğu kadar savaşlara da damgasını vurdu.

Beşinci üniteyle artık Roma'nın Cumhuriyet dönemine geçilmektedir. Altıncı ve yedinci ünitelerde Roma İmparatorluğu'nun en parlak ikiyüzyılı anlatılmaktadır. Kitabın son ünitesinde ise bir yandan Roma İmparatorluğu'nun içine düştüğü anarşi ve kaos gözler önüne serilirken, öte yandan toparlanma ve yeniden yapılanma çabalarının boşa çıkarak nihayetindeki çözülme ve ikiye ayrılma süreci ele alınmaktadır. Gerçekten de bir Akdeniz imparatorluğuna dönüşmüş olan Roma, dış güçlerin baskısına fazla dayanamadı. Dış güçleri kılıçla teslim alan imparatorluk, yine kılıçla dış güçlere teslim oldu. Roma'nın batıdaki yarısının M.S. 476'da son bulmasıyla, imparatorluğun doğu yarısı varlığını ve Akdeniz coğrafyasındaki egemenliğini sürdürmeye devam etti. Fakat biz, kitabımızı M.S. 476 yılı ile sınırladık; klasik Roma anlayışından, inancından, mimarisinden ve de yaşam biçiminden bir hayli farklı bir yapıda olduğundan dolayı çok sonraları modern tarihçiler tarafından "Bizans" olarak adlandırılan Doğu Roma İmparatorluğu'nu kitaba dahil etmedik.

Bu vesileyle kitabın hazırlık sürecinde yardımlarını esirgemeyen Prof.Dr. A.Vedat Çelgin, Prof.Dr. Bedia Demiriş, Yrd.Doç.Dr. Hamdi Şahin, Araş.Gör.Dr. Gürkan Ergin, Araş.Gör. Aliye Erol-Özdizbay ve İnci Türkoğlu'na teşekkür ederim.

Editör ve Yazar
Prof.Dr. Oğuz TEKİN

HELLEN VE ROMA TARİHİ

Amaçlarımız

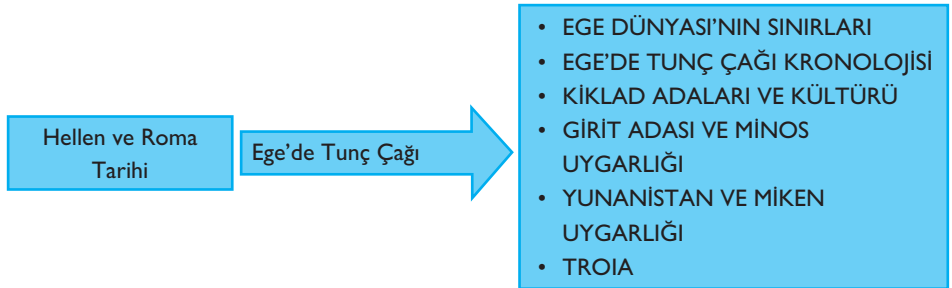
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Eski Hellen uygarlığının kökenlerini oluşturan Kiklad Adaları, Minos ve Miken uygarlıklarının karakteristik özelliklerini açıklayabilecek;
- Girit Adası'ndaki Minos uygarlığının neden günümüz Avrupa uygarlığının beşiği olarak kabul edildiğini tartışabilecek;
- Minos ve Miken uygarlıkları arasındaki ilişkileri ve etkileşimi açıklayabilecek;
- Troia'nın Tunç Çağı uygarlığını tanımlayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Ege'de Tunç Çağı
- Kiklad Adaları
- Mermer idoller
- Girit
- Minos
- Knossos
- Saraylar
- Linear A ve B
- Miken / Akha
- Mykenai
- Kahramanlar Çağı
- Agamemnon
- Troia
- Troia Savaşı

İçindekiler

Ege'de Tunç Çağı

EGE DÜNYASI'NIN SINIRLARI

Hellen uygarlığının kökenlerini oluşturan kültürlere geçmeden önce, bu uygarlıkların yer aldığı Ege coğrafyasına göz atmak yararlı olacaktır. Ege coğrafyası ya da daha kapsamlı bir ifade ile Ege Dünyası dendiğinde, kabaca, Ege Denizi'ne kıyısı olan ülkeler anlaşılmaktadır. Yunanistan, Makedonya ve Trakya ile Batı Anadolu, Ege Dünyası'nın kapsamı içindedir. Ege Denizi, kuzeyde Makedonya ve Trakya, batıda Yunanistan, doğuda Batı Anadolu kıyıları ve güneyde Girit Adası ile sınırlıdır.

Ege Denizi'ndeki belli başlı adalar ise, kuzeyde Thasos (Taşoz), Samothrake (Semadirek), Imbros (Gökçeada), Tenedos (Bozcaada) ve Lemnos (Limni); Batı Anadolu kıyılarına yakın olarak, kuzeyden güneye, Lesbos (Midilli), Khios (Sakız), Samos (Sisam), Kos (İstanköy) ve Rhodos (Rodos); Yunanistan'a yakın adalar, kuzeyden güneye, Kuzey Sporad Adaları, Euboia (Eğriboz), Kiklad Adaları ve en güneyde Girit'tir. Aslında, yukarıda adları verilen adalardan Rhodos ve Kos, Anadolu'nun güney-batı kıyıları açıklarındaki On İki Adalar (**Dodekanesa**) grubuna dahildir. Günümüzde, Ege Denizi'ndeki adalardan Imbros (Gökçeada) ve Tenedos (Bozcaada) Türkiye sınırları içinde kalırken, geri kalanlar Yunanistan sınırları içindedir. Bu tablo bize, ilgilendiğimiz coğrafi alanın esas olarak Ege Denizi veya Ege havzası ile sınırlı olduğu göstermektedir. Ancak, Eski Hellen Dünyası'nın sınırları, yukarıda tanımlanan Ege Dünyası'nın sınırlarının çok ötesine uzanmaktadır. Ege göçleri, kolonizasyon ve Büyük İskender'in fetihleri Eski Hellen kültür ve uygarlığının neredeyse tüm Akdeniz'e hatta Hindistan'a kadar yayılmasına neden olmuştur.

Dodekanesa: Eski Yunanca'da *Dodeka*, on iki; *nesa* ise ada anlamına gelen *nesos* kelimesinin çoğul halidir.

EGE'DE TUNÇ ÇAĞI KRONOLOJİSİ

Ege Dünyası, M.Ö. yaklaşık 3100 yılı civarında tarihöncesi çağlardan çıkmış ve "Tunç Çağı" olarak adlandırılan bir sürece girmiştir. Bu süreç yaklaşık M.Ö. 1100 civarında tamamlanır. Ancak bu tarihler daha ziyade Girit ve Yunanistan için geçerlidir; Kikladlarda süreç daha önce (M.Ö. 1400 civarında) son bulmuştur. Dönemin Tunç Çağı olarak adlandırılmasının nedeni, bakır-kalay alaşımı olan tunçtan yapılmış eşyaların ya da silahların Ege Dünyası'nda görülmeye başlamasıdır. Fakat bu metal objeler nispeten nadir olup, daha çok toplumun üst tabakalarındaki kişilerin elindedir. Tunç Çağı'nın yaklaşık ilk bin yılı İlk Tunç Çağı'nı kapsamaktadır. Tunç Çağı, Girit'te *Minos*, adalarda *Kiklad*, Yunanistan'da ise *Hellas* olarak adlandırılır. Örneğin Yunanistan'ın İlk Tunç Çağı'ndan söz edecek olursak, "İlk Hellas" dememiz gerekecektir. Batı Anadolu'da ise, Tunç Çağı için herhangi bir

özel adlandırma olmamakla birlikte, Troia belirleyici ve temsil edici bir rol oynamaktadır. Aşağıda, sadece, Ege'deki Tunç Çağı'nın ana dönemleri ve kapsadıkları tarihler gösterilmiştir. Aslında her dönem kendi içinde üç alt evreye ve alt evreler de A veya B şeklinde alt bölümlere ayrılmaktadır; ancak bu alt evreler aşağıda gösterilmemiştir.

Tablo 1.1
Ege'de Tunç Çağı kronolojisi (Alt dönemler gösterilmemiştir).

İlk Tunç	: M.Ö. 3100 - 2100
Orta Tunç	: M.Ö. 2100- 1700
Son Tunç	: M.Ö. 1700 - 1100

KIKLAD ADALARI VE KÜLTÜRÜ

Kiklad Adaları, günümüz Yunanistan'ının siyasi sınırları içinde kalmakta olup bu ülkenin güney-doğu kıyısı açıklarında yer alır. Bir adalar topluluğu olan Kikladlar'da 200'den fazla ada olduğu tespit edilmiştir; ancak bunların çok büyük bir kısmı, iskâna müsait olmayan batık adaların su yüzeyindeki zirveleri veya adacıklarıdır. Eski Yunanların **Kyklades** olarak adlandırdıkları Kikladlara dâhil belli başlı adalar arasında, kuzeyden güneye doğru, Kea, Andros, Tinos, Mykonos, Delos, Kythnos, Syros, Seriphos, Siphnos, Melos, Paros, Naksos, Amorgos, Sykinos, Ios, Santorini ve Anafi'nin adlarını sayabiliriz. Adalar, kutsal Delos Adası etrafında kümelenecek olup bunlardan Melos ve Santorini (antik Thera) volkanik adalardır. Kiklad Adaları, Yunanistan'ın güney-doğusundan Anadolu'nun güney-batısına bir köprü gibi uzanarak Yunanistan'dan Anadolu'ya ulaşımı kolaylaştırırlar.

Kiklad Adaları'ndaki kültüre ilişkin en önemli izler Neolitik'ten sonraki kültür aşaması olan İlk Tunç Çağı'na aittir (M.Ö. yak. 3000-2000). Melos Adası'ndaki Phylakopi'de, Kea Adası'ndaki Ayia Irini'de ve Thera Adası'ndaki Akrotiri'de ve Ios Adası'ndaki Skarkos'ta yapılan arkeolojik kazılar, Kikladların Tunç Çağı kültürünü daha iyi anlamamızı sağladı. Kazı ve araştırmalar, Geç Neolitik ve İlk Tunç Çağı'nda adalarda yaşayanların köy niteliğindeki ufak yerleşmelerde iskân ettiklerini, kilden veya mermerden çanak-çömlek imâl edip kullandıklarını, buğday ekip biçtiklerini, domuz, koyun ve keçi yetiştirdiklerini, balıkçılıkla uğraştıklarını ve ölümlerini -bazılarının içi taşla kaplanmış- sığ çukurlara gömdüklerini göstermektedir.

Tunç Çağı, Kiklad Adaları'nda "Kiklad" adıyla tanımlanır. Bu nedenle, Kiklad Adaları'ndaki İlk Tunç Çağı için "İlk Kiklad" veya "Erken Kiklad" dememiz gerekir. Karakteristik özelliklerinden dolayı İlk Kiklad Kültürü, Grotta-Pelos ve Kampos (her ikisi de İlk Kiklad I), Keros-Syros (İlk Kiklad II), Kastri ve Phylakopi I (her ikisi de İlk Kiklad III) olmak üzere beş kültür dönemine ayrılmıştır. Kikladlar uygarlığına ilişkin herhangi bir yazılı belge bulunmadığından, söz konusu uygarlığa ait bilgilerimiz esas olarak arkeolojik buluntu ve kalıntılara dayanmaktadır. Adalardaki doğal zenginlikler nedeniyle, buralarda yaşayanların nispeten refah içinde oldukları ve hatta değerli hammaddeleri ihraç ettikleri söylenebilir. Melos Adası, volkanik cam olarak da adlandırılan obsidyen; Siphnos Adası, kurşun, gümüş ve bakır; Paros ve Naksos adaları ise mermer ve zımpara minerali açısından zengindir. Zımpara minerali mermer işçiliğinde çok ihtiyaç duyulan bir hammaddeydi. Kiklad kökenli hammaddelerin, adalar dışındaki komşu ülkelerde imal edilen eşya ve eserlerde de kullanılmış olması, bu hammaddelerin adalardan dışarıya ihraç edilmiş olduğunu göstermektedir.

Kyklades: Eski Yunanca'da "daire, çevresinde, çevreleyen" anlamlarını taşıyan *kyklos* sözcüğünden türetilmiş olup kutsal Delos Adası'nı çevreleyen adaları ifade etmektedir.

Kiklad Adaları kültürü esas olarak İlk Tunç Çağ kültürüdür.

DİKKAT

İlk Tunç evrelerine adlarını veren Grotta, Naksos Adası'nda; Pelos, Melos Adası'nda; Kampos, Paros Adası'nda; Kastri, Syros Adası'ndadır.

Kiklad Adaları'ndaki İlk Tunç Çağı Kültürü'nün en karakteristik buluntuları mermer **idolleridir**; bu idollerden Paros Adası yakınındaki Saliagos Adası'nda çok miktarda bulunmuştur. Birkaç santimetreden bir metreye kadar değişik boylarda yapılmış olan Kiklad mermer idollerinin yüzlerinde sadece burun gösterilmekte, kaşlar, gözler ve dudaklar, doğal mi-

nerallerden elde edilen boya ile belirtilmekteydi. Erkeğin tasvir edildiği örnekler varsa da idollerin çoğu, kadını temsil etmekteydi. Sayıca önemli bir kısmının mezarlarda bulunmuş olması, onların, daha ziyade ölüyle birlikte mezara bırakılmak için imal edilmiş olduklarını işaret etmektedir. Gerek yukarıda sözünü ettiğimiz Kiklad kökenli hammaddelerin gerekse mermer idollerin Ege Denizi'ndeki diğer adalarda, Yunanistan'ın doğusu ve güneyi ile Batı Anadolu'da ele geçmiş olması, bu kültürün etki alanını ya da en azından dış ülkelerle ilişkisini göstermesi açısından önemlidir.

Resim 1.1

Kiklad Kültürü'ne ait mermer kadın idoli. M.Ö. yak. 2600-2400.

Kaynak: Neils (2008), res. 15.

İdol: Çok tanrılı dinlerde, tanrı veya tanrıçayı temsil eden, karakteristik özellikleri tam olarak belli edilmemiş, sade, tapınma amaçlı insan yapımı nesne.

Kiklad Adaları kültürünü temsil eden idollere ve diğer eserlere internet yoluyla aşağıda belirtilen "Museum of Cycladic Art" web sitesinden ulaşabilirsiniz: <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=3>

İNTERNET

Girit'e yakın olan güneydeki Kiklad Adaları, M.Ö. yak. 1700'den itibaren (Orta Kiklad dönemi başı), Girit'in etkisine girmeye başladı. Thera Adası'ndaki Akrotiri'de yapılan arkeolojik kazılarda birkaç katlı, duvarları fresklerle süslü etkileyici bir yapı ortaya çıkarıldı. Kazılarda bulunan Linear A tablet parçaları ve freskler, adadaki Girit etkisini ve hatta egemenliğini göstermektedir. Orta Kiklad Dönemi'nde, önceki dönemin mermer idollerinin aksine, bu kez geometrik bezemeli çanak çömlek dikati çekmektedir. Thera Adası'ndaki volkanik patlama, bu yapının da lav ve küller altında kalarak "korunmasına" neden olmuştu. Kazılarda insan iskeletlerine rastlanılmamış olması, burada yaşayanların kaçmaya fırsat bulabildiklerini göstermektedir.

Kiklad Adaları Kültürü'nün en tipik eserleri nelerdir ve ne amaçla yapılmış olabilirler?

SIRA SİZDE

1

GİRİT ADASI VE MİNOS UYGARLIĞI

Yunanistan'ın güneyindeki Mora Yarımadası'nın (Peloponnesos) yaklaşık 120 km güney-doğusunda yer alan Girit Adası, aynı zamanda Ege Denizi'nin güney sınırı-

nı oluşturmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan Girit, Ege adalarının en büyüğüdür. 250 km. uzunluğunda ve 50 km. genişliğindeki adanın yüzölçümü 8.300 km²'dir. Dağlık bir fiziki yapısı olan Girit'teki en önemli dağlar, batıdan doğuya doğru, Beyaz Dağlar, İda Dağı ve 2500 metrelik zirvesiyle Dikte Dağı'dır. Girit'in en büyük ovası ise güneydeki Mesara Ovası'dır. Bir kısmı saray olarak tanımlanan yerleşim merkezleri ise daha ziyade adanın doğu yarısındadır. Girit'te yaşayan halkın geçim kaynağının balıkçılık, tarım ve hayvancılığa dayalı olduğu söylenebilir. En önemli tarımsal ürünler arasında buğday, zeytin, incir ve üzüm yer almaktaydı; hayvancılık esas olarak koyun, keçi ve domuz besiciliğine dayanmaktaydı. Girit'in en önemli merkezleri orta kesimin kuzeyinde, Knossos, güneyde Phaistos ve Hagia Triada, doğuda Malia, Mokhlos, Gournia, Petras, Palaikastro ve Zakros'tu. Batı yarısındaki en önemli yerleşim ise Kydonia'da (Khania) bulunmaktaydı. Bu merkezlerden Knossos, Malia, Phaistos ve Petras'ta birer saray bulunmaktaydı.

Ada hakkındaki bu kısa girişten sonra, artık, Eski Hellen uygarlığının ve dolaşısıyla günümüz Avrupa uygarlığının beşiği olarak kabul edilen Girit uygarlığına geçebiliriz. Kuşkusuz Girit'e atfedilen "Avrupa uygarlığının beşiği" yakıştırmasının ardında, ırksal bir köken iddiası değil, kültürel köken ya da kültürel miras arayışı olduğunu belirtmeliyiz. Giritliler, Hint-Avrupa dil grubuna yabancı olan bir dil konuşuyorlardı ve bu nedenle kendilerinden çok daha sonraki bir uygarlığa damgasını vuran Eski Hellenlerin ataları değillerdi. Tunç Çağı Giritlilerinin etnik kökeni henüz açıklanamamış olsa da, adaya ilk yerleşenlerin, olasılıkla Paleolitik Dönem sonunda veya Neolitik Dönem başlarında Anadolu'dan gelmiş olabilecekleri ileri sürülmektedir. Girit Adası'nda, kimi bilim adamlarına göre birdenbire ortaya çıkan bu uygarlık, kültürel kaynağını nereden alıyordu? Olasılıkla o dönemde en parlak dönemlerini yaşayan Mezopotamya ve Mısır kültürleri, Yakın Doğu ve Kuzey Afrika aracılığıyla Girit'e ulaşmıştı. Böylece Orta Tunç Çağı'nın ilk evrelerinde, yani M.Ö. 2. binyıl başlarında, Girit'te, ihtişamlı saraylarla temsil edilen yüksek bir uygarlık ortaya çıktı ve bu uygarlık Orta Tunç Dönemi boyunca önemini ve etkisini sürdürdü; Geç Tunç Çağı'yla birlikte ise çöküş süreci başladı.

Homeros'un *İlyada Destanı*'nda (XIX.172-179) Knossos ve Kral Minos'un adları geçmektedir. *İlyada Destanı*'nda Knossos'tan "Girit'in en büyük kenti" olarak söz edilmekte; Minos adlı kralının da "Zeus ile sohbet edecek kadar güçlü" olduğu vurgulanmaktadır. Yunan tarihçi Thukydides ise, Girit'in, "denizlere ilk hükmeden Kral Minos'un yurdu" olduğunu anlatmaktadır (Thuk. I.4). Thukydides, Minos'un bu gücünü, *thalassokrasi* ile ifade etmektedir. Ancak Thukydides'in, kendinden nerdeyse 1000 yıl önce "yaşamış" bir krala ilişkin yargısı, gerçek ile mitoloji arasında bir yerdedir. Adada kazı yapan Sir Arthur Evans, Girit'in Tunç Çağı uygarlığını, adanın efsanevi kralı Minos'tan dolayı, "Minos Uygarlığı" olarak adlandırmıştı. Çünkü, bu uygarlık Yakın Doğu ve Avrupa'nın eski uygarlıklarına benzemiyordu; kendine özgü bir karakteri vardı. Böylece, Girit'in Tunç Çağı uygarlığı, Erken Minos, Orta Minos ve Geç Minos olarak tanımlandı; her biri kendi içinde alt bölümlere de ayrıldı: Orta Minos I, Orta Minos II, Orta Minos III gibi.

DİKKAT

Thalassokrasi, Eski Yunanca bir sözcük olup "Denizlere egemen olmayı" ifade etmektedir.

Girit'te Orta Tunç (Orta Minos), iki dönem altında incelenir:

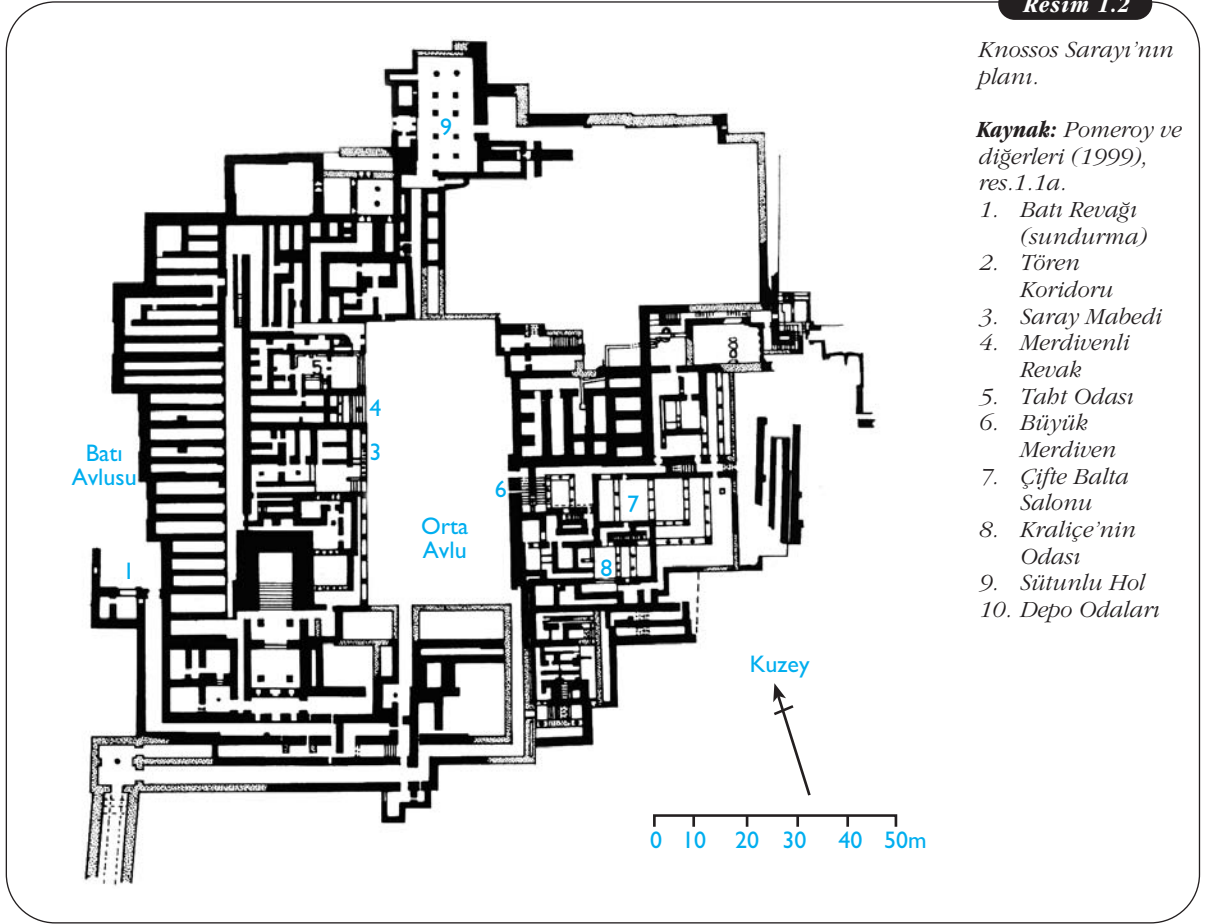
- a) İlk Saraylar Dönemi (M.Ö. 1900-1700)
- b) Yeni Saraylar veya İkinci Saraylar Dönemi (M.Ö. 1700-1450)

Resim 1.2

Knossos Sarayı'nın planı.

Kaynak: Pomeroy ve diğerleri (1999), res.1.1a.

1. Batı Revağı (sundurma)
2. Tören Koridoru
3. Saray Mabedi
4. Merdivenli Revak
5. Tabt Odası
6. Büyük Merdiven
7. Çifte Balta Salonu
8. Kraliçe'nin Odası
9. Sütunlu Hol
10. Depo Odaları

Kalıntıları bugünkü Heraklion'a yakın bir yerde bulunan Knossos'taki saray ilk olarak M.Ö. 1900 civarında inşa edilmeye başlanmıştı. Fakat sarayın temelleri altında Neolitik'e kadar giden daha eski yerleşme tabakaları vardır. Girit saraylarına model oluşturan prototiplere bir örnek, Girit'in güney-doğu kıyısında yer alan Myrtos'tur. Yapılan arkeolojik kazılarda avlusu, oturma odaları, mutfakları, depoları, atölyeleri ve bir ibadet mekânının olduğu yaklaşık 100 odalı büyük bir yapı kompleksi ortaya çıkarılmıştır. Ancak bazı bilim adamları, Myrtos'un Girit saraylarının prototipi olmadığını, beş-altı büyük ailenin bir arada yaşamını sürdürdüğü büyükçe bir mekân olarak görmektedirler. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki, "saray" sözcüğü bazı bilim adamları tarafından ihtiyatla kullanılmakta, "saray" yerine "avlu merkezli yapı kompleksi" veya "merkezi avlulu yapılar" gibi deyimlerin kullanılması tercih edilmektedir.

Sir Arthur Evans'ın Knossos'ta gerçekleştirdiği kazılar, sarayın mimarisi ve sanatı hakkında çok şey öğrenmemizi sağladı. Yunanistan'da oluşan Akha (Miken) sanatı da Girit sanatından etkilenmişti. Girit sarayları genelde iki katlıydı; çok sayıda odalar ve avlulardan oluşan Knossos sarayı âdeta bir labirent andırıyordu. Bu nedenle, Theseus ve Minotauros canavarı efsanesine konu olmuştu (Bkz. Okuma Parçası). Sarayların etrafı, Yakın Doğu saraylarının aksine, surla çevrili değildi; bir ada uygarlığı olması nedeniyle Giritliler savunma gereksinimi duymamış olmalıydılar. Sarayların duvarları çeşitli konuların işlendiği fresklerle süslüydü.

Girit'in kuzey-doğusundaki Malia Sarayı ile Suriye'deki Mari Sarayı'nın benzerliğinin dikkat çekici olması, Girit saraylarının Yakın Doğu'daki örneklerden ilham alınarak inşa edilmiş olduğunu işaret etmektedir. M.Ö. yak. 1700 civarında yani Orta Minos II Dönemi sonunda, ilk saraylar kesin olarak bilinmeyen bir nedenle (istila, deprem veya saraylar arasındaki şiddetli bir savaş) yakılıp yıkılmış ve hemen ikinci kez daha büyük ve daha görkemli olarak inşa edilmişti. Bu dönem Yeni Saraylar veya İkinci Saraylar Dönemi olarak adlandırılmaktadır. Arthur Evans'ın Knossos'ta kazı yaptığı saray da bu dönemin sarayıdır. Sarayların etrafında sur bulunmadığından, merkezden dışarıya doğru bir yapılanma ve gelişim söz konusudur. Yeni saraylarda, dikdörtgen planlı merkezi avlu etrafında kümelenen çok sayıdaki oda ile depoların tasarımı ve güneş ışığının binanın içeri girmesini sağlayan ışık kuyuları, yani ufak avlular, en dikkat çekici unsurlardır. "Batı avlusu" da yeni saraylar döneminin bir özelliğiydi ve Girit'in diğer saraylarında da mevcuttu. Bu dönemde, içlerinde iri küplerin yer aldığı dar uzun depolar artık sarayın içine alınmıştı. Küplerde hububat, zeytin, zeytinyağı ve şarap saklanıyordu.

M.Ö. 1450/1400 civarında ise deprem, volkanik patlama veya istilâ gibi nedeni tam olarak bilinmeyen son bir felaketten sonra adadaki saraylarda yeniden fakat daha büyük bir yıkım söz konusu oldu. Bu tarihten sonra Girit uygarlığında bir çöküş başladı. Yıkıma neden olarak Thera (Santorini) adasındaki yanardağın patlaması ve birbirini izleyen yüksek şiddette depremler gösterilmektedir. Ancak, son yapılan araştırmaların ışığında, bilim adamları Thera Adası'ndaki volkanik patlamanın M.Ö. 15. yüzyılın ikinci yarısında değil, M.Ö. 17. yüzyılın sonlarında gerçekleştiğini öne sürmektedirler. Bu demektir ki, yeni sarayların yıkım nedeni Thera'daki volkanik patlama olamazdı; çünkü saraylar patlamadan neredeyse 200 yıl sonra yıkılmışlardı. Bu dönem aynı zamanda Yunanistan'daki Akhaların güçlü olduğu bir dönemdi. Bir görüşe göre, Girit'in bu zor durumunu fırsat bilen Akhalar da adayı istila etmiş olabilirlerdi. Bu son yıkımdan adada yalnızca Knossos ayakta kalabilmişti. Bu nedenle Knossos için, bir Üçüncü Saray Dönemi'nden söz etmek yanlış olmayacaktır.

Giderek zayıflayan Knossos, M.Ö. 13. yüzyılın sonlarında tamamen terk edildi. Geç Minos Dönemi olarak tanımlanan M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısında vazo süslemelerinde, fresklerde ve yazıda görülen bazı özellikler, o dönemde Yunanistan'daki Akha kültürü ile benzerlik gösterdiğinden, adaya Yunanistan'dan bir Akha göçünün olduğu düşünülebilir. Bundan böyle Ege'de liderlik, Minos Girit'inden Miken liderliğindeki Yunanistan'a geçti.

Girit Adası'nda ne tür bir yönetim olduğu kesin olarak bilinmiyor. Fakat egemen görüş, adanın -en azından Yeni Saraylar Dönemi'nde- esas olarak Knossos'tan yönetildiğidir. Knossos'taki kral, dinsel gücü de elinde tutuyordu. Bu nedenle, Minos olarak adlandırılan Girit kralının, bir tanrı-kral kimliğini taşıdığı da ileri sürülmektedir.

Girit'in Tunç Çağı kültürü - mimari, vazo sanatı, heykeltıraşlık ve resim sanatının gösterdiği gibi- Eski Hellen uygarlığının çekirdeğini oluşturmaktadır. Fakat, yukarıda vurguladığımız gibi, bu çekirdekte o dönemde yüksek bir uygarlığı yaşayan Yakın Doğu uygarlıklarının payını da göz ardı etmemek gerekir. Nitekim, arkeolojik araştırmalar, Girit'in M.Ö. 2. binyılın başından itibaren Suriye'deki Ugarit ve Mısır ile ticari ilişkilerinin olduğunu ortaya koymuştur. Uluburun ve Gelidonya batıkları, o dönemdeki "uluslararası" ticaretin kanıtlarıdır. Ayrıca dönemin diplomatik dili olan Akkadça yazılmış Amarna mektuplarında Girit'ten Mısır firavununa veya firavun tarafından Girit'e gönderilen armağanların adları vardır. Ar-

mağan değiş-tokuşu, diplomatik ilişkilerin en erken uygulaması olarak kabul edilebilir. Mısır fresklerinde ve kabartmalarında, dış ülkelerden firavuna vergi olarak gönderilen armağanları taşıyan elçiler resmedilmiştir; elçiler arasında Giritliler ve Akhalar (*Akhaioi*) da bulunmaktadır. Hatta, Mısır firavunu III. Amenhotep'in vassalları olarak anılan bu kişilerin adları hiyeroglif yazısıyla yazılıdır. Tunç Çağı armağan repertuarı arasında çeyizler birinci sırayı almaktadır. Lüks malların varlığı, Girit'in dış ülkelerle diplomatik bağına ve ticari ilişkilerine kanıttır. Giritliler dışa açılımda öyle ileri gitmişlerdi ki Peloponnesos açıklarındaki Kythera Adası'nda bir koloni bile kurmuşlardı. Güney Kiklad Adaları'nı da egemenlik altına aldıkları, buralarda ele geçen Girit kökenli veya Girit üslubunda yapılmış buluntularla sabittir. Thera Adası'ndaki Akrotiri'de yürütülen kazılar, adadaki Minos varlığını doğrulamaktadır. Ayrıca, Akhaların (Mikenlerin) Anadolu'nun güçlü devleti Hititler ile ilişkisi olduğu da muhakkaktır. Hitit metinlerinde geçen "Ahhiyava", olasılıkla Akhaların ülkesi (Akhaia); "Millavanda / Milawata" ise, o zamanlar Akha yerleşmesinin bulunduğu Miletos'tu.

Mısırlılar, Girit Adasına Keftiu diyorlardı.

Girit'te iki tür yazı kullanılıyordu: M.Ö. 2 bin yılın başlarında *hiyeroglif* (piktografik yazı = resim yazısı), M.Ö. 1600'lerden sonra ise bir tür çizgi yazısı olan *Linear A* yazısı. Knossos'ta ele geçen ve M.Ö. 1450'lerden sonraya tarihlenen *Linear B* yazısının ise Girit'e değil, fakat Yunanistan'daki Akhalara özgü bir yazı olduğu anlaşılmıştır. Çünkü, Linear A yazısı, Girit'in başka merkezlerinde de bulunmasına karşılık, Linear B yazısı Knossos ve Kydonia (Khania) dışında ele geçmemiştir. Oysa Yunanistan'daki Akha merkezlerinde, örneğin, Mykenai ve Pylos'ta çok sayıda Linear B yazılı tablet ele geçmiştir. Ele geçen tabletlerden çıkan bir sonuç da, Girit'te önce hiyeroglif yazısının, sonra da Linear A yazısının kullanılmış olmasıdır. M.Ö. 1450 civarında Yunanistan'dan gelen Akhalar, Girit'i istila etmişlerdi ve ada Knossos'tan yönetilmeye başlanmıştı. Akhalar, Giritlilerin kullandığı Linear A yazısını kendi dillerine uydurarak Linear B'yi oluşturmuş olabilirlerdi. Yeni yazı sistemi kısa süre sonra Yunanistan'daki Akhalarca da benimsendi. Nitekim, saraylardaki fresklerde ve vazo resimlerinde görülen üslup değişiklikleri ile diğer bazı veriler de Akhaların adaya geldiklerine işaret etmektedir. Linear A yazısı henüz çözülememiştir; Linear B yazısı ise, İngiliz mimar Michael Ventris'in çabalarıyla çözülmüştür. Girit'te kullanılan Linear A yazısını esas olarak tabletlerden tanımıyoruz; papirüs ve parşömen gibi dayanıksız yazı materyalleri günümüze ulaşmadığından, bu tür materyalin Girit'teki kullanımına dair bilgimiz bulunmamaktadır. Mühür ise Girit'te İlk Minos döneminden itibaren kullanılmakta olup Orta Minos Dönemi'nde daha yaygındır.

Resim 1.3

Çift arı formunda altın kolye Minos mücevherciliğinin en güzel örneklerindedir. Malia, Khryssolakkos'ta bulunmuştur. M.Ö. 2. bin yılın ortası.

Kaynak: Stokstad, (1995), s.137.

Linear A veya B yazısı terimlerindeki *linear* sözcüğü çizgi veya çizgisel anlamını taşımaktadır; bu nedenle bu yazı *Çizgi Yazısı A* veya *B* olarak da adlandırılmaktadır.

DİKKAT

Kazılarda ele geçen eserler, Girit'te gelişkin bir metal işçiliği, mücevhercilik, vazo ve resim sanatının varlığını ortaya koymuştur. Çiftçilik ve zanaatın da ekonomideki yeri büyüktü; koyun ve keçi yününe dayalı olan tekstil, endüstriyel bir alan olmuştu. Devlet ekonomisi, diğer Yakın Doğu devletlerinde olduğu gibi, tarım ve hayvancılığa dayalı ürünlerin sarayda (veya tapınakta) toplanıp, daha sonra -toplumdaki hiyerarşik yapılanmaya göre- yeniden dağıtımı şeklindeydi. Bu ekonomik yapı, "yeniden dağıtımçı saray veya tapınak ekonomisi" olarak da adlandırılmaktadır.

Din, Tunç Çağı Giritlileri için de vazgeçilmezdi; öteki Eskiçağ toplumlarında olduğu gibi, dinin yaşamdaki rolü çok önemliydi. Giritliler esas olarak doğa tanrılarına tapıyorlardı. Saray içindeki bir mekân, tapınak olarak kullanılabilirdiği gibi, dağlarda da ibadet mekânları vardı. Dağlardaki ibadet mekânları *doruk tapınakları* ve *mağaralar* idi. Dağların doruklarına yakın çok sayıda "tapınak" keşfedilmiştir. Ancak, her ne kadar "doruk tapınağı" dense de, çoğu, dağların en yüksek noktalarında değildi. Önemli olan, belli bir yükseklikten aşağıdaki yerleşimin görülebilmesi ve aynı şekilde aşağıdan da tapınağın görülebilişiydi. Doruk tapınaklarında ele geçen altından yapılmış minik çifte baltalar ve Linear B tabletleri, bu tapınakların yalnızca halkın aşağı tabakalarının değil, saray mensuplarının da ibadet mekânı olduğunu göstermektedir. Bu tapınaklara bırakılan kilden adak eşyaları arasında çiftçilere yararlı ufak hayvanların modelleri ile sağlığına kavuşması istenen kol ve bacak gibi insan uzuvları da bulunmaktaydı. Doruk tapınaklarının yanı sıra mağaralar da ibadet yeri olarak kullanılmıştı.

SIRA SİZDE

Girit saraylarının etrafının surla çevrili olmamasının nedenini açıklayınız.

YUNANİSTAN VE MİKEN UYGARLIĞI

Yunanistan, tıpkı İtalya gibi, Avrupa'dan Akdeniz'e doğru uzanan bir yarımadadır; batısında İon Denizi, doğusunda Ege Denizi, güneyinde ise Akdeniz ile sınırlanmıştır. Dağlık bir ülke olan Yunanistan'da verimli tarımsal alanlar oldukça azdır. En yüksek dağları arasında, ülkenin kuzeyine doğru, kuzey-güney doğrultuda uzanarak Tesalya ile Epeiros bölgelerini ayıran Pindos Dağlarını; Yunanistan'ın kuzey-doğusundaki Olympos'u ve orta kesimin doğusuna doğru, Othrys Dağı'nı sayabiliriz. 2900 m.yi aşkın zirvesiyle Olympos, Yunanistan'ın en yüksek dağıdır. Peloponnesos'taki Taygetos Dağı ise Olympos ve Pindos'un ardından Yunanistan'ın en yüksek üçüncü dağıdır.

Yunanistan'daki ırmaklar, birkaçı dışında genellikle kısadır. Belli başlı ırmaklar arasında Akheloos, Haliakmon, Aksios ve Alpheios sayılabilir. Ayrıca, aynı adı taşıyan farklı ırmaklar da vardır. Örneğin, Penios adını taşıyan iki ırmak bulunmakta olup biri Tesalya'da diğeri de Peloponnesos'ta yer almaktadır.

Yunanistan, dağların doğal olarak böldüğü bölgelere ayrılmıştı. Bu bölgeler kuzeyden güneye, batı kıyılarına yakın olarak Epeiros ve Akarnania; iç kesimde, Tesalya; güneyde, Korint Körfezi'nin kuzeyinde, Aitolia, Phokis ve Boiotia; körfezin doğusunda, Attika; ülkenin güneyindeki Peloponnesos Yarımadası'nda ise, kuzeyde Akhaia; batıda, Elis; güneyde, Messenia ve Lakonia; iç kesimde, Arkadia; doğuda, Argolis'tir.

Yunanistan, dağlık bir ülke olduğundan, yaşam ve yerleşim koşulları insanları daha çok ovalık ve kıyı kesimlere yerleşmeye zorlamıştır. Bunun sonucu olarak denizcilik, Eski Hellen ulusunun en önemli faaliyet alanlarından birini, belki de başlıcasını oluşturmuştur.

Tunç Çağı, Yunanistan'da, "Hellas" olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle Tunç Çağı'nın ilk evresi için İlk Tunç Dönemi yerine, *İlk Hellas Dönemi* ifadesi kullanılır.

maktadır. Yunanistan'ın Argolis bölgesinde yer alan Lerna esas olarak İlk Tunç Çağı'yla (M.Ö. 2500-2200) temsil edilmektedir. Lerna'da ortaya çıkarılan yapının çatısı kiremitlerle kaplı olduğundan, yapıya, "Kiremitli Ev" adı verilmiştir. İki katlı ve megaron planlı yapının olasılıkla saray ya da idare merkezi gibi bir işlevi vardı.

Yunanistan, M.Ö. 2. binyılın başında (aynı zamanda Orta Tunç Çağı'nın da başlangıcı), bir görüşe göre Karadeniz'in kuzeyinden, bir görüşe göre ise doğudan, yani Anadolu'dan gelen ve "Akhalar" veya "Akhaialılar" (*Akhaioi*), olarak adlandırılan, Eski Yunanca konuşan Hint-Avrupalı bir halkın istilasına uğradı. Hint-Avrupa dil grubunu oluşturan halkların Ari ırktan olduğu ve kökenlerinin Karadeniz'in kuzeyinde, Orta Asya steplerinde bulunduğu ileri sürülüyordu. 19. yüzyılın bu ırkçı yaklaşımı, üstün ırk varsayımlarının geçerliğini yitirdiği günümüzde artık kabul görmemektedir. Akhaların konuştuğu Yunanca, Aiol ve Ion lehçelerinden oluşuyordu. O dönemde Yunanistan'da yaşayan Pelasglar, yeni gelenlere boyun eğmek zorunda kaldılar. Akhaların istilası, M.Ö. 2000-1700 yılları arasındaki bir dönemde, Yunanistan'ın içine yavaş yavaş nüfuz ederek oldu. Yunanistan, ülkenin o dönemdeki sakinlerinden dolayı Akhaia olarak anılmaya başlandı.

Akhalar, M.Ö. 2. binyılın ortalarından itibaren Yunanistan'da yüksek bir uygarlık meydana getirdiler. Bu dönem, Girit'in Üçüncü Saray Dönemi'ne (M.Ö. 1450-1200) ya da Ege Dünyası'nın Son Tunç Çağı'na (Geç Hellas) denk düşmektedir. Son yıllarda yapılan karbon 14 ve *dendrokronoloji* ölçümleriyle Son Tunç Çağı'nın başı M.Ö. yak. 1700'e çekilmiştir. Mısır, Mezopotamya, Kıbrıs, Anadolu ve en fazla Girit ile ticari ve kültürel ilişkileri olduğu anlaşılan bu uygarlık, en güçlü temsil edildiği yer olan Argolis Bölgesi'ndeki Mykenai kentinden dolayı "Mykenai" ya da "Miken" Uygarlığı olarak da adlandırılır. Akhalar; saraylar, kaleler ve anıtsal mezar yapılarıyla o dönemdeki Yunanistan ve Ege'nin en güçlü uygarlığına damgalarını vurdular. M.Ö. 16.-15. yüzyıllar (Geç Hellas I-II) Akha uygarlığının Sarayöncesi veya Erken Saraylar Dönemi'ni kapsar. Akhaların parlak dönemi olan M.Ö. 14. ve 13. yüzyıllar (Geç Hellas IIIA-B) büyük sarayların inşa edilmiş olduğu bir dönemdir ve aynı zamanda "Kahramanlar Çağı" olarak anılır.

Tarihleme yöntemleri:
Karbon 14, karbon içeren arkeolojik buluntulardaki (ağaç parçası, odun kömürü, bitki, tahıl, kumaş, deri, kemik vb.) radyoaktif karbon 14 izotopunun yoğunluğunun ölçülmesine dayalı bir tarihleme yöntemidir. Dendrokronoloji ise ağaç halkalarının sayılmasıyla yapılan tarihleme yöntemidir.

Akha ve Miken sözcükleri aynı toplumu ve uygarlığı ifade etmektedir; farklı anlamları yoktur.

DİKKAT

Akhalar, her biri kendi saray-kalelerinde hüküm süren feodal beylikler halinde yaşıyorlardı. Mykenai dışındaki önemli Akha merkezleri arasında Tiryns, Midea, Pylos, Thebai, Orkhomenos, Atina ve Gla'yı gösterebiliriz. Bunlardan ilk üçünde ortaya çıkartılan sarayların çekirdeğini *megaron* adı verilen dikdörtgen planlı bir yapı oluşturuyordu. Girit'in aksine Akha sarayları sur duvarı ile çevriliydi. Akhalar'dan sonra Yunanistan halkını oluşturan Arkaik ve Klasik Çağ Yunanları, bir insanın taşıyamayacağı büyüklükte iri taşlarla inşa edilmiş olan bu duvarların mitolojik dev yaratıklar olan *Kykloplar* (*Kyklopes*) tarafından inşa edildiğine inanıyorlardı. Akha saraylarının işlevi Minos saraylarının işlevine benziyordu. Yönetim merkezi olmasının yanı sıra törenlerin yapıldığı yer, üretim ve yeniden dağıtım merkezi ile tüketim fazlasının depolandığı yerd. Mykenai'daki saray, kuyu mezarlar ve kubbeli mezarlar (tholos'lar) burada aristokrat kral hanedanının hüküm sürdüğüne işaret etmektedir. Mykenai'daki sarayın ana kapısının lentosu üzerinde yer alan kabartmalarda antitetik (karşılıklı) pozda betimlenmiş iki aslan, sarayı koruyucu (apotropeik) bir imaj veriyordu ve olasılıkla Ana Tanrıça'yı temsil ediyordu. Bu aslanlı kapıyı, Hitit başkenti Hattuşa'daki (Boğazköy) aslanlı kapı ile karşılaştırmak mümkündür.

Resim 1.4

Akbalara ait altın mask. Mykenai'daki 5 no.lu kuyu mezarda bulundu. Mykenai'da kazı yapan H. Schliemann maskın Agamemnon'a ait olduğunu düşünmüştü. Bu tür masklar ölünün yüzüne konuyordu. M.Ö. 2. binyılın ortası.

Kaynak: Harris (2000), s.15.

Tholos: Yuvarlak ve tonozlu yapılara verilen addır.

Erken dönemlerin yönetici sınıfına ait mezarlar (M.Ö. 16. yüzyıl), bir kuyu gibi toprak yüzeyinden derine kazılmış olmalarından dolayı *kuyu mezarlar* olarak bilinirler. Kuyu mezarlar iki grup halindeydi ve her ikisi de duvarla çevrilmişti. Bu nedenle literatüre, *A Mezar Halkası* ve *B Mezar Halkası* olarak geçmişlerdir. A Mezar Halkası, 1876'da H. Schliemann tarafından, B Mezar Halkası ise 1952'de Yunan arkeologlar tarafından bulundu. A Mezar Halkası'ndaki mezarlar M.Ö. 1570-1500 arasına tarihlenirken, B Halkası M.Ö. 1650-1550 arasına tarihlenmektedir; bu durumda B Halkası, A Halkası'ndan daha eskidir. Sur duvarının içinde yer alan A Halkası'nda 6 mezar; surun dışında yer alan B Halkası'nda ise irili ufaklı 24 mezar ortaya çıkarılmıştır. Mezarlara tek gömü yapılmamış, aynı aile ve sülale mensupları da gömülmüştür. İnsan iskeletleri ve buluntuların incelenmesinden, söz konusu mezarların kuşaklar boyunca kullanılmış oldukları anlaşılmaktadır. Mezarlarda ele geçen eserler arasında altın masklar, değerli metal ve taşlardan mücevherler, metal ve seramik çanak çömlekler vardır. Bu eşyaların bir kısmı Girit, Kıbrıs, Mısır, Mezopotamya, Suriye, Anadolu ve Batı Avrupa'dan ithal edilen değerli metal ve taşlardan yapılmışlardı. Mezarlarda ele geçen eserlerin Girit etkisi göstermesi, o dönemde Yunanistan'ın Girit ile olan bağlarını açığa vurması açısından kayda değerdir. Daha sonra, olasılıkla M.Ö. 16. yüzyılın sonunda ortaya çıkacak olan kubbeli (veya tonozlu) **tholos** mezarların en önemlileri ise içinde bulunan değerli eserlerden dolayı yanlış olarak "Atreus Hazine Binası" olarak adlandırılan mezar yapısı ile "Klytemnestra" mezar yapısıdır. Bu mezarlara *dromos* denen dar uzun bir koridor ile girilmekte ve bu koridorun sonunda dairesel planlı mezar odası yer almaktadır; mezar odasının çatısı tonozla kapatılıyordu. Tamamlanmış ve içine gömü yapılan mezar odasının ve önündeki girişin üzeri tıpkı bir tümülüs gibi toprakla örtülüyordu. Atreus mezar odası yaklaşık 15 metre çapında ve yaklaşık 13 metre yüksekliğindedir. Krali veya soylu sınıfa mensup kişilere ait olan tholos mezarlar yüzyıllar önce soyulmuş olmalarına rağmen birkaçı soyulmadan günümüze ulaşabilmiştir.

Sosyal ve siyasal yapısı hakkında Homeros destanlarına çok şey borçlu olduğumuz bu yüksek uygarlık, M.Ö. 13. yüzyılın ikinci yarısında kuzeyden gelen istilacıların baskısı sonucu zayıflamış ve "Ege Göçü" olarak anılan bu istilanın son dalgasını oluşturan Dorlar tarafından da M.Ö. 1200-1150 civarında tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu nedenle M.Ö. 12. ve 11. yüzyıllar (Geç Hellas IIIC) "Saraylar Son-

rası Dönem" olarak da adlandırılmaktadır. Çünkü Akha sarayları eski önemlerini yitirmişler, yıkılmışlar ve terkedilmişlerdir. Fakat Akhaların çöküşü sorunu bilim dünyasını meşgul etmeye devam edeceğe benziyor. Bu nedenle, her ne kadar bu olayın nedeni olarak Dorlar gösterilse de, yeni teoriler üretmek her zaman mümkündür. Nitekim son yıllarda ileri sürülen bir görüşe göre, esas yurtları Tesalya olan organize topluluklar (Deniz Kavimleri), denizden yaptıkları akınlar sonucu Akha merkezlerini çökertmişlerdi.

Akha merkezlerinde soylular ve iktidar sahipleri saray ve kalelerde hüküm sürerken; *damos* olarak tanımlanan halk, bunların çevresindeki evlerde ya da kırsaldaki çiftliklerde yaşıyordu. Halkın en alt sınıfını kuşkusuz köleler oluşturuyordu. Kral, *vanaks*, yanında çalışan ve orduya komuta eden kişi ise *lavagetas* adını taşıyordu. İşlevini bilmediğimiz ancak dini bir zümreyi temsil ettiği düşünülen *telestai* denen bir grup da vardı. Adını bildiğimiz en ünlü Akha kralı, Troia seferini de yöneten Agamemnon'dur. Akha krallıklarının, önceden düşünüldüğü gibi feodal bir yapıya değil, merkeze bağlı bir karaktere sahip olduğu görüşü ağırlık kazanmıştır.

Odak noktasını sarayın oluşturduğu ekonomik yapı, Girit'teki Minos dönemi ekonomisiyle benzerlik göstermektedir. Tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomide, *yeniden dağıtımçı saray ekonomisi* uygulanıyordu. Kuşkusuz ekonomi sadece tarım ve hayvancılıktan ibaret değildi; zanaatkarların da önemli rolü vardı. Miken saray ekonomisinin önde giden iki endüstri kolundan biri koyun ve keçi besiciliğine bağlı olarak gelişen tekstil, diğeri ise metal işçiliğiydi. Zeytinyağı, şarap, parfüm ve çanak çömlek imalatı ile dericilik de endüstriyel alanlardı. Linear B tabletlerinde erkeklerin mesleklerine ilişkin bilgiler de yer almaktadır: marangozlar, taş ustaları, tunç, demir ve altın işçiliğinde çalışan ustalar, yay ve silah imalatçıları, deri ustaları, parfüm imalatçıları, doktorlar. Akhalar, arkeolojik kazılarda ortaya çıkartılan buluntuların gösterdiğine göre özellikle metal işçiliği ve mücevher yapımında ustaydılar; bakırı Kıbrıs Adası'ndan, gümüş ve kalayı Attika bölgesinden, altını Trakya ve Doğu'dan sağlıyorlardı.

Akhalar, Doğu ve Batı Akdeniz kıyılarında ve Batı Anadolu'da da ticaret kolonileri kurarak yayılmacı bir politika izlemişlerdir. Yunanistan dışında ele geçen Miken eserleri bunu kanıtlamaktadır. Nitekim, tahta at hilesiyle ünlü Troia Savaşı da (M.Ö. yak. 1300 yılları), Akhalar'ın kuzeybatı Anadolu'da bir üsse sahip olmak ve böylece Karadeniz'e açılma arzularını gerçekleştirebilmek için verdikleri mücadelenin bir sonucudur.

Troia Savaşı kimler arasında olmuştur?

Tunç Çağı'nda Ege ve Akdeniz ticaretinin önemine "Girit Adası ve Minos Uygarlığı" başlığı altında değinmiştik. Tunç Çağı'nın sonlarına gelindiğinde ticaretin boyutu hakkındaki bilgilerimiz artmaktadır. Sikkenin henüz icat edilmediği bu dönemlerde ticaretin en önemli araçları altın ve gümüş gibi değerli metallereydi. Ayrıca mal değişimi de önemli bir yer tutuyordu. Fakat Tunç Çağı devletlerinin hükümdarları ya da aristokratları arasında en sık rastlanan değişim türü, *armağan değiş-tokuşudur*. İktidar değişiklikleri, evlilikler, resmi törenler ile tapınak ve saray inşası gibi önemli olayları kutlamak için devlet hükümdarları ya da ileri gelenleri birbirlerine armağanlar gönderiyorlardı. Anadolu'nun güneyinde, Kaş ile Kemer arasındaki kıyı şeridi üzerindeki Uluburun ve Gelidonya Burnu açıklarında ortaya çıkartılan Tunç Çağı batık gemilerinde ele geçen eşyalar, Doğu Akdeniz ve Ege'deki deniz ticaret trafiğinin yoğunluğunu gözler önüne sermiştir.

Akhalar'ın, yukarıda da değindiğimiz gibi, günümüz bilim adamları tarafından Linear B olarak adlandırılan ve soldan sağa doğru yazılan bir yazıları vardı. Bu yazı, 1952'de Michael Ventris ve John Chadwick tarafından çözülmüş ve Eski Yunanca'nın arkaik formu olduğu anlaşılmıştır. Linear B yazılı tabletlerin içerdiği metinler tarihi veya edebi nitelikte belgeler değildir; birtakım listeler şeklinde düzenlenmiş envanter kayıtlarından ibarettir. Carl Blegen'in Pylos'ta bulduğu Linear B tablet arşivi M.Ö. 1200 civarına tarihlendirilmektedir. Bu arşiv sayesinde Miken saray yönetimi, ekonomisi, toplumsal yapısı hakkında çok şey öğreniyoruz.

Linear B tabletlerinde Miken tanrı ve tanrıçalarının adları da geçmektedir. Örneğin, Zeus, Hera, Poseidon, Hermes, Athena, Artemis, Apollon, Ares ve Dionysos gibi belli başlı tanrıların adlarını bu metinler sayesinde öğreniyoruz. Bu tanrılar Homeros destanlarındaki Hellen tanrılarıyla benzerlik göstermektedir.

TROIA

Troia: Hitit metinlerindeki Wiluşa, Homeros'ta Ilios olarak geçmektedir.

İlk Tunç Çağı'nda Anadolu'daki önemli merkezler arasında **Troia** ilk sırayı almaktadır. Troia'nın I. - IV. tabakaları İlk Tunç Çağı'na ilişkindir (M.Ö. 3. binyıl). Bir kale görünümündeki İlk Tunç Çağı Troia'sında megaron planlı yapılar bulunmakta olup, bu yapıların etrafı sur ile çevrilmişti. Bu dönem Troia'sında insan yüzlü kaplar ile *depas amphikypellon* denen kaplar dikkati çekmektedir. Ayrıca, metal işçiliğinin ulaştığı aşamayı gösteren buluntular ele geçmiştir. H. Schliemann, 1870 yılında Osmanlı Devleti'nden izin almaksızın Hisarlık'ta bir sondaj yapmış, ilk kazıya ise 11 Ekim 1871'te başlamıştı. Schliemann, 1873'te, tepenin yüzeyinden 8.5 metre derinlikte, *Priamos'un Hazinesi* olarak adlandırdığı altın, elektron, gümüş ve tunçtan yapılmış 8.830 eser buldu. II. Troia'nın tahribine işaret eden bu tabaka şimdi M.Ö. 2600-2200 yıllarına tarihlendirilmektedir. Schliemann, defneyi Osmanlı yetkililerinden saklayarak Atina'ya kaçırıldı. Troia kazılarında bulunan ve genel olarak *Troia Hazineleri* olarak bilinen altın ve gümüş eserler, bugün Avrupa ve ABD'nin çeşitli müzelerine dağılmış olup çoğu Rusya'daki Puşkin Müzesi'ndedir. İstanbul Arkeoloji Müzeleri ile Çanakkale Müzesi'nde de Troia Hazinelerine ait bir grup eser vardır.

Resim 1.5

Troia VI'nın rekonstrüksiyonu.

Kaynak: *Troia Düş ve Gerçek* (2001), res.23.

Anadolu'nun kuzeybatı köşesinde yer alan Troia, M.Ö. 3. binyılda olduğu gibi, M.Ö. 2. binyılda da yerleşime sahne olmuştu. Troia'nın V. tabakası Orta Tunç Çağı'na geçiş dönemidir; VI. tabakası Orta ve Son Tunç Çağları'nın temsil edildiği M.Ö. 2. binyılı kapsamaktadır. VII. tabaka ise Tunç Çağı'nın sonları ya da M.Ö. 2. binyılın sonlarıdır. Troia Savaşı'nın VII. ya da VI. tabakalar ile temsil edilen kentlerden birinde geçtiği düşünülmektedir (M.Ö. yak. 13. yüzyılın ikinci yarısı).

Troia I	(M.Ö. yak. 3000-2550)
Troia II	(M.Ö. yak. 2550-2300)
Troia III	(M.Ö. yak. 2300-2200)
Troia IV	(M.Ö. yak. 2200-2000)
Troia V	(M.Ö. yak. 2000-1750)
Troia VI	(M.Ö. yak. 1750-1300)
Troia VIIA	(M.Ö. yak. 1300-1180)
Troia VIIB	(M.Ö. yak. 1180-950)
Troia VIII ve X	(M.Ö. yak. 950'den itibaren)

Tablo 1.2

Troia'nın Tunç Çağı tabakaları. Son tabaka, Demir Çağı'nı kapsamaktadır.

Özet

Eski Hellen uygarlığının kökenlerini oluşturan Kiklad Adaları, Minos ve Miken uygarlıklarının karakteristik özelliklerini açıklama

Kiklad Kültürü'nün en karakteristik özellikleri, mimaride veya çanak çömleklerde değil, mermer idollerde karşımıza çıkar. Bu idoller daha ziyade mezarlarda bulunduğu için, ölüyle birlikte mezarı bırakılmak için yapıldıkları düşünülmektedir. Kiklad Adaları, özellikle güneydekiler, Orta Tunç Çağı'ndan itibaren Girit'teki Minos uygarlığının etkisi altına girmiş olup bu etkinin görüldüğü yere en iyi örnek Thera Adası'dır.

Minos kültürünün en karakteristik özellikleri saraylarda izlenebilmektedir. Sarayların etrafı surla çevrili değildir; merkezi bir avlu etrafında kümeleşen çok sayıda odalar, aydınlık kuyuları deniz binaları arasındaki ufak avlular, depo mekânları ve batı avlusu bulunmaktadır. Minos uygarlığının en iyi temsil edildiği yer Knossos'tur. Girit'te Minos Dönemi'nde kullanılan yazı Linear A olarak adlandırılmakta olup bu yazı henüz çözülememiştir.

Miken uygarlığını meydana getiren Akhalar da, Girit'teki Minos uygarlığında olduğu gibi saraylarda yaşıyorlardı. Ancak, sarayların etrafı, Girit'tekinin aksine, surla çevriliydi. Mezar Halkası A ve B olarak tanımlanan krali mezarlarda ortaya çıkarılan eserlerde Girit (Minos) etkisi görülmektedir. Girit saraylarının duvarları da, Girit'te olduğu gibi, fresklerle süslüydü; Mikenler, metal işçiliğinde ve mücevher yapımında ustaydılar. Miken uygarlığını yaratan Akhaların kullandığı Linear B yazısı çözülmüştür.

Girit Adası'ndaki Minos uygarlığının günümüz Avrupa uygarlığının beşiği kabul edilmesini tartışma

Bunun genel olarak iki nedeni vardır: birinci neden coğrafidir. Diğer bir deyişle, günümüz Avrupası'nın "doğudaki" sınırını Ege Denizi ve bu denizin de Akdenizle olan sınırını Girit Adası'nın oluşturmasıdır. İkinci neden, Girit Adası'ndaki Minos uygarlığının gerek mimari, gerek duvarlardaki fresklerde işlenen konular ve tasvirler ile mezar buluntuları açısından Yunanistan'daki Miken uygarlığıyla benzeşen yanlarının bulunması ve bu uygarlığı etkilemesi; Miken uygarlığının da (özellikle mimari, yazı ve din açısından) sonraki Hellen uygarlığını etkilemiş olmasıdır. Hellen uygarlığının, günümüz Avrupa uygarlığının beslediği ana kaynağı oluşturduğu göz önüne alınırsa,

bu etkileşimde Girit'teki Minos uygarlığının rolü daha iyi anlaşılacaktır.

Minos ve Miken uygarlıkları arasındaki ilişkileri ve etkileşimi açıklama

Geç Minos Dönemi olarak tanımlanan M.Ö. 2. binyılın ikinci yarısında vazo süslemelerinde, fresklerde ve yazıda görülen bazı özellikler, o dönemde Yunanistan'daki Akha kültürü ile benzerlik gösterdiğinden, adaya Yunanistan'dan bir Akha göçünün olduğu düşünülmektedir. Bundan böyle Ege'de liderlik, Minos Girit'inden Miken liderliğindeki Yunanistan'a geçti.

Knossos'ta ele geçen ve M.Ö. 1450'lerden sonraya tarihlenen Linear B yazısının ise Girit'e değil, fakat Yunanistan'daki Akhalara özgü bir yazı olduğu anlaşılmıştır. Çünkü, Linear A yazısı, Girit'in başka merkezlerinde de bulunmasına karşılık, Linear B yazısı Knossos ve Kydonia (Khania) dışında ele geçmemiştir. Oysa Yunanistan'daki Akha merkezlerinde, örneğin, Mykenai ve Pylos'ta çok sayıda Linear B yazılı tablet ele geçmiştir. M.Ö. 1450 civarında Yunanistan'dan gelen Akhalar, Girit'i istila etmişlerdi ve ada Knossos'tan yönetilmeye başlanmıştı. Akhalar, Giritlilerin kullandığı Linear A yazısını kendi dillerine uydurarak Linear B'yi oluşturmuş olabilirlerdi. Yeni yazı sistemi kısa süre sonra Yunanistan'daki Akhalarca da benimsendi. Nitekim, saraylardaki fresklerde ve vazo resimlerinde görülen üslup değişiklikleri ile diğer bazı veriler de Akhaların adaya geldiklerine işaret etmektedir. Mykenai'deki Mezar Halkası A ve B olarak tanımlanan krali mezarlarda ortaya çıkarılan eserlerde Girit (Minos) etkisi görülmektedir. Bu da, o dönemde Yunanistan'ın Girit ile olan bağlarını açığa vurması açısından kayda değerdir.

Troia'nın Tunç Çağı uygarlığını tanımlama

Batı Anadolu'da Tunç Çağı'nın en önemli temsilcisi olarak Troia kabul edilmektedir. Troia'nın I. - VII. tabakaları Tunç Çağı'na ilişkindir (M.Ö. 3.-2. binyıl). Troia'da kazı yapan H. Schliemann, burada, "Priamos'un Hazinesi" olarak adlandırdığı altın, elektron, gümüş ve tunçtan yapılmış çok sayıda eser buldu. Troia Savaşı'nın VII. ya da VI. tabakalar ile temsil edilen kentlerden birinde geçtiği düşünülmektedir (M.Ö. yak. 13. yüzyılın ikinci yarısı).

Kendimizi Sınayalım

1. Kiklad Adaları'ndaki kültürde esas olarak aşağıdaki dönemlerden hangisi temsil edilmektedir?
 - a. Paleolitik
 - b. Erken Neolitik
 - c. İlk Tunç
 - d. Son Tunç
 - e. Demir Çağı
2. Aşağıdaki Kiklad Adaları'ndan hangileri mermer yapılarıyla ünlüdür?
 - a. Andros ve Syros
 - b. Mykonos ve Thera
 - c. Delos ve Kea
 - d. Seriphos ve Siphnos
 - e. Paros ve Naksos
3. Girit'in Tunç Çağı uygarlığının adı ve bu adı veren kişi aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
 - a. Melos / H. Schliemann
 - b. Minos / John Chadwick
 - c. Minos / H. Schliemann
 - d. Minos / A. Evans
 - e. Minos / M. Ventris
4. Aşağıdakilerden hangisi Minos Dönemi Girit Adası saraylarından / yerleşimlerinden biri **değildir**?
 - a. Knossos
 - b. Malia
 - c. Phaistos
 - d. Zakros
 - e. Gla
5. Minos ve Miken uygarlıklarında, diplomatik ilişkilerin kurulmasında öne çıkan ve üniteye verilen örnek aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Sarayda çalışan taş ustalarının değişimi
 - b. Cenaze törenlerine davet
 - c. Saray avlusuna, karşılıklı olarak, onur yazıtının dikilmesi
 - d. Elçilerin karşılıklı olarak daveti
 - e. Armağan değiş-tokuşu
6. Aşağıdakilerden hangisi Minos saraylarının/ merkezlerinin özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Batı avlusu
 - b. Işık kuyusu
 - c. Surla çevrili olması
 - d. Yeniden dağıtımçı saray ekonomisi
 - e. Linear A yazısı
7. Megaron'un tanımı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Minos uygarlığında, merkezi avluya açılan krallığın taht odasıdır.
 - b. Mezar yapısıdır.
 - c. Miken tümülüslerindeki tonozlu yapıya verilen addır.
 - d. Eski Hellen tapınaklarının da prototipini oluşturan dikdörtgen planlı basit yapıdır.
 - e. Büyük Saray deposudur.
8. Miken uygarlığına ait olan Atreus Hazine Binası ne amaçla kullanılmıştır?
 - a. Sarayın hazinesinin muhafaza edildiği yer
 - b. Atreus'un kişisel servetinin muhafaza edildiği yer
 - c. Mezar yapısı
 - d. Saray deposu
 - e. Dış ülkelerden gelen armağanların saklandığı yer
9. Arkaik ve Klasik Çağ Hellenleri, bir insanın taşıyamayacağı büyüklükte iri taşlarla inşa edilmiş olan Myken saraylarının duvarlarını kimin / kimlerin inşa ettiğini düşünüyordu?
 - a. Herakles (Herkül)
 - b. Minos halkı
 - c. Amazonlar
 - d. Argonautlar
 - e. Kykloplar
10. "Priamos'un Hazinesi" olarak adlandırılan değerli eşyalar ve mücevherler aşağıdakilerden hangisinde bulunmuştur?
 - a. Malia
 - b. Troia
 - c. Mykenai
 - d. Knossos
 - e. Lerna

Okuma Parçası

Labyrinthos

Labyrinthos, sonsuz ve girift dehlizlerden meydana gelen bir yapıya verilen addır. Yunan mythosunda bu kelime Girit Kralı Minos'un ünlü mimar Daidalos'a yaptırdığı ve içinde insan bedenli, boğa başlı canavar Minotauros'u sakladığı yapı için kullanılır. Labyrinthos, sözcük yapısından da anlaşıldığı gibi Yunanca bir kelime değil, Anadolu dillerinden türemedir. Girit'e oradan gelmiş olsa gerek. Girit Labyrinthos'u yeraltında değil, yerüstünde yapılmış bin bir oda ve uzun koridorlardan oluşan çapraşık bir yapıdır. Efsaneye göre Atina Kralı Aigaios her yıl Atinalı genç kız ve erkekleri Girit Kralı Minos'a adak olarak gönderirmiş; o da gençleri, kurban olarak insan bedenli, boğa başlı Minotauros canavarına yedirirmiş. İşte, bu duruma son vermek isteyen Atina Kralı, oğlu Kahraman Theseus'u gençlerle birlikte Girit'e gönderir. Girit Kralı Minos'un kızı Ariadne de Theseus'a yardım eder. Ona bir yumak iplik vererek Labyrinthos'a girdikten sonra yolunu şaşırmadan çıkmasını da sağlar. Böylece Theseus, Minotauros'u öldürerek Labyrinthos'tan çıkar ve Atina'ya döner. Ancak, babasına, canavarı öldürdüğünde gemisine beyaz yelken çekererek döneceğini söylemiştir. Fakat canavarı öldürdükten sonra, babasına verdiği sözü unutarak, kara yelkenle döner. Babası Aigaios, kara yelkenleri görünce oğlunun öldüğünü düşünür ve denize atlayarak intihar eder. Bundan böyle boğulduğu denize onun adı verilerek *Aigaios Pontos / Aigaion Pelagos* yani Ege Denizi denir.

Kaynak: A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008 (Minotauros, Theseus ve Ariadne maddelerinden derlenmiştir).

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise "Kiklad Adaları ve Kültürü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise "Kiklad Adaları ve Kültürü" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız yanlış ise "Girit Adası ve Minos Uygarlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e Yanıtınız yanlış ise "Girit Adası ve Minos Uygarlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise "Girit Adası ve Minos Uygarlığı" ile "Yunanistan ve Miken Uygarlığı" konularını yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise "Girit Adası ve Minos Uygarlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d Yanıtınız yanlış ise "Yunanistan ve Miken Uygarlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise "Yunanistan ve Miken Uygarlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız yanlış ise "Yunanistan ve Miken Uygarlığı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise "Troia" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Kiklad Adaları Kültürü'nde kuşkusuz boyalı çanak çömlekler, pişmiş toprak "tavalar" vs. eserler üretilmiştir ve bunların hepsi o kültürün parçasıdır. Ancak, Kiklad Kültürü'nün en tipik ve ilgi çekici eserleri, tansal gücü temsil eden mermer idolleridir. İdollerin çoğu kadın formundaydı. Daha ziyade mezarlarda bulunmuş olmaları, onların ölüyle birlikte mezara bırakılmak üzere yapılmış olduklarını işaret etmektedir.

Sıra Sizde 2

Girit, bir ada olması nedeniyle dışarıdan gelecek saldırılara karşı doğal olarak korunaklıydı. Tunç Çağı'nda deniz ulaşımının ve savaş gemilerinin daha ilerideki dönemlere göre gelişkin olmadıkları düşünülürse, adaya dışarıdan yapılacak bir saldırının kolay olmayacağı açıktır. Bu nedenle Tunç Çağı Girit'inde yaşayanlar bir savunma sistemine ihtiyaç duymamış olabilirlerdi.

Sıra Sizde 3

Minos Dönemi sarayları Girit Adası'nda yer aldığından, Giritliler denizden gelebilecek bir saldırıya pek ihtimal vermiyorlardı. Bu nedenle sarayların etrafını surla çevirmemişlerdi; diğer bir deyişle saraylar tahkim edilmişlerdi. Miken sarayları ise Yunanistan'da olduklarından, karadan gelebilecek saldırılara açıktı. Bu nedenle etrafları surla çevriliydi. Minos ve Miken sarayları arasındaki en önemli fark, Miken saraylarında tahkimatın olması, Minos saraylarında olmamasıdır.

Sıra Sizde 4

Troia Savaşı Yunanistan'daki Miken uygarlığını yaratan Akhalar ile Anadolu'nun kuzey-batı köşesindeki Troialılar arasında oldu. Akhalar gemilerle Troia'ya gelip kenti kuşatmışlar, yağmalamışlar ve ülkelerine geri dönmüşlerdir.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Alexiou, S. (1991), *Minos Uygarlığı*, çev. E.T.Tulunay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Chadwick, J. (1999), *The Mycenaean World*, Cambridge University Press.
- Cline, E.H. (2010), *Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean*, Oxford University Press, New York.
- Dickinson, O. (2002), *The Aegean Bronze Age*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Troia. Düş ve Gerçek* (2001), çev. S. Bulgurlu-Gün, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Fitton J.L. (1999), *Cycladic Art*, British Museum Press, Londra.
- Fitton, J.L. (2002), *Minoans*, British Museum Press, Londra.
- Harris, N. (2001), *History of Ancient Greece*, Londra.
- Higgins, R. (1997), *Minoan and Mycenaean Art*, Thames & Hudson, Londra.
- Manning, S.W. (1995), *The Absolute Chronology of the Aegean Early Bronze Age: Archaeology, Radiocarbon, and History*, Sheffield.
- Mansel, A. M. (1971), *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, Ankara.
- Neils, J. (2008), *The British Museum Concise Introduction. Ancient Greece*, Londra.
- Pomeroy, S.B - Burstein, S.M. - Donlan, W. - Roberts, J.T. (1999), *Ancient Greece. A Political, Social, and Cultural History*, Oxford University Press, New York-Oxford.
- Preziosi, D. ve Hitchcock, L.A. (2000), *Aegean Art and Architecture*, Oxford University Press, USA.
- Schofield, L. (2007), *The Mycenaean*, J. Paul Getty Museum.
- Shelmerdine, C.W.(2008), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Stokstad, M. (1995), *Art History*, New York.
- Warren, P. ve Hankey, V. (1989), *Aegean Bronze Age Chronology*, Bristol.

2

Amaçlarımız

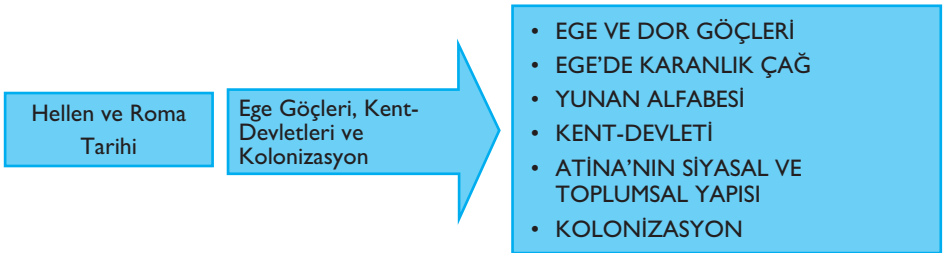
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁 Ege ve Dor Göçleri ile Kolonizasyon kavramlarını açıklayabilecek;
- 👁 Ege Göçleri sonunda Yunanistan ve Anadolu'da oluşan yeni toplumsal yapıyı açıklayabilecek,
- 👁 Kent-devleti'ni tanımlayabilecek;
- 👁 Kolonizasyonun nedenlerini ve sonuçlarını açıklayabilecek;
- 👁 Demokrasi kavramını ve Atina'daki gelişimini tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Ege Göçleri
- Dor Göçü
- Kent-devleti
- Polis
- Kolonizasyon
- Yunan alfabesi
- Tiran
- Solon
- Kleisthenes
- Demokrasi
- Boule
- Ekklesia
- Halk Meclisi

İçindekiler

Ege Göçleri, Kent-Devletleri ve Kolonizasyon

EGE VE DOR GÖÇLERİ

Bir önceki ünite de vurgulandığı gibi, Akha (Myken) merkezlerinin yıkılışı M.Ö. 13. yüzyılın sonunda veya 12. yüzyılın başında gerçekleşmişti. Bu dönem aynı zamanda Ege Göçlerine sahne olduğundan, Akha merkezlerinin yıkılışı da bu göçlere bağlanmaktadır. Neredeyse aynı tarihlerde hem Troia hem de Hitit Devleti tarih sahnesinden silindi. Ege Göçleri'nde iki nüfus hareketi öne çıkmaktadır: Deniz Kavimleri ve Dorlar. M.Ö. 1200 civarında büyük güçlerin birer birer yıkılıp gitmeleri bilim adamlarını Deniz Kavimleri teorisine yöneltti. Muhtemelen kuzeyden, Balkan Dağları yöresinden gelen bu insanlar Yunanistan ve Anadolu'dan geçip Mısır'a kadar ulaşmışlardı. Mısır, önce 13. yüzyıl sonlarında, sonra da 12. yüzyıl başlarında iki kez bu kavimlerin saldırılarına maruz kalmıştı; Deniz Kavimleri Mısır'a vardıklarında büyük bir karşı koyma ile karşılaşmışlar ve geri püskürtülmüşlerdi. Uzun süre kabul gören ve zorlama bir senaryo izlenimi veren bu 19. yüzyıl teorisi, yeterli kanıtların olmaması nedeniyle, son zamanlarda değerini yitirmiştir.

Deniz kavimleri en son nereye kadar ilerlemişler ve kimler tarafından püskürtülmüşlerdir?

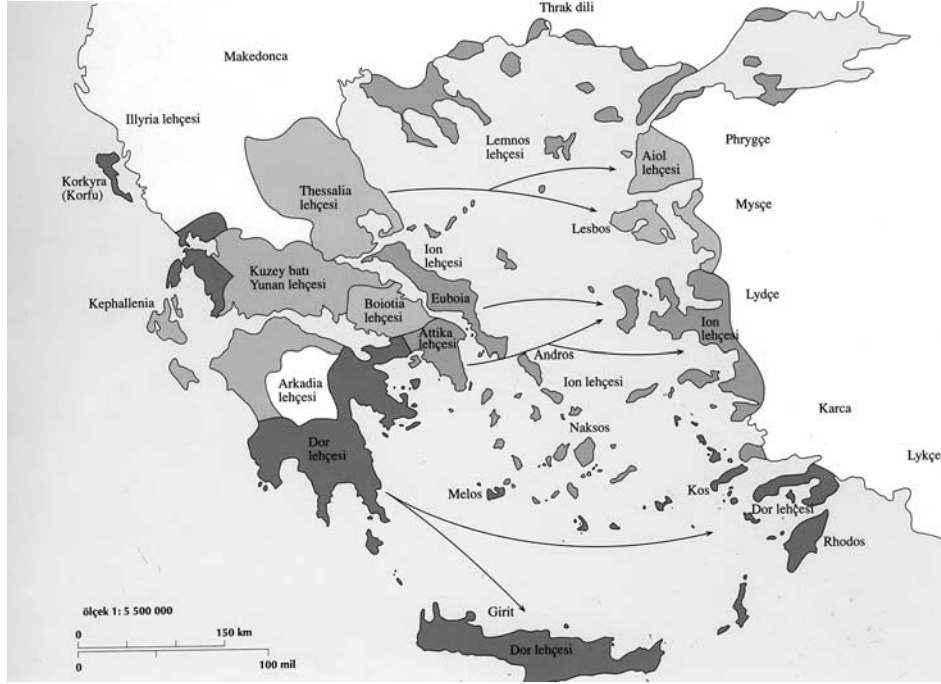
Ege Göçleri çerçevesinde üzerinde durulan bir diğer göç hareketinin ise Dorlar tarafından gerçekleştirildiği öne sürülmektedir. Yunanistan'ın kuzeyinden güneyine doğru inen Dorlar, daha ziyade Peloponnesos Yarımadasına yerleşmişler; hatta daha sonra bir kısmı Anadolu'nun güney-batısına göç etmişti. Yukarıda değindiğimiz gibi, Akha merkezlerinin yıkılmasında Dorların da rolü olabileceği öne sürülmektedir. Ancak, Yunan geleneği, Dor göçünü, daha önce Yunanistan'dan kovulan ve tekrar yurtlarına dönen Heraklesoğulları'na bağlamaktadır. Ege Göçleri Yunanistan'da yaşayan diğer toplulukların da Yunanistan içindeki hareketliliğine sahne olduğu gibi, bu toplulukların Yunanistan dışına çıkarak Ege coğrafyasında ve hatta ötesindeki hareketliliğine de sahne olmuştur.

Akha merkezlerinin yıkılışının yanı sıra Ege ve Dor Göçlerinin damgasını vurduğu M.Ö. 12. yüzyıla birlikte Ege coğrafyasında Tunç Çağı sona ermiş, Demir Çağı'na geçilmiştir. Yeni dönemin bu şekilde adlandırılmasının nedeni çeşitli eşyalar ile araç gereç ve silah yapımında tuncun yanı sıra yeni bir metal olarak demirin de kullanılmaya başlanmasıdır.

Resim 2.1

Ege göçleri,
Yunan dili ve
lehçeleri.

Kaynak: P.
Cartledge (ed.),
(1998), s. 39.

Batı Anadolu'ya ilk gelenler Aioller idi. Yunanistan'daki Thessalia ve Boiotia bölgelerinden gelen Aioller, Lesbos Adası ile Batı Anadolu'nun kuzeydoğu kesimine (Edremit Körfezi ve civarı) yerleştiler. Bu nedenle bu bölge Aioller adını aldı. Herodotos (I.149), on iki Aioller kentinden söz etmektedir. Bu kentler, Kyme (Aliğa-Nemrut Koyu), Larissa (Buruncuk Köyü), Neontheikhos (Yanikköy), Temnos (Görece-Kayacık Tepesi), Killa (Zeytinli Köyü yakınında?), Notion (Ahmetbeyli), Aigiroessa (Kavaklıdere Köyü), Pitane (Çandarlı), Aigai (Köseler Köyü-Nemrutkale), Myrina (Aliğa-Kalabaktepe), Gryneion (Yenişakran) ve Smyrna'dır (İzmir). Ancak bu son kent yani Smyrna sonradan İonia'ya dahil olmuştur. Ayrıca Kyme, Aioller'deki başka ufak kentlerin de kurucusuydu.

Daha sonra, Atina'nın da yer aldığı Attika bölgesi ve Euboia Adası'ndan yola çıkan İonlar, Batı Anadolu'nun orta kesimine yerleştiler ve bölge onların adından dolayı İonia ismini aldı. Kuşkusuz, İon kolonizasyonu, Aioller kolonizasyonundan sonra ama yine M.Ö. 10. yüzyıl sonlarında gerçekleşmişti. İonlar, Peloponnesos'un kuzeyindeki yurtlarından sürülüp geçici bir süre Atina'da yerleşmişler ve geleneğe göre Atina kralı Kodros'un oğullarının liderliğinde Batı Anadolu'da bugünkü İzmir ve civarına göç etmişlerdi.

İonia'nın güney sınırı Büyük Menderes Irmağı'na değin uzanıyordu. Herodotos'un (I.142) sözünü ettiği on iki İon kenti, Miletos (Balat), Myus (Avşar Köyü), Priene (Güllübahçe), Ephesos (Selçuk), Kolophon (Değirmendere), Lebedos (Gümlüdür), Teos (Sığacık), Klazomenai (Urla), Phokaia (Eski Foça), Khios (Sakız Adası), Erythrai (İldırı) ve Samos'tur (Sisam Adası). Bu kentlere daha sonra on üçüncü kent olarak Smyrna dahil olmuştur. On iki İon kenti, Panionion (İonlar Birliği) çatısı altında bir birlik oluşturmuşlardı. Dinsel ve siyasi nitelikli bu birliğin toplantı yeri Priene topraklarında olup bugünkü Güzelçamlı mevkiindeydi. Birli-

ğin, üye kentlerin bağımsızlığını kısıtlayıcı bir politikası yoktu. Birliğin kurulma nedeni olarak bazı önde gelen İon kentlerinin, Ephesos'un güneyindeki Melia/Melie halkına savaş ilân etmesi gösterilmektedir. Melia'daki Poseidon Helikonios Tapınağı yeni federal merkezin ibadet merkezi olmuştur.

Son olarak da Dorlar, Batı Anadolu'nun güneybatı köşesi ile karşısındaki adalara, özellikle Rhodos ve Kos'a (İstanköy) yerleştiler. Bu bölge, burada daha önce yaşayan Karlar'dan dolayı Karia adını taşımaktaydı. Karia'daki önemli Dor kentleri arasında Halikarnassos (Bodrum), Lindos (Rhodos Adası'nda), Ialysos (Rhodos Adası'nda), Kameiros (Rhodos Adası'nda), Kos (İstanköy Adası) ve Knidos'u (Datça-Reşadiye) sayabiliriz. Eskiçağ yazarları Halikarnassos'u Yunanistan'ın Argolis bölgesindeki Troizen'den gelen göçmenlerin, Knidos'u ise Spartalıların kurduğunu belirtir. İonların on iki kent-devleti gibi, Dorların da altı kentten (Heksapolis) oluşan bir birlikleri vardı ve dinsel merkezleri Knidos toprakları içinde bulunan Triopion Tapınağı idi. Herodotos'un anlattığına göre (I. 144) Halikarnassoslu Agasikles, Apollon onuruna düzenlenen yarışmalardan birinde kazandığı üçayaklı kazanı, âdet olduğu üzere tapınağa adamak yerine evine götürmüş ve bu yüzden diğer beş Dor kenti, Halikarnassos'a tapınağın kapılarını kapatmışlardı. Halikarnassos'un Birlik dışı kalmasıyla, **Heksapolis**, Pentapolis'e (Beşkent) dönüşmüştü.

Heksapolis: Anadolu'nun güney-batı köşesinde Kos, Knidos, Halikarnassos ile Rhodos Adası'ndaki Lindos, Ialysos ve Kamiros tarafından oluşturulan "Altıkent" Birliği.

Aioller, İonlar ve Dorlar Anadolu'nun hangi bölgelerine yerleşmişlerdi?

EGE'DE KARANLIK ÇAĞ

Akha merkezlerinin Ege Göçleri sonrasında ortadan kalkmasından sonra, Ege dünyasında 'Karanlık Çağ' veya "Yunan Orta Çağı" adı verilen bir suskunluk dönemi yaşanmıştır. Kuşkusuz bu dönem, isminde yer aldığı gibi hiçbir zaman "karanlık" bir dönem olmadı; yapılan çalışmalar bu dönemin siyasal ve kültürel yaşamını gözler önüne sermektedir. Kabaca M.Ö. 1100 ile 750/700 yıllarını kapsayan bu döneme ilişkin bilgilerimiz, ne yazık ki, çok azdır. Bildiklerimiz daha çok Homeros'un destanlarına dayanmaktadır. Karanlık Çağ, erken (M.Ö. 1100-900) ve geç (M.Ö. 900-750/700) olmak üzere iki evre altında ele alınmaktadır. Karanlık Çağ'ın erken dönemi aynı zamanda "Protogeometrik" Dönem, geç evresi ise "Geometrik" Dönem olarak adlandırılır. Bu adlandırmalar o dönemde imal edilen vazolardaki süsleme tarzına göre yapılmıştır.

Karanlık Çağ'ın nispeten "karanlık" yani belirsiz olan dönemi, erken evresidir; geç evrede siyasal ve kültürel tablo biraz daha aydınlanmıştır. Erken evrede, önceki Akha merkezlerinde iskânın devam etmediği, Yunanistan'da nüfusun önemli ölçüde azaldığı, yazının (Linear A) kullanılmadığı, ölümlerin gömülmesi (inhumasyon) yerine yakıldığı (kremasyon) anlaşılmaktadır. Ancak, geç evrede yerleşim yerlerinin sayısında ve nüfusta artış olduğu anlaşılmaktadır; polis denen kent-devletleri ile klasik dönem tapınaklarının öncülleri de Karanlık Çağ'ın geç evresinde ortaya çıkmıştır. Fenikelilerden alınan sessiz harflere sesli harfler eklenerek Yunan alfabesinin oluşturulması da geç evrede olmuştur. Bu nedenle Klasik Çağ'daki siyasal, sosyal ve kültürel gelişimin tohumlarının Karanlık Çağ'ın geç evresinde (özellikle M.Ö. 8. yüzyıl) atıldığını söyleyebiliriz.

En erken tapınaklardan biri M.Ö. 8. yüzyılda inşa edilmiş olan Samos'taki Hera Tapınağı'dır.

YUNAN ALFABESİ

Tarihçi Herodotos (V.58), yazıyı Yunanistan'a getirenin Fenikeli Kadmos olduğunu söylemektedir. Kuzey Suriye'de yaşayan Fenikelilerin 22 sessiz harften oluşan alfabe yazısını meydana getirmeleri M.Ö. 2. binyılın sonlarında (M.Ö. yak. 1100) gerçekleşmiştir. Yunanlar da, ataları olan Akhaların kullandığı Linear B yazısını, Fenikeliler ile ticaret ilişkileri sonucunda daha da geliştirmişler ve onlardan aldıkları sessiz harfler ile Eski Yunan alfabesini oluşturmuşlardır. Bu alfabe M.Ö. 8. yüzyılın başlarından itibaren Yunanlarca kullanılmaya başlanmıştır (bu tarih 10. yüzyıla kadar da çıkartılmaktadır). Zamanla sessiz harflerin arasına sesli harfleri yerleştirip, yeni harfler de ekleyerek Eski Yunanca yazıyı son şekline getirmişlerdir. Önceleri sağdan sola yazılan Eski Yunanca, daha sonra soldan sağa yazılmaya başlanmıştır. Yunan alfabesinin ilkel formuna ait yazı örnekleri Dor lehçesinin konuşulduğu adalarda (Melos, Thera, Girit) günümüze kadar gelmiştir. 1989 yılında İtalya'nın Latium ovasında, Roma'ya birkaç kilometre uzaklıktaki Gabii nekropolünde (mezarlık) Eski Yunanca bir yazıt bulunmuştur. Yazıt, M.Ö. 8. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmekte olup bilinen en Eski Yunanca yazıt olmasının yanı sıra, Yunanca'nın M.Ö. 8. yüzyıl gibi erken bir tarihte İtalya'ya kadar ulaştığını göstermesi açısından önemlidir. İtalya'da Napoli Körfezi'nde yer alan Pithekoussai'daki bir mezarda bulunan ve M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen pişmiş topraktan kap üzerinde ise "Ben Nestor'un kabıyım..." yazısı bulunmaktadır.

Boustrophedon: Önce sağdan başlayarak sola doğru yazılan ve dönüşümlü olarak (sağ-sol) bu şekilde devam eden yazı türü.

Resim 2.2

Eski Yunan alfabesi.

A	B	Γ	Δ	E	Z	H	Θ
Alpha	Beta	Gamma	Delta	Epsilon	Zeta	Eta	Theta
I	K	Λ	M	N	Ξ	O	Π
Iota	Kappa	Lambda	Mü	Nü	Ksi	Omikron	Pi
P	Σ	T	Υ	Φ	X	Ψ	Ω
Rho	Sigma	Tau	Üpsilon	Phi	Khi	Psi	Omega

KENT-DEVLETİ

Ortaya Çıkışı ve Karakteristik Özellikleri

Her biri siyasal ve toplumsal olarak örgütlenmiş olan kent-devletleri uzun zamandır Yakın Doğu'da mevcuttu. Ancak Yunan örnekleri gibi yaygın değillerdi ve uzun süre varlıklarını sürdürmemişlerdi. Yakın Doğu'daki kent-devletleri ile Eski Yunan kent-devletleri gerek kavramsal gerekse içerik olarak birbirinden farklıdır. Ege coğrafyasında Yunan karakterli kent-devletlerinin ortaya çıkışı, Akhaların saray merkezli yerleşimlerinin çökmesinden sonra olmuştur. Ancak ilk zamanlarda kent-devletleri sınırlı toprağa sahip ve sınırlı sayıda nüfusu barındıran küçük ölçekli yerleşimlerken, zamanla büyümüşler ve Yunanlar için yeni bir yaşam alanı haline gelmişlerdir. Yukarıda vurguladığımız gibi, gelişkin bir Yunan kent-devleti-

ne ancak Karanlık Çağ'ın son evresinde, M.Ö. 8. yüzyılda, rastlanmaktadır. M.Ö. 4. yüzyıl filozofu Aristoteles'e göre, insanların birlikte iyi bir yaşam sürmeleri *polis* adı verilen kent-devletinde mümkün olmuştur.

Eski Yunan siyasal ve toplumsal yaşamının en karakteristik örgütleniş biçimi olan kent-devleti, *polis* (çoğulu *poleis*) terimiyle ifade edilmektedir. "Politika" sözcüğü de polis'ten türetilmiştir. İstihkâm edilmiş bağımsız bir devlet olan polis, hem kent merkezini (*asty*) hem de kendisine bağlı köylerin bulunduğu kırsal alanı (*kbora*) kapsıyordu. Burada kent-devletinin merkezi ile kırsal kesimi arasında ortaklaşa bir yaşam (*symbiosis*) söz konusudur. İlk kent-devletleri belirli bir toprağa sahip, kendi kendine yeterli, tarımsal karakterli bir toplumsal yapı gösteriyordu. Kent-devletini genelde tek bir kent oluşturmakla birlikte, bazen birkaç kent ya da daha ufak yerleşim biriminin bir araya gelerek bir kent-devletini meydana getirdiğini görüyoruz (*synoikismos*). Esas olarak kamusal, dinsel ve özel olmak üzere üç yaşam alanının bulunduğu bir kent-devleti, Eskiçağ'da, devletin adından ziyade içinde yaşayan yurttaşların adıyla anılırdı (örneğin, Atina yerine Atinalılar, Korinthos yerine Korinthoslular gibi); bu da bize kent-devletinde yurttaşlara verilen önemi göstermektedir.

Kent-devletlerinin fiziksel büyüklüğü ve demografik yapısı değişkenlik gösterse de kent-devletlerinde yaşayanlar kendilerini tek bir ulus olarak görüyordu. Tarihçi Herodotos'a (8.144) göre, Yunanların paylaştıkları dört ortak unsur, ataları, dilleri, dinleri ve adetleriydi. Yunan kökenli bu kent devletleri hiçbir zaman bir araya gelip tek bir Hellen (Yunan) devlet çatısı altında toplanmamıştır. Söz konusu kent devletlerini bir arada tutan dil, din ve kültür birliğiydi. Bu kent devletleri Eski Yunanca'yı konuşuyorlar; Homeros'un da anlattığı tanrılara (Zeus, Athena, Apollon, Artemis, Poseidon) inanıyorlardı. Sanat, mimarlık, giyim kuşam, gelenek, görenek açısından Eski Hellen dünyası ile benzeşen bir kültürü paylaşıyorlardı. Bu nedenle bir kent-devletinin yurttaşı, Akdeniz'in herhangi bir yerindeki kent-devletini ziyaret ettiğinde kendini evinde hissederdi.

Sosyo-ekonomik ve siyasal yapısı itibariyle her kent-devletinin, yurttaşlarının sağlıklı koşullarda ve eşit haklara sahip olarak yaşamalarını sağlamak için bir anayasası vardı. Toplum, bu anayasaya göre düzenlenirdi. Yasama, yargı ve yürütmeyi devlet organlarındaki dağılımı ve işlevleri de bu anayasa ile belirlenirdi. Bir kent-devletinin sahip olduğu ya da olmak istediği en önemli üç özellik ise a) başka devletlerin veya dış güçlerin egemenliğinde olmamayı ifade eden bağımsızlık (*eleutheria*), b) iç işlerinde özgür olmayı, dış güçlerin müdahalesine maruz kalmamayı ve kanunlarını dilediği şekilde oluşturmayı ifade eden özgürlük (*autonomia*) ve c) kendine yeterlilik / ekonomik bağımsızlık (*autarkeia*) idi. Kuşkusuz kent-devletinin karakteristik özellikleri arasında başkaları da konabilir. Örneğin, M.S. 2. yüzyılda yaşayan Pausanias (X.IV.1), "agorasız ve tiyatrosuz bir kent-devleti düşünülmemeyeceğini" yazmaktadır. Keza, bağımsızlık ilkesi göz önüne alındığında, sikkedarbının da bir kent-devleti için önemli bir kriter olacağı açıktır. Yukarıda, bir kent-devletinin karakteristik özellikleri arasında sıralanan tüm unsurları en kısa olarak "tam bağımsızlık ilkesi"yle ifade edebiliriz.

Genel olarak bir kent-devleti etrafı surla çevrili ve akropolis adı verilen yüksekçe bir tepede kuruluyordu. Dışarıdan gelen saldırılarda, surun dışında ikâmet edenler surun içine, hatta akropolise sığınıyorlardı. Kent-devletindeki belli başlı yapılar arasında, ticari işlevinin yanı sıra sosyal bir işlevi de olan agora, dini ibadeti yapıldığı bir veya birden fazla tapınak, meclis binası (*bouleuterion*), üst düzey devlet yöneticilerin toplantı mekanı (*prytaneion*), gösteri oyunları, konser ve mü-

zik dinletileri için tiyatro ve *odeion*, eğitime ayrılmış olan *gymnasion*, güreşin yapıldığı *palaistra*, atletizm yarışmaları ile araba yarışlarının yapıldığı *stadion* ile arşiv binası (*metroon*), darphane, sağlık ocağı ve hapisane gibi diğer kamu yapıları bulunuyordu. Mezarlık (*nekropolis*) surların dışında yer alıyordu. Ancak yukarıda sıralanan yapıların tamamı, erken dönem (M.Ö. 8.-7. yüzyıl) kent-devletlerinde yoktu; bazıları zaman içinde eklenmiştir. Örneğin, darphanenin varlığı sikkenin icadıyla ilişkili olduğundan, ancak M.Ö. 6. yüzyıl başından itibaren söz konusudur. Kütüphane binaları ise Hellenistik dönem kent-devletlerinin gözde mekânlarıdır.

SIRA SİZDE

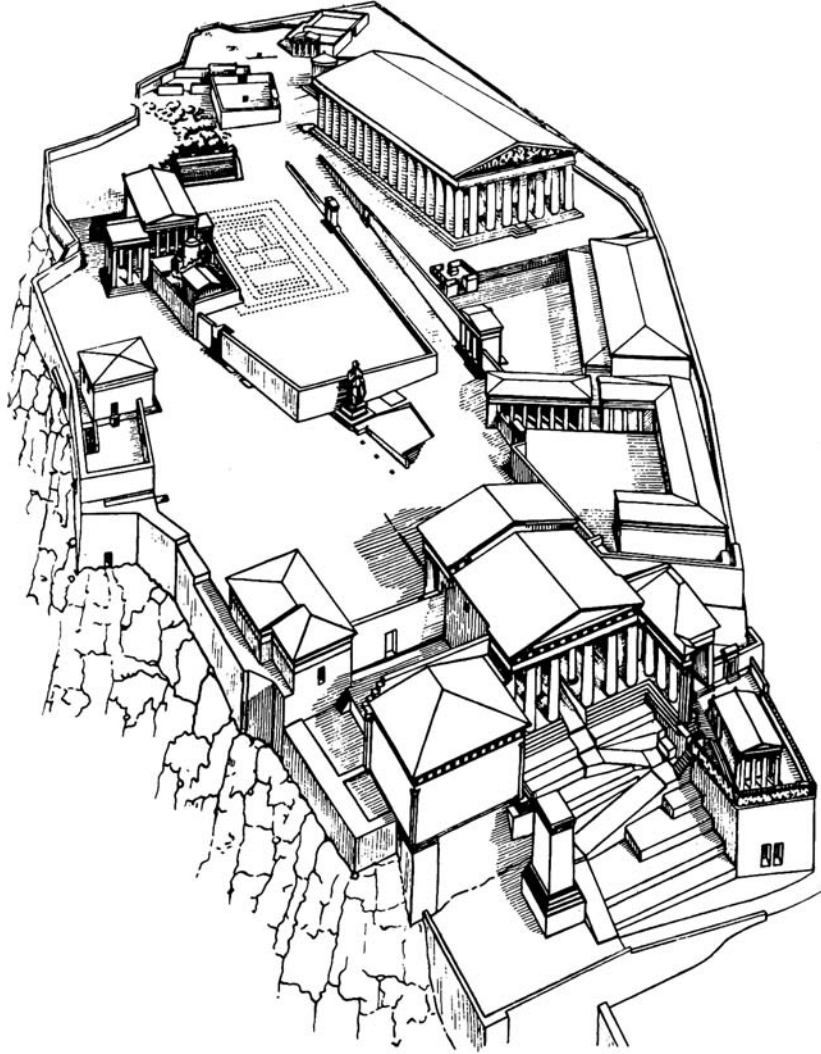

Kent-devletinin karakteristik özellikleri nelerdir?

Resim 2.3

Atina Akropolis'i, çizim. Akropolis, bir kent-devletinde kamu binaları ile tapınakların yer aldığı yüksek kesimdi.

Kaynak: Blois-Spek (1997), s. 112.

Yönetim Biçimleri

Gelişkin bir kent-devletinin M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren görüldüğünü vurgulamıştık. Yunan topluluklarının henüz gelişkin kent-devleti modelinde örgütlenmedikleri ama daha basit bir çatı altında toplanmış oldukları dönemde (M.Ö. 11.-9. yüzyıllar), söz konusu kent-devletleri *basileus* (çoğulu *basileis*) adını taşıyan krallar tara-

findan yönetiliyorlardı. Diğer bir deyişle kent-devletlerindeki ilk yönetim şekli monarşiydi. M.Ö. 4. yüzyıl filozofu Aristoteles bu dönemden övgüyle söz eder. Ona göre ilk dönemlerde erdemli, akıllı ve üstün insanların kendilerini yasaların üstünde görerek kral olarak atanmaları adil ve haklıdır.

Önceleri *basileus* denen kralların yönetiminde olan Hellen kent-devletlerinde giderek zengin bir sınıfın (aristokratların) oluştuğunu görüyoruz. Homeros'un *Odysseia* destanında Phaiaklar Kralı Alkinoos'un yanında on iki aristokrat vardır. Yani, önceleri krallar tek başlarına hüküm sürerken, zamanla yanlarına aristokratları da almışlardır. Kent devletlerinin gelişmeye başlamasıyla krallar yönetim mekanizmasının dışında kalmaya başlamışlar ve yerlerini aristokratlara terketmişlerdir. Ege dünyasında pek çok yerde krallar M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren ortadan kalkmaya başlamıştır. Krallığın sürdüğü tek yer Sparta idi. Burada önceleri bir kral hüküm sürerken, daha sonra iki kral yönetime ortak olmuşlardır. Özetle, M.Ö. 7. yüzyılda, siyasi örgütlenmelerdeki değişikliklerle kent-devletlerindeki monarşik yapının, yerini, aristokratların söz sahibi olduğu aristokratik nitelikli oligarşik yönetim biçimine bıraktığını söyleyebiliriz. Bazı kent-devletlerinde önde gelen aristokratlar için farklı bir isim kullanılmışsa da, genelde *arkhon* adı veriliyordu.

Bu arada birçok kent-devletinde tiranların egemenliğini görüyoruz. Tiran sözcüğünün kökeni, Lydia dilinde “bey” ya da “efendi” anlamına gelen *tyrannos*'a (zorba-despot) dayanmaktadır. Esas olarak M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllarda görülen tiranlar, genellikle toplumun soylu ve zengin sınıfından çıkıyor ve aşağı tabakanın desteğini alarak yönetimi ele geçiriyordu. Bazı kent-devletlerinde tiranlar, krallıkla demokratik yönetim arasındaki geçiş sürecinde ortaya çıkmışlardır. Tiranlar ilk zamanlarda egemen oldukları kent-devletlerinde iyi işler yapıyorlardı. Kentlerinin imarı için çalışıyorlar, halkın sevgisini kazanıyorlardı. Fakat, giderek, yönetimi zorla ele geçirmelerinin verdiği hoşnutsuzluk ve diktatör gibi davranmaları nedeniyle halkın sevgisini yitirmişler ve demokrasiyi yerleştirmeye çalışan kent-devleti yapısı içinde “istenmeyen kişiler” olarak kabul edilmişlerdir. Nitekim daha sonra, Atina'daki demokrasi rüzgârlarının da etkisiyle, tiranlar kovulmuş ve demokratik yönetimler kurulmuştur.

M.Ö. 6. yüzyıl sonlarında Atina'da demokratik yönetimin kurulmasıyla, diğer kent-devletleri de demokratik yönetim şeklini benimsemişlerdir. Demokratik yönetimde devletin başında artık kral, aristokratlar ve tiran yer almamakta, yönetim doğrudan halkın elinde bulunmaktadır. Demokrasi, *demos* (halk) ve *kratos / kratia* (güç) sözcüklerinden türetilmiş olup “halk egemenliği” demektir. Demokrasinin temeli, Eski Hellen kent-devletlerinde atılmıştır; çünkü Eskiçağın daha önceki devirlerinde Doğu devletlerinin başında bulunan ve kendini tanrının temsilcisi, hatta tanrı olarak kabul eden hükümdar ile ona kayıtsız şartsız bağlı uyruklardan meydana gelen devlet yapısı karşısında, Batı'daki kent-devleti yapısı demokratik bir anlayışın ürünü idi. Bir yönetim biçimi olarak demokrasi (*demokratia*) ilk kez Herodotos'un (M.Ö. 5. yüzyıl) eserinde geçmektedir.

Antik Çağ'da demokrasi, her zaman yüceltilen ve gıpta ile bakılan bir yönetim şekli olarak görülüyordu. Demokrasinin; Herodotos, Perikles ve Sokrates gibi taraftarları varsa da, Aristophanes, Ksenophon, Platon ve Aristoteles gibi güçlü muhalifleri de vardı. Demokrasiye karşı olanlara göre ancak soylular, zenginler ve eğitimliler devleti iyi bir şekilde yönetebilirdi; devlet yönetimi cahil halk tabakasına ya da “ayaktakımına” bırakılamayacak kadar ciddi bir işti. Bu nedenle demokrasi karşıtı aydınlarda, demokratik yönetimin zamanla *okblokratia* denen “avam yönetimine” dönüşerek dejenere olacağı endişesi vardı.

Yönetim Kurumları

Şehir Danışma ve İdare Meclisi (Boule) ile Halk Meclisi'nin (Ekklesia) ilk zamanlardan itibaren kent-devletlerindeki varlığı bilinmektedir. Ancak her iki meclisin de işlevi demokratik yönetimlerde daha fazla hissedilir olmuştur. Eski Hellen siyasi yaşamının en önemli kurumu olan Halk Meclisi, tüm "erkek" yurttaşların katıldığı ve Boule'nin aldığı kararların onaylandığı bir meclisti. Halk Meclisi'ne tüm özgür erkek yurttaşlar katıldığından çok büyük bir alana ihtiyaç vardı. Bu nedenle bir kent-devletinde Halk Meclisi binası, yani *Ekklesiasterion* bulunmazdı. Yurttaşlar (*politai*) daha ziyade agora veya tiyatro'da ya da kentin hemen dışındaki uygun bir açık alanda toplanırdı. Ancak, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Lykia bölgesindeki Trebenna'da ve Pamphylia bölgesindeki Perge'de Halk Meclisi binasını işaret eden yazıt parçaları bulunmuştur. Kuşkusuz, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Halk Meclisi -Klasik ve Hellenistik Çağlara göre- daha sembolik bir karakter taşımakta olup bu meclise az sayıda yurttaşın katılımı söz konusuydu. Teorik olarak ayda iki veya üç defa toplanan Halk Meclisi'ne 18 (veya 20) yaşını doldurmuş ve bağlı oldukları kabile teşkilatına (ör. *demos*, *phyle*, *hakatostys*) kayıtlı olan erkek yurttaşların tümü katılabiliyordu. Halk Meclisi, yasama ve yargı gücünü elinde tutan bir siyasi organ olup iç ve dış politika meselelerini görüşürdü; savaş ve barışa karar verme, kanun yapma, magistratların seçimi, yargılama ve sürgüne gönderme kararları Halk Meclisi'nin yetki ve sorumluluğundaydı.

Bir diğer önemli meclis olan Boule, kent-devletini oluşturan yurttaşların bağlı olduğu kabile teşkilatlarındaki temsilcilerin oluşturduğu bir meclisti. Bu meclis Halk Meclisi'nin yönetim kurulu gibi işliyor ve yürütme gücünü elinde tutuyordu (modern anlamda hükümet gibi). Halk Meclisi'nde görüşülecek maddeleri hazırlayan Boule, yurttaşların oluşturduğu kabilelerden belli sayıda kişinin katıldığı bir meclistir. Üyelerinin kura ile belirlendiği Boule'ye devam eden yurttaşlar olgun yaşta (30 yaşın üstü) olmak zorundaydı. Genelde bir yıl, nadiren iki yıl görev yaparlardı. Kent-devletlerinde alınan kararlarda iki meclisin adı birarada anılırdı. Boule'nin, Ekklesia'nın gündemini hazırlamasının yanı sıra, Ekklesia'da alınan kararların yürütülmesini de sağladığı anlaşılmaktadır. Devlet işlerinin aksamadan sürdürülmesi gerektiğinden Boule, normalde, hergün toplanırdı. Perikles zamanında alınan bir kararla Boule üyelerine ücret ödenmeye başladı.

Genelde Boule'ye bitişik yer alan Prytaneis ise Boule'nin alt komisyonu olarak görev yapardı. Devletin tüm acil işleri önce Prytaneis tarafından ele alınırdı. Prytaneis'in toplantı yeri Prytaneion adı verilen yuvarlak planlı (*tholos*) bir mekandı; Prytaneis'in üyeleri 24 saat görev yapar ve tüm masrafları devlet tarafından karşılanırdı. Boule'yi ve gerekirse Halk Meclisi'ni toplanmaya davet etmek Prytaneis'in göreviydi. Devlet misafirleri ve olimpiyat şampiyonları burada ağırlanır, kutsal ateşin sürekli yanar kalması sağlanırdı.

Magistratlar

Meclislerden sonra bir kent-devletinde en büyük güç yüksek devlet memurları olan magistratlardaydı. Kamu adına görev yapan bu kişiler devletin önemli mevkilerinde görev alırdı ve devletin işleyişinden sorumluydular. Magistratlar kura ile seçilirdi; ancak askeri komutanlar ve maliyeciler Halk Meclisi tarafından oylanarak seçilirdi. Baş magistrat, hükümetin başıydı ve bazı durumlarda yıla adını vermekteydi (eponim). Baş magistrat genelde "arkhon" olarak anılmaktadır (ör. Atina'da). Ancak, arkhonluk dışında baş-magistratlık unvanları da vardı. Örneğin, Ionia,

Lydia, Karia ve Phrygia bölgelerindeki kent-devletlerinde devletin başı *Stephanep-boros* iken; Pamphylia, Pisidia ve Ovalık Kilikia'da *Demiurgoş*; Lydia ve yine bazı Ionia kentlerinde *Prytanis* idi. Magistratların yaygın görev süresi bir yıl olmasına rağmen daha kısa süreli olanlar da vardı. Görevi sona eren magistrat, görevde bulunduğu süredeki icraatının ve kamu kaynaklarını nasıl kullandığının hesabını vermek zorundaydı. Günümüz devletlerindeki bürokratlar gibi, uzun yıllar aynı görevi yapmak gibi bir durum söz konusu değildi. Her yurttaş, yaşamının belli bir yılında bir devlet görevini üstleneceğini bilirdi.

Eponim magistrat, yıla adını veren magistratı ifade eder.

DİKKAT

Halk

Kent-devletinde yaşayan halkın tamamının Eski Yunanca'daki karşılığı *demos*'tur. Ancak, sadece yurttaşlar da *demos* olarak adlandırılabilirdi gibi yurttaşların oluşturduğu Halk Meclisi de *demos* olarak adlandırılmaktaydı. Kent-devletinde, nüfusun görece az kısmını özgür erkek yurttaşlar oluştururken, diğer büyük kısmını onların eşleri ve çocukları, kentte yaşayan yabancılar (*metoikoi*) ve köleler oluşturuyordu. Örneğin M.Ö. 5. yüzyılda Atina'nın nüfusu, 170.000'i yurttaşlar ve aileleri, 30.000'i kente sonradan gelip yerleşen yabancılar ve 100.000'i de köle olmak üzere toplam 300.000 kişi olarak tahmin edilmektedir. Kadınlar yurttaş sayılmadıklarından ve politik haklardan mahrum bulduklarından, kent-devleti ironik olarak "erkekler kulübü" olarak da nitelendirilmektedir. Yurttaşlık kriterleri bir kent-devletinden diğerine değişkenlik gösterebilmektedir. Bu kriterler arasında, ebeveyninden birinin ve ya her ikisinin o kent-devletinin yerlisi olması ve soyluluk sayılabilir.

Peloponnesos (Mora) Yarımadası'ndaki Sparta'nın halkı esas olarak Sparta'da ikamet eden yurttaşlar (Spartalılar), kentin civarında oturan yarı-yurttaşlar (*perioikoi*) ve toprağa bağlı bir tür yarı-köle (devlet kölesi) sınıfını oluşturan *heilotes*'ten oluşuyordu. Sparta nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan heilotlar, tarımla uğraşmakta ve aldıkları ürünü Spartalılara vermekteydiler. Sayıca heilotlardan az olan Spartalı erkek yurttaşlar da onları egemenlik altında tutabilmek için katı bir yönetim uyguluyorlardı. *Perioikoi* olarak adlandırılan, çevre köy ve kasabalarda oturanlar ise köleleştirilmemişlerdi; yurttaşlık haklarına sahiptiler.

ATİNA'NIN SİYASAL VE TOPLUMSAL YAPISI

Kent-devletlerinin gelişmeye başlaması sonucu, buralarda oturan zengin ve soylu sınıf ile halk tabakası arasında sürtüşmeler başlamıştır. Halkın orta ve aşağı sınıfı, yasaların ya da toplum yaşamını düzenleyen kuralların, âdetlere, gelenek ve göreneğe göre yorumlanıp uygulanmasından hoşnut değildi; çünkü bu şekilde soylu sınıfın dediği oluyor ve görece hukuk kuralları daha çok soylu sınıfın işine yarıyordu. Yasaların yazılı hale getirilmesini isteyen toplumun aşağı kesiminin, aristokrat kesim ile yaptığı mücadele olumlu sonuç vermiştir. Böylece kanunların yazı ile saptanması sonucu herkes, hangi tür suça ne ceza verileceğini ya da nelerin suç sayılıp sayılmayacağını öğrenmiştir. Âdeta tanrı buyruğu olarak kabul edilen ve aristokratların işine yarayan sözlü yasalardan (*thesmoi*), toplumun her kesiminin sosyal ve siyasal yaşamını adil bir şekilde düzenleyen yazılı yasalara (*nomoi*) geçiş, demokrasi için de önemli bir adımdı. Adalet kavramında çifte standart endişesi bundan böyle kalkıyordu. Şunu da vurgulamak gerekir ki, yasaların yazılı hâle getirilmesi önceki Eski Doğu toplumlarından biliniyordu.

Drakon

En eski yasa koyucular (*nomothetai*) arasında Atinalı Drakon'u (M.Ö. yak. 624 / 621) gösterebiliriz. M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında baş gösteren yönetim ve iktidar sorununa, ekonomik koşullardaki sıkıntı da eklenince, Atina, toplumsal-siyasal bir krize düşmüştü. Sorunların üstesinden gelmek için radikal adımlar atılması gerekiyordu. İşte bu noktada, topluma yeni bir düzen vermek üzere Drakon'un ortaya çıktığını görüyoruz. Atina kanunlarını ilk kez bir sisteme bağlayan ve de yazılı hale getiren Drakon idi. Ancak bu yasa koyucunun adından başka bir bilgiye sahip değiliz. Drakon, esas olarak adam öldürme ve tecavüz suçlarına verilecek cezaları belirlemiştir; verilecek cezalar ise oldukça ağır idi. Bu nedenle Drakon için, "yasalarını kanla yazdı" yakıştırması bile yapılmıştı. Drakon, aynı zamanda, kasten adam öldüren ile istemeden öldürene verilecek ceza arasında bir fark olması gerektiğini ortaya koyan ilk kişiydi. Kasten öldürmede ölüm cezası verilirken, önceden tasarlanmadan gerçekleştirilen bir öldürme olayında verilecek ceza yalnızca sürgündü. Drakon yasaları, aristokrasinin halkın üzerindeki gücünün ifadesiydi.

Solon

Diğer bir yasa koyucu olarak Atinalı soylu devlet adamı ve ozan Solon'un M.Ö. 6. yüzyıl başlarında yaptığı reformlar çok önemlidir. Halkın aşağı tabakalarındaki hoşnutsuzluğun ciddi boyutlara ulaştığı bir sırada Atinalılar, M.Ö. 494 yılında Solon'u *arkhon* (devlet başkanı) seçtiler. Kendisinden devletin içine düştüğü ekonomik ve politik sorunları çözmesi istendi. Solon, Areopagos Meclisi'nin desteğini alarak, bu tarihten itibaren reformları tasarlamaya ve uygulamaya başladı. Solon'un reformları iki alanda gerçekleştirildi: ekonomi ve toplum (anayasa).

Ekonomi alanında: M.Ö. 6.-5. yüzyıl Attika'sında toprak sahibi aristokrat ailelerin (*eupatridai*) fakir halkın sırtından zenginleştiği ve güçlerini artırdığı bir gerçektir. Fakirler ya da orta sınıf aleyhine bozulan dengeyi kurmak için Solon, önce köylünün borçlarından dolayı toprak ve özgürlüğünü kaybetmesini önlemiş, borçların ödenmesinde köylünün lehine bir düzenleme yapmış ve hatta bir kısım borçları tamamen silmiştir. Borçların tamamen silinmesi, *seisakththeia* (yükten, külfetten kurtulmak) olarak adlandırılmıştır. Borcundan dolayı köle olanlara da özgürlükleri yeniden verilmiştir. Yaptığı toprak reformu ile de halkın sevgisini kazanmıştır. Solon, bir anlamda, aristokratların gücünü kısıtlamaya çalışıyordu.

Solon, ayrıca, Atina'nın ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaması için, o zamana değin sikke darbında kullanılan Attika ağırlık ve ölçü sisteminin yerine, daha elverişli olan Euboia ağırlık sistemini getirmiş; ülkenin gereksinimi doğrultusunda, zeytinyağı dışında diğer tarım ürünlerinin ihracını yasaklamıştır. Çünkü Atina'da zeytinyağı üretimi çok fazlaydı ve bu fazlalığın iç piyasada tutulması gereksizdi; ayrıca diğer ihraç mallarının Attika dışında, Attika'da olduğundan daha yüksek fiyatla satılmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

Atina dışında yaşayan yetenekli ustalar ve zanaatkarların Atina'da yerleşmeleri için özendirici önlemler alındı; böylece ticaret ve rekabetin canlandırılması hedefleniyordu.

Toplum Düzeni (Anayasa): Solon, aynı zamanda anayasada da yeni bir düzenleme yaparak yurttaşları soyluluk değil, fakat servetlerine göre dört sınıfa ayırdı. Servet ölçüsü olarak yılda kaç kile /ölçek (*medimnos*) buğdaya ya da aynı değerde başka ürüne veya paraya sahip oldukları esas alındı. 1 medimnos, 38 kilogram veya 50 litre demektir. Bu dört sınıf ve servetleri şöyledir:

1. *Pentakosiomedimnoi*: 500 *medimnoi* ve üstü
2. *Hippeis* (Atlılar): 300-500 *medimnoi*
3. *Zeugitai* (küçük çiftçiler): 200-300 *medimnoi*
4. *Thetes* (fakir köylüler, toprağa bağlı köleler ve işçiler): 200 *medimnoi* altı

1. ve 2. sınıftaki yurttaşlar yüksek devlet memurluklarına (arkhon'luk) ve Areopagos'a (aristokratlar meclisi); 3. sınıf yurttaşlar ufak memurluklara ve Dörtüyzler Meclisi'ne (Boule); 4. sınıf yurttaşlar ise Halk Meclisi'ne (Ekklesia) ve Heliiaia'ya (bir tür halk mahkemesi) seçilebiliyorlardı. Askerlik hakkı yalnızca ilk üç sınıfa verilmişti; *thetes* askerlikten ve her türlü vergiden muaf tutulmuştu.

Bu yeni düzende dokuz arkhon görevlendirildi. Arkhonluğa seçilme *pentakosiomedimnoi* sınıfından herkese açıldı (belki *hippeis* sınıfına da). Eski arkhonlar hâlâ Areopagos Meclisi'ne doğrudan girebiliyordu. Fakat Meclis yavaş yavaş aristokratik kompozisyonunu kaybediyordu; Solon da bunu istiyordu.

Solon, yargı yönetiminde de tamamıyla radikal bir reform yaptı. Yeni bir mahkeme (*beliaia*) sistemi kurdu; mahkemede jüri olmak dört sınıfa da açıldı. Her yurttaş, arkhonlardan birinin kararını bu mahkemeye götürebilirdi. Olasılıkla meclisin bir parçası gibi çalışıyordu; hatta tüm meclis bir mahkeme olarak da toplanabiliyordu.

Solon'un reformları toplumu ve dolayısıyla kent-devletini ileriye götürecektelikte olmasına karşın, çok geçmeden demokratikleşme sürecinde yeni sorunlar ortaya çıkmış ve düzenlemelerin uygulanmasında aksaklıklar baş göstermiştir. Borçlar, Solon'un kanunuyla kaldırılrsa da birçok çiftçi yeterli sermayeye sahip olmadığı ve borç almak zorunda kaldığı için çok geçmeden kendisini tekrar borç batağında buldu. Köle olmasalar da borçlandıkları zenginlere bağımlıydılar. Solon'un reformlarıyla Atina toplumundaki yaraya bir anlamda neşter vurulmuş ama ameliyat henüz başarıya ulaşmamıştı.

Tiran Peisistratos ve Oğulları

Atinalı Tiranların en ünlüsü hiç kuşkusuz Peisistratos'tu. Üç kez tiranlığı ele geçiren Peisistratos'un son tiranlık dönemi M.Ö. 546-527 yılları arasına rastlar. Peisistratos zamanında Atina en parlak dönemlerinden birini yaşadı. Solon'un anayasasını yürürlükte bırakan Peisistratos, köylünün ve fakirin haklarını gözetmiş, Atina'da önemli bayındırlık faaliyetlerinde bulunmuştur. Athena onuruna dört yılda bir yapılan Panathenaia Şenlikleri onun zamanında başlamış; Homeros destanları onun zamanında yazılı hale getirilmiştir. Peisistratos'un ölümünden sonra oğlu Hippias tiran oldu. Bu arada Alkmaeonidlerin başına Megakles'in oğlu Kleisthenes geçmişti. Alkmaeonid ailesi Peisistratos'un ölümü üzerine Atina'ya dönmüş olmalıydı. Kleisthenes M.Ö. 525'te arkhon oldu. M.Ö. 514 yazında Tiran Hippias'ın kardeşi Hipparkhos, Harmodios ve Aristogeiton adlı iki genç aristokrat tarafından Panathenaia Festivali sırasında öldürüldü. Fakat suikasti düzenleyenlerden Harmodios da Hipparkhos'un muhafızları tarafından öldürüldü; Aristogeiton ise tutuklandı ve sonra da öldürüldü. Kardeşi öldürülen Hippias bir süre sonra Atina'yı terk etmek zorunda kaldı ve sonunda Pers Kralı Dareios'a sığındı. Bu kriz Kleisthenes'e yaradı; Atina'nın yeni lideri oldu.

Kleisthenes ve Demokrasi

Kleisthenes'in M.Ö. 508 yılında hazırlanmış olduğu reformlarının özünde aristokratların ya da soyluların devlet yönetimindeki tekelini kırmak yatıyordu. Kleisthenes, yurttaşları coğrafi nitelikli on kabileye (*phyle/genos*) ayırmıştı. Bu on kabile, Atina'nın içinde yer aldığı Attika bölgesinin kent, kıyı ve iç bölge olmak üzere üç yönetim bölgesine ayrılması ile ortaya çıkıyordu. Her bölge de "üçte bir" (*trittys*) anlamına gelen on bölüme ayrıldı. Böylece her 30 *trittys*, biri kentten, biri kıyıda, biri de iç bölgeden olmak üzere (üçer üçer) kur'a çekilmek suretiyle birleştirildi. Yani kentte 10 *trittys*, kıyıda 10 *trittys* ve iç bölgede 10 *trittys* oluşturulmuş ve sonunda 10 kabile (*phyle*) elde edilmiş oldu. *Demos*'lar tarımsal topraklara sahip yerleşim birimleriydi. Her *demos* kendi arasında toplanıyordu. Bundan böyle yurttaşlar soyadı olarak, önceden olduğu gibi ait oldukları *phyle/genos*, klan ya da sülalenin adını değil, buldukları *demos*'un adını alacaktı. *Demos*'a kaydını yaptırmanın bir anlamda yurttaşlığı onaylanmış oluyordu. Toplumun bu şekilde bölünmesinden amaçlanan, uğraş alanları farklı olan grupların (kente zanaatkarlar ve tüccarlar; iç bölgede tarım ve hayvancılıkla uğraşan çiftçiler; kıyıda denizciler ve balıkçıları) bir araya getirilmesi ve Timokratik düzene son verilmesidir.

Solon zamanında kurulan 400 kişilik Boule'nin üyeleri Kleisthenes zamanında 500 kişiye çıkarılmıştır. Boule 30 yaşın üstü 500 yurttaştan oluşuyordu ve 10 kabilenin her birinden 50 üyesi vardı (10 x 50 = 500). Boule üyeliği bir yıllık idi ve aynı kişi üst üste iki yıl Boule'ye üye olamazdı; fakat yaşamı boyunca iki kez Boule üyesi olabilirdi. Solon zamanında olduğu gibi Kleisthenes zamanında da thet'ler Boule'ye giremezdi. Boule üyeleri görev süresince askerlikten muaftılar. Devlet işlerinde kesinti olmaması için her kabileden oluşan 50 Boule üyesi 36 günlük dönemler halinde sırayla daimi komite gibi çalışırdı. Bu daimi komite Prytaneis adını taşımakta olup komitenin 50 üyesi Bouleuterion'a bitişik yer alan tholos planlı Prytaneion binasında toplanırdı. Prytaneis, hergün kur'a ile bir başkan seçerdi ve o başkan 24 saat orada bulunurdu. O günün başkanı, o gün toplanan Boule'ye de başkanlık ederdi; eğer Halk Meclisi'nin toplantısına denk gelirse ona da başkanlık ederdi. Atina'daki Halk Meclisi üyeleri, kalabalık olduklarından, Pnyks Tepesi'nde toplanırdı.

Atina'da demokratik rejimin kurucusu olarak kabul edilen Kleisthenes, ayrıca, demokratik sürecin tiranlarca bir kez daha kesintiye uğratılmaması için Halk Meclisi'ne yetki vererek, onun yılda bir kez "Çanak Çömlek Mahkemesi" (*ostrakophoria*) olarak çalışmasına olanak sağlamıştır. Böylece yurttaşlar, aralarında tiranlığa heveslenen kişilerin adlarını çanak çömlek parçaları (ostrakon'lar) üzerine kazıyarak o kişinin deşifre olmasını sağlıyorlardı. Ostrakismos denen bu uygulamada, kuşkulu kişinin adı yeter çoğunluk olan 6000 yurttaşın büyük çoğunluğu tarafından yazılmış ise, o kişi herhangi bir varlık ve onur kaybına uğramaksızın 10 yıl için kent dışına sürülüyor; başkaca bir ceza verilmiyordu. Atinalı devlet adamı ve komutanlardan Themistokles, Kimon ve Alkibiades de bu mahkeme kararı ile Atina dışına sürgüne gönderilmişti. Atina agorası ve Kerameikos kazılarında çok sayıda *ostrakon* (çoğulu *ostraka*) bulunmuştur.

KOLONİZASYON

Tanımı

Bir toplumun ya da bir kent-devleti halkının tarımsal veya ticari faaliyetlerde bulunmak için kendi sınırları dışında elverişli toprakları yurt edinmesine ve bu süreçte “kolonizasyon” denir. Eski Hellen kolonileri, genellikle ana kentlerden uzak, deniz aşırı yerlerde kurulmuşlardır. Daha önce gördüğümüz gibi, “Dor istilası” nedeniyle Ege Denizi’ni aşarak güneye inen ve Yunanca konuşan kimi topluluklar buralarda elverişli buldukları topraklara yerleşmişlerdi. Her ne kadar ilk deniz aşırı iskan faaliyetleri bir kolonizasyon hareketi olarak kabul edilebilirse de gerçek kolonizasyon, Eskiçağ tarihi literatürüne “Büyük Kolonizasyon Dönemi” olarak geçen; Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında çok sayıda koloninin kurulduğu, M.Ö. 750-550 yılları arasında ilişkin 200 yıllık uzun bir süreçtir.

Nedenleri

Kolonizasyonun birkaç nedeni vardır. Bunlardan biri, tarım yapılabilecek topraklara olan gereksinimdir. Bu tür nedenlerle kurulmuş koloniler “tarımsal” nitelikli idiler. Bir başka neden, kendi ülkelerindeki olanaksızlıklar idi. Yani kendi kendine yeterli olabilmek için öz kaynaklara sahip olmamak, yaşam koşullarını zorlaştırıyordu. Bu nedenle, ticari faaliyetlerde bulunarak gelişmek istiyorlardı. Bu tür nedenlerle kurulmuş koloniler “ticari” nitelikli idiler. Antik kaynaklarda kolonizasyon nedenlerine ait bazı bilgiler bulmak mümkündür. Bunlar arasında, kıtlık, düşman tarafından bozguna uğratılma, komşularıyla geçimsizlik, yoğun nüfus artışı, maden yataklarına sahip olma arzusu bulunmaktadır. Dolayısıyla, kolonizasyonu tek bir nedene bağlamak doğru değildir.

Sonuçları

Kolonizasyonun sonuçları ise, Yunanların yabancı ülke halkları ile kaynaşması, kendilerinden farklı dil konuşan insanları (*barbaroi*) ve onların kültürlerini tanımaları, Yunan kültürünün yayılması ve yabancı kültürlerden etkilenmesi, Ege ve Akdeniz dünyasındaki ticaretin yoğunlaşmasıdır. M.Ö. 7. yüzyılın sonunda Lydia Krallığı’nda icad edilen sikkenin Ege ve Akdeniz dünyasındaki hızlı yayılımı da kolonizasyonun bir sonucudur. Havuzun kenarındaki kurbağalara benzetilen kent-devletleri ve kolonilerle Klasik ve Hellenistik Dönem Akdeniz dünyası adeta üniter bir kültür coğrafyasını andırıyordu.

Özet

Ege ve Dor Göçleri ile kolonizasyon kavramlarını açıklama

Ege Göçleri MÖ 13. yüzyıl sonu-12 yüzyıl başlarından itibaren meydana gelmiş olup göçlerde iki nüfus hareketi öne çıkmaktadır: Deniz Kavimleri ve Dorlar. Ancak, zamanla Yunanistan'dan Batı Anadolu kıyılarına da göçler olmuş, Aioller, kuzeybatı Anadolu'ya (Edremit Körfezi ve civarına); Ionlar, Batı Anadolu'nun orta kesimine (kabaca İzmir ili ve civarına), Dorlar ise Anadolu'nun güneybatı köşesine (kabaca Muğla ili) yerleşmişlerdi. Böylece Batı Anadolu kıyılarında ve hemen hinterlandında çok sayıda Yunan kent-devleti kurulmuş oldu. Bu kent-devletlerinin bulunduğu bölgelerde, onların konuştuğu lehçeler (Aiol, Ion ve Dor) egemen oldu. Kolonizasyonda ise (her ne kadar bir göç olayı gerçekleşse de) göç olgusunun ötesinde bir anlam vardır. Bir toplumun ya da bir kent-devleti halkının tarımsal veya ticari faaliyetlerde bulunmak için kendi sınırları dışında elverişli toprakları yurt edinmesine ve bu sürece "kolonizasyon" denir. Eskiçağ tarihi literatürüne "Büyük Kolonizasyon Dönemi" olarak geçen; Ege, Marmara, Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında çok sayıda koloninin kurulduğu, MÖ 750-550 yılları arasına ilişkin 200 yıllık uzun bir süreçtir.

Ege Göçleri sonunda Yunanistan ve Anadolu'da oluşan yeni toplumsal yapıyı açıklama

Ege göçleri öncesinde Yunanistan'da ve Anadolu'da esas olarak monarşik yapının hâkim olduğu devletler vardı. Bu devletlere bağlı olarak yaşamını sürdüren halk, kral / krallar veya feodal beylerin egemenliği altındaydı. Yerleşim yerleri veya merkezler kale veya saray görünümündeydi (Minos Girii'nde, Mykenai'da ve Troia'da olduğu gibi). Ege göçleri sonunda, saray-kaleler yerlerini, yurttaşlara odaklı sosyal ve kültürel unsurların daha fazla hissedildiği kent-devletlerine bıraktı. Başta kralların olduğu monarşik yapı bir süre daha devam etse de, devlet yönetiminin paylaşıldığı bir yapıya doğru gelişim oldu; ve nihayetinde çoğu kent-devletinde demokratik yönetim benimsendi.

Kent-devletini tanımlama

Eski Yunan siyasal ve toplumsal yaşamının en karakteristik örgütleniş biçimi olan kent-devleti, *polis* (çoğulu *poleis*) terimiyle ifade edilmektedir. "Politika" sözcüğü de *polis*'ten türetilmiştir. İstih-

kâm edilmiş bağımsız bir devlet olan *polis*, hem kent merkezini (*asty*) hem de kendisine bağlı köylerin bulunduğu kırsal alanı (*khora*) kapsıyordu. Bağımsızlık, bir kent-devletinin en önemli özelliklerinin başında gelirdi.

Kolonizasyonun neden ve sonuçlarını açıklama

Kolonizasyonun birkaç nedeni vardır. Bunlardan biri, tarım yapılabilecek topraklara olan gereksinimdi ("tarımsal" nitelikli). Bir başka neden, kendi ülkelerindeki olanaksızlıklar idi. Bu nedenle, ticari faaliyetlerde bulunarak gelişmek istiyorlardı. Bu tür nedenlerle kurulmuş koloniler "ticari" nitelikli idiler. Antik kaynaklarda kolonizasyon nedenlerine ait bazı bilgiler bulmak mümkündür. Bunlar arasında, kıtlık, düşman tarafından bozguna uğratılma, komşularıyla geçimsizlik, yoğun nüfus artışı, maden yataklarına sahip olma arzusu bulunmaktadır.

Kolonizasyonun sonuçları ise, Hellenlerin yabancı ülke halkları ile kaynaşması, kendilerinden farklı dil konuşan insanları (*barbaroi*) ve onların kültürlerini tanımaları, *Hellen* kültürünün yayılması ve yabancı kültürlerden etkilenmesi, Ege ve Akdeniz dünyasındaki ticaretin yoğunlaşması ve bunun da sonucunda sikkenin hızlı bir şekilde yayılmasıdır.

Demokrasi kavramını ve Atina'daki gelişimini tartışma

Demokrasi, kabaca halkın iktidarı veya halkın yönetime katılması demektir. Devletin başında her şeye karar veren tek kişinin bulunması yerine (monarşik idare), halkın da yönetime katılımının sağlanması, toplumdaki sosyal barış ve huzur için gereklidir. Bu da ancak demokratik bir idareyle mümkündür. Halk tabakaları arasındaki eşitsizliğin neden olduğu haksız uygulamaların ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin giderilmesi, her yurttaşın hayatının bir döneminde belirli bir kamu görevini yerine getirecek memuriyete gelmesi, seçme ve seçilme hakkı, adil yargılama gibi birçok konu her Hellen yurttaşı için önem arz ediyordu. Bütün bunlardaki aksaklık kanunların ve anayasanın yazılı olmamasından kaynaklanıyordu. Atina'da demokratik yönetim için ilk adım Solon tarafından atıldı. Daha sonra da Kleisthenes, demokratik yönetimi toplumda yerleştirdi. Bu nedenle Kleisthenes, Atina'da demokratik yönetimin kurucusu olarak bilinir (M.Ö. 6. yüzyılın sonu).

Kendimizi Sıyalım

1. Tunç Çağ'ından sonra geçilen Çağ aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Paleolitik Çağ
 - b. Demir Çağı
 - c. Kalkolitik Çağ
 - d. Hellenistik Çağ
 - e. Klasik Çağ
2. Ege Göçleri sırasında Yunanistan'dan yola çıkan Dorlar, Batı Anadolu'nun hangi bölgesine yerleştiler?
 - a. İzmir İli ve civarına
 - b. Edremit Körfezi ve civarına
 - c. Marmara Bölgesine
 - d. Muğla İli ve civarına
 - e. Teke Yarımadasına
3. Aşağıdakilerden hangileri Ionia bölgesi kentleridir?
 - a. Skepsis ve Kebren
 - b. Kyme ve Larissa,
 - c. Byzantion ve Kalkhedon
 - d. Halikarnasos ve Lindos
 - e. Miletos ve Ephesos
4. Ege Karanlık Çağı yaklaşık olarak hangi dönemi kapsar?
 - a. M.Ö. 2000-1500
 - b. M.Ö. 1800-1500
 - c. M.Ö. 1500-1300
 - d. M.Ö. 1100 ile 700
 - e. M.Ö. 700-500
5. Eski Yunan alfabesinin oluşturulduğu yüzyıl ve alfabebedeki sessiz harflerin alındığı alfabe aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
 - a. M.Ö. 8. yüzyıl / Mısır
 - b. M.Ö. 10. yüzyıl / Mısır
 - c. M.Ö. 7. yüzyıl / Kartaca
 - d. M.Ö. 6. yüzyıl / Fenike
 - e. M.Ö. 8. yüzyıl / Fenike
6. Kent-devleti'nin Eski Yunanca karşılığı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Khora
 - b. Apoikia
 - c. Polis
 - d. Kome
 - e. Emporion
7. Bir kent-devletinde yönetim şekli (istisnai örnekler dışında) sırasıyla aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
 - a. Monarşi, Aristokrasi, Tiranlık, Demokrasi
 - b. Demokrasi, Tiranlık, Aristokrasi, Monarşi
 - c. Monarşi, Demokrasi, Tiranlık, Aristokrasi
 - d. Aristokrasi, Demokrasi, Monarşi, Tiranlık
 - e. Tiranlık, Aristokrasi, Monarşi, Demokrasi
8. Bir kent-devletinde yasama ve yargıyı üstlenen kurum aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Şehir Danışma ve İdare Meclisi (Boule)
 - b. Halk Mahkemesi
 - c. Areopagos
 - d. Yaşlılar Meclisi
 - e. Halk Meclisi (Ekklesia)
9. Atina halkını servet esasına göre düzenleyen aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Peisistratos
 - b. Hippias
 - c. Kleisthenes
 - d. Drakon
 - e. Solon
10. Tarihe "Büyük Kolonizasyon" olarak geçen dönem, hangi zaman dilimine rastlamaktadır?
 - a. M.Ö. 1750-1550
 - b. M.Ö. 1250-1150
 - c. M.Ö. 950-750
 - d. M.Ö. 750-550
 - e. M.Ö. 550-350

Okuma Parçası

Sanat ve Mimarlık

M.Ö. 7. ve 6. yüzyıllar sanatı 5. yüzyıl klasik Yunan sanatının temeli olduğundan büyük bir önem taşır. Bu yüzyılda tanrıların başlı başına bir varlık olmalarıyla ahşap ve kerpiç tapınaklar taş yapılar şeklini almakta, bu yapıların, plan bakımından, düzensiz şekilleri bırakarak dikdörtgen şeklini aldığı göze çarpmaktadır. Aynı zamanda belirli formlar ve oranlar sistemlerinin ortaya çıktığını ve bunların en çok yapıların dış görünüşlerini etkilediğini görüyoruz ki bu oranlar sisteminin tümüne “düzen” adı verilmektedir. Yunan mimarlığında iki ana düzen vardır: Dor ve İon düzeni.

Bir Yunan tapınağı sağlam temellere dayanan üç veya daha çok basamaklı bir kaide (*krepis*) üzerinde yer almakta, kapalı bir mekan (naos ya da cella) ve bu mekanın etrafını çeviren sütunlardan meydana gelmektedir. Sütunların cella'nın etrafında tertiplenişine göre tapınak planlarının aldığı şekillere çeşitli adlar verilmektedir. Megaron tarzında olup girişin yan duvarlarını sınırlandıran yarı payeler (*parastas* ya da *ante*) arasında iki sütun kapsayan tapınaklara “naos en parastaseis” (*templum in antis*), cellanın önünde bir sütun sırasına sahip olanlara “prostilos”, hem önde, hem de arkada birer sütun dizisi olanlara “amfiprostilos”, cellanın etrafında çepeçevre bir sütun dizisi kapsayanlara “peripteros”, iki sütun dizisi olanlara “dipteros”, ikinci bir sütun sırası alabilecek kadar geniş galerili tapınaklara ise “pseudodipteros” (sözde dipteros) adı verilmektedir.

Kaynak: A.M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, Ankara, 1971, s.227.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise “Ege ve Dor Göçleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise “Ege ve Dor Göçleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Ege ve Dor Göçleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “Ege’de Karanlık Çağ” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise “Yunan Alfabeti” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “Kent-devleti: Ortaya Çıkışı ve Karakteristik Özellikleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise “Kent-devleti: Yönetim Biçimleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız yanlış ise “Kent-devleti: Yönetim Kurumları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız yanlış ise “Atina’nın Siyasal ve Toplumsal Yapısı: Solon” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “Kolonizasyon: Tanımı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Deniz Kavimleri, Yunanistan'ın kuzeyinden, belki Balkanlar'dan yola çıkarak Anadolu'ya girmişler ve buradaki toplulukları da önelerine katarak güneye doğru ilerlemişler; Kıbrıs, Suriye ve Filistin'deki yerleşimleri yerle bir ettikten sonra Mısır'a vardıklarında büyük bir karşı koyma ile karşılaşmışlar ve geri püskürtülmüşlerdi.

Sıra Sizde 2

Aioller, kuzeybatı Anadolu'ya (Edremit Körfezi ve civarına); Ionlar, Batı Anadolu kıyılarının orta kesimine (İzmir İli ve civarı); Dorlar ise güneybatı Anadolu'ya (Muğla İli ve civarı) yerleşmişlerdi.

Sıra Sizde 3

Bir kent-devletin karakteristik özelliklerinin başında siyasal ve ekonomik bağımsızlığı ile egemenlik haklarına sahip olması gelmektedir. Ayrıca, fiziksel açıdan da, etrafı surla çevrili bir akropolis üzerinde yer alması, meclis binası, agora, tiyatro ve tapınak gibi belli başlı kamu yapılarının da bulunması bir kent-devleti için önemlidir.

Sıra Sizde 4

Tiranlığa heveslenen veya böyle bir girişimde bulunacağından kuşkulanan kişilerin kamuoyu yoklamasıyla önceden tespit edilerek, o kişilerin kent dışına sürgüne gönderilmesidir. Böylece, söz konusu mahkeme, demokratik rejime tehdit oluşturan tiranlığın önünde bir engel oluştuyordu.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akurgal, E. (1993), *Eskiçağ'da Ege ve İzmir*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir.
- Blois, L. de-Spek, J. van der (1997), *An Introduction to the Ancient History*, Routledge.
- Boardman, J. (2000), *The Greeks Overseas*, Thames and Hudson, Londra.
- Cartledge, P. (1998), *Ancient Greece. Cambridge Illustrated History*, Cambridge.
- Cook, J.M. (1962), *The Greeks in Ionia and the East*, Thames and Hudson, Londra.
- İplikçioğlu, B. (1997), *Eski Batı Tarihi I: Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Levi, P., (1997), *Eski Yunan* (çev. N. Erdilek), İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İstanbul.
- Lloyd, S. (1997), *Türkiye'nin Tarihi*, çev. E. Varinlioğlu, Tübitak, Ankara.
- Mansel, A.M. (1971), *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Rich, J. - A. Wallace-Hadrill (2000), *Antik Dünyada Kırsal ve Kent* (çev. L. Özgenel), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Sevin, V. (2001), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tekin, O. (2007), *Eski Anadolu ve Trakya. Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar*, İletişim Anadolu Uygarlıkları Dizisi, İstanbul.
- Tekin, O., (2008), *Antik Numismatik ve Anadolu*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

HELLEN VE ROMA TARİHİ

3

Amaçlarımız

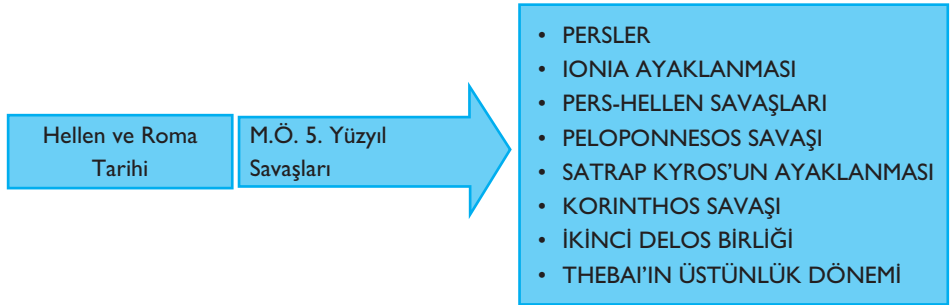
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Pers İmparatorluğunu tanımlayabilecek;
- 👁️ Pers-Hellen Savaşlarını açıklayabilecek;
- 👁️ Atina İmparatorluğu'nu açıklayabilecek;
- 👁️ Peloponnesos Savaşını açıklayabilecek;
- 👁️ Thebai'nin Üstünlük Dönemi'ni açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Persler
- Ionia Ayaklanması
- Atina
- Kimon
- Delos Deniz Birliği
- Perikles
- Sparta
- Ksenophon
- Anabasis
- Thebai

İçindekiler

M.Ö. 5. Yüzyıl Savaşları

PERSLER

Aslında aynı kökene dayanan Medler ve Persler kabaca bugünkü İran Devleti'nin bulunduğu topraklarda yaşıyorlardı. M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren tarih sahnesinde görülmeye başlayan Perslerin ilk kralları hakkında, adları dışında, pek fazla bilgimiz yoktur. Ancak, "Büyük" lâkaplı Pers kralı Kyros (M.Ö. 559-529), hakkında fazla bilgiye sahip olmadığımız Med Devleti'ne son vererek, Pers Krallığı'nın M.Ö. 6. yüzyılda Önasya'nın en büyük gücü olmasını sağlamıştır. Bu nedenle Kyros ya da Pers dilinde Kuraş, Pers Devleti'nin kurucusu sayılmaktadır. Perslerin ortaya çıkışına kadar bölgedeki en büyük gücü, Asur İmparatorluğu oluşturuyordu. Perslerin, Akdeniz ve Ege'deki ticareti kontrol altında tutma arzularına batıdaki tek engel ise Lydia Krallığı idi. Pers Kralı Büyük Kyros, M.Ö. 546 yılında Lydia Kralı Kroisos'u yenilgiye uğratarak, krallığın başkenti Sardeis'i ele geçirmiştir. Böylece, Anadolu 200 yıl kadar sürecek olan Pers egemenliğine girmiştir. Büyük Kyros, çekirdek bölgeleri olan İran'ı çevre tehditlerden korumak ve imparatorluğun sınırlarını genişletmek amacıyla güneybatıya ilerleyerek, Babil Krallığı'nı da yıkmıştır (M.Ö. 539/38). Böylece, tarihe "Babil Sürgünü / Esareti" olarak geçen trajedi de son bulmuştur. Çünkü, yaklaşık yarım yüzyıl önce, M.Ö. 587/86'da, Babil Kralı Nabukadnezar tarafından İudaia'dan (Filistin ve civarı) sürgün edilerek Babil'e getirilen ve burada esaret hayatı yaşayan Yahudiler, tekrar kendi yurtlarına dönmüştür.

Kyros, yönetimde kolaylık olsun diye Anadolu'yu ve Indus Vadisi'ne kadar Yakın Doğu'yu ve biraz ötesini satraplıklara (bir tür yerel yönetim sistemi) ayırmıştı. Burada, dikkat edilmesi gereken nokta, satraplıkların coğrafi bölgelere veya ülkelere göre değil, halk (etnik) esasına dayalı olduğudur. Kyros'un, Orta Asya'da İskitlere karşı yaptığı bir sefer sırasındaki ölümünden sonra, Pers tahtına oğlu Kambyses (M.Ö. 529-522) geçmiştir. Bu kral zamanında Mısır egemenlik altına alınmıştır. Ondan sonra tahta geçen "Büyük" lâkaplı I. Dareios (M.Ö. 522-486) satraplıkları yeniden organize etmiş ve yeni bir vergi sistemi (*nomos*) meydana getirmiştir. Oluşturulan satraplıklardan elde edilen vergiler devlet hazinesinin önemli bir gelir kaynağını oluşturuyordu. Her satrap, hüküm sürdüğü toprakların âdeta kralıydı.

Persler, gelişkin bir yol şebekesi de kurmuşlardı. Ephesos ve Sardeis ile Susa arasındaki ünlü "**Kral Yolu**"nun Doğu-Batı ticaretinde önemli bir rolü vardı. Bu yol, Ankyra, Kappadokia, Yukarı Fırat ve Babylonia'dan geçerek Susa'ya ulaşıyordu. Yaklaşık 2.500 km'lik yol boyunca çeşitli konaklama tesisleri vardı. Yolculuk

Kral yolu; Batı Anadolu'daki Ephesos ve Sardeis kentlerinden başlayıp İran'daki Susa'ya kadar uzanıyordu.

ancak üç ayda tamamlanabiliyordu. Perslerin iki başkenti Susa ile Persepolis, batı mallarının yoğun olarak girdiği ve pazar trafiğinin en yoğun olduğu kentlerdi.

DİKKAT

Perslerin Anadolu'daki en önemli iki satraplık merkezi Sardeis (Manisa-Sart) ve Daskyleion (Ergili) idi.

Aslında Persler ve Hellenler birbirlerine o kadar uzak değildiler. Birbirlerinin kültürlerini ve siyasal-toplumsal yapılarını az çok biliyorlardı. Çok sayıda Hellen, Pers Büyük Kralı'nın ya da satraplarının hizmetinde çalışmıştı. Kendi ülkesi ile siyasi sorunları olan bazı Hellen politikacıların zaman zaman Perslere sığındıklarını da biliyoruz. Gerek Kyros'un Pasargadai'deki anıtsal mezarında, gerekse Persepolis'teki büyük saray kompleksinde Yunan mimarlar ve taşçı ustaları çalışmışlardı.

SIRA SİZDE

Perslerin Anadolu'yu ele geçirmesi hangi olayla olmuştur?

IONIA AYAKLANMASI

Pers Kralı I. Dareios'un (Büyük Dareios), M.Ö. 6. yüzyıl sonlarında (M.Ö. 513 / 512) yaptığı İskit seferinden sonra Trakya ve Karadeniz'in batı kıyıları Pers egemenliğine girmişti. Böylece, Yunanistan ve Batı Anadolu'daki kent-devletlerinin, özellikle, Karadeniz'de adeta bir deniz imparatorluğu kurmuş olan Miletos'un buradaki ticareti engellenmiş; Karadeniz'den Ege'ye akan buğday trafiğine sekte vurulmuş oldu. Ayrıca, Perslerin Batı Anadolu'da kurdukları satraplık, bu bölgedeki kentler için pek de hoş olmayan bir durumdu. Ionia bölgesindeki bu rahatsızlık bir şekilde dışa vurmaya başlayacaktı.

O sıralar Perslerin desteği ile Miletos'un başında tiran olarak bulunan Histiaios, kent dışına çıktığı bir sırada, yerine vekâleten damadı Aristagoras'ı bırakmıştı. Demokrasi yanlılarının Naksos Adası'nda aristokratlara karşı başlattığı ayaklanmanın bastırılması için Miletos Tiranı Aristagoras, Sardeis Satrabı Artaphernes'i ikna etti. Ada ele geçirildiğinde Perslerin Kiklad Adaları'nda önemli bir üsse sahip olacakları düşüncesiyle M.Ö. 499 yılında Naksos Adası'na bir donanma gönderildi. Fakat düzenlenen sefer başarısız olunca, Aristagoras, faturanın kendisine çıkarılacağından korkarak Miletos'ta bağımsızlığını ilân etti ve halkı Perslere karşı ayaklandırdı. Bundan böyle tiran kisvesinden sıyrılarak, Batı Anadolu'daki demokratik rejimin savunuculuğuna soyundu. Ionia'daki Pers destekli diğer tiranlara da savaş açarak, bölge kentlerinin hatta Kariyalı ve Lykialı gibi yerli halkların da sempati ve desteğini kazandı. Böylece Ionia bölgesindeki bazı kentler Perslere karşı ayaklandılar (M.Ö. 499). Aynı yıl içinde Pers satrabının oturduğu Sardeis yakılıp yıkıldı. Atina ve Eretria'dan da yardım sağlayan Aristagoras önceleri başarılı olmuşsa da, yenileceğini anlayınca Trakya'ya kaçtı. Dareios, ayaklanmaya destek veren Atina'ya da öylesine öfkelenmişti ki, masaya her oturduğunda hizmetçisine üç kez, "Efendimiz, Atinalıları unutmayınız" diye seslenmesini emrettiği söylenir (Herodotos, V.105). Sonunda Miletos Perslerce kuşatıldı. M.Ö. 494'te Lade açıklarında mevzilenmiş olan bir Ionia donanması Persler tarafından bozguna uğratıldı. Bir süre sonra da Miletos ele geçirildi ve ayaklanma bastırıldı. Miletos halkının bir kısmı sürüldü, bir kısmı öldürüldü. Diğer Batı Anadolu kent-devletleri vergilerini düzenli olarak ödemeleri koşuluyla cezalandırılmadı. Persler, bazı kentlerin demokratik yönetim isteğine olumlu yaklaştı. Bu arada Miletos Satrabı Aristagoras ise Trakya'ya kaçmayı başarmıştı; fakat bir süre sonra oradaki bir çarpışmada öldürüldü.

Yukarıda her ne kadar Ionia Ayaklanması'nın nedeni olarak Perslere karşı duyulan hoşnutsuzluk ve Miletos'un ticari çıkarları ön plana çıkartıldı ise de; bir görüşe göre, Pers yönetimi altındaki Miletos, daha önce olmadığı kadar refaha ulaşmıştı; dolayısıyla, ticari çıkarlar söz konusu olamazdı. Ayrıca Pers satrapları arasında husumet ve çıkar ilişkileri de vardı. Bütün bunlar, Ionia Ayaklanması'nın, Perslere karşı olduğu düşünülen "milliyetçi" duyguların bir tepkisi olmadığını göstergesidir. Bireysel çıkarlar daha ön plandaydı. Dolayısıyla, olayları yorumlarken geniş bir bakış açısı ile yaklaşmak her zaman için daha akılcıdır.

Ionia Ayaklanması'nda kimler kime karşı ayaklanmıştı ve ayaklanma ne zaman bastırılmıştır?

PERS-HELLEN SAVAŞLARI

Maraton Savaşı

Ionia Ayaklanması'nın bastırılmasından iki yıl sonra, M.Ö. 492 yılında, Mardonios komutasındaki Pers ordusu Trakya'ya bir sefer yaparak, bölgedeki Pers egemenliğini güçlendirdi. Fakat Persler için potansiyel tehlike olan ve Ionia Ayaklanması'nı destekleyen Yunanistan hâlâ Pers egemenlik alanının dışında kalıyordu. Bu nedenle, M.Ö. 490 yılında Datis ve Artaphernes komutasındaki Pers donanması Ege Denizi'ni aşarak Yunanistan'a ayakbastı. Persler, Hellenlerden toprak ve su istediler; bu, "teslim olun" anlamına geliyordu. Hellenlerin çoğu teslim olmayı kabul etti; Eretrialılar ise karşı koydu. Fakat kısa sürede kentleri yakılıp yıkıldı, halkı köleleştirildi. Perslere, sürgündeki Atinalı Tiran Hippias rehberlik ediyordu. Pers ordusu Yunanistan'ın Attika bölgesinin doğu kıyısında ve Atina'nın 30 km kuzeydoğusundaki Marathon Körfezi'ne ulaştı; körfezin gerisinde Marathon Ovası bulunuyordu. Persler hem Atinalılara hadlerini bildirmek hem de Ionia Ayaklanması sırasında tahrip edilen Sardeis'in öcünü almak istiyorlardı. Fakat Miltiades komutasındaki Atinalılar, Persleri büyük bir yenilgiye uğrattılar. Herodotos (VI.113) Atinalıların zaferini şöyle anlatır:

"...Bu Marathon ovasında çarpışma uzun sürdü; safların merkezinde üstünlük barbarlardaydı; orayı Perslerin kendileri ve Saka'lar tutuyorlardı; bu noktada zafer barbarlardaydı, düşmanı geri atmışlardı ve içeriye doğru kovalamaya başlamışlardı. Ama iki kanatta zafer Atinalılarla Plataialılar'daydı. Düşmanı yenmişlerdi ve onu bozgun halinde kaçmaya bırakmışlar, iki kanat birleşerek, merkezi çöktürmüş olan düşmana karşı savaşa girmişlerdi; ve zafer Atinalılar'da kaldı."

Atinalılar atlet Pheidippides'i Sparta'ya göndererek Spartalılardan yardım istemişlerdi. Spartalılar da, o sıra kutlamakta oldukları dinsel bir festivalin sona ermesini takiben Atina'ya yardım göndermeye söz vermişlerdi; fakat yardımı çok geç gönderdiler. Esas yardım 1.000 hoplit (*hoplites*) gönderen Plataia kentinden gelmişti. Marathon Körfezi'nin hemen gerisindeki ovada yapılan savaşta Atinalılar yalnızca 200 civarında kayıp verirken, Persler'in kaybı 6.000'den fazlaydı. Marathon zaferi, Hellenlerin barbarlara karşı kazandığı bir özgürlük simgesi niteliğini taşıyordu. Ancak Atinalılar da biliyorlardı ki, Marathon zaferi onlara sadece rahat bir nefes aldırması; tehlike henüz geçmiş değildi.

Artemision ve Thermopylai Savaşları

Marathon zaferinden sonra politik nedenlerle iktidardan indirilen Miltiades'in yerine devletin başına geçen Themistokles'in (M.Ö. 515-450) çabasıyla, Atinalılar güçlü bir donanma meydana getirdiler. Sparta da, Perslere karşı Atina'nın yanında yer aldı. Fakat Persler Yunanistan'ın tamamını ele geçirmeden rahat edemeyeceklerini anladıklarından, bu kez, Marathon Savaşı'ndan on yıl sonra (M.Ö. 480 tarihinde) Kserkses komutasında Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Trakya'ya ulaştılar ve Makedonya üzerinden güneye inerek Tesalya sınırına dayandılar. Bunun üzerine, Atinalılar güneye çekilerek Thermopylai ve Artemision'da mevzilendiler. Perslerin yaklaşık 150.000 kişilik asker gücüne karşılık, Hellenler 10.000 civarında bir orduya sahipti. Perslerin amacı Hellenleri hem karadan hem denizden kuşatmaktı. Sparta kara ordusu ile Persleri durdurmaya çalışırken, Atinalılar donanmalarıyla onlara destek vereceklerdi. Fakat Atinalılar önceleri başarı kazandıysa da fazla direnemediler ve Artemision'dan Korinthos kıstağına doğru geri çekildiler. Thermopylai geçidini tutan Spartalı komutan Leonidas da yenilgiye uğrayınca, Persler Orta Yunanistan'ı ele geçirip Atina'yı yakıp yıktılar.

Salamis Deniz Savaşı

Thermopylai bozgunundan sonra Atinalılar Korinthos Körfezi ve Salamis Adası'na çekildiler. Kserkses komutasındaki Pers donanması Hellen donanmasını izleyerek Salamis'e geldi. Bu sırada Pers ordusu da Atina'ya girerek *akropolis*'i yakıp yıktı. Yapılan savaşta Hellenler Perslere karşı kesin bir zafer kazandılar. Kserkses Batı Anadolu'ya kaçtı. Pers komutanı Mardonios ise büyük bir ordu ile Tesalya'da (Thessalia) kaldı ve kışı orada geçirdi. Dolayısıyla, bir yıl içinde (M.Ö. 480) Artemision, Thermopylai ve Salamis gibi üç büyük mücadele meydana geldi ve son mücadeleden zaferle çıkan taraf Hellenler oldu.

Plataia ve Mykale Savaşları

Perslerle Atinalılar arasındaki çarpışmalardan sonra Pers Kralı Kserkses Persia'ya (eski İran) dönmüş, Hellenlerle mücadele için Mardonios'u bölgede bırakmıştı. Mardonios M.Ö. 479'da güneye inerek Boiotia ve Attika'da Hellenlere zor anlar yaşattı. Fakat Spartalı komutan Pausanias'ın sevk ve yönetimindeki ordu, Plataia'da Persleri yenilgiye uğrattı; Mardonios öldürüldü. Aynı gün Sparta kralı Leotykides emrindeki Hellen donanması Ephesos'un hemen güneyindeki Mykale (Samsun) burnu üzerinde karaya çıkararak orada mevzilenmiş olan Persleri püskürtüp gemilerini ateşe verdi. Böylece, Plataia ve Mykale savaşları sonunda Batı Anadolu Perslerden temizlendi (M.Ö. 479). Buradaki kentler, Ionia Ayaklanması'nda olduğu gibi, tekrar ayaklanarak Pers boyunduruğundan kurtuldular. Bundan böyle Hellenler, savunan değil saldıran taraf olacaklar, savaş Yunanistan'dan Anadolu ve İran'a taşınacaktı.

I. Delos Deniz Birliği

Her ne kadar M.Ö. 490-479 arasındaki savaşlardan sonra Persler geriye püskürtülmüşlerse de, adalar ve Anadolu'daki kentler için Pers tehlikesi halen mevcut idi. Bu nedenle Hellenlerin bir birlik kurmaları kaçınılmazdı. Birliğin önderliği için en güçlü iki aday Sparta ve Atina idi. Gerçi Sparta bir Hellen Birliği (Peloponnesos Birliği) oluşturmuş durumda bulunuyorsa da, siyasal ve sosyal yapısı (iç yapısı) dolayısıyla, denizsavarı büyük seferlerin yükünü kaldırmaya elverişli değildi. Üstelik donanma deneyimi de Atina'nın yanında zayıf kalıyordu. Bu nedenle, Hellenlerin tek vücut olmalarını sağlayan birlik (*symmakhia*), Atina'nın bir deniz imparatorluğu kurma düşüncesinin de temelini oluşturdu. M.Ö. 478 / 477 tarihinde, Pers tehlikesini ortadan kaldırmak ve onların Yunanistan'da yaptıkları tahribatın öcünü almak için Atina tarafından kurulan Birliğin merkezi Delos Adası idi. Sayıları giderek artan ve bir süre sonra 300'ü bulan üye müttefik kentler, birliğin hazinesinde toplanmak üzere, ekonomik güçlerine göre belirli bir yıllık katkıda (esas olarak para, fakat gemi ya da asker gibi başka katkılar da olabiliyordu) bulunuyorlardı. Hazine, Atinalı 10 görevlinin (*hellenotamiai*) denetimindeydi. Birlik hazinesi daha sonra (M.Ö. 454'te) Delos'tan Atina'ya getirilmişti. Atinalılar bundan böyle hazinenin daha iyi korunacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle Delos Birliği veya "Delos Konfederasyonu" aynı zamanda "Attika-Delos Deniz Birliği" olarak da bilinir. Fakat her üç isim de modern bir yakıştırma değildir. Vergi (*phoros*; Lat. *tributus*) ödeyen kentleri ve ödedikleri miktarı gösteren listeler Atina *akropolis*'inde mermer steller üzerinde sergileniyordu. Bu listelerden parçalar günümüze ulaşmıştır.

Birliğin ilk işi Karadeniz ile olan ticaret yolunun açık tutulması için Trakya ve boğazları Perslerden temizlemek oldu; hatta Byzantion ele geçirildi. Atinalı Kimon Anadolu'nun Akdeniz kıyılarına inerek Eurymedon Irmağı'nın ağzına mevzilenmiş olan Pers donanmasını bozguna uğrattı (M.Ö. 468).

Müttefik kentler arasında en fazla prestij ve güç sahibi Atina olduğundan, bu kent diğerleri üstünde bir hegemonya kurmak isteyecek ve bu durum zamanla hoşnutsuzluk yaratmaya başlayacaktı. Nitekim öyle de oldu; Delos Birliği, giderek Atina İmparatorluğu'na dönüştü. Öyle ki, birliğin kurulmasından yaklaşık yirmi beş yıl sonra, M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında, Atina, birlik içinde kendi para ve ağırlık sisteminin kullanılmasını için bir kararname yayımlayarak müttefiklerine gümüş sikke basımını yasakladı. Böylece, Atina sikke üretimini tekelinde tutarak yalnızca kendi bastığı tetradrahmilerin dolaşımını zorunlu kılıyordu. Sparta ile Atina'nın aralarının açılmasında başlıca rolü oynayan Atina'nın hegemonya sevdası M.Ö. 431 yılında birliğin sona ermesine neden oldu. Perslere karşı omuz omuza mücadele veren Atina ve Sparta, bundan böyle karşı kutuplarda yer alacak birbirlerine karşı savaşacaklardı (Peloponnesos Savaşı).

Resim 3.1

Perikles mermer büstü.

Kaynak: Neils (2008), Res. 56.

I. Delos Deniz Birliği'nin kuruluş amacı neydi?

Hellenlerin Doğu Akdeniz Seferi ve Kallias Barışı

Buğday açısından zengin bir ülke olan Mısır, öteden beri Atina'nın ilgisini çekiyordu. Bu nedenle, M.Ö. 459'da Atina donanması o sıralar Mısır'da patlak veren Pers karşıtı ayaklanmayı desteklemek üzere yola çıktı. Önceleri bazı küçük başarılar elde eden Hellenler, Memphis yakınında büyük bir yenilgiye uğradılar (M.Ö. 454).

Hellenler, Mısır yenilgisinin öcünü almak üzere M.Ö. 450'de Doğu Akdeniz'e iki ordu gönderdiler. Kimon komutasındaki donanma Kıbrıs'a giderken, bir ordu da Mısır'daki isyanı canlandırmak için Mısır'a gitti. Fakat Kimon'un hastalanarak ölmesi Hellenlerin savaş planını bozdu. Zor durumda kalan Atinalı devlet adamı Perikles, Perslerle barış yapmak zorunda kaldı. M.Ö. 449 yılında Kıbrıs ya da Susa'da yapılan görüşmelere Hellen tarafını temsilen, Atina'nın ileri gelen diplomatlarından ve aynı zamanda Olympia (Olimpiyat) Oyunları'nda üç kez araba yarışı kazanmış olan Kallias katıldı. Bu nedenle söz konusu barış "Kallias Barışı" olarak anılır. Bundan böyle, Batı Anadolu'daki kentler Perslere karşı bağımsızlıklarını elde ettiler ve Ege Denizi Pers donanmasına kapandı. M.Ö. 490'da Marathon'da başlayan Pers-Hellen Savaşları, yaklaşık yarım yüzyıl sonra Kallias Barışı ile son bulmuş oldu. Atinalı devlet adamı Perikles, savaş ekonomisi nedeniyle zor durumdaki Atina'nın bundan böyle rahat nefes alabileceğini ve Perslerle yeniden başlayacak ticaret ilişkileri sayesinde de ekonominin canlanabileceğini düşünmüş olmalıydı.

PELOPONNESOS SAVAŞI

Savaşın Nedeni

Atina ile Sparta arasında M.Ö. 431-404 yılları arasında, yirmi yedi yıl süren savaş, "Peloponnesos Savaşı" olarak bilinir. Aslında Atina-Sparta çatışması bu savaşın çok öncesinde başlamıştı. Atina'nın Delos Birliği'nin en güçlü üyesi olarak tüm avantajları kendi lehine kullanması, Aigina, Korinthos ve Megara gibi önemli ticaret kentlerinin çıkarına dokunuyordu. Sparta da Hellen dünyasının önderliğinin Atina'nın elinde bulunmasından rahatsızlık duymaktaydı. Gerçekte Atina'nın güçlenip bir imparatorluk haline gelmesi, Delos Birliği'nin bir sonucu idi. Atina'nın diğer Hellen kentleri aleyhine güçlenmesi, bu kentlerin bağımsızlığı açısından ciddi bir tehlike oluşturuyordu. Atina, çıkarları doğrultusunda bir arada hareket eden Aigina ve Korinthos'u yenilgiye uğratmış (M.Ö. 456), Sparta ile de önce 5 yıllık (M.Ö. 451), sonra da otuz yıllık bir antlaşma (M.Ö. 445) imzalamıştı. Böylece Sparta, Atina İmparatorluğu'nu (Delos Birliği) kabullenmiş oluyordu. Fakat bu kabulleniş pek fazla uzun sürmedi ve sonunda beklenen savaş patlak verdi. Nasıl ki Perslerle Hellenlerin savaşını esas itibarıyla Herodotos'tan öğreniyorsak; Peloponnesos Savaşı hakkında da en ayrıntılı bilgiyi, tarihçi Thukydides'in, özgün adı günümüze gelmemiş olan "Peloponnesoslularla Atinalıların Savaşı" adlı eserinden öğreniyoruz.

Savaşın Başlaması

Savaşın gerçek nedeni, yukarıda da değindiğimiz gibi, Atina'nın güçlenip Delos Birliği'ni bir imparatorluğa dönüştürmesiydi. Ekonomik çıkarlar da söz konusu olunca Atina ile Sparta arasındaki savaş için bir kıvılcım yeterliydi. Bu kıvılcım, Peloponnesos Birliği üyesi Korinthos ile kolonisi Korkyra (bugün Korfu) arasındaki çatışmaya Atina'nın karışması oldu. Atina, Korkyra'nın yardım talebine olumlu yanıt verdi ve onun yanında yer aldı. Daha sonra Atina, yine bir Korinthos kolonisi

ve aynı zamanda Delos Deniz Birliği üyesi olan Potidaia'dan sur duvarlarını yıkmalarını ve Korinthoslu magistratları kentten uzaklaştırmasını istedi. Bunun üzerine Korinthos, kolonisine yardım gönderdi. Atina da Potidaia'yı kuşattı. Korinthos, Potidaia'nın Delos Birliği'nden çıkmasına yardımcı oldu. Buna misilleme olarak Atina da, Sparta'nın başını çektiği Peloponnesos Birliği'nin üyelerinden Megara'ya ticari ambargo koydu. Sparta ise her harekette Atina'nın karşısında yer alıyordu; çünkü, Atina'nın saldırgan tutumuna mâruz kalan kentler, Sparta'nın önderlik ettiği Peloponnesos Birliği'nin üyeleri idi. Sonunda Sparta fiilen devreye girerek Atina ile görüşmelere başladı. Bir sonuç alınamayınca, M.Ö. 431'de Peloponnesos Savaşı başladı.

Arkhidamos Savaşı

Peloponnesos Savaşı'nın ilk on yılı (M.Ö. 431-421) "Arkhidamos Savaşı" olarak anılır. Sparta Kralı II. Arkhidamos, Peloponnesos Birliği üyelerinden oluşan bir ordu ile M.Ö. 431'de Attika'ya girerek, bir ay boyunca bölgeyi yağmaladı ve ülkesine geri döndü. Fakat Atinalılar bundan pek zarar görmediler; çünkü Perikles'in savaş stratejisine uygun olarak önceden Attika'yı boşaltmışlar, Atina surlarının gerisinde ve Peiraius (Pire) limanında toplanmışlardı. Atina ile 9 km. uzaklıktaki limanı uzun bir sur duvarı ile birbirine bağlıydı. Bu sur Peloponnesoslular için önemli bir engeldi. M.Ö. 430'da Atina'da baş gösteren veba salgını halkın üçte birinin ölümüne neden oldu. Yine de Atinalılar M.Ö. 429'da Potidaia'yı ele geçirdiler ve Naupaktos açıklarında iki deniz çarpışmasından zaferle çıktılar. Fakat aynı yıl Atina'da baş gösteren veba nedeniyle binlerce Atinalı öldü; vebaya yakalanan Perikles'in ölümü de kentte büyük üzüntü yarattı (M.Ö. 429). M.Ö. 426'da Atinalı Demosthenes, Amphilokhia'da Peloponnesosluları yendi ve bir yıl sonra da (M.Ö. 425) Pylos'u ele geçirdi. Sparta barış istemek zorunda kaldı; fakat Atinalılar Perikles'in yerine geçen Kleon'un anlamsız karşı çıkışı ile Spartalıların önerisini geri çevirdiler.

Arkhidamos'un ölümünden sonra, Spartalı komutan Brasidas, M.Ö. 424 yılında Megara'yı ele geçirerek, Tesalya bölgesine girdi. Makedonya Kralı II. Perdikkas'ın desteğini sağlayarak Amphipolis'i ele geçirdi (M.Ö. 424). Bu arada Boiotia'yı egemenlik altında tutmak isteyen Atinalıların bölgeye gönderdiği ordu Delion'da bozguna uğradı. M.Ö. 423'te bir yıllık ateşkes ilân edildi. M.Ö. 422'de Kleon'un komutasında Tesalya'ya giren ordu Amphipolis'te Brasidas tarafından yenilgiye uğratıldı. Fakat bu çarpışmada hem Kleon, hem de Brasidas öldü. Amphipolis'teki çarpışmadan iki taraf da zararlı çıkmış oldu. Bundan böyle tek çıkar yol, barışa uzanan yoldu.

Nikias Barışı

Bu nedenle, M.Ö. 421 yılında Atinalı politikacı ve komutan Nikias'ın çabasıyla Atina ile Sparta arasında barış imzalandı. "Nikias Barışı" olarak adlandırılan ve 50 yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde yapılan bu antlaşma ile Arkhidamos Savaşı son buldu. Bu barış Atina için bir zaferdi; çünkü Sparta, Atina'nın Delos Birliği'ndeki önderliğini tanıyordu. Fakat Nikias Barışı, Peloponnesos Savaşı'na değil, yalnızca bu savaşın bir dönemine son vermişti. Savaş çok geçmeden yeniden başlayacaktı. Nitekim, Atina M.Ö. 417'de tarafsız Melos Adası'nı kuşattı; halkının teslim olmasından sonra ise adada büyük bir katliam yaptı. Sparta herhangi bir müdahalede bulunmadı.

Sicilya Seferi

Atinalı Alkibiades, Sicilya'nın ele geçirilmesiyle Atinalıların tekrar eski zafer günlerine dönebilecekleri konusunda Atinalıları ikna etti. Nikias bu düşünceye karşı çıkarsa da baskılar karşısında dayanamadı ve kabul etmek zorunda kaldı. Alkibiades, beraberinde Nikias ve Lamakhos olduğu halde büyük bir ordu ile Sicilya'ya hareket etti. Amacı Peloponnesos'un batı yolunu kapatmaktı. Fakat Sicilya'ya vardığında onu kötü bir sürpriz bekliyordu. Kendisine karşıt gruplar, Atina'daki *Herme* heykellerinin tahrip edilmesi ve Eleusis "misterlerine" (gizem dini tanrılarına) küfür ettiği gerekçesiyle yargılanması için mahkemeye başvurmuşlardı. Mahkemeye hesap vermeye çağrılan Alkibiades kaçıp Sparta'ya sığındı ve Sicilya seferinin planını açıkladı. Perslerin Sardeis Satrabı Tissaphernes'e de danışmanlık yaptı. Bunun üzerine Gylippos komutasındaki Sparta ordusu hemen Sicilya'ya gitti. Bu arada Lamakhos da sefer sırasında öldürüldü. Atinalılar, Lamakhos'un ölümünden sonra çaresiz kalan Nikias'ın yanına, Demosthenes komutasında bir destek gücü gönderdiler. Fakat M.Ö. 413 Ekim ayında Atinalılar büyük bir yenilgiye uğradı. Böylece, Sicilya seferi başarısızlıkla sonuçlandı. Sicilya bozgunundan birkaç ay önce ise Sparta, Attika'daki Dekeleia'yı ele geçirmişti.

Lysandros'un Notion Zaferi

Artık Persler de, yaklaşık 35 yıl önce (M.Ö. 449) imzaladıkları Kallias Antlaşması'nı bozarak Atina'ya karşı Spartalılarının yanında yer alıyorlardı. Peloponnesoslular, Perslerden maddi destek sağlayarak büyük bir donanma meydana getirdiler. Bu arada Alkibiades, Atina'da uygun bir politik zemin bularak Sparta'dan ayrılıp tekrar Atina'nın yanında yer almaya başladı. Ionia'ya gönderilen bir ordunun başına geçti ve bazı başarılar elde etti. M.Ö. 410'da Peloponnesos donanmasını Kyzikos'ta (Erdek) yenilgiye uğrattı. M.Ö. 407'de Atina'ya döndü. Fakat Spartalılarının Perslerle yaptıkları dayanışma Atina'yı zor durumda bırakıyordu. Spartalılarının başında Lysandros, Perslerin başında ise Kral II. Dareios bulunuyordu. Alkibiades'in donanmasının başında bulunmadığı bir sırada, Ionia'daki Notion'da demirlemiş olan Atina donanması Lysandros tarafından bozguna uğrattıldı (M.Ö. 406). Yenilginin sorumlusu olarak görülen Alkibiades, Phrygia'da bulunan Pers Satrabı Pharnabazos'un yanına kaçtı; fakat Lysandros'un isteği üzerine orada öldürüldü (M.Ö. 404).

Arginussai Savaşı

Lysandros'un yerine göreve gelen Kallikratidas ise, Konon komutasındaki Atina filosunu Lesbos Adası (Midilli) açıklarında abluka altına almıştı. Bunun üzerine Atinalılar, 150 gemilik bir donanmayla bölgeye hareket ettiler. Kallikratidas, 50 kadar gemiyi abluka için bırakarak, 120 gemi ile Atina donanmasını karşılamaya gitti. Fakat Arginussai Adaları (Çandarlı yarımadasının güneybatısında) civarında Konon'a yenildi (M.Ö. 406). Yine de Atinalılar zaferin bedelini ağır ödediler; savaş sonrası kopan bir fırtınada Atinalılar çok kayıp verdi.

Aigospotamoi Savaşı

Bir yıl sonra tekrar göreve gelen Spartalı Lysandros, Perslerin maddi yardımı sayesinde oluşturduğu bir donanma ile Lampsakos'u (Lapseki) işgal etti. Bunun üzerine Hellespontos'a (Çanakkale Boğazı) gönderilen Atina donanması Aigospotamoi'da (Gelibolu Yarımadası'nın doğu kıyısında) yenilgiye uğradı (M.Ö. 405). Byzantion ve Kalkhedon, Sparta'nın eline geçti. Müttefikleri de Atina'nın karşısında yer

almaya başladılar. Atina hem karadan hem denizden kuşatma altındaydı; üstelik kıtlık had safhadaydı. Sonunda Atina yenilgiyi kabul etti. Atina'ya kabul ettirilen antlaşmanın koşulları çok ağırdı (M.Ö. 404): Ele geçirdiği yerleri geri verecek, Peiraeus (Pire) limanını kente bağlayan uzun sur duvarı yıkılacak, donanmasını Sparta'ya teslim edecek ve Sparta'nın egemenliğini tanıyacaktı. Fakat yine de Atina, içeride bağımsız bir kent-devleti olarak kalacaktı. Yirmi yedi yıllık savaşın sonunda "Atina İmparatorluğu" çökmüştü. Böylece, Hellen dünyasının önderliği Sparta'ya geçti. Fakat Sparta'nın bu sevinci, Perslerin tekrar Hellen dünyasının işlerine karışmasıyla uzun ömürlü olamadı.

Her ne kadar, Peloponnesos Savaşı sırasında Perslerle Spartalılar bir dayanışma içine girdilerse de, bir süre sonra Pers Satrabı Kyros'un Pers Büyük Kralı olan ağabeyi II. Artakserkses'e karşı yaptığı sefer başarısızlıkla sonuçlanınca, Kyros'un tarafını tutan kentler Persler tarafından cezalandırılacaklarını düşünerek, Spartalılardan yardım isteyecek ve böylece Sparta da Anadolu kentlerinin koruyuculuğunu üstlenerek Perslere savaş açacaktır.

Peloponnesos Savaşı kimler arasında, hangi tarihlerde oldu?

SATRAP KYROS'UN AYAKLANMASI

Buraya kadar, Hellenlerle Perslerin ve ikisi de Hellen ulusunun bir parçası olan Atinalılarla Spartalıların savaşlarını gördük. Fakat bu kez Perslerin kendi aralarındaki bir taht kavgası ile karşı karşıyayız. Gerçekte, burada ele aldığımız olay Perslerin kendi aralarındaki çatışmalarında ne ilk ne de sondur; ancak, Hellen tarihçi Ksenophon'un kaleme almış olduğu *Anabasis* gibi bir esere konu olması dolayısıyla Hellen tarihi içinde önemli bir yere sahiptir.

Peloponnesos Savaşı sona erdiğinde, Pers Kralı II. Dareios da ölmüş, yerine büyük oğlu II. Artakserkses geçmişti. Fakat Dareios'un karısı Parysatis gerçekte küçük oğlu Kyros'un kral olmasını istiyor; iki kardeş, Artakserkses ve Kyros, birbirlerinden hoşlanmıyordu. Kyros'un bir gün ağabeyi tarafından öldürüleceğinden endişe duyan Parysatis, Artakserkses'i kardeşini Batı Anadolu'ya satrap olarak göndermesi için ikna etti. Böylece Kyros uzakta, ama güven içinde olacaktı. Bu durum Artakserkses'in de işine geliyordu; çünkü, Kyros saray çevresinden ne kadar uzakta olursa, kendisi için o kadar az tehlikeli olacaktı. Fakat Batı Anadolu'da gücünü arttıran Kyros, ağabeyi II. Artakserkses'i tahttan indirmenin zamanı geldiğini düşünerek, Sardeis'te paralı askerlerden oluşan 10.000'i aşkın büyük bir ordu toplamaya başladı. Asker toplamada, dostluk kurduğu Hellen subayların da desteğini aldı. Ağabeyini kuşkulandırmamak ve kendi ordusunu tedirgin etmemek için, isyan eden Pisidialı kabileleri egemenlik altına almak amacıyla sefere çıkacağını duyurdu ve M.Ö. 401'de yola çıktı. Fakat durumun farkına varan Artakserkses'in yakın adamlarından Satrap Tissaphernes hemen Susa'ya giderek Artakserkses'i uyardı. Kyros, Kilikia üzerinden Babylon'un (Babil) kuzeyindeki Kunaksa'ya vardı. Artık ordusuna gerçek planını söylemiştir. Askerler şaşkındır; ama geri dönüş için de çok geçtir. İki ordu Kunaksa'da karşılaştı (M.Ö. 399). Kyros, ağabeyini yaraladı ama kendisi de öldü. Kyros'un öldüğünü duyan askerler, artık bir amaçları olamayacağını düşünerek geri çekildiler. Geriye çekilen 10.000 Hellen askerin başında, diğer birkaç komutanla birlikte, bütün bu olayların anlatıldığı *Anabasis* adlı eserin yazarı olan ünlü tarihçi Ksenophon da vardır. Ordu, Tigris (Dicle) kıyısını izleyerek kuzeye doğru ilerleyip Karadeniz kıyısına varır. Kimi zaman karadan, kimi zaman denizden yol alarak Trakya'ya gelirler ve burada Spartalı komutanların emri-

ne girerler. Kyros'un bu başarısız seferi, sefere katılan Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserine konu olmuştur. Söz konusu uzun dönüş yolculuğu günümüzde "Onbinlerin Dönüşü" olarak da adlandırılmaktadır.

DİKKAT

Kunaksa, günümüzde Irak sınırları içinde, Babil'in 70 km kuzeyinde yer alır.

KORINTHOS SAVAŞI

Perslerin taht mücadelesi devam ederken Yunanistan'da da olaylar kendi seyrinde devam ediyordu. Peloponnesos Savaşı'nın yenilgisinin ve getirdiği ağır yükün altından kalkmaya çalışan Atina, Boiotia'nın da desteğini sağlamıştı. Fakat bundan rahatsız olan Sparta, onların üzerine bir ordu gönderdi. M.Ö. 395'te yapılan Haliartos Savaşı'nda Spartalılar yenilgiye uğradı; komutanları Lysandros öldü. Atina ve Boiotia'nın bu başarısı, Korinthos ve Argos'un da onların tarafında yer almalarını sağladı. Böylece, Atina, Korinthos, Thebai ve Argos, Sparta'daki tiranlık iktidarına karşı dörtlü bir koalisyon oluşturdular. Boiotia'nın en güçlü kenti ise Thebai idi. Agesilaos komutasındaki Sparta ordusu, M.Ö. 394'te Koroneia'da yapılan savaşta koalisyon ordusunu yenilgiye uğrattı. Bundan bir süre önce de, Pers donanmasına komuta eden Atinalı Konon, Sparta donanmasını Knidos (Datça-Reşadiye) açıklarında yenilgiye uğratmıştı. Spartalılar, Koroneia zaferinin tadını çıkaramadan, Knidos yenilgisinin haberini almışlardı. Knidos zaferinden sonra Konon Atina'ya dönmüş ve Atina ile Peiraeus (Pire) limanı arasındaki uzun sur duvarının inşasını tamamlamıştı.

Atinalıların Perslerle arasının iyi olmadığı bir zamanda, bu kez Spartalı Komutan Antialkidas (Antalkidas) yeniden Perslere yakınlaşmaya başladı. Amacı, bir Sparta-Pers dayanışması ile Atina'yı barışa zorlamaktı. Nitekim, Hellespontos'u kapatarak Atina ve müttefiklerini barışa zorladı (M.Ö. 386). Kendi adından dolayı "Antialkidas Barışı" ya da Pers kralından dolayı "Kral Barışı" olarak anılan bu barış antlaşmasına göre, Anadolu'daki Yunanca konuşan ve Hellen kültürünün etkisi altında bulunan kentler Pers egemenliğine bırakılıyordu. Ksenophon (*Hellenika* V.I.31) kralın buyruğu niteliğindeki antlaşmanın koşullarını şöyle vermektedir: "Ve biraraya geldiklerinde, Tribazos onlara kralın buyruğunu gösterdi ve okumaya

başladı: Kral Artakserkses, Asya'daki kentlerin, Klazomenai ile Kıbrıs gibi adalar dahil, kendisine ait olduklarını düşünmektedir. Ve küçük büyük diğer Hellen kentleri de bağımsız kalmalıdır; Lemnos, Imbros ve Skyros hariç. Bunlar eskiden olduğu gibi Atinalılara ait olacaklardır. İki taraftan hangisi bu barış koşullarını kabul etmez ise, ben, bu antlaşmayı tanıyanlar ile birlikte, hem karadan hem de denizden o tarafa savaş açacağım."

Böylece Sparta ile Atina arasında M.Ö. 395 yılında başlayan Korinthos Savaşı; Haliartos, Knidos ve Koroneia gibi üç önemli çarpışmadan sonra, Perslerin Sparta'ya destek vermesi ile M.Ö. 386 yılında son bulmuş oldu. Korinthos Savaşı, Spartalılara yalnızca prestij kazandırdı; savaşın asıl galibi ise kuşkusuz, Perslerdi.

Resim 3.2

Panathenaik Ödül Amphorası. M.Ö. yak. 390. Biniciler hedefe mızrak atıyorlar.

Kaynak: Neils (2008), Res. 131.

İKİNCİ DELOS DENİZ BİRLİĞİ

Atina, M.Ö. 378'de ikinci kez bir Deniz Birliği oluşturdu. Atina'nın yüz yıl önce kurduğu ilk Deniz Birliği, Perslere karşı kurulmuştu. İkinci Deniz Birliği ise Spartalılara karşı kuruldu. Atina, ilk Deniz Birliği'ndeki deneyimlerini göz önünde tutarak önceleri müttefik kentler üzerinde hegemonya kurmayı düşünmüyordu. Fakat kendini toparlayıp güçlenmeye başlaması müttefik kentleri tedirgin etmeye başladı. Bu nedenle, bir süre sonra Rhodos, Kos ve Khios'un başını çektiği isyan hareketine katılan bazı kentler Birlik'ten ayrılmak istediler. Byzantion'dan ve Karia Satrabı Maussollos'tan da destek gören kentler ile onları Birlik içinde tutmaya çalışan Atina arasındaki çatışmalar, birlik içinde olduğu için "İç Savaş" ya da "Müttefikler Savaşı" (M.Ö. 357-355) olarak anılır. Bu çarpışmalar sırasında Embata'da yenilgiye uğrayan Atina, Birliğin dağılmasını önleyemedi. Fakat Atina denizde hâlâ güçlü idi ve Hellespontos'u kontrol altında tutuyordu.

THEBAI'IN ÜSTÜNLÜK DÖNEMİ

M.Ö. 386 yılında imzalanan Antialkidas Barışı'ndan sonra Spartalılar, Boiotia'nın diğer kentlerini Thebai'dan ayırdılar ve birkaç yıl sonra da kentin kalesinde bir garnizon kurdular. M.Ö. 378'de Thebailılar kaleyi tekrar ele geçirdiler ve M.Ö. 371'de ünlü Leuktra Savaşı'nda topraklarını istila eden Spartalılara karşı büyük bir zafer kazandılar ve onları Orta Yunanistan'dan attılar. Thebai ordusunun başında Pelopidas ve Epameinondas adlı komutanlar vardı. Epameinondas gerçekten deneyimli ve akıllı bir kişiydi. O zamana kadar uygulanan savaş taktiklerinde karşılıklı dizilmiş ordular birbirine saldırıyordu. Epameinondas'ın taktiğinde ordu, iki kanat şeklinde savaş düzenini alıyordu. Böylece, düşman arada bırakılarak kanatlardan abluka içine alınıyordu. Leuktra yenilgisinden sonra Peloponnesos Birliği üyelerinin Sparta'ya güveni kalmadı. Bu zaferden sonra büyük bir prestij kazanan Thebailılar ise komutanları Epameinondas'ın önderliğinde Peloponnesos'a akınlar yapıp Sparta'yı kendi topraklarında zayıflattılar. Fakat M.Ö. 362'deki Mantinea Savaşı'nda Thebai ordusu galip gelmesine karşın, Epameinondas aldığı yaralar sonucu hayatını kaybetti. Böylece, önemli bir gücünü yitiren Thebai, yaklaşık yirmi beş yıl süren parlak dönemini bir daha yakalayamadı; sıradan bir kent-devleti olarak varlığını sürdürdü.

M.Ö. 371'deki Leuktra Savaşı'nda Thebailılar, Spartalıları yenilgiye uğrattılar.

DİKKAT

Özet

Perslerin siyasi ve kültürel yapısını tanımlama

Persler kabaca bugünkü İran Devleti'nin bulunduğu topraklarda yaşıyorlardı. Pers Kralı Kyros M.Ö. 546 yılında Lydia Kralı Kroisos'u yenilgiye uğratarak, krallığın başkenti Sardeis'i ele geçirdi. Böylece, Anadolu 200 yıl kadar sürecek olan Pers egemenliğine girdi. I. Dareios (M.Ö. 522-486) önceki satraplıkları yeniden organize etti ve yeni bir vergi sistemi (*nomos*) meydana getirdi. Perslerin Anadolu'daki en önemli iki satraplık merkezi Sardeis (Manisa-Sart) ve Daskyleion (Ergili) idi. Persler, Ephesos ve Sardeis ile Susa arasında "Kral Yolu"nu inşa etmişlerdi.

Pers-Hellen Savaşlarını açıklama

Pers-Hellen Savaşları M.Ö. 490 yılında Marathon Savaşı ile başladı; Persler Yunanistan'a kadar geldiler ama Marathon'da yapılan savaşı kaybettiler. Yaklaşık 10 yıl sonra, M.Ö. 480'de savaş yine Yunanistan'da cereyan etti; bu kez Persler Atinalıları ve müttefikleri Spartalıları Thermopylai'da yenilgiye uğrattılar ve Atina'yı yakıp yıktılar. Ancak, bu hezimetten sonra, aynı yıl içinde Salamis'te yapılan deniz savaşını Persler kaybetti. Ertesi yıl Plataia ve Mykale'de yapılan savaşları da Atinalılar ve müttefikleri kazandı (M.Ö. 479). Böylece Persler Yunanistan'ı terk ettiler. Atinalılar, M.Ö. 478'te Perslere karşı I. Delos Deniz Birliği'ni kurdular. Ancak, Atina'nın Birlik Hazinesi'ndeki paraları kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmak istemesi nedeniyle Birlik bir süre sonra dağıldı (M.Ö. 431). Fakat, Birliğin dağılmasından önce, M.Ö. 449'daki Kallias Barışı ile Pers-Hellen Savaşları son bulmuştu.

Atina İmparatorluğunu açıklama

Hellenlerin tek vücut olmalarını sağlayan Birlik (*symmakbia*), Atina'nın bir deniz imparatorluğu kurma düşüncesinin de temelini oluşturdu. M.Ö. 478 / 477 tarihinde, Pers tehlikesini ortadan kaldırmak ve onların Yunanistan'da yaptıkları tahribatın öcünü almak için Atina tarafından kurulan Birliğin merkezi Delos Adası idi. Sayıları giderek artan ve bir süre sonra 300'ü bulan üye müttefik kentler, birliğin hazinesinde toplanmak üzere, ekonomik güçlerine göre belirli bir yıllık katkıda (esas olarak para, fakat gemi ya da asker gibi başka katkılar da olabiliyordu) bulunuyorlardı. Hazine, Atinalı 10 görevlinin (*bellenotamiai*) denetimindeydi. Birlik hazinesi daha sonra (M.Ö. 454'te) Delos'tan Atina'ya getirilmişti. Atinalılar bundan böyle hazinenin daha iyi korunacağını düşünüyorlardı. Bu nedenle Delos Deniz Birliği veya "Delos Konfederasyonu" aynı zamanda "Atika-Delos Deniz Birliği" olarak da bilinir. Müttefik kentler arasında en fazla prestij ve güç sahibi Atina olduğundan, bu kent diğerleri üstünde bir hegemonya kurmak isteyecek ve bu durum zamanla hoşnutsuzluk yaratmaya başlayacaktı. Nitekim öyle de oldu. Delos Deniz Birliği, giderek Atina İmparatorluğu'na dönüştü. Öyle ki, Birliğin kurulmasından yaklaşık yirmi beş yıl sonra, M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında, Atina, Birlik içinde kendi para ve ağırlık sisteminin kullanılması için bir kararname yayımlayarak müttefiklerine gümüş sikke basımını yasaklamıştır. Böylece, Atina, sikke üretimini tekelinde tutarak yalnızca kendi bastığı tetradrahmilerin dolaşımını zorunlu kılıyordu. Sparta ile Atina'nın aralarının açılmasında başlıca rolü oynayan Atina'nın hegemonya sevdası M.Ö. 431 yılında Birliğin sona ermesine neden olmuştur.

Peloponnesos Savaşını açıklama

Atina ile Sparta arasında M.Ö. 431-404 yılları arasında, yirmi yedi yıl süren savaş, "Peloponnesos Savaşı" olarak bilinir. Peloponnesos Savaşı'nın ilk on yılı (M.Ö. 431-421) "Arkhidamos Savaşı" olarak anılır. Spartalılar M.Ö. 431'de Attika'ya girerek, bölgeyi yağmaladılar ve ülkelerine döndüler. Spartalı komutan Brasidas ile Atinalı Kleon'un Amphipolis'te çarpışmasında (M.Ö. 422) hem Kleon, hem de Brasidas öldü. Neticede, M.Ö. 421 yılında Atina ile Sparta arasında barış imzalandı. "Nikias Barışı" olarak adlandırılan ve 50 yıllık bir süreyi kapsayacak şekilde yapılan bu antlaşma ile Arkhidamos Savaşı son buldu. Sonraki çatışmalarda Atinalılar ve Spartalılar karşılıklı zaferler elde ettiler. Ancak, Spartalıların Atina donanmasını Aigospotamoi'da yenilgiye uğratmasıyla ve ardından yapılan antlaşmayla (M.Ö. 405-404) Hellen dünyasının önderliği Sparta'ya geçti.

Thebai'nin üstünlük dönemini açıklama

Thebailılar M.Ö. 371'de ünlü Leuktra Savaşı'nda topraklarını istila eden Spartalılara karşı büyük bir zafer kazandılar ve onları Orta Yunanistan'dan attılar. Thebailılar Peloponnesos'a da akınlar yapıp, Sparta'yı kendi topraklarında vurdular. M.Ö. 362'deki Mantinea Savaşı'nda Thebai ordusu galip gelmesine karşın, komutanları Epameinondas aldığı yaralar sonucu hayatını kaybetti. Böylece, önemli bir gücünü yitiren Thebai, yaklaşık yirmi beş yıl süren parlak dönemini geride bıraktı.

Kendimizi Sıyalım

1. Persler, Lydia Krallığı'na ne zaman son verdi?
 - a. M.Ö. 747/746
 - b. M.Ö. 647/646
 - c. M.Ö. 547/546
 - d. M.Ö. 447/446
 - e. M.Ö. 630/629
2. İonia Ayaklanması'nın başlamasına neden olan Aristo-
tagoras aşağıdaki kentlerden hangisinin Tiranı idi?
 - a. Ephesos
 - b. Sardes
 - c. Atina
 - d. Klazomenai
 - e. Miletos
3. Pers-Hellen Savaşları'nda muharebelerin sırası
aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?
 - a. Platai ve Mykale, Marathon, Artemision ve Ther-
mopylai, Salamis
 - b. Marathon, Artemision ve Thermopylai, Salamis,
Platai ve Mykale
 - c. Marathon, Platai ve Mykale, Artemision ve Ther-
mopylai, Salamis
 - d. Marathon, Salamis, Platai ve Mykale, Artemision
ve Thermopylai
 - e. Salamis, Marathon, Platai ve Mykale, Artemision
ve Thermopylai
4. I. Delos Deniz Birliğinin kurulduğu ve son bulduğu
dönem aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. M.Ö. 778 - M.Ö. 431
 - b. M.Ö. 678/677 - M.Ö. 429
 - c. M.Ö. 478/477 - M.Ö. 400
 - d. M.Ö. 478/477 - M.Ö. 431
 - e. M.Ö. 431 - M.Ö. 378/377
5. Pers-Hellen Savaşları hangi antlaşmayla son buldu?
 - a. Kallias Antlaşması
 - b. Perikles Antlaşması
 - c. Arhidamos Antlaşması
 - d. Hippias Antlaşması
 - e. Korinthos Antlaşması
6. Arhidamos Savaşı aşağıdaki antlaşmalardan hangi-
siyle son bulmuştur?
 - a. Kallias Antlaşması
 - b. Perikles Antlaşması
 - c. Arhidamos Antlaşması
 - d. Hippias Antlaşması
 - e. Nikias Antlaşması
7. Ksenophon'un *Anabasis* adlı eserinde Kyros ile II.
Artakserkes arasındaki savaş aşağıdakilerden hangisin-
de gerçekleşmiştir?
 - a. Susa
 - b. Persopolis
 - c. Kunaksa
 - d. Babil
 - e. Issos
8. II. Delos Deniz Birliği ne zaman kuruldu?
 - a. M.Ö. 600
 - b. M.Ö. 378
 - c. M.Ö. 499
 - d. M.Ö. 450
 - e. M.Ö. 474
9. M.Ö. 5. yüzyılın ortalarında Atina tarafından yü-
rürülüğe konan kararnamenin konusu aşağıdakilerden
hangisidir?
 - a. Atina'nın para ve ağırlık sisteminin kullanılması
 - b. Toplumsal barışın sağlanması
 - c. Müttefik kentlere hububat yardımının yapıl-
ması
 - d. Atina gemilerinin Ege Denizi'nde serbest dolaşımı
 - e. Atina'nın üye kentlere zeytin ve zeytinyağı ihra-
cını yasaklaması
10. Peloponnesos Savaşı içinde yer alan Sicilya seferi sı-
rasında mahkemeye çağrılan Alkibiades aşağıdakilerden
hangisi ile suçlanmıştır?
 - a. Eleusis misterlerine küfür etmesi
 - b. Atina Hazinesi'nden gereksiz harcamalar yapması
 - c. Thebai ile gizli işbirliği içinde olması
 - d. Perslerle gizli işbirliği içinde olması
 - e. Athena Tapınağı'ndaki altın heykelin eritilmesi

Okuma Parçası

Sokrates

Eski Hellen felsefesinin en önemli isimlerinden olan Sokrates (M.Ö. 469-399), Sophroniskos ile Phainarete'nin oğlu idi. Potidaia, Amphipolis ve Delion'da savaşta katılmıştı. Sokrates'in yazılı eseri yoktur; düşüncelerini Ksenophon ve Platon'dan öğreniyoruz. Bilginin ancak araştırılarak elde edilebileceğini söylemiştir. "Hiçbir şey bilmediğimi biliyorum" sözü, onun düşüncesini çok iyi anlatır. Sokrates, diyalog içine girdiği kişiye önce çeşitli sorular sorarak onun gerçekte hiçbir şey bilmediğini ortaya koymaya çalışır (*eironeia* = Sokratik alay, ironi); sonra, sorduğu sorularla, karşısındakinin bilgisini ortaya çıkarır (*maieutike* = doğurtma).

Resim 3.3 Sokrates.

Kaynak: Neils (2008), res. 58.

Sokrates M.Ö. 399'da gençleri kötü yola sevkettiği, yeni tanrıları empoze ederek dine karşı suç işlediği gerekçesiyle ölüm cezasına çarptırılmıştır. Sokrates, Halk Meclisi'nin, yargılanması gerektiğine ilişkin kararı uyarınca mahkemeye verilmiş ve Halk Mahkemesi'nde (*Helliaia*) jüri üyelerinin aldığı karar gereği bu cezaya çarptırılmıştı. Bu da bize Halk Mahkemeleri'nin ne kadar demokratik (!) olduklarını, oylamada alınan kararların her zaman sağlıklı ve bilinçli olmadığını, birlikte hareket etme gibi toplum psikolojisinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Eski Atina'da adi suçlara verilecek çeşitli cezalar bulunmaktaydı. Örneğin kırbaç, dağlama veya boyun, kol ve ayak bileklerinin demirle bağlanması daha ziyade kölelere verilen cezalardandı; yabancılar hapis cezası veriliyordu. Ama adam öldürme veya devlete / topluma karşı işlenen ağır suçların

cezaları ölümdü. Zehirleyerek, taşlayarak, baş keserek, uçurumdan atarak öldürme, bilinen örneklerdendir. Zincirlere bağlayarak aklıktan ölüme mahkûm etme de bilinmektedir. Sokrates'e, idam şekline ilişkin kendisinin bir talebi olup olmadığı sorulduğunda, sürgüne gönderilmeyi isteyeceği sanılmıştı. Ama öyle olmadı; ölümle cezalandırılmasını istedi. Düşüncelerini özgürce ifade etmesi karşılığında ölüm cezasına çarptırılmasının kendisi için küçültücü değil aksine yüceltici bir uygulama olduğunu düşünüyordu. Önce, Atina'da agora yakınında bir hapiste tutuldu; sonra kendisine baldıran otundan yapılan bir zehir verilerek infazı gerçekleştirildi. Sokrates zehiri içip hücrede birkaç adım attı; ancak bacakları titremeye ve vücudunu taşımamaya başlayınca, yatağa uzandı; titreme bütün vücudunu sarmıştı. Bir süre sonra gardiyanların gözleri önünde hayata gözlerini kapadı.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c Yanıtınız yanlış ise "Persler" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise "Ionia Ayaklanması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız yanlış ise "Pers-Hellen Savaşları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise "Pers-Hellen Savaşları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise "Pers-Hellen Savaşları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise "Peloponnesos Savaşı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise "Satrap Kyros'un Ayaklanması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise "II. Delos Deniz Birliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise "Pers-Hellen Savaşları: I. Delos Deniz Birliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız yanlış ise "Peloponnesos Savaşı:Sicilya Seferi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Persler, M.Ö. 547/46'da Lydia Krallığının başkenti Sardes'i ele geçirerek Lydia Krallığı'na son verdiler. Bu olaydan sonra Anadolu, Pers emenliğine girdi.

Sıra Sizde 2

Ionia Ayaklanması'nda Batı Anadolu'daki kent-devletleri, egemenliği altında bulunduğu Perslere karşı ayaklanmıştı. Ayaklanma, M.Ö. 494'te bastırıldı.

Sıra Sizde 3

Marathon, Artemision ve Thermopylai, Salamis, Platai ve Mykale

Sıra Sizde 4

I. Delos Deniz Birliği'nin kuruluş amacı, Pers-Hellen Savaşları sırasında Perslerin Yunanistan'da yaptıkları tahribatın öcünü almak ve Pers tehlikesini ortadan kaldırmaktı.

Sıra Sizde 5

Atinalılarla Spartalılar arasında, M.Ö. 431-404 yılları arasında oldu.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Bayer, E. (1988), *Griechische Geschichte in Grundzügen*, Darmstadt.
- Boardman, J. (2000), *Persia and the West*, Londra.
- Cartledge, P., ed. (1998), *Ancient Greece*, Cambridge Illustrated History, Cambridge University Press, Cambridge.
- Cook, J.M. (1962), *The Greeks in Ionia and the East*, Thames and Hudson, Londra.
- Hornblower, S. (1991), *The Greek World 479-323 BC*, Routledge, Londra.
- Levi, P., (1997), *Eski Yunan* (çev. N. Erdilek), İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İstanbul.
- Mansel, A.M. (1971), *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Meiggs, R. (1992), *The Athenian Empire*, Oxford University Press, Oxford.
- Neils, J. (2008), *Ancient Greece. The British Museum Concise Introduction*, Londra
- Smith, J.S. (1990), *Greece and Persia*, Bristol Classical Press, Bristol.
- Tekin, O. (2007), *Eski Anadolu ve Trakya. Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar*, İletişim Anadolu Uygarlıkları Dizisi, İstanbul.
- Tekin, O. (2008), *Eski Yunan ve Roma Tarihi'ne Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Thorley, J.(2004), *Athenian Democracy*, Routledge, Oxon.

4

Amaçlarımız

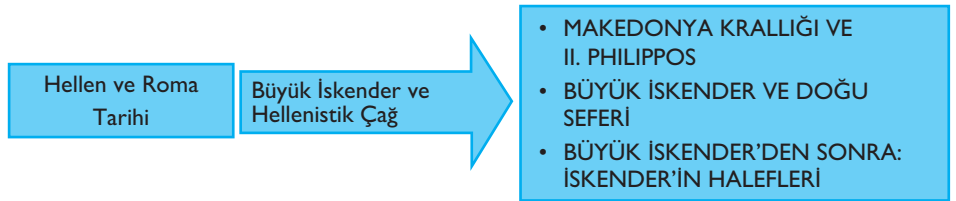
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Makedon Krallığı'nı açıklayabilecek;
- 👁️ II. Philippos'un Hellen kent-devletleri üzerindeki egemenliğini açıklayabilecek;
- 👁️ Büyük İskender ve icraatlarını açıklayabilecek;
- 👁️ Hellenistik Çağı açıklayabilecek;
- 👁️ İskender'in ölümünden sonraki iktidar mücadelelerini tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- II. Philippos
- Büyük İskender
- Makedonya
- Diadokhoslar
- Seleukos
- Ptolemaios
- Hellenistik

İçindekiler

Büyük İskender ve Hellenistik Çağ

MAKEDONYA KRALLIĞI VE II. PHILIPPOS

Makedonya, Balkanlar ile Yunanistan yarımadası arasında yer alır. M.Ö. 12. yüzyıl içinde kuzey kökenli istila dalgası Dorlar da yerinden oynatmış ve Dorlar arasında “Makednon Ethnos” olarak bilinen topluluk güneybatı Makedonya’dan (Makednon bölgesinden) gelmişti (Herodotos, I.56). Bir görüşe göre bu topluluktan arta kalanlar, Klasik Dönem Makedonlarının çekirdeğini oluşturmuştur. İlk Makedon kralı, I. Perdikkas’tır. II. Philippos’a değin Makedonya, Yukarı Makedonya’daki yarı-bağımsız kabilelerle, Illyrialılarla, Trakya’daki Odryslerle, Khalkidike’deki Hellen kentleriyle, Perslerle, Atinalılarla ve Sparta ile mücadele etmek zorunda kaldı. Makedonyalılar Eski Yunanca’nın bir lehçesini konuşuyorlar ve kendilerini “Hellen” olarak kabul ediyorlardı.

Her ne kadar Hellenler arasında savaş eksik olmuyorsa da, onlar için en büyük tehlike ya da ortak düşman, Persler idi. Bu ortak düşmana karşı koyabilmek, hatta onu yok edebilmek için Hellenlerin ilk önce kendi aralarında birleşmeleri gerekiyordu. Bu uzlaşmanın da bir politikası olmalıydı. Böylece “panhellenizm” yani “Hellenlerin Birliği” düşüncesi doğdu. Bu, her Hellen’in sempati ile baktığı, ama söz konusu birliği sağlayacak önderin kim olacağı sorusunu da beraberinde taşıdığı bir düşünce idi. Atinalı hatip (*rhetor*) Isokrates, M.Ö. 346’da Makedon Kralı II. Philippos’a yazdığı açık mektupta, Hellen ulusunun başlıca beş büyük kentinin (Atina, Argos, Sparta, Korinthos ve Thebai) güç birliği yaparak, onun komutasında Perslere karşı sefer düzenlemesini istiyordu.

II. Philippos (M.Ö. 359-336), Makedon tahtına geçer geçmez önce ülkeyi siyasi, ekonomik ve askeri açıdan güçlü bir duruma getirdi. Profesyonel bir ordu kurdu; mancınıklar, kuşatma araçları gibi savaş makineleri geliştirdi; kanatlara önem veren bir savaş planı stratejisi oluşturdu. Trak kavmi Bisaltlar’ın topraklarındaki gümüş madenlerini ele geçirdi. Sonra Amphipolis’e yöneldi; kent, Atina’dan yardım istedi. Fakat Atina o sırada Euboia ve Khersonesos ile meşgul olduğundan Amphipolis’e yardım edemedi. Philippos, Amphipolis’i ele geçirmekle birlikte özgürlüğünü tanıdı; ancak, Pydna’yı da kuşatma altına alınca Atina daha fazla dayanamadı ve Philippos’a savaş ilân etti. Sonunda, Pydna Philippos’un eline geçti. Bu arada Atina ve müttefikleri arasında başlayan “İç Savaş” (M.Ö. 357-355), Atina’nın gücünü kırmıştı. M.Ö. 356’da Khalkidike ile ittifak anlaşması yapan Philippos, bu kez Potidaia’yı ele geçirdi. Kent, Khalkidike’ye verildi, halkı da köle olarak satıldı. Phi-

lippos, ekonomik olarak da güçlüydü. Yunanistan'ın kuzeyinde Krenides yöresinde yer alan Pangaion Dağı'ndaki madenlerden elde ettiği altın ile yılda 1.000 *talanton* gelir elde etti.

Philippos birkaç evlilik yapmıştı. Fakat en önemli evliliği, hiç kuşkusuz, Molossia hanedanından Olympias ile olandı. Philippos, böylece hem siyasi nüfuzunu arttırmış, hem de Molossia yönetimini etkisi altına almıştı. Philippos, bir "otokrat" olarak egemenlik sürüyordu. Makedonya'daki siyasal kurumlar gelişmiş olmadığı gibi, resmi kimlikleri de mevcut değildi. Bu nedenle, Philippos tek lider olarak neredeyse sınırsız bir davranış özgürlüğüne sahipti. Meclis'in, öneride bulunma dışında, kralın üstünde bir gücü yoktu.

SIRA SİZDE

II. Philippos'un ekonomik gücünün kaynağı neydi?

Kutsal Savaş

Philippos'u Orta Yunanistan'a çeken gelişme Phokis ile Thebai ve müttefikleri (Thebai Birliği) arasında çıkan "Kutsal Savaş"ı (M.Ö. 355-346). Delphoi Amphiktionu'nun (dinsel birlik) Thebai'in kontrolü ve koruması altında olduğu sırada Philomelos komutasındaki Phokisliler, Delphoi'u işgal ettiler. Böylece, M.Ö. 355 yılında Phokis ile Thebai arasındaki "Kutsal Savaş" patlak verdi. Atina ve Sparta, Phokis'in yanında; Tesalya ve Lokris ise Thebai'in yanında yer aldı. Phokisliler, Tesyalıları yenilgiye uğrattılar; fakat M.Ö. 354'deki çarpışmada komutanları Philomelos'u kaybettiler. Philomelos'un yerine geçen Onomarkhos, bölgeye gelen II. Philippos'u da iki kez bozguna uğrattı (M.Ö. 353). Fakat bir yıl sonra Philippos, Onomarkhos'u Tesalya'da yendi ve öldürdü. Bu zaferden sonra Tesalya Birliği'nin *arkhon*'u seçildi. Daha sonra Phokislilerin başına geçen Phayllos ve Phalaikos da pek bir başarı elde edemediler.

Bir ara dikkatini Khalkidike'ye çeviren Philippos, oradaki Hellen kentleri ile savaştıktan sonra Thebai ve Tesalya'nın arabuluculuk çağrısı üzerine tekrar Kutsal Savaş'a döndü. M.Ö. 346'da Phokislileri yenilgiye uğratarak, silahlarına el koydu; topraklarına bir garnizon yerleştirdi ve haraca bağladı. Amphiktion'daki oy hakkını da kendi üzerine aldı. Aynı yıl yapılan "Philokrates Antlaşması" ile Atina, Amphipolis üzerinde hak iddiasından vazgeçti. Philippos M.Ö. 343'de tekrar Trakya'ya yöneldi; karşı koyanları egemenlik altına aldı. Daha da doğuya giderek, Perinthos'a (Marmara Ereğlisi) saldırdı (M.Ö. 340). Fakat, Perslerin kente verdikleri destek nedeniyle burayı ele geçiremedi. Oradan Byzantion'a doğru harekete geçti. Atina, Boğaz'ı kontrol altında tutan Byzantion'un (İstanbul) kaybedilmesinin Karadeniz'den yaptığı buğday ithalini olumsuz yönde etkileyeceğini düşünerek savaş hazırlıklarına başladı. Byzantion, Philippos'un kuşatmasına başarılı bir şekilde karşı koydu; Philippos geri çekildi.

Khaironeia Savaşı

M.Ö. 339 yılında Lokrisliler, Delphoi'a saldırınca, Delphoi Amphiktionu, II. Philippos'tan yardım istedi. Philippos da Orta Yunanistan'a girdi; Elateia ve Amphissa'yı ele geçirdi. Atinalı aşırı milliyetçi Demosthenes, Philippos'a karşı Thebai ile ittifak yaptı. M.Ö. 338 sonbaharında iki ordu Khaironeia Ovası'nda karşılaştı. Philippos'un *phalanks*'lardan oluşan profesyonel ordusu, Atinalı ve Thebailıların oluşturduğu geleneksel, *hoplit* ağırlıklı orduyu yendi. Atinalılar 1.000 kadar kayıp verirken, bunun iki katı kadar da esir vermişlerdi. Bu savaştan sonra Hellenler, II. Philippos'un gücünü kabul ettiler. Thebai, bundan böyle Boiotia'daki hegemonyasını yitirmişti. Atina, Makedonya ile uzlaşma içine girmek zorunda kaldı.

Korinthos Birliği

II. Philippos, giderek, Hellenlerin sempatisini kazanmaya ve Hellenlerin birliğini sağlayacak tek kişi olarak görülmeye başlandı. Philippos da bunu sezmiş olacak ki, Hellen kentlerini ulusal bir kongreye katılmaya çağırırdı. M.Ö. 337 yılında Philippos'un başkanlık ettiği kongre Korinthos'ta toplandı. Burada alınan karar gereğince Hellenler bir "Hellen Birliği" oluşturdular. Siyasi ve askeri nitelikli bu birlik, toplantı yerinden dolayı, "Korinthos Birliği" olarak anılmaktadır. Philippos, üye kentlerin delegelerinden oluşan ve *synbedrion* adını taşıyan bir meclis tarafından yönetilecek Birliğin **hegemon**'u seçildi. Sparta söz konusu birliğin dışında kaldı. II. Philippos ve oğlu III. Aleksandros (Büyük İskender) Perslere karşı büyük bir sefer yapılacağını ilân ettiler. Philippos, kendisine karşı gelecek her gücü alt edeceğini biliyordu; daha doğrusu, kendi ordusunun gücünü tanıyordu. Amaç, Batı Anadolu'daki kentleri Pers boyunduruğundan kurtarmak ve Perslere Hellen dünyasının gerçek gücünü göstermekti. Philippos'un önderliğinde Makedonlardan ve Hellenlerden oluşan büyük bir ordu ile sefer hazırlıklarına başlanmış; hatta Batı Anadolu'ya bir öncü kuvvet bile gönderilmişti. Fakat Philippos M.Ö. 336'da, kızı Kleopatra'nın evlilik kutlamaları sırasında 46 yaşındayken Aigai'da (Vergina) bir suikast sonucu öldürüldü. Makedonya'daki Vergina'da (antik Aigai) keşfedilen bir tümülüsün içindeki mezar odası olasılıkla Philippos'a aittir. İçerideki lahdin kapağı kaldırıldığında, iskeletin üzerindeki işlemeli kumaş parçaları hâlâ duruyordu. Mezar odasında çok sayıda kap kacak ve metal eşyaların yanı sıra, Philippos'un miğfer, zırh ve silahları bulundu.

Hegemon: Eski Yunanca lider, önder anlamındadır.

BÜYÜK İSKENDER VE DOĞU SEFERİ

Büyük İskender (III. Aleksandros), II. Philippos ile Olympias'ın oğlu idi. Plutarkhos, İskender'in doğum tarihini 6 *Hekatombaion* (yaklaşık 20 Temmuz) olarak vermektedir. Babasının ölümünden sonra, M.Ö. 336'da 20 yaşında bir delikanlı iken Makedonya tahtına geçti. İlk işi babasının katillerini cezalandırmak oldu. Daha sonra Korinthos Birliği tarafından birliğin *hegemon*'u ve Pers seferinin de komutanı seçildi. İskender, bir yandan Trakyalıları ve İlyrialıları kontrol altında tutmaya çalışırken, öte yandan Pers İmparatorluğu'na karşı yapacağı seferin hazırlıklarıyla meşgul oluyordu. Makedon hegemonyasını hazmedemeyen Atina ve Thebai'yı ele geçirdikten sonra, bütün düşüncesini Doğu seferi üzerinde yoğunlaştırdı. İskender'in Doğu seferine başladığı M.Ö. 334 yılı (veya Pers İmparatorluğuna son verdiği M.Ö. 331 yılı) ile son Hellenistik krallık olan Ptolemaioslar'ın Actium Savaşı sonrası tarih sahnesinden silindikleri M.Ö. 30 yılı arasındaki yaklaşık 300 yıllık dönem, "Hellenistik Çağ" olarak adlandırılır. Aynı dönemde Roma, Cumhuriyet dönemini yaşıyordu.

Resim 4.1

Kaynak: A. Pasinli (2003), *İstanbul Arkeoloji Müzeleri*, s. 160 (foto: A. Konyalı).

İskender önce Trakya ve Tuna boylarında savaştı; buralardaki yerli kabileleri egemenlik altına aldı. Fakat bir süre sonra Yunanistan'da Makedon egemenliğine karşı bir isyan başladı. Bu arada İskender'in Illyria'da öldüğü söylentisi de çıkmıştı. Thebai, bu söylentiden cesaret alarak isyanın öncülüğünü yaptı. İskender, Thebai'ye girerek kenti yerle bir etti; halkın bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da köle yapıldı. Artık sıra Perslere gelmişti. Makedonya ve Yunanistan'daki meseleleri babasının subaylarından Antipatros'a bırakarak, içlerinde okçuların da bulunduğu 30.000 piyade ve 5.000'den fazla süvari ile Hellespontos'a yöneldi. Hellespontos'tan Anadolu'ya geçiş noktasının (Sestos-Abydos mevki) güvenliği için Parmenion ve Attalos'u görevlendirdi.

Anadolu'ya Geçiş

İskender, M.Ö. 334 baharında **Hellespontos**'tan Anadolu'ya geçti. İlk iş olarak Iliyon'a (eski Troia) gidip, Athena'ya kurban sundu; Troia Savaşı'ndan arta kalan adak silahlarından bazılarını alarak, onların yerine kendi silahlarını bıraktı; Troia Kralı Priamos'un mezarını ziyaret ederek kurban kesti. Böylece, Homeros'un *Ilias* destanının da ana konusunu oluşturan Troia Savaşı kahramanlarına karşı saygısını dile getirdi. İskender, Troia Savaşı'nı, Hellenler ile Hellen olmayanlar (barbarlar) arasındaki husumetin ilk sonuçlarından biri olarak yorumluyordu. Ona göre, Troialılar barbar değil, Asya topraklarındaki Hellenlerdi. Artık o da, Ege Denizi'nin iki yakasındaki Hellenleri tek vücut olarak görmek istiyordu. Bu düşüncenin etkisi altında, ilk amacı, babasının da planlamış olduğu gibi, Batı Anadolu'daki Yunanca/Hellence konuşan ya da Hellen kültürünün nüfuzu altında bulunan kentleri Pers sultanından kurtarmaktı. Sonra da Pers İmparatorluğu'nu ele geçirecek ve hatta bir Hellenleştirme siyaseti güdecekti.

Perslerle ilk karşılaşma Granikos (Biga Çayı) yakınında oldu. İskender'in subaylarından Parmenion 5.100 Tesalyalı süvariye komuta ediyordu. İskender de 13.000 Makedonun başındaydı. Persler ise piyade ve süvari olarak toplam 40.000 askerden oluşuyordu. İskender, ortaya *phalanx*'sı, kanatlara da süvarileri ve piyadeleri yerleştirdi. Savaş düzenindeki her iki ordunun Granikos Çayı boyunca karşılıklı sıralanışı yaklaşık 3 km'yi buluyordu. İskender'in uyguladığı taktik sonucu Persler kesin bir yenilgiye uğradılar (M.Ö. 334). Granikos Savaşı ile Anadolu'nun kapısı İskender'e açılmış oldu. İskender, ırmağı geçerek karaya çıkmaya çalışan, fakat Persler tarafından öldürülen ilk 25 askerin bronz heykellerinin yapılması için dönemin ünlü heykeltıraşı Lysippos'u görevlendirdi.

Granikos zaferinden sonra İskender, Parmenion'u da Daskyleion'u teslim alması için gönderdi. Parmenion, Hellespontos Phrygiası'nın başkenti Daskyleion'u herhangi bir karşı koyma ile karşılaşmadan ele geçirdi. İskender, Pers Satrabı Arsites'in yerine Kalas'ı atadı. Halktan, Perslere verdikleri verginin aynısını vermelerini istedi.

Hellespontos: Günümüzde Çanakkale Boğazı.

SIRA SİZDE

Büyük İskender Anadolu'ya hangi mevkiden geçti ve Perslerle ilk karşılaşması nerede oldu?

Lydia'da

İskender güneye inerek Sardeis'e doğru yürüyüşe geçti. Kente yaklaştığında Lydia Satrabı Mithrines ve beraberinde bulunan, kent inleri gelenleri İskender'i karşıladılar ve kentin teslim olacağını bildirdiler. İskender, Sardeisliler ve diğer Lydialıların eski Lydia geleneklerine göre yaşamalarına izin verdi ve onları serbest bıraktı. Mithrines de bundan böyle İskender'in tarafında yer aldı. Sardeis'te bir Zeus tapınağı

inşası için emir verdi. Kalenin yönetimini subayı Pausanias'a verdikten sonra Nikias'ı vergi kontrolörü, Asandros'u da Lydia satrabı olarak atadı. İskender, Pers dönemindeki yerel yönetim mekanizmasını bozmadı; sadece idarecilerini değiştirdi. Özellikle mali ve askerî yetkiler Hellenlerin ve Makedonların kontrolüne verildi.

İonia'da

İskender daha sonra Ephesos'a geldi. Sürgünleri geri çağırdı; oligarşik idareye son vererek tekrar demokrasiyi kurdu. Perslere ödedikleri vergileri bundan böyle Artemis Tapınağı için vermelerini istedi. Ephesos halkı oligarkhların korkusunu üzerinden atmış olarak, çabucak Memnon'u çağırınları, Artemis Tapınağı'nı soyanları, tapınaktaki Philippos heykelini kıranları ve agoradaki kentin kurtarıcı kahramanı Heropythes'in mezarını talan edenleri ölüme mahkûm etti. Bu sırada Magnesia (Ortaklar) ve Tralleis'ten (Aydın) elçiler gelerek kentlerini İskender'e teslim ettiler. İskender, Alkimakhos'u Aiolis kentlerine ve halen Pers boyunduruğunda bulunan Ionia'nın diğer kentlerine gönderdi. Oligarkhlardan ayrılmasını ve demokrasiyi kurmalarını istedi. İskender Ephesos'ta biraz daha kalarak Artemis'e kurban adadı ve askerî bir tören alayı düzenledi.

İskender ertesi gün Miletos'a doğru yola çıktı. Kentin yakınında bir Pers donanması vardı. Miletos'taki Pers garnizonu komutanı Hegesistratos bu filoya güveniyordu. Fakat 160 gemilik bir filoya komuta eden Nikanor'un Miletos'a Perslerden birkaç gün önce varması ve kentin karşısındaki Lade Adası açığında demirlemesi Miletos'a doğru yola çıkan 400 gemilik Pers donanmasının planını bozdu. Pers donanması Mykale (Samsun) Dağı açıklarında demirlemek zorunda kaldı. İskender'in kuvvetleri yardımın ulaşamadığı Miletos'taki direnişi kırarak kenti ele geçirdi.

İskender, hem masraflı olması hem de Pers donanmasıyla karşı karşıya gelecek bir donanmaya sahip bulunmaması sebebiyle kendi donanmasını dağıtmaya karar verdi. Anadolu topraklarında Asya içlerine ilerleyeceği için donanmaya ihtiyacı da yoktu. Üstelik Perslerin kıyı üslerini ele geçirecek onları donanma gücünü etkisiz hale getirebilirdi. Bu arada vurgulanması gereken bir nokta da, İskender'in Pers boyunduruğundan kurtardığı veya ele geçirdiği kentlerde demokratik yönetimi kurma girişimidir. Zira, Persler, kontrolleri altındaki Hellen kent-devletlerindeki yönetimi yerel tiranların idaresine bırakıyorlardı. Aslında Batı Anadolu Hellen kentleri bir taraftan Pers egemenliğinden kurtulurken, öte taraftan Büyük İskender'in egemenliğini tanımak zorunda kalıyorlardı.

Karia'da

İskender, kalabalık bir Pers ordusunun Halikarnassos'ta bulunduğunu haber alarak, Karia'ya doğru yola çıktı. Yolu üzerindeki Miletos ile Halikarnassos arasındaki kentleri ele geçirdi. Halikarnassos'a yaklaştığında kentin dışında kamp kurarak kuşatma hazırlıklarına başladı. Kentin önündeki hendeği doldurarak savaş kulelerini ve diğer araç-gereci surlara yaklaştırdı. Fakat Halikarnassoslular geceleyin ani bir karşı saldırı ile kuleleri ve diğer savaş makinelerini yakma girişiminde buldularsa da kolayca geri püskürtüldüler. Kuşatma ilerledikçe Halikarnassosluların dayanma gücü azalıyordu. Kentte bulunan Pers subayı Memnon kaçmak zorunda kaldı. Halikarnassos uzunca bir direnişten sonra İskender'e teslim oldu. Karia Satraplığı'nın yönetimini eski satrap Hekatomnos'un kızı Ada'ya verdi. Ada, İskender Karia'ya girdiğinde onu karşılamaya gitmiş ve ikamet ettiği Alinda kentini ona teslim etmişti. İskender ise Alinda'yı tekrar Ada'ya verdi ve Ada'nın kendisini manevi oğlu olarak görmesine itiraz etmedi.

Lykia'da

İskender'in komutasındaki Makedonyalılardan bir kısmı, sefere çıkmadan kısa bir süre önce evlenmişlerdi. İskender, kışı eşleriyle birlikte geçirmeleri için onları Karia'dan Makedonya'ya gönderdi. Başlarına da Ptolemaios'u verdi. İskender, Parmenion'u bir ordu ile Sardeis'e gönderdi ve oradan da Phrygia'ya ilerlemesi talimatını verdi. Kendisi ise güneye, Lykia'ya yöneldi. Lykia'ya girdiğinde önce Telmessos teslim oldu; sonra Pinara, Ksanthos ve Patara ile 30 kadar ufak yerleşmeyi ele geçirdi. İskender kış bastırıldığında, o zamanlar Lykia'nın bir parçası olarak kabul edilen Milyas'a girdiğinde Phaselislilerden elçiler gelip iyi dileklerini sundular ve kendisine altın bir taç armağan ettiler. Bunu duyan diğer kentler de elçilerini gönderdiler. İskender onlara, göndereceği komutanlara kentlerini teslim etmelerini buyurdu. Sonra Phaselis'e gelerek, onların da arzusu ve yardımı ile yakınlardaki güçlü bir kaleyi ele geçirdi. Çünkü Pisidialılar tarafından inşa edilmiş olan bu kale, Phaselisliler için bir tehlike arz ediyordu. Orada yuvalanan yerliler, Phaselislilerin ekip biçtikleri toprakları yağmalıyorlardı. Diodoros'un "Marmara" diye söz ettiği, Arrianos'un adını anmaksızın değindiği kalenin gerçek adı Mnara'dır (Kemer'in kuzeybatısındaki Kavak Dağı).

Pamphylia'da

Phaselis'ten ayrılan İskender, ordusunun bir kısmını dağ geçitleri (Klimaks, bugünkü Kesme Boğazı) arasından Perge'ye gönderdi. Kendisi de kıyıyı izleyerek Perge'ye (Aksu) geldi. Perge'den ayrıldıktan sonra yolda kendisini karşılayan Aspendos (Belkıs) elçileri kentlerini teslim edeceklerini fakat kentte bir garnizon yerleştirilmemesi ricasında bulundular. İskender bu teklife razı oldu ama karşılığında askerlerine ödenmek üzere 50 *talanton* para ile Pers Kralı'na vermek için yetiştirdikleri atları istedi. Elçiler şartları kabul edip İskender'in huzurundan ayrıldılar.

İskender Side'ye gelerek orada bir muhafız birliği bıraktı ve doğruca Sillyon'a (Yanköy Hisarı) hareket etti. Sillyon istihkâm edilmiş bir şehirdi. İskender, burada vakit kaybetmek istemediğinden olacak, yoluna devam etmek istedi. Fakat bu sırada Aspendosluların daha önce öne sürdüğü şartları yerine getirmeyecekleri haberini aldı. Üstelik Aspendoslular, surlarının dışında bulunan tarlalarındaki ürünleri de toplayarak kente taşımışlar, kapıları İskender'in elçilerine kapatmışlar ve surlarındaki zayıf noktaları onarmaya başlamışlardı. İskender hemen Aspendos'a hareket etti. İskender'in geldiği haberini alan Aspendoslular surların gerisine çekilmişler hatta öndeki evleri de boşaltarak daha güvenli olduğunu düşündükleri teppeye sığınmışlardı. İskender savunmasız surları geçerek terk edilmiş evlerde karargâh kurdu. Çaresiz kalan Aspendoslular tekrar elçiler gönderip bağışlanmalarını dileyerek eski şartları kabul ettiklerini bildirdiler. İskender uzun bir kuşatmanın gereksizliğini düşünerek onlarla anlaşmayı tercih etti. Fakat bu kez daha ağır şartlar ileri sürdü: önceden söz verdikleri atlar ile birlikte 50 *talanton* yerine 100 *talanton* verecekler; ayrıca kentin ileri gelenlerini de rehin olarak teslim edeceklerdi. Atayacağı bir satrabın yönetimi altında yaşayacaklar ve Makedonya'ya yıllık bir vergi ödeyeceklerdi. Hatta zorla ele geçirdikleri komşu topraklarını da sahiplerine iade edeceklerdi. Bütün şartlar Aspendoslularca kabul edildikten sonra İskender tekrar Perge'ye yöneldi ve oradan Phrygia'ya doğru yola çıktı.

Pisidia'da

Yolu üzerindeki önemli bir Milyas kenti olan Termessos'un (Güllük Dağı) direnciyle karşılaşan İskender, oldukça dar olan bugünkü Yenice Boğazı'nın bugün "Kapıkaya" olarak adlandırılan geçidini bir hileyle aşarak kentin yakınında kamp kurdu. Bu sırada Termessos ile ilişkileri bozuk olan Selge (Zerk) kentinden gelen elçiler İskender'e dostluk mesajlarını ilettiler. İskender de onları güvenilir bir müttefik olarak gördüğünü beyan etti. Dağlık bir arazi üzerinde kurulu bulunan Termessos'un ele geçirilmesi çok zaman alacağından İskender burayı fethetme düşüncesinden vazgeçti ve Sagalassos'a (Ağlasun) doğru yola çıktı. Kent olanca gücüyle karşı koymaya çalıştıysa da sonunda İskender'e teslim oldu. İskender Sagalassos'ta bir subayını ve 20 kadar da askerini kaybetti.

Phrygia'da

Askania Gölü'nün (Burdur Gölü) kıyısını izleyerek Phrygia'ya giren İskender birkaç günlük yürüyüşten sonra Kelainai'a (Dinar) vardı. Burası bir Pers satrabının garnizonu ile istihkâm edilmiş bir kentti. Elçiler gelerek teslim şartlarını konuştular. İskender de, kenti savaşmadan teslim almanın daha iyi olacağını göz önünde bulundurarak kabul etti. Kente bir işgal ordusu bırakarak on gün kadar burada dinlendi ve bu süre zarfında Phrygia Satraplığı'na Antigonos'u atadı.

Kelainai'dan ayrılan İskender, Phrygia'nın önemli kentlerinden ve eski Phrygia Krallığı'nın başkenti olan Gordion'a (Yassıhöyük) geldi. Daha önce Sardeis'e gönderdiği ve oradan Phrygia'ya geçmesini emrettiği Parmenion da ordusu ile birlikte Gordion'a geldi. Ptolemaios ile iki subayın idaresinde Makedonya'ya eşlerini görmeye giden yeni evli Makedonyalıların da Gordion'a varmasıyla İskender'in askerî gücü doruğuna ulaştı. Bu sırada, Pers Büyük Kralı III. Dareios tarafından donanma komutanlığına atanmış olan Memnon'un, savaşı Makedonya ve Yunanistan'a kaydırma girişiminde bulunması ve bunun için de önce Khios Adası'nı daha sonra da, Mytilene dışındaki Lesbos Adası'nın diğer kentlerini ele geçirdiği haberi İskender'i telaşlandırmıştı (M.Ö. 333). Fakat Mytilene kuşatması sırasında Memnon'un ağır bir hastalık nedeniyle ölmesi İskender'i rahatlattı. Arrianos'tan öğrendiğimize göre kral, Gordion'da Midas'ın sarayına giderek, Gordios'un efsanevi arabasını ve boyunduruğundaki kayışları görmek istemişti. Biliyordu ki, efsaneye göre, arabanın boyunduruğundaki kayışı çözen kimse "Asya'nın hâkimi" olacaktı. Bundan sonrasını Arrianos'un ağzından dinleyelim:

"...Bu kayış kızılçık ağacının iç kabuğundan yapılmıştı, ne başı ne de sonu gözüküyordu. İskender kayışı çözmek imkânını göremeyince -halk kalabalığının, aleyhinde bir fikre sapmaması için çözmeden bırakmayı istemediğinden- bazılarının dediğine göre, kayışı kılıçlamış, böylece onun artık çözülmüş olduğunu ilân etmiş." (*İskender'in Anabasisi*, II. 3, çev. H. Örs).

Galatia'dan Kilikia'ya

Ertesi gün İskender Galatia'nın en önemli kenti Ankyra'ya (Ankara) geldi. Orada onu Paphlagonialılardan oluşan bir heyet karşıladı. Heyet, İskender'in egemenliğini tanıyacaklarını fakat ordusuyla topraklarına girmemelerini istedi. İskender, onlara Phrygia Satrabı Kalas'a itaat etmelerini söyleyerek Kappadokia'ya doğru yola çıktı. Böylece Halys Irmağı'na (Kızılırmak) kadar Küçük Asya'nın önemli bir bölümü İskender'in egemenliğine girmiş oldu. Sabiktas'ı Kappadokia satrabı olarak atayarak, Kilikia geçitlerine dayandı. Daha önce Ksenophon ile birlikte Pers Büyük

Kralı II. Artakserkses'e karşı sefere katılmış olan Kyros'un kampına vardığında, Kilikia Kapıları (Gülek Boğazı) olarak bilinen geçitin Perslerce tutulmuş olduğunu gördü. Kampın bulunduğu yerde Parmenion'u bırakarak kendisi gece boyunca boğaza doğru ilerledi. İskender'in ilerlediğini gören Pers nöbetçiler buldukları yerleri terkederek kaçtılar; İskender ertesi gün şafakta emrindeki orduyla kolayca boğazdan geçerek Kilikia'ya girdi. Bu sırada ona ulaşan bir habere göre, İskender'in boğazdan geçtiğini öğrenen Satrap Arsames, önce Tarsos'u savunmaya niyetlendiyse de sonradan fikir değiştirerek kentten kaçmaya hazırlanıyordu. Tarsoslular, Arsames'in kaçmadan önce kentlerini yağmalayacağından endişe ediyorlardı. Bunu öğrenen İskender, süvari birlikleri ve hafif silahlı piyadelerle çabucak Tarsos'a yürüdü. Arsames de kenti yağmalamaya fırsat bulamadan Pers Büyük Kralı III. Dareios'un yanına kaçmak zorunda kaldı. Antik kaynaklarda Tarsos'a giren İskender'in yorgunluktan bitap düştüğü; Kydnos Irmağı'nda (Tarsus Çayı) yüzdükten sonra ateşlendiği ve uyuyamadığı anlatılmaktadır. Doktorları ona Akarnanalı hekim Philippos'u önerdiler. İskender, Philippos'u tanıyor ve ona güveniyordu. Philippos, İskender'e güçlü bir ilaç önerdi. İskender de ilacı hemen hazırlamasını istedi. Philippos ilacı hazırlayıp İskender'e verdiği sırada, Parmenion'dan İskender'e bir mesaj geldi: "Philippos'a dikkat et! Öğrendiğime göre Pers kralı Dareios seni öldürmesi için ona bir ödül verdi." İskender mesajı okudu ve Philippos'a verdi. Hekim mesajı okurken İskender ilacı içti. Philippos derhal her şeyin iyi gideceğini söyleyerek İskender'den mesaja inanmamasını istedi. Güven, iyileşmesi demektir. Gerçekten de ilaç etkisini gösterdi ve İskender iyileşti.

Daha sonra İskender, Kilikia ve Assur topraklarını ayıran diğer bir boğazı ele geçirmesi için Parmenion'u gönderdi. Emrine Yunan ücretli askerlerini ve Sitalkes'in yönetiminde Trakyalıları verdi. Kendisi de Tarsos'tan ayrılarak, efsaneye göre Assur Kralı Sardanapalos tarafından kurulmuş olan Ankhiale (Mersin civarında) kentine geldi. Sardanapalos'un mezarı da kentin surlarının yakınındaydı. Mezarın üstünde Sardanapalos'un tasviri ile Assurca bir mezar kitabesi yer alıyordu. Kitabede şu yazıyordu: "Anakyndarakses'in oğlu Sardanapalos, Ankhiale ve Tarsos'u bir günde inşa etti; sen yabancı, ye, iç ve neşeli ol; çünkü insana özgü diğer şeyler hiç de bundan daha değerli değildir."

Ankhiale'den ayrılan İskender, Soloi'a (Mezitli, Viranşehir) geldi; orada bir muhafız birliği bırakarak, kenti iki yüz gümüş *talanton* para cezası ödemeye mahkûm etti. Çünkü kent hâlâ Perslere sempati duyuyordu. Oradan dağlarda pusu kurmuş olan Kilikalıların üzerine yöneldi. Bir haftada onları püskürtmeyi başardı, bir kısmını esir aldı ve Soloi'a döndü. Burada Sağlık Tanrısı Asklepios'a kurban adadıktan sonra askerlerini teftiştan geçirmek üzere meşale yarışı, spor ve edebiyat yarışmaları düzenledi. Soloi'dan ayrılan İskender Tarsos'a doğru yola çıktı. Bu arada Magarsos'a (Karataş yakınlarında DörtDirek) uğrayarak, Athena Magarsia'ya adakta bulundu. Mallos'a (Kızıлтаhta yakınlarında) vardığında Kahraman Amphilokhos'a adakta bulundu. Mallosluların bir iç savaşın eşliğinde olduklarının farkına varan İskender, bu kargaşaya son vermelerini istedi. Pers Kralı Dareios'a ödedikleri vergiden muaf tuttu, çünkü Mallos bir Argos kolonisiydi ve İskender'in kendisi de Argoslu Heraklesoğulları soyundan geliyordu.

Issos Savaşı

İskender Mallos'tayken Dareios'un Assur topraklarındaki Sokhoi'da karargâh kurduğu haberini aldı ve komutanlarını toplayarak onlara bilgi verdi. Ertesi gün de yola çıktı. Önce Myriandros yakınında kamp kurdu. Gece çıkan şiddetli bir fırtına ve

yağmur nedeniyle bir süre kampta mahsur kaldı. Bu sırada Dareios askerî ve stratejik açıdan elverişli düzlükte askerleriyle vakit geçiriyordu. İskender ise rahatsızlığından dolayı Tarsos'ta ve teftiştten dolayı da bir süre Soloi'da kaldıktan sonra tepelerdeki Kilikalılara tekrar akın yaptı. Dareios ise Issos'a (Yeşil Höyük, eski adıyla Kinet Höyük) doğru yola çıktı ve farkında olmadan daha önce İskender'in geçtiği yoldan geçerek onun arkasına sarktı ve Pinaros Irmağı'na yöneldi. Böylece Pers ordusu kuzeyde, Makedonya ordusu ise güneyde kalmıştı. Durumun farkına varan İskender hemen geriye dönerek Pinaros Irmağı kıyısına vardı. Dareios'un ordusu Pinaros Irmağı'nın (Deliçay veya Payas Çayı?) kuzeyinde, İskender'in ordusu ise güneyinde mevzilendi. İskender, birtakım manevralardan sonra ordusunu savaş düzenine soktu. Sağ ve sol kanatlara komutanlarını görevlendirdi. İskender'in saldırıya geçtiğini öğrenen Dareios ordusunun bir bölümüne karşı taarruz emri verdi. Şiddetli bir savaş oldu. İskender, sayıca daha fazla askere sahip olan Dareios'un ordusu karşısında üstünlüğü ele geçirdi. Dareios, kalkanını, pelerini ve hatta yayını bile savaş arabasında bırakarak atına atlayıp kaçtı. Hava karıncaya kadar Makedonyalılar Pers askerlerini izlediler ve onlara çok sayıda kayıp verdirdiler. Havanın kararması Dareios'u İskender'in eline esir düşmekten kurtardı. İskender, Pers kralının bıraktığı eşyaları alarak karargâhına döndü. Dareios'un çadırında bulunan annesi, karısı ve üç çocuğunu esir aldı (M.Ö. 333). Issos zaferinden sonra İskender, kendi adını taşıyan Aleksandreia (bugünkü Esentepe / İskenderun) kentini kurdu. Çok geçmeden Dareios, İskender'e haber göndererek barış yapılmasını teklif etti. Dareios'un barış önerisini geri çeviren İskender, Suriye'ye (Syria) girerek Perslerin en önemli donanma üslerinden Fenike'ye (Phoinikia) girdi. Sidon, karşı koymadan alındı, Tyros (Sur) ise kuşatma sonunda ele geçirildi (M.Ö. 332); Filistin de İskender'in kontrolüne girdi. İskender M.Ö. 332 sonbaharında Mısır'a yöneldi. Başkent Memphis'teki Pers Satrabı Mazakes karşı koymadan teslim oldu. Mısır ele geçirildi ve burada, Nil Deltası'nda, kendi adını taşıyan bir kent kurdu: Aleksandreia (İskenderiye). İskender, Mısır'da çok iyi karşılandı; Mısır Tanrısı Ammon ile özdeşleştirildi. Mısır'da yönetimi, âdet olduğu üzere, yerli bir yöneticiye bıraktı; fakat yine mali ve askerî kontrol Hellen ya da Makedon kişilerin elindeydi.

Gaugamela Savaşı

İskender, M.Ö. 331'de Mısır'dan ayrılarak, Pers Kralı Dareios'un asıl ordusunun bulunduğu Babylonia'ya girdi. İki ordu Mezopotamya'da Arbela (Erbil) yöresindeki Gaugamela Ovası'nda karşılaştı. Savaş taktiği ve İskender'in zekâsı, Pers ordusunun bozguna uğramasına neden oldu; Dareios kaçtı. Gaugamela Savaşı'ndan sonra İskender, "Asya Kralı" ilân edildi; Persler ise bir daha toparlanamadılar.

İskender, İran (Persia) içlerine ilerleyerek Pers İmparatorluğu'nun başkentleri olan Babylon, Susa, Persepolis ve Ekbatana'yı (bugün Hemedan) ele geçirdi; imparatorluğun hazinelerine el koydu. Antik kaynaklarda İskender'in eline geçen Pers servetinin 40-50 bin *talanton* (yaklaşık 1.000 ton altın) civarında olduğu öne sürülmektedir. Bir süre sonra Dareios, kendi adamlarından biri olan Baktria Satrabı Bessos tarafından öldürüldü. İskender, M.Ö. 330-329 yıllarında herhangi bir karşı koyma ile karşılaşmadan Hindikuş dağlarına kadar ilerledi. Baktria ve Sogdiana'ya (Türkistan) savaşarak boyun eğdirdi. Bu arada Sogdianalı prenses Roksane ile evlendi.

M.Ö. 327-325 yılları İskender'in Hindistan seferine çıktığı yıllardır. Böylece imparatorluğun doğu sınırlarını Hyphasis ve Aşağı Indos (Sind) havzasına değin ge-

nişletti. Kuzeybatı Hindistan'da Paurava Kralı Poros'un karşı koymasıyla karşılaşan İskender, Hydaspes Irmağı yakınında Poros'u yenilgiye uğrattı. Hydaspes Savaşı zaferinden sonra Pencap'a girdi. Fakat yorgun düşen askerlerinin daha fazla ilerlemek istememeleri nedeniyle geri dönmek zorunda kaldı. Ordusunun bir kısmı Indos Irmağı'ndan gemilerle, bir kısmı da kara yoluyla Indos deltasına vardı. Daha sonra ordunun yine bir kısmı deniz yoluyla, bir kısmı da kara yoluyla Persia'ya döndü (M.Ö. 325 / 324). Ne var ki, İskender çok geçmeden ateşli bir hastalığa yakalandı. Arrianos (*İskenderin Anabasisi*, VII.25.6, çev. H. Örs) kralın kroniklerine atıfta bulunarak onun son günlerini şöyle anlatır:

"...Artık hali çok fena idi. Kendisini parktan kral sarayına taşıttırdı. Kumandanları yanına girince onları tanımalarına tanıdı ama ağzından hiçbir ses çıkmadı. Artık konuşacak halde değildi. Geceleyin ateşi çok fena idi. Ertesi gün de, onun gecesi de, ertesi gün de böyle oldu."

İskender, M.Ö. 323'te, henüz 33 yaşındayken Babil'de (Babil) öldü.

Resim 4.2

Issos Mozaïği.

Kaynak: Camp-Fisher, (2010), s. 195.

Büyük İskender İmparatorluğu'nun Yapısı ve Niteliği

14 yaşındayken başkent Pella yakınındaki Mieza'da Aristoteles'ten felsefe ve siyaset bilimi dersleri almaya başlayan İskender, genç yaşta olmasına karşın, büyük bir komutan, zeki ve ileri görüşlü bir kişiydi. Hellen edebiyatını iyi biliyordu; Homeros'un destanlarını yastığının altından hiç eksik etmediği, Euripides'in dramalarını ezbere bildiği söylenir. Kurduğu imparatorluğunun yönetiminde Pers sisteminden de yararlanmış, Perslerin satraplık idaresini benimsemişti; çünkü, bu denli geniş bir coğrafyada egemenliğin tek merkezden yönetiminde güçlüklerin olacağı kesindi. Oysa bir tür yerel yönetim örgütü olan satraplıklar ile bu işi çözümlenmek daha kolaydı. Satraplıkların başına önceleri Pers yöneticiler geçirmişse de, zamanla Makedon yöneticileri atamıştır. İskender, imparatorluğunun başkenti olarak Babil'i (Babil) seçmişti. Askeri ve sivil yönetimi birbirinden ayıran İskender, bir de maliye örgütü kurmuştu. Devletin resmi dilinin Eski Yunanca (Attika lehçesi) olması kararlaştırılmıştı. Pers seferi sırasında İskender'in yaptığı en büyük işlerden biri de yeni kentler kurmasıdır. Bu kentlerin çoğu Tigris'in (Dicle) doğusunda bulunuyordu. En önemlilerinin başında, hiç kuşkusuz, Mısır'daki Aleksandreia (İskenderiye) gelmektedir. İskender, ticaret ve ulaşım da önem vermiş, Perslerin yol şebekesini daha da geliştirmiştir.

İskender, bir kültür birliği oluşumunu sağlamak için Makedonlar ile Perslerin evlilik yapmalarını istiyordu. Nitekim, Arrianos'tan öğrendiğimize göre 10.000 Makedonyalı asker, Anadolu ve İran'daki yerli halktan kişilerle evlenmişti. İskender'in kendisi de, Susa'da yapılan bir törenle iki Pers prensesini eş olarak aldı. İskender'in zaferlerindeki en önemli unsurlardan biri, daha önce babası II. Philippos tarafından kullanılmış olan ve *sarissa* adını taşıyan uzun mızraklı (5 m. den fazla) "hoplit" denen askerlerden oluşan *phalanx*'tir. Hızlı ve hareket yeteneği yüksek bu askeri birlik, hantal Pers güçleri karşısında kolaylıkla zafere ulaşabiliyordu. O sıralar henüz 16 yaşında olan İskender, babası II. Philippos'un Yukarı Strymon'daki Maid'lara ve M.Ö. 339'da kuzeydeki kabilelere karşı yaptığı savaşlarda bulunmuştu. Babasının, Atina ve müttefiklerine karşı kesin zaferini elde ettiği Khaironeia Savaşı'nda sol kanatta mevzilenen Makedonlar'a komuta etmişti. Kısacası, Doğu seferi öncesi kazandığı bir deneyimi vardı.

İskender, bir "dünya imparatorluğu" niteliğini taşıyan devletinde tek bir para sistemi kabul etmiş olup Makedonya'dan İran ve Fenike topraklarına kadar yayılan darphanelerde bastırılmış olduğu sikkelerde ön yüzde Herakles başı, arka yüzde ise tahta oturan Zeus tasvirini kullanmıştı. Büyük İskender'in Anadolu'daki ilk darphanesi olasılıkla Tarsos idi. Birim ise esas olarak drahmi ve tetradrahmi'dir. Giderek, sikkelerinde "basileus" (kral) unvanını da kullanır. Bu unvan, ölümünden sonra da pek çok kral tarafından kullanılmıştır.

İskender, beraberinde götürdüğü bilim adamlarına, fethettiği ülkelerdeki hayvanlar ve bitkiler üzerinde gözlemlerde bulunma ve coğrafi araştırmalar yapma olanağı sağlayarak bilimsel çalışmalarını da desteklemiştir.

Büyük İskender ve Doğu Seferi hakkında en ayrıntılı bilgiyi Arrianos'un *İskender'in Anabasisi* adlı eserinden almaktaz.

DİKKAT

BÜYÜK İSKENDER'DEN SONRA: İSKENDER'İN HALEFLERİ

Büyük İskender'in M.Ö. 13 Haziran 323'te Babylon'da (Babil) ölümünden sonra, meydana getirilmiş olan imparatorluğun başına kimin geçeceği sorun oldu; çünkü İskender, tahta vâris bırakmamıştı. Bu belirsizlik nedeniyle kısa bir süre sonra taht kavgası başladı. İskender'e en yakın olan komutanlar, imparatorluğun başına geçmek ya da belirli bölgelerde yönetimi ele almak için birbirleriyle mücadeleye başladılar. Çok geçmeden, "Diadokhlar" (*Diadokhoi*; tekili *diadokhos*) adı verilen İskender'in halefleri, yani ona yakın olan komutanlar, Babylon'da bir Devlet Konseyi oluşturarak, imparatorluğun yönetim biçiminin nasıl olacağı konusunu tartıştılar. İmparatorluğun başına vekâleten atanacak adaylar arasında adı en çok geçenler Perdikkas, Ptolemaios, Seleukos, Lysimakhos, Antipatros, Krateros ve Antigonos idi. Bunlardan Antipatros, Krateros ve Antigonos ise Konsey'e katılmamışlardı.

Bu arada, İskender'in karısı Roksane'nin doğacak çocuğunun erkek olması halinde, Konsey onu kral seçecekti. Bu bekleyiş sırasında imparatorluğun başıboş kalmaması için devletin başına geçici olarak Perdikkas atandı. Taht için beklenen Roksane'nin bebeğinin yanı sıra, bir de İskender'in üvey kardeşi III. Philippos Arrhidaios vardı. Fakat Arrhidaios taht için henüz çocuk yaştaydı. Çok geçmeden Roksane bir oğlan bebek dünyaya getirdi; babasından dolayı adını Aleksandros (IV.) koydular. Bundan böyle tahtın meşru mirasçısı olan Aleksandros ve Arrhidaios büyüyünceye değin, Devlet Konseyi, imparatorluk topraklarının yönetimini komutanlar arasında bölüştürdü. İmparatorluk ordusunun ve Asya'nın yönetimi Perdikkas'a verildi. Dolayısıyla, en büyük güç Perdikkas'ın elinde toplanmış oluyor-

Monophthalmos:
Antigonos'un lakabı olan
'Monophthalmos', "tek
gözlü" anlamını
taşımaktadır.

du. Krateros ve Antipatros, Makedonya ve Yunanistan'ı; Antigonos **Monophthalmos**, Büyük Phrygia, Lykia ve Pamphylia'yı; Leonnatos, Hellespontos Phrygiası'nı (Küçük Phrygia); Menandros, Lydia'yı; Lysimakhos, Trakya'yı; Philotas, Kilikia'yı; Laomedon, Suriye'yı; Eumenes, Kappadokia ve Paphlagonia'yı; Ptolemaios da Mısır'ı aldı. Seleukos ise şimdilik bu paylaşımın dışında kaldı. Kendisine, Perdikkas'ın sağ kolu olarak, Süvari Birliği'nin komutası verildi.

Triparadeisos'taki Devlet Konseyi

Perdikkas'ın güçlenmesi diğer komutanları rahatsız ediyordu. Perdikkas, İskender'in cesedini Babylon'dan Makedonya'ya götürmek isteyince, Ptolemaios, İskender'in Mısır'da (Siva'da) gömülmesini vasiyet ettiğini öne sürerek, cesedi Memphis'te alıyordu ve Aleksandreia'da (İskenderiye) bir anıtmezar inşa ettirmeye başladı. Böylece Diadokhlar arasındaki ilk sürtüşme başladı. Bu arada, bir iç savaş yaşayan Kyrene, Ptolemaios'tan yardım isteyince, Ptolemaios bunu fırsat bilerek (Perdikkas'ın iznini almaksızın) Kyrene'ye geldi ve kenti ele geçirdi. Ptolemaios'un, kendisine karşı bir tavır takındığını sezen Perdikkas da M.Ö. 321 baharında Mısır'a girdi. Böylece İskender'in cesedini de almayı düşünüyordu. Fakat Nil Nehri'ni geçmek üzere Memphis yakınında kurduğu kampta, içlerinde Seleukos'un da olduğu subayları tarafından öldürüldü. Perdikkas'ın askerleri Ptolemaios'un tarafına geçtiler. Bundan böyle devlete yeni bir düzen vermek ve yönetim şeklini belirlemek üzere aynı yıl (M.Ö. 321) Suriye'deki Triparadeisos'ta, Antipatros ve Antigonos'un da katılımıyla ikinci bir Devlet Konseyi toplandı. Bu toplantıda alınan karar uyarınca Antipatros imparator vekili; Antigonos ise Asya'daki büyük ordunun komutanı seçildi. Seleukos, Babylonia Satraplığı'nı; Ptolemaios da Mısır ve Kyrenaika'yı aldı.

Gaza Savaşı

Fakat birkaç yıl sonra, M.Ö. 319'da Antipatros öldü. Antigonos en güçlü kişi durumuna geldi. Mısır'da Ptolemaios, Trakya'da Lysimakhos, Makedonya'da ise Kassandros, Antigonos'a karşı bir koalisyon oluşturdular. O sıralar Ptolemaios'un yanında bulunan Seleukos da koalisyonda yer aldı. İskender'in fethettiği yerlerden daha fazla pay isteyen, hüküm sürdükleri toprakların sahipliğini isteyen müttefikler, M.Ö. 315'te Antigonos'a bu isteklerini ileten bir heyet gönderdiler. Antigonos bu isteği reddedince, savaş başlamış oldu. Antigonos, Makedonya'daki Kassandros'a karşı savaş hazırlıkları yaparken, oğlu Demetrios'u da Suriye'ye gönderdi. Amacı güneydeki kanadı da Ptolemaios'a karşı güçlendirmektir. M.Ö. 312'de Ptolemaios, Demetrios'un üzerine yürüdü. Filistin'de Gaza'da (Gazze) yapılan savaşta Demetrios yenildi ve kaçtı. Gaza Savaşı'ndan sonra Diadokhlar arasındaki savaş devam etti.

İskender'in Haleflerinin Egemenlik Mücadelesi

Bu arada Seleukos, Media'ya (İran) gitti. Tekrar toparlanan Demetrios da büyük bir ordu ile Babylon'a döndü. M.Ö. 311'de bir barış antlaşması yapıldı. Seleukos'un dışında gerçekleşen bu antlaşmaya göre, Antigonos Asya'nın en büyük komutanı oluyordu; Kassandros da, o sıralar 13 yaşında bulunan İskender'in oğlu IV. Aleksandros tahta geçinceye değin krallığa vekâlet edecek ve Avrupa'nın hükümdarı olacaktı. Lysimakhos Trakya'da, Ptolemaios Mısır'da hüküm sürecekti. Seleukos bu antlaşmanın dışında kalmakla birlikte, o da Suriye, Fenike ve Karia'yı almıştı. İmparatorluğun başına vekil olarak geçen Kassandros aynı yıl, yani M.Ö. 311'de, İ-

kender'in oğlu ile annesi Roksane'yi öldürttü. Böylece tahtın yasal vârisi ortadan kalkınca, kendisi vekil olarak imparatorluğun başına geçecekti. Fakat bu hesap tutmadı. Bundan böyle Büyük İskender'in devletini tek bir kralın yönetiminde bütünüyle koruma politikası kalmadı. Diadokhlar arasındaki mücadele daha da kızıştı; yeni savaşlar kaçınılmazdı.

Ptolemaios, Batı Anadolu kentlerini Antigonos'un egemenliğinden kurtarmak için bölgeye bir ordu gönderdi. Antigonos'un oğlu Demetrios, bu ordu ile savaştı. Fakat sonunda Ptolemaios ile Demetrios bir anlaşma yapıp aralarındaki savaşa son verdiler. Bundan sonra Ptolemaios, Avrupa'nın hükümdarı durumundaki Kassandros ile karşı karşıya gelmek üzereydi ki, Yunanistan'da destek bulamayınca geri dönmek zorunda kaldı. Bu kez Ptolemaios'un yapamadığını Antigonos yapmak istedi ve Kassandros'a savaş açtı. Antigonos'un oğlu Demetrios'un başarılı mücadelesi sonunda, Kassandros Atina, Megara ve Khalkis'i boşaltmak zorunda kaldı. Demetrios kendini Hellenlerin kurtarıcısı olarak ilân etti. Antigonos ve Demetrios kral kabul edildiler ve "Kurtarıcı Tanrı" olarak saygı gördüler.

Demetrios, M.Ö. 306'da Kıbrıs'a gitti. Adanın yönetimi Ptolemaios'un kardeşi Menelaos'un elindeydi. Demetrios adaya çıktı ve Menelaos'u yendi. Ptolemaios da kardeşine yardım için yola çıktı. Salamis açıklarında yapılan deniz savaşında Demetrios, Ptolemaios'u yenilgiye uğrattı. Böylece stratejik açıdan çok önemli olan Kıbrıs'ı ele geçirdi. Bu zaferden sonra Antigonos ve Demetrios resmen "kral" (*basileus*) unvanını aldılar. Bir yıl sonra da Ptolemaios, Seleukos, Lysimakhos ve Kassandros da aynı unvanı kazandılar. M.Ö. 305'te Demetrios, Ptolemaios'un müttefiki olan Rhodos Adası'na sefer yaptı. O zamana değin bilinen en gelişmiş savaş makinelerinin kullanıldığı kuşatma bir yıl sürdü; fakat Rhodos alınmadı. Demetrios bu uzun kuşatma harekâtından dolayı "Poliorketes" (kuşatıcı) lâkabıyla anılmaya başladı.

Ipsos Savaşı

Aynı yıl Yunanistan'ı Kassandros'un elinden kurtarma planını tamamlamak için Tesalya'ya giren Demetrios, çok geçmeden Yunanistan'ı ele geçirdi. Böylece Antigonos ve oğlu Demetrios batıda büyük bir güç oluşturdular. Kısa bir süre sonra Lysimakhos, Seleukos ve Ptolemaios'un Antigonos'a karşı yeni bir koalisyon oluşturduğunu görüyoruz.

Bu arada Seleukos, Baktria'dan Hindistan içlerine kadar ilerlemişti. Pencap'ta Kral Çandragupta (Eski Yun. Sandrakottos) 3.000 savaş filiyle onu bekliyordu. Fakat savaş olmadı; Seleukos kral ile bir dostluk antlaşması yaparak bölgenin hükümlerliğini ona bıraktı ve karşılığında 500 savaş fili aldı.

Lysimakhos, Antigonos'un ortadan kaldırılması için bir plan hazırlamıştı. Kendisi, Anadolu'yu istila edecek ve Kassandros üstündeki baskıyı hafifletecekti. Yani Antigonos ve oğlu Demetrios, yalnızca Kassandros ile değil, fakat aynı zamanda Lysimakhos'un ordusuyla da uğraşmak zorunda kalacaktı. Ertesi yıl da Seleukos'un ordusu gelip Lysimakhos'un ordusu ile birleşecek; böylece Seleukos ve Lysimakhos'un gücü, Antigonos ve Demetrios'un gücü ile hemen hemen dengelenmiş olacaktı. Bu arada Ptolemaios, Antigonos'un Filistin ve Suriye'deki güney kanadına saldıracaktı.

Gerçekten de Lysimakhos'un planı işledi. Lysimakhos'un Hellespontos'tan (Çanakkale Boğazı) Anadolu'ya geçtiği haberini alan Demetrios, Anadolu'ya girdi. Seleukos da filleriyle Kappadokia'ya geldi; kışı orada geçirdi. O sıralar Suriye'deki yeni başkenti Antigonos'un kuruluş kutlamalarında bulunan Antigonos ise De-

metrios ile birleşmek üzere Kilikia üzerinden Phrygia'ya girdi. Lysimakhos, Antigonos ve oğlunu oyalarken; Seleukos da Lysimakhos'un kuvvetleriyle birleşti. Phrygia'nın batısında Ipsos'ta (Sipsin / Çayırbağ Köyü) yapılan savaşta (M.Ö. 301) Lysimakhos ve Seleukos'un birleşik ordusu, Antigonos ve Demetrios'un ordusunu bozguna uğrattı; Antigonos öldü, Demetrios ise kaçtı. Bu savaşta Seleukos'un filleri âdeta tank vazifesi görerek savaşın kazanılmasında çok etkili oldular. Diadokhlar, Antigonos'un topraklarını paylaştılar. Toros (Tauros) Dağları'na dek Anadolu'nun büyük bir kısmını Lysimakhos aldı; Seleukos'un payına da, Toroslardan Indos'a kadar doğu ülkeleri ve Yukarı Suriye düştü. Ptolemaios ise Aşağı Suriye ve Filistin'i aldı; fakat Seleukos, savaşta aktif rol almayan Ptolemaios'un bu payına karşı çıktı. Bu toprak sorunu Ptolemaioslar ile Seleukoslar arasında uzun süren mücadelelere neden olacaktı. Böylece, Ipsos Savaşı'ndan sonra Büyük İskender İmparatorluğu'ndan doğan Lysimakhos, Seleukos ve Ptolemaios devletlerine, Kassandros'un Makedonya Devleti'ni de eklemeliyiz. Ipsos Savaşı'ndan bir süre sonra (M.Ö. 283) Demetrios öldü.

Korupedion Savaşı

M.Ö. 281 yılında Anadolu'nun bazı kentleri Seleukos'u Lysimakhos'a karşı yardıma çağırıldılar. Seleukos, büyük bir ordu ile Torosları aşarak Anadolu topraklarında ilerlemeye başladı. Son yıllarda Lysimakhos'un kötü yönetimine maruz kalan kıyı kentleri Seleukos'a kucak açtılar. Bergama'da (Pergamon) Philetairos kenti teslim etti ve 9.000 *talanton* verdi. Sardeis teslim oldu; Bithynia'da Zipoites ordusu ile Seleukos'a katıldı. Smyrna'nın kuzeyinde Hermos (Gediz) vadisindeki Korupedion'da yapılan savaşta, Seleukos, 80 yaşındaki Lysimakhos'u yenilgiye uğrattı ve öldürdü (M.Ö. 281). Böylece, "Diadokhlar Savaşı" sona erdi. Korupedion zaferinden sonra Seleukos, Anadolu'nun ve Indos'a değin Doğu'nun egemeni oldu. Bu, hemen hemen Mısır ve Hindistan dışında, İskender'in fethettiği topraklara eşitti.

Korupedion Savaşı galibi Seleukos, ertesi yıl (M.Ö. 280) Ptolemaios Keraunos tarafından öldürüldü. Artık İskender'in üniter devlet politikası tamamen ortadan kalkmış oldu. Onun yerine, devletin paylaşılan topraklarında şu krallıklar oluşturuldu:

- Mısır'da, Ptolemaioslar (I. Ptolemaios *Soter*'in yönetiminde)
- Önasya'da, Seleukoslar (I. Antiokhos *Soter*'in yönetiminde)
- Makedonya'da, Antigonoslar (I. Antigonos Gonatas'ın yönetiminde)

Bu arada kuzeyden Kelt akınları başladı. Makedonya'ya giren Keltlere (= *Keltoi*) karşı koymaya çalışan Ptolemaios Keraunos öldü (M.Ö. 279). Antigonos Gonatas ise Keltleri Lysimakheia'da (Bolayır) yenilgiye uğrattı (M.Ö. 277). Böylece, Yunanistan ve Makedonya Keltlerden kurtuldu. M.Ö. 274 / 273'de bu kez I. Antiokhos, Keltleri bozguna uğrattı; fakat Keltler (Galatlar) yine de Orta Anadolu'da (Galatia) yerleştiler. Anadolu'da Seleukos egemenliğinin başlamasıyla birlikte daha küçük bazı krallıklar da kuruldu: Bergama (Pergamon), Bithynia, Pontos ve Kappadokia krallıkları. Gerçekte bu krallıkların kuruluş yılları daha önceye gitmektedir; ancak tarih sahnesinde belirgin bir şekilde yer almaları M.Ö. 3. yüzyılda olmuştur. Yukarıda adlarını andığımız bu küçük Hellenistik krallıklara, Anadolu dışında kurulmuş bir devlet olarak, Pyrrhos yönetimindeki Epeiros (Epir) Krallığı'nı da eklememiz gerekir.

Özet

Makedon Krallığı'nı açıklayabilmek

Makedonya, Balkanlar ile Yunanistan yarımadası arasında yer alır. M.Ö. 12. yüzyıl içinde kuzey kökenli istila dalgası Dorları da yerinden oynamış ve Dorlar arasında "Makednon Ethnos" olarak bilinen topluluk güneybatı Makedonya'dan (Makednon bölgesinden) gelmişti (Herodotos, I.56). Bir görüşe göre bu topluluktan arda kalanlar, Klasik Dönem Makedonlarının çekirdeğini oluşturmuştur. İlk Makedon kralı, I. Perdikkas'tır. II. Philippos'a değin Makedonya, Yukarı Makedonya'daki yarı-bağımsız kabilelerle, İlyrialılarla, Trakya'daki Odrislerle, Khalkidike'deki Hellen kentleriyle, Perslerle, Atinalılarla ve Sparta ile mücadele etmek zorunda kaldı. Makedonyalılar Eski Yunanca'nın (Hellen) bir lehçesini konuşuyorlar ve kendilerini "Hellen" olarak kabul ediyorlardı. Yunanistan'daki demokratik yapıdaki kent-devletlerinin aksine, kuzeyde, Balkanlar ile Yunanistan yarımadası arasında monarşik yapıdaki Makedonya Krallığı bulunuyordu. Bu krallığın en önemli krallarından biri de aynı zamanda Büyük İskender'in de babası olan II. Philippos (M.Ö. 359-336) idi. Kendisinden sonra tahta oğlu İskender geçti.

II. Philippos'un Hellen kent-devletleri üzerindeki egemenliğini açıklayabilmek

Delphoi'daki dinsel birliğin Thebai'in kontrolü ve koruması altında olduğu sırada Philomelos komutasındaki Phokisliler, Delphoi'ü işgal ettiler. Böylece, M.Ö. 355 yılında Phokis ile Thebai arasındaki "Kutsal Savaş" patlak verdi. Philippos, savaşa katılarak büyük bir zafer ve prestij kazandı. Bu zaferden sonra Tesalya Birliği'nin *arkhon*'u seçildi. M.Ö. 346'da Phokislileri yenilgiye uğratarak, silahlarına el koydu; topraklarına bir garnizon yerleştirdi ve haraca bağladı. Amphiktion'daki oy hakkını da kendi üzerine aldı. Daha sonra Perinthos ve Byzantion üzerine yürüdü ama Byzantion'u alamadı (M.Ö. 340/339).

M.Ö. 338 sonbaharında Atinalılar ve Thebailıların oluşturduğu orduyu Khaironeia'da yendi. M.Ö. 337 yılında Philippos'un başkanlık ettiği kongre Korinthos'ta toplandı. Burada alınan karar gereğince Hellenler bir "Hellen Birliği" oluşturdular. Siyasi ve askeri nitelikli bu birlik, toplandı yerinden dolayı, "Korinthos Birliği" olarak anılmaktadır. Philippos, üye kentlerin delegelelerinden oluşan ve *synbedrion* adını taşıyan bir meclis tarafından yönetilecek Birliğin hegemon'u (lideri) seçildi. II. Philippos ve oğlu III. Aleksandros (Büyük İskender) Perslere karşı büyük bir sefer yapılacağını ilân ettiler.

Büyük İskender ve icraatlarını açıklayabilmek

Büyük İskender, M.Ö. 334'te Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçerek Doğu Seferi'ne başlamış oldu. Lydia, İonia, Karia, Lykia, Pamphylia, Pisidia, Phrygia, Galatia ve Kilikia güzergâhını izleyerek İran'a varan İskender Perslerle üç kez çarpıştı. İlk savaş Granikos'ta (M.Ö. 334), ikincisi Issos'ta (M.Ö. 333), üçüncü ve son çarpışma Gaugamela'da (M.Ö. 331) oldu. Hepsinde Persleri yenilgiye uğratarak Pers Devleti'ne son verdi. İskender, M.Ö. 330-329 yıllarında, Hindikuş dağlarına kadar ilerledi. M.Ö. 327-325 yılları İskender'in Hindistan seferine çıktığı yıllardır. Kuzeybatı Hindistan'da Paurava Kralı Poros'u Hydaspes Irmağı yakınında yenilgiye uğrattı. Daha sonra ordunun bir kısmı deniz yoluyla, bir kısmı da kara yoluyla Persia'ya döndü (M.Ö. 325 / 324). İskender, M.Ö. 323'te, henüz 33 yaşındayken Babylon'da (Babil) öldü.

Hellenistik Çağı açıklayabilmek

Hellenistik Çağ İskenderle başlamıştır. İskender'in Doğu seferine başladığı M.Ö. 334 yılı ile son Hellenistik krallık olan Ptolemaiosların Roma tarafından ortadan kaldırıldığı M.Ö. 30 yılı arasındaki dönem Hellenistik Çağ olarak adlandırılmaktadır. İskender iyi eğitilmiş bir liderdi. Eski Yunanca onun zamanında yaygın olarak kullanılan bir dil oldu. Hellen kültür ve uygarlığının, Doğu'daki kültür ve uygarlıklarla kaynaşması ve etkileşim Hellenistik Çağ'ın karakterini belirlemiştir. Pers seferi sırasında İskender'in yaptığı en büyük işlerden biri de yeni kentler kurmasıdır.

En önemlilerinin başında, hiç kuşkusuz, Mısır'daki Aleksandreia (İskenderiye) gelmektedir. İskender, ticaret ve ulaşım da önem vermiş, Perslerin yol şebekesini daha da geliştirmiştir. Pers Devleti'ne son verdikten sonra da onların idare sistemini sürdürmüştür. Hellen ve Makedonlarla Persleri kaynaştırmaya çaba göstermiştir. *Phalanks* denen hareket yeteneği yüksek askeri birlikler meydana getirmiştir. Para birliğini sağlamış, çok sayıda darphanede benzer tiplerle İskender sikkeleri basılmıştır. İskender, beraberinde götürdüğü bilim adamlarına, fethettiği ülkelerdeki hayvanlar ve bitkiler üzerinde gözlemlerde bulunma ve coğrafi araştırmalar yapma olanağı sağlayarak bilimsel çalışmaları da desteklemiştir.

İskender'in ölümünden sonraki iktidar mücadelelerini tartışabilmek

Büyük İskender'in M.Ö. 323'teki ölümünden sonra İskender'in halefleri imparatorluğun başına geçmek ya da belirli bölgelerde yönetimi ele almak için birbirleriyle mücadeleye başladılar. İlk konsey Babylon'da toplandı; imparatorluk topraklarının yönetimi meselesi ele alındı. Aynı yıl (M.Ö. 321) Suriye'deki Triparadeisos'ta ikinci konsey toplandı. Ancak sonraki olaylar meselenin halle-

dilmemiş olduğunu gösteriyordu. M.Ö. 312'de Ptolemaios ile Demetrios arasında. Filistin'deki Gaza'da (Gazze) yapılan savaşı Ptolemaios kazandı. İskender'in halefleri arasında mücadele sürüyordu. Kısa bir süre sonra Lysimakhos, Seleukos ve Ptolemaios'un Antigonos'a karşı yeni bir koalisyon oluşturduğunu görüyoruz. Phrygia'nın batısında Ipsos'ta (Sipsin/Çayırbağ Köyü) yapılan savaşta (M.Ö. 301) Lysimakhos ve Seleukos'un birleşik ordusu, Antigonos ve Demetrios'un ordusunu bozguna uğrattı; Antigonos öldü, Demetrios ise kaçtı. Daha sonra, Smyrna'nın kuzeyinde Hermos (Gediz) Vadisi'ndeki Korupedion'da yapılan savaşta, Seleukos, 80 yaşındaki Lysimakhos'u yenilgiye uğrattı ve öldürdü (M.Ö. 281). Böylece, "Diadokhlar Savaşı" sona erdi. Ancak, Korupedion Savaşı galibi Seleukos, ertesi yıl (M.Ö. 280) Ptolemaios Keraunos tarafından öldürüldü. Bundan böyle, Mısır'da, Ptolemaioslar (I. Ptolemaios Soter'in yönetiminde); Önasya'da, Seleukoslar (I. Antiokhos Soter'in yönetiminde) ve Makedonya'da, Antigonoslar (I. Antigonos Gonatas'ın yönetiminde) idareyi ele aldılar.

Kendimizi Sınavalım

1. Perslere karşı yapılacak savaşta Hellen ulusu birliğinin başına geçmesi için Makedon Kralı II. Philippos'a mektup yazan Hellen hatip aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Demosthenes
 - b. Isokrates
 - c. Kseonophanes
 - d. Phanes
 - e. Apollodoros
2. M.Ö. 355 yılındaki "Kutsal Savaş"ın patlamasına yol açan olay aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Atina'nın Sparta'daki tapınakları yağmalaması
 - b. Spartalıların Atina Akropolisi'ndeki Athena Tapınağı'na saldırması
 - c. Korinthosluların komşularının tapınaklarına saldırması
 - d. Phokislilerin Delphoi'u işgal etmesi
 - e. Atinalıların Delphoi'u işgal etmesi
3. M.Ö. 338'deki Khaironeia Savaşı kimler arasında oldu?
 - a. Thebai + II. Philippos ile Atinalılar arasında
 - b. Thebai ile Atinalılar arasında
 - c. Sparta + Korinthos ile Atinalılar arasında
 - d. Sparta + Korinthos ile II. Philippos arasında
 - e. Atina + Thebai ile II. Philippos arasında
4. M.Ö. 337'de toplanan Korinthos Birliği'nde alınan en önemli karar aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Atinalıların, müttefiklerini Delos Deniz Birliği'ne üye yapması
 - b. Büyük İskender'in Hellen Birliği'ne lider seçilmesi
 - c. II. Philippos'un Hellen Birliği'ne lider seçilmesi
 - d. Pelponnesos Birliği üyelerinin Delos Birliği'ne alınması
 - e. II. Philippos'un Hellen kentlerine savaş ilan etmesi
5. Büyük İskender'in Perslere karşı seferinde yapılan üç önemli savaş aşağıdakilerden hangisinde sırasıyla verilmiştir?
 - a. Granikos, Gaugamela, Issos
 - b. Gaugamela, Granikos, Issos
 - c. Issos, Gaugamela, Granikos
 - d. Granikos, Issos, Gaugamela
 - e. Issos, Granikos, Gaugamela
6. Büyük İskender'in Perslere karşı seferinde izlediği güzergâhta geçtiği bölgeler aşağıdakilerden hangisinde sırasıyla verilmiştir?
 - a. Troas, Lydia, Ionia, Karia, Lykia
 - b. Troas, Lydia, Ionia, Lykia, Karia
 - c. Troas, Lydia, Lykia, Ionia, Karia
 - d. Ionia, Troas, Lydia, Lykia, Karia
 - e. Karia, Ionia, Troas, Lydia, Lykia
7. İskender'in ölümünden sonra Mısır'da hüküm süren krallığın adı aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Antigonoslar
 - b. Lysimakhos Krallığı
 - c. Ptolemaioslar
 - d. Seleukoslar
 - e. Demetrios Krallığı
8. Büyük İskender'in zaferlerinde büyük pay sahibi olan, hareket kabiliyeti yüksek, uzun mızraklı askerlerden oluşan birlik aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Centurio
 - b. Phalanks
 - c. Lejyon
 - d. Toksotai
 - e. Hippeis
9. M.Ö. 281 tarihinde, Seleukos'un, 80 yaşındaki Lysimakhos'u yenilgiye uğrattığı ve öldürdüğü savaş aşağıdaki yerlerden hangisinde gerçekleşmiştir?
 - a. Gaugamela
 - b. Issos
 - c. Ipsos
 - d. Gaza
 - e. Korupedion
10. M.Ö. 305'te, o zamana değin bilinen en gelişmiş savaş makinelerinin kullanarak Rhodos Adası'nı kuşatan ve "Poliorketes" (kuşatıcı) lâkabıyla anılan komutan (kral) aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Ptolemaios
 - b. Seleukos
 - c. Antigonos
 - d. Demetrios
 - e. Lysimakhos

Okuma Parçası

İskender Lahdi

19. yüzyılın sonlarında, o zamanki İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Müdürü Osman Hamdi Bey tarafından Sidon (şimdi Saïda, Lübnan) Krallar Nekropolü'nde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan ve üzerinde Büyük İskender'in tasviri olduğu için "İskender Lahdi" olarak adlandırılan lahit, gerçekte İskender'e ait değildir. Üzerinde herhangi bir yazıt olmadığı için kime ait olabileceği konusunda ancak tahminler yürütülmüştür. Bugün için en güçlü olasılık, lahdin, Sidon'un son kralı Abdalonymos'a ait olabileceğidir. Abdalonymos, tahta geçmesini İskender'e borçluydu. Pentelikon mermerinden yapılmış olan lahit, M.Ö. 4. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilmektedir. Yüksek kabartmalı ve boyalı olan lahdin uzun kenarlarından birindeki kabartmalarda Hellenlerin Perslerle olan savaşı (Gaugamela Savaşı ?) tasvir edilmiştir. Sahnenin en solunda, başında aslan postuyla ve şahlanmış olan atının üzerinde İskender yer almakta olup mızrağını öndeki Pers süvarisine fırlatmak üzeredir. Benzer sahne, yani iki atlı figürün mücadelesi bu kez sağ uçta tekrarlanmaktadır. Burada bir Makedonyalı süvari şahlanmış atıyla yine bir Persi öldürmektedir. Dolayısıyla sol uçtaki İskender ile sağ uçtaki Makedonyalı bir simetri oluşturularak, sahneyi âdeta bir çerçeve içine almaktadırlar. Sahnenin geri kalan orta kısmında ise Hellenlerle Persler arasındaki şiddetli mücadele betimlenmektedir. Lahdin öteki uzun yüzünde av sahnesi yer almaktadır. Sahnenin sol tarafında aslan avı, sağ tarafında geyik avı resmedilmiştir. Aslan avındaki atlı figürlerden birinin (soldaki) İskender, onun önündeki aslana saldıran Pers kıyafetli atlı figürün ise Abdalonymos'u temsil ettiği düşünülür. Lahdin dar yüzlerinden birinde bir savaş sahnesi, diğerinde bir pars avı tasvir edilmiştir. Lahit kapağının dar yüzlerindeki alınlıklarda savaş sahnesi yer almaktadır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise "Makedon Krallığı ve II. Philippos" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise "Kutsal Savaş" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise "Khaïroneia Savaşı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız yanlış ise "Korinthos Birliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d Yanıtınız yanlış ise "Büyük İskender ve Doğu Seferi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise "Büyük İskender ve Doğu Seferi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise "Korupedion Savaşı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise "Büyük İskender İmparatorluğu'nun Yapısı ve Niteliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız yanlış ise "Korupedion Savaşı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise "İskender'in Haleflerinin Egemenlik Mücadelesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Yunanistan'ın kuzeyindeki Krenides yöresinde yer alan Pangaion Dağı'ndaki altın ve gümüş madenleri II. Philippos'un ekonomik gücünün kaynağını oluşturuyordu.

Sıra Sizde 2

Büyük İskender Anadolu'ya Çanakkale Boğazı'ndan (Hellespontos) geçti ve ilk önce Troia antik kentinin olduğu yere (Ilion) gelerek Troia kahramanlarının anısına kurban kesti, saygı gösterdi. Daha sonra yoluna devam ederek Granikos'a (Biga Çayı) vardı; Perslerle ilk karşılaşma burada oldu. İskender'in ordusu Pers kuvvetlerini yenilgiye uğrattı.

Sıra Sizde 3

Smyrna'nın kuzeyinde Hermos (Gediz) vadisindeki Korupedion'da yapılan savaşta, Seleukos, 80 yaşındaki Lysimakhos'u yenilgiye uğrattı ve öldürdü (M.Ö. 281). Böylece, "Diadokhlar Savaşı" sona erdi. Korupedion zaferinden sonra Seleukos, Anadolu'nun ve Indos'a değin Doğu'nun egemeni oldu.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Alexiou, S. (1991), *Minos Uygarlığı*, çev. E.T.Tulunay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Bosworth, A.B. (1993), *Conquest and Empire. The Reign of Alexander the Great*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bresson, A. ve R. Descat (2001), *Les cités d'Asie Mineure occidentale au IIeme siecle a.c.*, Ausonius, Paris.
- Camp, J. — Fisher, E. (2010), *Exploring the World of the Ancient Greeks*, Thames and Hudson, Londra.
- Davesne, A.- Miroux, G. (2004), *L'Anatolie, la Syrie, l'Égypte de la mort d'Alexandre au reglement par Rome des affaires d'Orient (323-55 av. J.C.*, Breal.
- Hammond, N.G.L. (1992), *The Macedonian State*, Clarendon Press, Oxford.
- Leveque, P. (1969), *Le monde hellénistique*, Paris, 1969.
- Ma, J. (2002), *Antiochos III and the Cities of Western Asia Minor*, Oxford University Press, Oxford.
- Mansel, A. M. (1971), *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK, Ankara.
- Sartre, M. (2004), *L'Anatolie hellénistique de l'Égée au Caucase*, Armand Colin, Paris.
- Shingley, G. (2005), *The Greek World after Alexander 323-30 BC*, Routledge, Oxon.
- Tekin, O. (2008), *Eski Yunan ve Roma Tarihi Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.

5

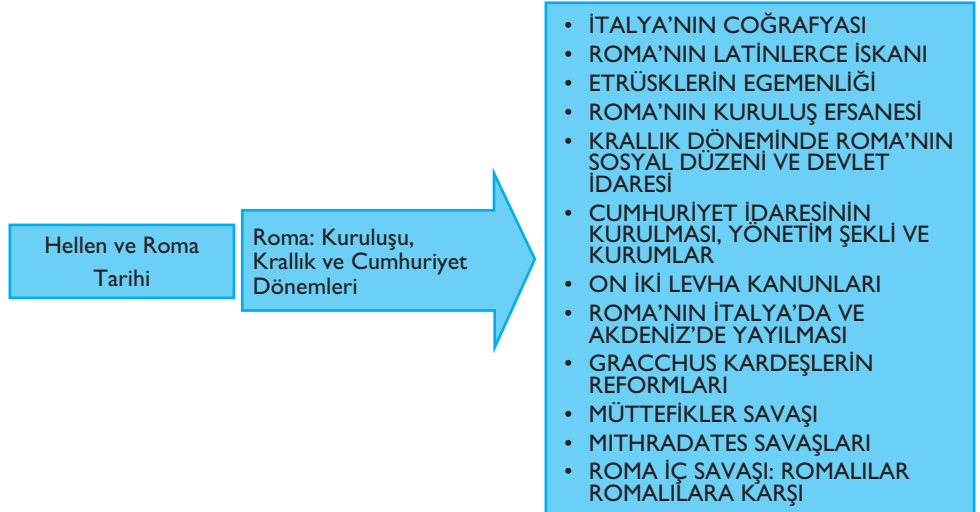
Amaçlarımız

- Bu üniteyi tamamladıktan sonra;
- 👁️ Roma'nın yer aldığı İtalya coğrafyasını betimleyebilecek;
 - 👁️ Roma'nın ne zaman ve nasıl kurulduğunu; hangi olayların ve halkların Roma'nın kuruluşunda rolü olduğunu açıklayabilecek;
 - 👁️ Roma'nın Cumhuriyet Dönemi yönetimi, yönetim merkezleri ve yöneticilerini açıklayabilecek;
 - 👁️ Roma'nın küçük bir kent-devletinden imparatorluğa dönüşüm sürecini tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- İtalya
- Latinler
- Etrüskler
- Roma
- Patrici
- Pleb
- Kartaca
- Caesar
- Pompeius
- Octavianus
- Sulla
- Brutus

İçindekiler

Roma: Kuruluşu, Krallık ve Cumhuriyet Dönemleri

İTALYA'NIN COĞRAFYASI

Önce İtalya adının nereden geldiği konusunda bir şeyler söylemek yerinde olacaktır. İtalya (Lat. Italia) adının kökeni, olasılıkla İtalic bir sözcük olan *Vitulus*tan gelmekte olup *Vitalia*'ya (Danalar Ülkesi) dayanmaktadır. Önceleri yarımada'nın güneyi (Bruttium bölgesi) bu adı taşıırken zamanla kuzeye doğru yayılarak tüm yarımada'yı kapsamıştır.

İtalya, âdeta bir çizmeyi andıran biçimde Akdeniz'e uzanan bir yarımada'dır. Esas olarak Akdeniz'de yer alsa da, yarımada'nın batısındaki deniz Tiren Denizi, doğusundaki deniz ise Adriya Denizi (Adriyatik) olarak adlandırılır. İtalya'ya en yakın büyük adalar, batıda Korsika ile Sardinya; hemen güney ucunda ise Sicilya'dır. İtalya Yarımadası ile Sicilya Adası'nı Mesina Boğazı ayırmaktadır. İtalya'nın uzunluğu yaklaşık 1000 km'yi; genişliği de (en geniş noktadan ölçüldüğünde) yaklaşık 240 km'yi bulmaktadır. Yarımada'nın kuzeyini Alp Dağları sınırlamaktadır; Apeninler ise yarımada'da kuzey-güney doğrultusunda uzanan dağ silsilesidir. Dolayısıyla, Apeninler yarımada'yı doğu ve batı olarak ikiye ayırmaktadır. Kıyı boyunca ovalık alanlar yer almakta olup yarımada'nın en büyük ovası, kuzeyde Alp Dağları'nın hemen güneyindeki Po Ovası'dır; yak. 650 km uzunluğundaki Po Nehri (Lat. Padus) ve kolları tarafından sulanan ova, İtalya'nın en verimli ovasıdır. Yarımada'nın doğu kıyıları nispeten düz olup gemilerin yanaşmasına elverişli olan körfezler daha ziyade batı ve güney kıyılarındadır.

ROMA'NIN LATİNLERCE İSKANI

Demir Çağı'nın başladığı M.Ö. 1. binyılın başlarında (bir görüşe göre de 2. binyılın sonlarında) yeni göçlerin görüldüğü yeni bir evre başladı. Tiber Nehri'nden güneyde Campania'ya kadar uzanan Latium bölgesine yerleşen bu insanlar Latince'nin ilkel bir şivesini konuşuyorlardı; tunç işçiliğinde ileri düzeydeydiler. Ölülerini yakan bu topluluğun hemen güneyinde yaşayan bir başka topluluk ise ölülerini gömüyordu. Demir Çağı'nın bu Latin topluluklarında göçebeliliğin yerini giderek tarıma dayalı yerleşik yaşam biçimi alıyordu. Yerleşik yaşama müsait olan bölge, başka göçmenleri de çekti. Tiber Nehri'nin Roma'ya yakın olan kesiminde yer alan tepeler iskân edilmeye başlandı. Roma, Latium ile Etruria'nın birleştiği stratejik bir mevkide yer alıyordu. Yaklaşık olarak M.Ö. 10. yüzyılda, bu gruplar savunmaya uygun Palatinus Tepesi ile Forum Vadisi'ne yerleştiler; daha sonra Quirinalis, Esquilinus ve Capitolium tepeleri de iskâna sahne oldu. M.Ö. 10.-8. yüzyıllar

arasında Roma'nın bulunduğu mevkideki bu iskânı gerçekleştirenlerin bir kısmının ölümlerini yaktığı (kremasyon), bir kısmının da gömdüğü (inhumasyon) saptanmıştır. Ancak gerek gömme gerekse yakma uygulamasında her zaman kronolojik bir sıra takip edildiğini söylemek zordur.

Resim 5.1

İtalya

ETRÜSKLERİN EGEMENLİĞİ

Latinler bölgeye en son gelenler olmadılar. Bir süre sonra, olasılıkla M.Ö. 8. yüzyıl başlarında, yeni göçmenler de Latium bölgesinin hemen kuzeyine (Etruria) gelip yerleştiler. Yerlileri kâh baskı uygulayarak kâh barışçıl yollarla ikna ederek buradaki tepelerde kent-devletleri kurdular. O sıralar Etrüskçenin ilkel bir şivesini konuşan bu insanlar, Etrüskler'di. Etrüskler, kendilerinin ya da en azından yönetici sınıfın Doğu kökenli olduğuna inanıyordu. Nitekim, dinsel inanışları ve kehanette bulunma tarzları da (*disciplina Etrusca*) onların Doğuyla veya Küçük Asya ile olan ilişkisini gösterir. Kuşların uçuşuna ya da kurban edilen hayvanların bağırsaklarına bakarak kehanette bulunmaları, Anadolu'da ve Mezopotamya'da bilinen uygulamalardır. Etrüskler M.Ö. 7. yüzyıl başlarından itibaren 26 harften oluşan bir alfabe

kullanıyorlardı. Etrüskler, kendi egemenlik bölgeleri olan Etruria'da kent-devleti kurmayı planladıklarında, bir ya da birkaç değil, 12 adet kent-devleti kuruyorlardı. Ancak, gelenek böyle dese de, yapılan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları ile antik coğrafya çalışmaları bu 12 kent-devleti sisteminin her zaman böyle gerçekleşmediğini göstermiştir.

M.Ö. 7. yüzyıl sonlarına doğru, Roma'nın da aralarında olduğu birçok Latin yerleşimi, Etrüsk kent-devletlerine tâbi oldu. Bir Etrüsk kral sülalesi olan Tarquiniuslar Roma'da denetimi ele geçirdi ve Roma'nın köyden kente dönüşümü hızlandı. Etrüsk kökenli ilk kral Tarquinius Priscus (M.Ö. yak. 616-579) idi. Daha sonra sırasıyla Servius Tullius (M.Ö. yak. 578-535) ve Tarquinius Superbus (M.Ö. yak. 535-510) Roma tahtına geçti.

Etrüskler bir yüzyıldan biraz fazla bir süre Roma'da egemen oldular. Romalı tarihçi Livius (M.Ö. yak. 59-M.S. yak. 17), Tarquinius Superbus'un oğlu Sextus'un Lucretia'yı kaçırmaması sonrasında, Lucius Iunius Brutus önderliğinde bir grup Roma aristokratının isyan ettiğini anlatır. Neticede Tarquinius ailesi Roma'dan kovuldu (M.Ö. 510) ve yeni bir anayasa oluşturuldu. *Senatus*, yapılacak işler için, bir yıllığına seçilen iki *consule* (konsül) yetki verdi ve böylece Roma'da Cumhuriyet idaresi başlamış oldu (M.Ö. 509 / 508).

Roma'nın son kralının etnik kökeni ve adı nedir?

SIRA SIZDE

ROMA'NIN KURULUŞ EFSANESİ

Geleneksel inanca göre, Roma M.Ö. 753'te kurulmuştu. Ancak bu tarih tamamıyla mitolojik bir tarihtir. M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış Romalı yazarlardan Varro, yıllık seçilen *consul* (konsül) listelerini temel alarak Roma'nın kuruluş tarihini M.Ö. 753 olarak önerdi ve o zamandan itibaren bu tarih Roma'nın geleneksel kuruluş tarihi olarak kabul edildi. Fakat, gerçekte bu tarih tartışmaya açık olup gerçeği yansıtmamaktadır.

Resim 5.2

Dişi kurt ve ikizler

Kaynak: Ramage-Ramage (2008), res. 1.

İç içe geçmiş efsanelere göre, Troia'nın yakılıp yıkılması sırasında Troialı prens Aineias (Lat. Aeneas), oğlu Askanios ve babası Ankhises'i yanına alarak Troia'dan kaçmış ve Orta İtalya'daki Latium'a gidip yerleşmiştir. Bu arada Aineias'ın oğlu Askanios, burada, yani Latium'da, Alba Longa kentini kurmuştur. Efsaneye göre uzun

yıllar Askanios'un soyundan gelenler Alba Longa'da hüküm sürmüşlerdi. Günlerden bir gün, burada hüküm süren krallardan Numitor, kardeşi Amulius tarafından tahttan indirildi. Amulius tahta geçer geçmez, ileride sorun yaratmaması için, Numitor'un çocuklarını öldürttü, kızı Rhea Silvia'yı da Vesta Tapınağı'na rahibe yaptı. Böylece Rhea, evlenemeyecek ve çocuk sahibi olamayacaktı; bir anlamda müstakbel vârislerin önü kesilmiş oluyordu. Bir Vesta rahibesinin hamile kalmasının cezası ölümdü. Ancak, nasıl olduysa oldu, Rhea Silvia'nın, Savaş Tanrısı Mars'tan ikiz oğulları oldu; adlarını Romulus ve Remus koydular. Amulius hemen harekete geçerek Rhea Silvia'yı Tiber Nehri'ne attı ve ikizleri de bir sepet içine koyarak Tiber Nehri'nin sularına bıraktı. Ancak bir süre sonra sepet bir incir ağacının dallarına takılıp kıyıya sürüklendi. İkizler, onları bulan dişi bir kurt tarafından emzirildiler, daha sonra da bir çoban tarafından büyütüldüler. Her ikisi delikanlılık çağına gelince Amulius'u öldürüp, dedeleri Numitor'u tekrar Alba Longa tahtına çıkarttılar. Bu arada sepet içinde kıyıya sürüklendikleri yerde yeni bir kent kurmaya karar verdiler. Kehanet uyarınca kenti Palatinus Tepesi'nde kuracaklardı. Romulus bir çift beyaz sığırın (biri öküz, diğeri boğa) koşulduğu sabanla kent sınırlarını çizmeye koyulmuştu ki kardeşi Remus sabanın izinin üzerinden atlayınca bir anlık öfkeye kapılan Romulus, onu öldürdü. Romulus yeni kurulan kenti nüfuslandırmak için haydutlar, kaçaklar ve suçlu erkekleri toplayarak kente getirdi; daha sonra da, komşu Sabinleri bir ziyafete katılmaya ikna etti ve bu ziyafet sırasında Romalılar Sabinlerin kadınlarını zorla kaçırmaya başladılar; böylece yeni kurulan kentte bir toplum yaratıldı. Geleneğe göre Roma, bir ara hem Roma hem de Sabin kralları tarafından yönetilmişti. Roma'nın kuruluş efsanesi, Romalı ozan Vergilius'un -Roma'nın ulusal destanı sayılan- *Aeneis* destanında anlatılır.

SIRA SİZDE

Roma'nın kuruluş efsanesindeki ikizlerin adları nedir?

KRALLIK DÖNEMİNDE ROMA'NIN SOSYAL DÜZENİ VE DEVLET İDARESİ

Roma Devleti'nin başında *Rex* olarak adlandırılan bir kral vardı. *Senatus*'un (Senato) teklifi ile *Curia* Meclisi tarafından seçilirdi. Emretme yetkisine (*imperium*) sahip olan kral, hem başkomutan, hem baş "rahip", hem de baş hâkim olarak askeri, dini ve hukuki gücü elinde tutardı. Kralın danışma organı olarak görev yapan *Senatus* ise 300 üyeden oluşuyordu. Üyeler, kral tarafından *pater familias*'lar arasından seçilirdi. *Senatus* gerçek gücüne ve anlamına Cumhuriyet Dönemi'nde kavuşacaktır. *Senatus*'un (Senato) dışında *curia*'ların oluşturduğu *Comitia Curiata* denen bir meclis vardı. Kralın seçimi, kanunların yapılması ve savaş kararı almak bu meclisin görevleri arasındaydı. Bu *curia* meclisi (*Comitia Curiata*) daha ziyade *patricii* (tek. *patricius*) denen hukuktan tam olarak yararlanan yurttaşların oluşturduğu bir meclisti. *Curia* sistemi aynı zamanda Roma ordusunu oluşturmaktaydı. Her bir *tribus* 1000 piyade ve 100 süvari sağlamakla yükümlüydü; *curia* bazında düşünüldüğünde ise, her bir *curia* 100 piyade ve 10 süvari sağlıyordu. Krallık döneminin sonuna doğru *Comitia Curiata*'nın yerini yine benzer bir organizasyon olan *Comitia Centuriata* (Yüzler Meclisi) aldı. Bu kez bu meclise sadece "tam hukuklu" *patricii* (veya *patricius*'lar) yurttaşlar değil, onlara göre daha az haklara sahip "sınırlı hukuklu" yurttaşlar da (plebler) girebiliyordu; böylece tüm Roma yurttaşları, ister zengin ister fakir olsun tek meclis çatısı altında toplanmış oluyordu.

CUMHURİYET İDARESİNİN KURULMASI, YÖNETİM ŞEKLİ VE KURUMLAR

Son kral Tarquinius Superbus'un Roma'dan kovulmasından sonra, yıllık seçilen ve *praetor* unvanı taşıyan iki yüksek devlet memurunun (*magistratus* veya *magistrat*) yönettiği Cumhuriyet (*Res publica*) idaresi kuruldu (M.Ö. 509 / 8); güç ve yetki tek bir kişiden (kraldan), iki kişiye (*praetor* denen iki *magistrata*) geçti. Yaklaşık 150 yıl sonra, bu *magistratlar praetor* değil *consul* olarak adlandırılmaya başlandı. *Praetor*'lar ise adli ve hukuki işlerden sorumlu yüksek devlet memurları olarak görevlerini sürdürdüler. Cumhuriyet idaresinin başındaki iki *consul* de eşit şekilde emretme ve hükmetme yetkisine (*imperium*) sahipti. Fakat her ikisince paylaşılan bu güç, sınırsız ve karşı konulmaz değildi. Her bir *consul*, diğerinin aldığı karara itiraz (*veto*) edebilirdi. Ayrıca, idari ve siyasi kararlarda *consul*ler *Senatus*'a danışır ve oradan çıkan karara (*Senatus consultum*) göre hareket ederlerdi. Görev süresince dokunulmazlıkları olan *consul*ler Roma Halk Meclisi'nce (*Comitia Centuriata*) yıllık olarak seçiliyorlardı; yaptıkları kötü icraatların hesabını ancak görev süreleri bitince verecek olmaları, onları kötü yönetimden uzak tutan bir unsurdu.

Krallık dönemindeki iki meclis Cumhuriyet Dönemi'nde de sürdürülüyordu. Bunlar *Comitia Curiata* ve *Comitia Centuriata* idi. *Curiata* Meclisi daha ziyade *patricii* denen tam hukuklu yurttaşların oluşturduğu bir meclisti. *Comitia Centuriata*'ya ise sadece tam hukuklu (*patricii*) yurttaşlar değil fakat sınırlı hukuklu (*plebler*) yurttaşlar da girebiliyordu; böylece tüm Roma yurttaşları, tek bir meclis çatısı altında toplanmış oluyordu. Kanunların yapılması ve savaş kararı almak *Comitia Centuriata*'nın görevleri arasındaydı. Bu iki meclisin yanı sıra *Comitia Tributa* ve *Concilium Plebis* de Cumhuriyet döneminin önemli meclislerindendi. Sonuçta, meclislerden çıkan tüm kararların *Senatus*'da onaylanması gerekmektedir; çünkü *Senatus*, Cumhuriyet idaresinin merkezi durumundaydı. *Senatus*'un üye sayısı başlangıçta 300 iken daha sonra 600'e çıkartılmıştır. *Consul*ler ve daha önceden *consul*lük yapanlar doğrudan *Senatus* üyesi olurdu. *Senatus*'a da başkanlık eden *consul*ler, Roma Devletinin askeri, hukuki ve mali âmirleriydi. *Consul*lerin, devlet hazinesinden (*aerarium*) sorumlu olan ve *quaestor* adını taşıyan iki (sayıları zamanla artmıştır) yardımcısı vardı. Dinsel işler ve yetki, *Pontifex Maximus* denen baş rahibin sorumluluğundaydı. Ayrıca, *Rex Sacrorum* (kutsal işlere bakan kral) adını taşıyan bir görevli daha vardı ki onun da vazifesi dinsel törenlerin organizasyonunda baş rahibe yardımcı olmak ve kurban işlerini düzenlemektir. Bazen, savaş ya da iç savaş gibi olağanüstü durumlarda, *consul*ler, *Senatus*'un kararıyla, yetkilerini bir *dictator*'a devrederlerdi; *dictator*, mutlak otoriteyle ve yalnızca altı ay süreyle devletin idaresini ele alırdı. Roma Cumhuriyet Dönemi'nde *dictator*'luk yapan en ünlü iki kişi Sulla ve Caesar idi.

Roma Cumhuriyeti'nde Şövalye Sınıfı olarak da tanımlayabileceğimiz Atlı Sınıfı da (*Equites*) önemliydi. Özellikle M.Ö. 2. yüzyılda daha önemli bir duruma gelen Atlı Sınıfı'na belirli bir servete sahip 18 yaşını doldurmuş her özgür yurttaşın girme hakkı vardı.

İlk Grev: M.Ö. 494'te, plebler, yurttaşlık haklarında iyileştirme elde edebilmek için Roma'yı terk edip kentin dışındaki Kutsal Dağa (*Mons Sacer*) çıktılar. *Patricii* sınıfından olanlar ise duruma müdahale edip bir tür grev niteliğindeki bu hareketi anlaşmayla sonlandırdılar.

DİKKAT

ON İKİ LEVHA KANUNLARI

Devam eden *patricii-pleb* mücadelesinde önemli bir adım M.Ö. 5. yüzyıl ortasında atıldı. Kanunların yazılı hale getirilmesine ilişkin, Pleblerin talebi üzerine, *consul*lerin atanması geçici olarak askıya alındı ve öncelikle kanunların yazılması için M.Ö. 451'de *decemvir*'ler görevlendirildi. Başkanlığını Appius Claudius'un yaptığı ve on *patricii*'den oluşan bu komisyon kanunları ıslah edecek, standart bir hale getirecek ve yazılı olarak kayıt altına alacaktı. Böylece, kimilerine göre tunç, kimilerine göre ise fildişi veya ahşap levhalar üzerine kazınarak yazılan kanunlar Forum'da asılarak herkesin haberdar olması sağlandı. Bu levhalar günümüze kalmamıştır ancak bazı kanun maddeleri veya cezai hükümler antik yazarlar aracılığıyla günümüze ulaşabilmiştir. Roma yurttaşlarının görev ve sorumlulukları, yurttaşlar arasındaki hukuki ilişkiler gibi temel unsurları içeren levhalarda pek çok konuya açıklık getirilmişti. Ancak, On İki Levha Kanunları *patricii-pleb* mücadelesini sonlandırmamış, plebler *decemvir*'lerden rahatsızlıklarını her fırsatta dile getirmişler hatta M.Ö. 449'da *decemvir*'leri protesto için Plebler ikinci kez Kutsal Dağ'a çıkmışlardır. Neticede *decemvir*'lerin görevine son verilmiştir.

ROMA'NIN İTALYA'DA VE AKDENİZ'DE YAYILMASI

Samnit Savaşları

Roma M.Ö. 343'te Orta İtalya'nın güneyindeki Samnitlerle üç kez karşı karşıya geldi. Birinci Samnit Savaşı M.Ö. 343-341 arasında oldu; ancak iki taraf da kesin galibiyet alamadı ve barış antlaşması yapıldı. M.Ö. 327-304 arasındaki İkinci Samnit Savaşı Romalılardan lehine bir barış antlaşmasıyla sonuçlandı. Üçüncü Samnit Savaşında (M.Ö. 298-290) Roma, Samnitler ve müttefiklerine karşı zafer kazanarak Latium'un yanı sıra Orta İtalya'nın güneyinde de güçlü bir konuma geldi.

Daha sonra Roma, Güney İtalya'daki Taras (Tarentum) kentiyile karşı karşıya geldi. Savaşın başlama nedeni Lucanların tehdidine maruz kalan Hellen koloni kenti Thurii / Sybaris'in Roma'dan yardım istemesi ve Roma'nın da bu kente bir garnizon yerleştirmesiydi. Tarentum, Roma'nın kendi nüfuz sahasına müdahale etmesinden dolayı Roma'ya savaş ilân etti ancak Roma ile savaşacak kadar güçlü olmadığından Yunanistan'ın kuzey batısından Epeiros Kralı Pyrrhos'u yardıma çağırdı. Ancak M.Ö. 275'te Beneventum mevkiinde yapılan savaşta Roma Pyrrhos'u yenilgiye uğrattı ve Pyrrhos, ülkesine döndü. Tarentum, M.Ö. 272'de Romalıların eline geçti. Böylece Roma, Güney İtalya'ya da egemen oldu.

Kartaca Savaşları

Bugün Tunus sınırları içinde kalan Kartaca, eski bir Fenike kolonisi olup M.Ö. 6. yüzyıl sonlarından beri Roma ile iyi ilişkiler içinde olan oligarşik yapıda bir kent-devletiydi. Romalılar, Kartacalıları Punlar olarak adlandırıyorlardı (Türkçe literatürde bazen Pön olarak da geçmektedir). Kartacalıların zamanla büyüyüp güçlenerek, özellikle ticaret alanında Akdeniz'de etkisini hissettirmeye başlaması Roma'nın da dikkatinden kaçmıyordu. Romalıların Güney İtalya'da ve Sicilya'da egemenlik kurma girişimleri, buralarda kolonileri bulunan Kartacalıları rahatsız etmiş, her iki devletin siyasal ve ekonomik çıkarları da zedelendiği için karşı karşıya gelmeleri kaçınılmazdı.

nılmaz olmuştur. Böylece 23 yıl sürecek olan *Birinci Kartaca Savaşı* (M.Ö. 264-241) başladı. Bazı çarpışmalardan sonra, Romalılar, Kartacalıları yenilgiye uğratarak onları anlaşmaya zorladılar (M.Ö. 241). Sicilya, Roma'nın İtalya dışında elde ettiği ilk toprak parçasıydı ve burası bir *praetor* (vali) idaresinde eyalet (*Provincia Sicilia*) yapıldı (M.Ö. 241).

Birinci Kartaca Savaşı'nın son bulmasından yaklaşık 20 yıl sonra *İkinci Kartaca Savaşı* (M.Ö. 218-201) başladı. Kartaca'lı ünlü komutan Hannibal, büyük bir ordu ve savaş filleriyle İspanya'dan yola çıktı ve Alpleri aşarak Kuzey İtalya'ya girdi (M.Ö. 218). Hannibal, Trasimenuş ve Cannae'da (M.Ö. 216) yapılan çarpışmalarda Romalıları hezimeteye uğrattı. Ancak Romalılarla Kartacalıları arasında Kartaca yakınındaki Zama mevkiinde yapılan savaşı Romalılar kazandı (M.Ö.202); Hannibal kaçtı. İspanya'da iki ayrı *praetor* idaresinde iki ayrı eyalet oluşturuldu (M.Ö. 197).

Romalılar, Zama savaşıdan yaklaşık yarım yüzyıl sonra, üçüncü kez Kartacalıları karşı karşıya geldiler. Kartaca, komşusu Numidia ile Roma'nın izni olmadan savaşa girince Roma, Kartaca'ya savaş ilân etti. Böylece *Üçüncü Kartaca Savaşı* başladı (M.Ö. 149-146). Roma, Kartaca'yı iki yıl kuşatma altında tuttu ve sonunda kenti ele geçirdi; tamamen tahrip etti, burada **Afrika Eyaleti**'ni (*Provincia Africa*) kurdu.

Afrika Eyaleti: Roma Dönemi Afrika Eyaleti, tüm Afrika'yı değil, sadece günümüz Tunus topraklarını kapsıyordu.

Makedon Savaşları

Roma, egemenlik alanını Makedonya'nın kuzeyindeki Illyria bölgesine kadar genişletmiş, hatta Apollonia ve Dyrrhakhion kentlerini işgal etmişti. Roma'nın kendi nüfuz alanlarına müdahalesi Makedonların canını sıkıyordu. Böylece Makedonlar ile Romalılar arasında, ufak çarpışmalar ve manevralarla geçen *Birinci Makedon Savaşı* (M.Ö. 215-205) başlamış oldu. Makedonlarla Romalılar arasındaki Birinci Makedonya Savaşı'nın sonlarına doğru Makedon Kralı V. Philippos Romalıların müttefiki olan Aitolia Birliği'ne karşı bir zafer kazandı (M.Ö. 206). Bir süre sonra Romalılarla anlaşma sağlandı.

Ancak daha sonra, Hellenistik krallıklardan Ptolemaiosların Mısır dışındaki topraklarına göz diken Makedon Kralı V. Philippos, Ptolemaiosların Trakya kıyılarındaki topraklarını ele geçirmiş (M.Ö. 202), Ege Adaları ve Anadolu'daki Ptolemaios topraklarını da almak isteyince de Pergamon Krallığı ve Rhodos ile arası açılmıştı. Bunun üzerine Pergamon ve Rhodos, Roma'dan yardım isteyince Roma da Makedon Krallığı'na savaş ilân etti (M.Ö. 200). Böylece *İkinci Makedon Savaşı* başlamış oldu (M.Ö. 200-197). Çok geçmeden P. Sulpicius Galba, sonra da T. Quinctius Flaminus komutasındaki Roma ordusu Illyria'dan başlayarak güneye, Yunanistan'ın içlerine doğru ilerlemiş ve Tesalya'daki Kynoskephalai mevkiinde yapılan savaşta Romalılar Makedonları yenilgiye uğratmışlardır (M.Ö. 197). Yapılan anlaşma gereği, Makedonlar sınırlı sayıda asker dışında ordu bulundurmuyacaktı; Yunanistan (Hellas) ve Küçük Asya'daki Eski Yunan kentlerinin özgürlüklerini tanıyacaktı; Makedonya dışında işgal ettiği yerleri geri verecekti; Yunanistan üzerinde egemenlik iddiasından vazgeçecek, Roma'ya savaş tazminatı ödeyecekti.

Pergamon Krallığı'nın, müttefiki Roma'ya karşı düşmanca bir tavır sergileyen Makedon Kralı Perseus'u Roma'ya şikayet etmesi üzerine, Roma Makedon Krallığı'na savaş ilân etti. Böylece *Üçüncü Makedon Savaşı* başladı (M.Ö. 171-168). Başlangıçta, Makedonlar Romalılar karşısında bazı başarılar elde etmiş olsalar da Tesalya'daki Pydna mevkiinde yapılan savaşta Romalılar Makedonları büyük bir yenilgiye uğrattılar (M.Ö. 168). Romalılar yaklaşık 20 yıl sonra, M.Ö. 146'da, Makedonya'yı Roma eyaleti statüsüne (*Provincia Macedonia*) dönüştürdüler.

Seleukos Kralı III. Antiokhos İle Savaş

Romalılar, merkezi bölgeleri Suriye olan Seleukos Krallığı'nın giderek büyümesinden ve Anadolu'da güçlenmesinden endişe duyuyordu. Roma'nın kendisini uyarmasına aldırış etmeyen Antiokhos'u Aitoller Yunanistan'a davet edince Antiokhos, Tesalya'daki Demetrias mevkiinde Yunanistan'a ayakbaştı (M.Ö. 192). Bunun üzerine Roma, Antiokhos'a savaş ilân etti. *Consul* M. Acilius Glabrio komutasındaki Roma ordusu Yunanistan'a girerek Tesalya'da Thermopylai mevkiinde Antiokhos'un ordusunu yenilgiye uğrattı (M.Ö. 191). Antiokhos, Anadolu'ya geçerek Ephesos'a (Efes) geldi. Çok geçmeden Romalılar da Hellespontos'tan (Çanakkale Boğazı) Anadolu'ya geçti. Roma ordusu ile Seleukos Kralı III. Antiokhos'un ordusu Sipylos Dağı yakınındaki Magnesia'da (Manisa) karşılaştı. Antiokhos, Roma karşısında büyük bir yenilgi aldı (M.Ö. 190). Phrygia'daki Apameia (Dinar) kentinde bir antlaşma imzalandı (M.Ö. 188). Buna göre, Antiokhos, Anadolu'nun güneyindeki Torosların gerisine çekilecekti; fillerinin tamamını ve savaş gemilerinin büyük bir kısmını Roma'ya bırakacaktı; donanması Kilikia'daki Sarpedon Burnu'nun batısına geçemeyecekti; bir süre önce kendisine sığınmış olan Kartacalı komutan Hannibal'i Roma'ya teslim edecek ve savaş tazminatı ödeyecekti. Seleukosların terkettiği topraklar Pergamon ve Rhodos arasında paylaştırıldı. Ancak Hannibal, Bithynia Kralı I. Prusias'ın yanına kaçtı ve ardından intihar etti.

GRACCHUS KARDEŞLERİN REFORMLARI

Cumhuriyet Dönemi'nde işlerin iyi gitmediğinin sinyali, daha M.Ö. 2. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmıştı. Köylüler giderek yoksullaşmış ve borçlanmıştı. Roma toplumunun adeta bel kemiğini oluşturan köylü sınıfın kötüleşmesi, toplumun diğer kesimlerini de etkiliyor ve bu duruma bir çare aranıyordu. Çare, her zaman olduğu gibi, yine aristokratlardan geldi. Köylünün durumunu düzeltmek iddiasıyla ortaya çıkan ve soylu bir Roma ailesi mensubu olan Tiberius Sempronius Gracchus M.Ö. 133'te Halk *Tribunus*'u (pleb *tribunus*'u) seçildi. Tiberius, Roma'nın İtalya'da fetihmiş olduğu toprakların kullanımına ilişkin bir kanun tasarısı hazırladı. Geniş arazilerden oluşan bu topraklar (*latifundia*) ihtiyacı olan köylülere veya çiftçilikle uğraşanlara dağıtılmalıydı. Teklif, daha muhafazakâr bir yapıya sahip *Senatus*'un müdahalesiyle diğer Halk *Tribunus*'u M. Octavius tarafından veto edildi. Bunun üzerine Tiberius, diğer Halk *Tribunus*'u Octavius'un halkın menfaatini gözetmediği için görevden alınmasını öngören yeni bir teklif getirdi. Böylece Octavius görevden alındı, yeni Halk *Tribunus*'u tasarıya olumlu bakınca oylamaya geçildi ve tasarı meclisten geçti. Tasarının yasallaşması köylü sınıfında geçici bir rahatlama sağladı. Ancak bir süre sonra Tiberius, muhaliflerce öldürüldü.

Kardeşinin öldürülmesinden dokuz yıl sonra Gaius Sempronius Gracchus M.Ö. 123 yılında Halk *Tribunus*'u seçildi. Halk *tribunus*'larının görev süresi bir yıl olmasına rağmen bir kanun değişikliğiyle ertesi yıl da (M.Ö. 122) *tribunus* seçildi. Gaius'un bir amacı kardeşinin ortaya koyduğu reformların sürdürülmesi ve yeni reformlar yapması ise, diğer amacı da *Senatus*'a karşı mücadele ederek kardeşinin intikamını almaktı. Gaius bazı reformları çıkarmada başarılı olduysa da *Senatus* ve Atlı (*Equites*, Şövalye) sınıfının yanı sıra muhaliflerinin karşı koymasıyla M.Ö. 121 yılı *tribunus*'luğuna seçilmemiştir. *Senatus*'un M.Ö. 121 yılı *consul*'ü L. Opinius'a verdiği yetki karşısında, Aventinus Tepesine sığınmış olan Gaius ve taraftarları öldürülmüştür.

MÜTTEFİKLER SAVAŞI

İtalya'da (Italia) ve Roma'nın müttefiki olan kentlerde yaşayanlara Roma yurttaşlık hakkı verilmemesi uzun zamandır Roma içinde bir sıkıntı yaratıyordu. Bu soruna çözüm için girişimde bulunan ve yeni bir reform paketi hazırlamış olan M. Livius Drusus'un öldürülmesi (M.Ö. 91) müttefikler arasında bir ayaklanmanın başlaması için bardağı taşıran son damla oldu. İtalya'nın güneyindeki Roma'nın müttefiki kentler bir konfederasyon oluşturdular ve Roma'dan istedikleri yurttaşlık hakkını alma konusunda silaha sarıldılar. M.Ö. 91-88 yılları arasında cereyan eden ve tarihe "Müttefikler Savaşı" veya "Sosyal Savaş" olarak geçen bu savaşta (*Bellum Italicum*) müttefikler Roma'ya yenildiler ancak yine de istediklerini aldılar. Roma, savaşın sona ermesinden sonraki birkaç yıl içerisinde birçoğuna yurttaşlık hakkı verdi.

Müttefikler Savaşı'nda müttefik kentlerin Roma'dan talebi neydi?

MITHRADATES SAVAŞLARI

M.Ö. 1. yüzyılda Roma ile Pontos Kralı VI. Mithradates Eupator (M.Ö. 120-63) arasında üç büyük savaş oldu. Bu savaşlar hakkında en iyi bilgiyi M.S. 2. yüzyılda yaşamış olan tarihçi Appianus'un *Romaika* (Roma Tarihi) adlı eserinde buluyoruz. Mithradates, Hannibal'den sonra Roma'nın en büyük düşmanı idi. Pontos Kralı VI. Mithradates Eupator çoktan beri Anadolu'da büyük bir devlet kurma planı yapıyor fakat Roma bir türlü bu krala müdahale etmiyordu. Ta ki *Birinci Mithradates Savaşı*'nin da (M.Ö. 88-85) başlamasına neden olan (*casus belli*) Mithradates'in M.Ö. 88'de Roma'nın Batı Anadolu'daki Asia Eyaleti'ni istila edip 80.000 Romalı ve İtalya kökenli insanı öldürmesine değin. Bu katliamda Romalı komutan M. Aquillius ağzına eritilmiş altın dökülerek katledildi. O yıl, Roma'da L. Cornelius Sulla *consul* idi. *Senatus*, Mithradates'e karşı yürütülecek savaşın komutanlığını Sulla'ya verdi. Ancak daha sonra Senato, komutanlığın Sulla'dan alınarak Marius'a verilmesine onay verdi. Bunu haber alan Sulla derhal Roma üzerine yürüdü ve kararı kendi lehine çevirdi. Sulla, M.Ö. 86'da, Yunanistan'da önce Khaironeia'da, ardından Orkhomenos'ta Pontos ordusunu yendi. Sonraki birkaç yıl içinde durumun aleyhine gittiğini gören VI. Mithradates, Çanakkale civarındaki Dardanos'ta Roma ile bir anlaşma yaptı (M.Ö. 85). Buna göre, Mithradates Pontos dışında işgal ettiği yerlerden çekilecek; donanmasının bir kısmını Roma'ya teslim edecek ve savaş tazminatı ödeyecekti.

Ancak, Mithradates Anadolu'ya egemen olma arzusundan hiçbir zaman vazgeçmemiş, bu yüzden de Roma ile yaptığı anlaşmaya uymayarak Kappadokia'daki askerlerini çekmemişti. M.Ö. 83-81 yılları arasında süren ve *İkinci Mithradates Savaşı* olarak anılan savaşta Romalıların başında L. Licinius Murena vardı. Sulla, Küçük Asya'da kontrolü sağlamak için Murena'yı orada bırakmıştı. Murena, Mithradates'in silahlandığını duyunca hemen harekete geçti. Önce Kappadokia'ya gelip Mithradates'in kontrolünde bulunan Komana kentine saldırdı. Mithradates, Sulla'ya bir elçi göndererek Murena'yı şikayet etti. Bu arada Murena, Halys (Kızılırmak) Nehri'ni geçti ve Mithradates'in egemenliğindeki köyleri de ele geçirdi. Mithradates ise onun bu ilerleyişine ses çıkarmadı; elçilerinin Sulla'dan dönmelerini bekledi. Murena, ele geçirdiği ganimetle tekrar Küçük Asya'nın batısına çekildi. Burada, Sulla'nın gönderdiği bir elçi ona Mithradates'in antlaşmaya sadık kaldığını bu nedenle de onu taciz etmemesi gerektiğini ilettili. Fakat Murena bu sözlere kulak asmadı

ve tekrar Pontos üzerine yürüdü. Ancak, Romalılar Mithradates'in ordusu karşısında tutunamadılar ve dağıldılar; Murena Phrygia'ya kaçtı (M.Ö. 81). Roma'nın Mithradates ile savaşı böylece bir süre durmuş oldu.

Yaklaşık altı yıl sonra *Üçüncü Mithradates Savaşı* (M.Ö. 74-62) başladı. Bithynia Kralı IV. Nikomedes M.Ö. 74'te öldüğünde, vasiyeti gereği, ülkesi Roma topraklarına ilhak edildi; Bithynia, Roma eyaleti oldu. Mithradates de hemen harekete geçerek Bithynia'yı işgal etti. Roma biri denizde, diğeri karada olmak üzere iki ordu hazırladı; donanmanın komutanlığını M. Aurelius Cotta, ordunun komutanlığını da L. Licinius Lucullus üstlendi. Mithradates, Roma donanmasını Kalkhedon'da (bugünkü Kadıköy) yenilgiye uğrattıktan sonra Kyzikos'u (bugünkü Erdek) ele geçirdi. Bunun üzerine ordunun komutasını yürüten Lucullus da Kyzikos'u kuşattı ve Mithradates kenti terk etti. Ancak, Lucullus'un donanması Mithradates'in donanmasını Lemnos Adası (Limni) açıklarında yenilgiye uğrattıca Mithradates Pontos'a kaçtı (M.Ö. 72). Lucullus, kralı takip etti; bazı Pontos kentlerini ele geçirecek Pontos'u Roma kontrolüne almayı başardı. Mithradates ise Armenia'ya kaçtı. Lucullus'un Mezopotamya'ya gitmesini fırsat bilen Mithradates ise tekrar Pontos'a döndü. Ancak, Roma komutanı Cn. Pompeius (*Magnus*), Mithradates'i yenilgiye uğratarak (M.Ö. 66) onun Pontos'u terk etmesini sağladı. Mithradates ise Kırm'a kaçtı. Pompeius, Pontos devletinin batısını bir eyalet haline getirerek Bithynia Eyaleti ile birleştirdi ve yeni eyaletin adı Pontos-Bithynia Eyaleti oldu (M.Ö. 64). O sırada Kırm'da bulunan Mithradates ise intihar etti (M.Ö. 63).

SIRA SİZDE

Mithradates Savaşlarının başlamasına hangi olay neden oldu?

ROMA İÇ SAVAŞI: ROMALILAR ROMALILARA KARŞI

Dictator Sulla ve Reformları

Lucius Cornelius Sulla aristokrat bir aileden geliyordu. M.Ö. 88'de *consul* olduğu sırada Pontos kralı VI. Mithradates'e karşı başarılı bir mücadele yürütmüştü. M.Ö. 82/81'de *dictator* seçilen Sulla, kendisine kendisine karşı olanlara acımasızca şiddet uyguladı. Sulla daha sonra anayasayı aristokratların lehine yeniden düzenledi. *Senatus*'a eski gücünü kazandırdı ve devletin en yetkili organı yaptı; herhangi bir mecliste alınan kararı veto etme yetkisini geri verdi. Halk *tribunus*'larının gücünü kırdı; daha önce halk *tribunus*'u olarak görev yapanlar bundan böyle yüksek devlet memurluklarına seçilemeyeceklerdi. Böylece halk *tribunus*'luğu cazip bir görev olmaktan çıkarıldı. Atlı sınıfının mahkemelerdeki jüri üyeliklerini kaldırsa da o sınıftan sempaticanı olan 300 yeni üye daha alarak *Senatus*'un üye sayısını 300'den 600'e çıkardı. Aynı zamanda, *quaestor* olanların *Senatus* üyeliğine seçilmelerine ayrıcalık getirdi; *quaestor*'ların sayısını 10'a çıkardı. Aynı devlet memuriyetine ancak on yıl geçtikten sonra seçilebilecekti. Sulla, *ensor*'luğu da kaldırdı. Bir yıla aşkın *dictatorluk*'tan sonra planladığı işlerin yoluna girdiğini gören Sulla, kendi isteğiyle *dictator*'luğu bırakarak Puteoli'deki evine çekildi (M.Ö. 80 veya 79) ve çok geçmeden de orada öldü (M.Ö. 78).

Pompeius

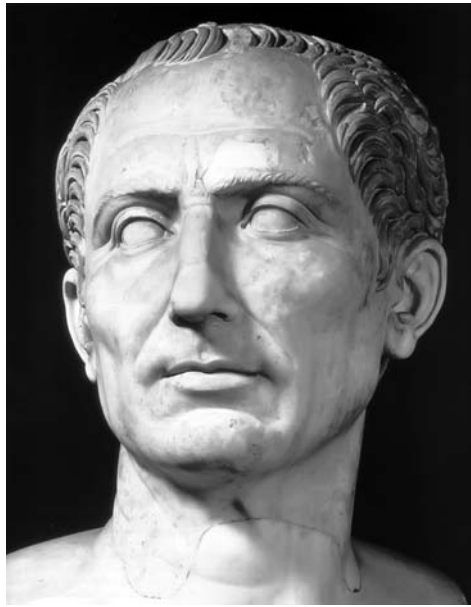
Pompeius, askerleri tarafından *Magnus* ("Büyük") unvanıyla onurlandırılan nadir komutanlardan biriydi. Atlı sınıfından gelen Pompeius, kariyerindeki ilk başarıları Sulla'ya borçluydu. Pompeius, İspanya'da da muhaliflerine karşı başarılı oldu; ora-

da da barışı ve düzeni sağladı. Crassus ile birlikte M.Ö. 70 yılı *consul*lüğüne seçildi. Pompeius, Crassus ile birlikte Sulla anayasasını değiştirmek için de çalıştı.

Korsanlar Ege ve Akdeniz'de terör estiriyorlar ve onlara karşı herhangi bir güç kullanılamıyordu. Roma, korsanlar sorununu mutlaka çözümlenmek istiyordu. Bu nedenle, M.Ö. 67'de çıkarılan *lex Gabinia* adını taşıyan bir kanun ile Pompeius'a üç yıl için denizlerde ve denizden 80 km. kadar içerilere kadar Ege ve Akdeniz kıyılarında kayıtsız şartsız hükmetme yetkisi (*imperium proconsulare maius*) verildi. Ayrıca büyük bir ordu ve donanma ile yüklü miktarda ödenek ayrıldı. M.Ö. 67 yılı Mart ve Mayıs ayları arasında yürütülen seferlerle Akdeniz korsanlardan temizlendi. Daha sonra Pompeius gözlerini Pontos Kralı VI. Mithradates ile olan savaşa çevirdi ve Mithradates'i yenilgiye uğratarak, Roma'nın Mithradates ile uzun yıllardır sürdürdüğü savaşa son noktayı da koydu (M.Ö. 66). Pompeius, Syria ve Filistin topraklarını da Roma topraklarına kattı ve Syria, Roma eyaleti yapıldı (M.Ö. 63).

Birinci *Triumvir*'lik ve Caesar

Senatus karşısında güçlü olabilmek için C. Iulius Caesar, Pompeius ve Crassus birlikte hareket etmeyi ve bu sayede daha etkili olabileceklerini umuyorlardı. Bu amaçla üç devlet adamı *Triumvir*'lik adı verilen üçlü komisyonu oluşturdular (M.Ö. 60). *Triumvir*'lerin birbirlerine destek vermesiyle önemli kararlar alındı ve bazı kanunlar çıkarıldı. Gallia'nın fethi de (M.Ö. 58-50) bu döneme rastlar. Ancak Crassus'un Doğu Anadolu'da bulunduğu sırada Parthlar tarafından Kharrhai'da (Harran) öldürülmesi (M.Ö. 53) ile *triumvir*'lik son buldu. M.Ö. 48 yılında Caesar, Pompeius ile karşı karşıya geldi. Tesalya'da Pharsalos mevkiinde yapılan savaşı Caesar kazandı; Pompeius Mısır'a kaçtı. Ancak, karaya çıkar çıkmaz Mısır'da egemenlik süren XIII. Ptolemaios tarafından öldürüldü. Caesar, Pompeius'un cesedini almak üzere Mısır'a geldiğinde, Ptolemaios'un saldırısına maruz kaldı; ancak Pergamon prensi Mithradates'in yardıma gelmesiyle kurtuldu. Mısır'dayken Kleopatra'nın tahta geçmesini sağladı. Bu arada, Caesar ile Kleopatra arasındaki ilişki neticesinde bir çocukları oldu.

Resim 5.3

Caesar'ın mermer büstü

Kaynak: Harris (2003), s.27.

Kırım'daki Bosporos Kralı Pharnakes ise Bithynia-Pontos Eyaleti'ni ele geçirme çabası içindeydi. Bunu haber alan Caesar, Doğu Akdeniz kıyılarını izleyerek Mısır'dan Kilikia'ya ve oradan da kuzeye yönelerek Zela mevkiine (Zile, Tokat) geldi ve Pharnakes'i yenilgiye uğrattı (M.Ö. 47). Caesar, çok hızlı hareket ederek Pharnakes'i yenmesini *veni, vidi, vici* (geldim, gördüm, yendim) sözleriyle ifade etmiştir. Caesar'ın, Pompeius taraftarlarını önce Kuzey Afrika'da Thapsus mevkiinde (M.Ö. 46), sonra da İspanya'da Munda mevkiinde yenilgiye uğrattığını görüyoruz (M.Ö. 45). M.Ö. 46'da on yıl için *dictator* seçilen Caesar iki yıl sonra (M.Ö. 44) bu kez yaşam boyu *dictator* seçildi. Caesar, devlet yönetimindeki görevlerde bazı değişiklikler yaptı. Onun zamanında *Senatus*'un üye sayısı 900'e çıkartılmış; Roma'da büyük bir imâr faaliyeti başlamış ve 365 gün esasına dayanan Mısır takvimi kabul edilmiştir. Anadolu'daki ilk Roma kolonilerinin kuruluşu da Iulius Caesar döneminde rastlanmaktadır. Bu arada, Caesar'ın muhalifleri onu yok etmenin fırsatını bekliyorlardı. Nitekim, Brutus ve Cassius'un da aralarında bulunduğu bir grup tarafından suikast sonucu, 57 yaşındayken, öldürüldü (M.Ö. 15 Mart 44). Caesar'ın öldürülmesiyle Roma 13 yıl sürecek yeni bir iç savaşla karşı karşıya kaldı.

DİKKAT

Roma'da Dictatorluk, olağanüstü hallerde üstlenilen ve altı ay süreli bir memuriyetti. Dictatorluk yapan en ünlü iki kişi, Sulla ve Caesar idi.

İkinci *Triumvir*'lik

Caesar'ın öldürülmesinin ardından 18 yaşındaki yeğeni C. Octavius (daha sonra Octavianus olarak bilinecektir) Roma'ya geldi. Caesar, oğlu olmadığı için yeğeni Atia'nın oğlu Octavianus'u evlat edinmiş ve kendine vâris bırakmıştı. Bir süre sonra Octavianus, Antonius ve Lepidus beş yıl için İkinci *Triumvir*'liği oluşturdu (M.Ö. 43-38 yılları arası). Birinci *Triumvir*'lik gizli bir anlaşmaya dayalı olmasına rağmen İkinci *Triumvir*'lik anlaşmasının devletin bekası için yapılmış olduğu ilân edildi. Bu üç devlet adamı Caesar'ı öldürenlere ve onun karşısında olanlara karşı bir savaş başlatma kararı aldılar. Doğu Makedonia'daki Philippi mevkiinde yapılan savaşta, Antonius ve Octavianus, Caesar katilleri olarak bilinen Cassius ile Brutus'u yenilgiye uğrattılar (M.Ö. 42); önce Cassius sonra da Brutus intihar etti. Ancak, Philippi savaşından sonra Octavianus ile Antonius'un arası açıldı. O sırada Perusia kentinde bulunan Antonius, Octavianus'un kuvvetleri tarafından kuşatıldı ve Antonius teslim oldu (M.Ö. 40). Octavianus her şeye rağmen Antonius'u affetmiş ve onu İtalya'ya *legatus* (legat) olarak göndermiştir. Fakat o, Mısır'da bulunan kraliçe VII. Kleopatra'nın yanına gitti. Daha sonra Octavianus ile Antonius tekrar karşı karşıya gelmişler ancak Güney İtalya'daki Brindisi kentinde yapılan anlaşmayla Octavianus'un Batı'nın; Antonius'un da Doğu'nun hâkimi olduğu kararlaştırılmıştır (M.Ö. 40). Böylece Roma devletinin idaresi ikiye bölünmüş oldu. Bir süre sonra eski *triumvir*'ler, Octavianus, Antonius ve Lepidus anlaşmayla *triumvir*'liklerini yenilediler (M.Ö. 37-33).

Octavianus'un Zaferi

Ancak, çok geçmeden *triumvir*'lerin arası yeniden açıldı. Octavianus politik manevralarla *Senatus*'u ve Roma halkını o sırada Mısır'da Ptolemaiosların Kraliçesi Kleopatra'nın yanında bulunan Antonius'a karşı kışkırttı ve Roma'da hava tamamen Octavianus lehine döndü; Octavianus M.Ö. 31 yılı *consul*'ü de seçildi. Bundan böyle, Antonius, Roma'nın düşmanıydı ve yok edilmeliydi. *Senatus*, Kleopatra ve Antonius'a savaş ilân etti. Her iki taraf da savaş hazırlıklarına başladı. Anto-

nius, Mısır donanmasının desteğine de güveniyordu. Yunanistan'ın batısında, Adriyatik kıyısındaki Actium (Yun. Aktion) mevkiinde her iki tarafın donanmasının taktik ve manevralarla meşgul olduğu bir sırada, Kleopatra ile Mısır donanmasının savaş alanını terk ettiğini gören Antonius, savaşa girerse kaybedeceğini düşündü ve Aleksandreia'ya (İskenderiye) kaçtı (M.Ö. 31). Octavianus, Antonius ve Kleopatra'yı izleyerek Mısır'a geldi ve Aleksandreia'yı (İskenderiye) kuşattı. Kleopatra'nın Octavianus ile anlaşma çabaları sonuç vermedi. Yapılan çatışmada Antonius öldürüldü (bir görüşe göre intihar etti), Kleopatra ise intihar etti (M.Ö. 30). Kleopatra'nın Caesar'dan olan oğlu ile Antonius'un oğlu (Kaisarion) da öldürüldüler. Mısır, Roma eyaleti yapıldı (M.Ö. 30). Octavianus büyük bir törenle M.Ö. 29'da Roma'ya döndü; artık Akdeniz dünyasının gerçek ve tek lideriydi.

Özet

Roma'nın yer aldığı İtalya coğrafyasını betimlemek

İtalya (Lat. Italia) adının kökeni, olasılıkla İtalik bir sözcük olan *Vitulus*'tan gelmekte olup *Vitalia*'ya (Danalar Ülkesi) dayanmaktadır. İtalya, âdeta bir çizmeyi andıran biçimde Akdeniz'e uzanan bir yarımadadır; uzunluğu yaklaşık 1000 km'yi; genişliği de yaklaşık 240 km'yi bulmaktadır. Yarımadanın kuzeyini Alp Dağları sınırlamaktadır; Apeninler ise yarımada kuzey-güney doğrultusunda uzanan dağ silsilesidir. Yarımadanın en büyük ovası, kuzeyde Alp Dağları'nın hemen güneyindeki Po Ovası'dır; yak. 650 km uzunluğundaki Po Nehri (Lat. Padus) ve kolları tarafından sulanan ova, İtalya'nın en verimli ovasıdır. İtalya'ya en yakın büyük adalar, batıda Korsika ile Sardinya; hemen güney ucunda ise Sicilya'dır.

Roma'nın ne zaman ve nasıl kurulduğunu; hangi olayların ve halkların Roma'nın kuruluşunda rolü olduğunu açıklayabilmek

Latinler, Demir Çağı'nın başladığı M.Ö. 1. binyılın başlarında (bir görüşe göre de M.Ö. 2. binyılın sonlarında) Tiber Nehri'nden güneydeki Campania'ya kadar uzanan Latium bölgesine yerleşti. Tiber Nehri'nin Roma'ya yakın olan kesiminde yer alan tepeler iskân edilmeye başlandı. Bir süre sonra, olasılıkla M.Ö. 8. yüzyıl başlarında, Etrüskler de Latium bölgesinin hemen kuzeyine (Etruria) gelip yerleştiler. M.Ö. 7. yüzyıl sonlarına doğru, Roma'nın da aralarında olduğu birçok Latin yerleşimi, Etrüsk kent-devletlerine tâbi oldu. Bir Etrüsk kral sülalesi olan Tarquiniuslar Roma'da denetimi ele geçirdi ve Roma'nın köyden kente dönüşümü hızlandı.

Geleneksel inanca göre, Remus ve Romulus adlı ikiz bebekler bir sepet içine konularak Tiber Nehri'nin sularına bırakılmış ve kıyıya sürüklendikleri yerde dişi kurt tarafından emzirilerek büyütülmüşlerdi. İkizler delikanlı yaşa gelince kıyıya sürüklendikleri yerde yeni bir kent kurmaya karar vermişlerdi. Ancak çıkan bir tartışma sonucu Romulus, Remus'u öldürmüş ve yeni kurulan kenti nüfuslandırmak için haydutlar, kaçaklar ve suçlu erkekleri toplayarak kente getirmişti. Roma'nın kuruluş efsanesi, Romalı ozan Vergilius'un –Ro-

ma'nın ulusal destanı sayılan– *Aeneis* destanında anlatılır. Romalılar, kökenlerini Troia'ya bağlıyorlardı.

Roma'nın Cumhuriyet Dönemi yönetimi, yönetim merkezleri ve yöneticilerini açıklayabilmek

Son kral Tarquinius Superbus'un Roma'dan kovulmasından sonra, yıllık seçilen ve *praetor* unvanı taşıyan iki yüksek devlet memurunun (*magistratus* veya *magistrat*) yönettiği Cumhuriyet (*Res publica*) idaresi kuruldu (M.Ö. 509 / 8); güç ve yetki tek bir kişiden (kraldan), *praetor* (daha sonra *consul*) denen iki magistrata geçti. *Comitia Curiata* ve *Comitia Centuriata* Cumhuriyet rejiminde de sürdürüldü. Meclislerden çıkan tüm kararların *Senatus*'ta onaylanması gerekmektedir; çünkü *Senatus*, Cumhuriyet idaresinin merkezi durumundaydı. Ayrıca, devlet hazinesinden (*aerarium*) sorumlu olan *quaestorlar* ile dini işlerden sorumlu *Pontifex Maximus* da devletin önemli memurları arasındaydı.

Roma'nın küçük bir kent-devletinden imparatorluğa dönüşüm sürecini tartışabilmek

Roma, İtalya'da ve Akdeniz'de yayılmasını ve egemenliğini, M.Ö. 4. yüzyılın ortalarından 2. yüzyılın ortalarına kadar süren dönemde, Samnitlerle, Taras kenti ve Epeiros Kralı Pyrrhosla, Kartacalılarla, Makedonlarla ve Seleukos Kralı III. Antiokhos'la (M.Ö. 190) yaptığı savaşlar sonucunda elde etti. Kartaca Savaşları ile Sicilya (M.Ö. 241), İspanya (M.Ö.197) ve Afrika (M.Ö. 146); Makedon Savaşları ile de Makedonya (M.Ö. 146) Roma eyaleti yapıldı. M.Ö. 74'te Bithynia, M.Ö. 64'te Pontus-Bithynia, M.Ö. 63'te Syria, M.Ö. 30'da Mısır, Roma eyaleti yapıldı. Böylece Roma, daha Cumhuriyet döneminde Akdeniz'deki imparatorluğunu ilân etmiş oluyordu.

Kendimizi Sınayalım

- Roma'da Cumhuriyet idaresi ne zaman kuruldu?
 - M.Ö. 909/908
 - M.Ö. 809/808
 - M.Ö. 709/708
 - M.Ö. 609/608
 - M.Ö. 509/508
- Roma'nın ulusal destanı *Aeneis* kimin eseridir?
 - Ksenophon
 - Cicero
 - Horatius
 - Vergilius
 - Tacitus
- Roma'nın en ünlü *dictator*'ları kimlerdir?
 - Pompeius ve Tarquinius
 - Cicero ve Octavianus
 - Sulla ve Caesar
 - Antonius ve Crassus
 - Octavianus ve Pompeius
- Roma tarihindeki "*Veni, vidi, vici*" (geldim, gördüm, yendim) sözlerinin söylendiği olayın nedeni aşağıdakilerden hangisidir?
 - Caesar'ın Pharnakes'i Zela'da yenmesi
 - Pompeius'un Mithradates'i yenmesi
 - Hannibal'in Romalılar tarafından yenilmesi
 - Octavianus'un Antonius ve Kleopatra'yı yenmesi
 - Octavianus'un Caesar katillerini öldürmesi
- Roma siyasetinde kullanılan "imperium" teriminin anlamı aşağıdakilerden hangisidir?
 - Savunma
 - Emretme
 - Cezalandırma
 - Yetkinin alınması
 - Sorumluluk
- Roma'nın Orta İtalya hâkimiyetini ele geçirdiği savaşlar aşağıdakilerden hangisidir?
 - Kartaca Savaşları
 - Makedonia Savaşları
 - Sicilya Savaşı
 - Samnit Savaşları
 - Zela Savaşı
- Sonrasında Afrika'nın Roma eyaleti yapıldığı savaş aşağıdakilerden hangisidir?
 - Kartaca Savaşları
 - Makedonia Savaşları
 - Sicilya Savaşı
 - Samnit Savaşları
 - Zela Savaşı
- M.Ö. 88'de Roma'nın Batı Anadolu'daki Asia Eyaleti'ni istila edip 80.000 Romalı ve İtalya kökenli insanı öldüren aşağıdakilerden hangisidir?
 - III. Antiokhos
 - Antigonas
 - VI. Mithradates
 - V. Philippos
 - I. Ptolemaios
- Pompeius'un M.Ö. 67'de gerçekleştirdiği **en başarılı** iş aşağıdakilerden hangisidir?
 - Ordu reformu
 - Akdeniz'i korsanlardan temizlemesi
 - Sicilya'yı Roma eyaleti yapması
 - Kartaca komutanı Hannibal'i yenmesi
 - III. Antiokhos'u Magnesia'da yenmesi
- Roma'nın Antonius ve Kleopatra'ya karşı üstünlük sağlayıp, sonrasında Mısır'ı Roma eyaleti yaptığı savaş aşağıdakilerden hangisidir?
 - Pharsalos
 - Aleksandreia
 - Philippi
 - Zela
 - Actium

Okuma Parçası

Roma Yolları ve Su Kemerleri

Romalılar, mühendislik alanında oldukça ilerlemişlerdi. Yollar, su kemerleri, tiyatrolar, hamamlar Roma mühendisliğinin en başarılı örneklerini oluşturur. Özellikle tonoz ve kemeri sık kullanarak arazi şartlarının elverişli olmadığı veya inşaatın gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğu yerlerde bile inşaat sorunlarını pratik bir şekilde çözdüler. Romalılar imparatorluğun çeşitli kentlerine, bölgelerine ve eyaletlerine ulaşımı sağlamak için daha önceden olmadığı kadar geniş bir yol ağı meydana getirmişlerdi. M.Ö. 4. yüzyıl sonlarında inşa edilen yollardan biri de Roma'yı Brundisium (Brindisi) Limanı'na bağlayan 575 km. uzunluğundaki *Via Appia* idi. Bir diğer önemli Roma yolu için M.Ö. 2. yüzyılda inşa edilmiş olan *Via Egnatia*'yı gösterebiliriz. Makedonya Eyaleti *proconsul*'ü (valisi) G. Egnatius'un idaresinde inşasına başlandığı için onun adıyla anılan bu yol, Adriyatik kıyısındaki Dyrhakhion'dan (bugün Durres) başlayıp, batı-doğu doğrultusunda, Byzantion'a (bugün İstanbul) kadar ulaşıyordu. Yer yer farklılıklar olsa da ortalama 6 m. genişliğindeki yolun uzunluğu 1000 km.'nin üstündedir. Romalılar inşa ettikleri yollar üzerine belirli aralıklarla sütun gibi yuvarlak formda mesafe taşları da (mil taşı) yerleştirmişti. Bunların üzerinde gidilecek yere olan uzaklık veya ne kadar mesafe kaldığına ilişkin kısa bir bilgi bulunurdu; imparator veya vali adının da yazılı bulunduğu mesafe taşları vardır. Mesafe veya mil taşları şekil değiştirerek (fakat aynı amaçla), üzerinde gidilecek alana uzaklığı belirten yer adı ve km. cinsinden rakamların yer aldığı metal levhalar şeklinde günümüz karayollarında da halen kullanılmaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde ulaklar, yaklaşık 1000 km uzunluğunda bir yolu (diyelim ki İstanbul-Adana arası) atla yaklaşık bir haftada katedebiliyorlardı.

Romalılar su kemerleri inşasında da önemli ilerleme katetmişlerdi. M.Ö. 4. yüzyıl sonlarına kadar suyu kuyudan, kaynaktan veya sarnıçlarda biriktirilen yağmur suyundan sağlayan Romalılar, M.Ö. 312'de ilk su kemeri *Aqua Appia*'yı inşa ettiler. İnşaat, *Censor Appius Claudius Caecus*'un idaresinde gerçekleştirildiği için, su kemeri (ve yukarıda bahsettiğimiz aynı tarihte inşa edilen Roma yolu *Via Appia* da) onun adıyla anıldı. M.Ö. 312'den, İmparator Traianus (M.S. 98117) zamanına kadar Roma'da on su kemeri inşa edilmişti; Traianus zamanında inşa edilen su kemeri de imparatorun adıyla anılmaktadır (*Aqua Traiana*). İmparatorluğun hemen bütün eyaletlerinde kentler su ihtiyaçlarını su kemerle-

riyle kaynaklardan getirilen suyla sağlıyorlardı. Roma'nın egemen olduğu Akdeniz dünyasının çeşitli bölgelerinde su kemerlerini görmek mümkündür.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise "Cumhuriyet İdaresi'in Kurulması, Yönetim Şekli ve Kurumlar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise "Roma'nın Kuruluş Efsanesi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise "*Dictator Sulla* ve reformları" ile "Birinci *Triumvir*lik ve Caesar" konularını yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise "Birinci *Triumvir*lik ve Caesar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b Yanıtınız yanlış ise "Cumhuriyet İdaresi'nin Kurulması, Yönetim Şekli ve Kurumlar" konularını yeniden gözden geçiriniz.
6. d Yanıtınız yanlış ise "Samnit Savaşları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise "Kartaca Savaşları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise "Mithradates Savaşları" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise "Pompeius" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise "Octavianus'un Zaferi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Roma'nın son kralı Etrüsk kökenli olup adı Tarquinius Superbus idi.

Sıra Sizde 2

İkizlerin adları Remus ve Romulus olup; çıkan tartışmada Romulus Remus'u öldürmüş ve tek başına Roma'nın ilk kralı olmuştur.

Sıra Sizde 3

Cumhuriyet döneminde Roma Devletinin başında eşit yetkiye sahip iki *consul* vardır.

Sıra Sizde 4

Müttefik kentlerde yaşayanlar, kendilerinin de Roma vatandaşı olarak kabul edilmesini istiyorlardı.

Sıra Sizde 5

Batı Anadolu'daki Asia Eyaleti'nde 80.000 Romalı ve İtalya kökenli insanın öldürülmesi (M.Ö. 88).

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Astin, A.E. vd., ed. (1990). *Rome and the Mediterranean to 133 BC. The Cambridge Ancient History*, vol. 8, Cambridge University Press, Cambridge.
- Atlan, S. (1970). *Roma Tarihi'nin Anablatları. I. Kısım: Cumhuriyet*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Conell, T.J. (1997). *The Beginnings of Rome. Italy and Rome from the Bronze Age to the Punic Wars (c. 1000-264 BC)*, Routledge, Londra-New York.
- Crook, J.A., A. Lintott, E. Rawson, ed. (1994). *The Last Age of the Roman Republic, 146-43 BC, The Cambridge Ancient History*, vol. 9, Cambridge University Press, Cambridge.
- Demircioğlu, H. (1953). *Roma Tarihi I. cilt: Cumhuriyet. I. Kısım: Menşelerden Akdeniz Havzasında Hakimiyet Kurulmasına Kadar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Dillon, M.- Garland, L. (2005). *Ancient Rome from the Early Republic to the Assassination of Julius Caesar*, Routledge, Oxon.
- Flower, H.I. (2004). *The Cambridge Companion to the Roman Republic*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Harris (2003), *History of Ancient Greece*, Londra.
- İplikçioğlu, B. (2007), *Hellen ve Roma Tarihinin Anablatları*, İstanbul.
- Ramage, N.H. -Ramage, A., *The British Museum Concise Introduction. Ancient Rome*, Londra.
- Tekin, O. (2008). *Eski Yunan ve Roma Tarihinin Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.

HELLEN VE ROMA TARİHİ

6

Amaçlarımız

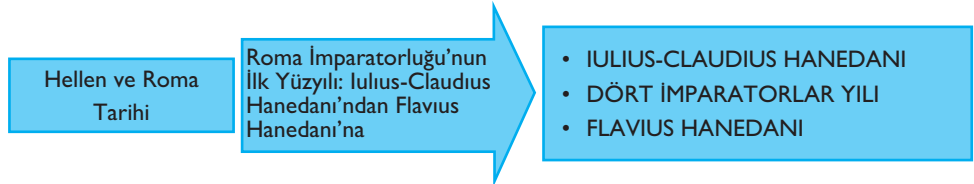
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Roma'da imparatorluk dönemine geçiş ve yeni yönetim şeklinin karakteristik özelliklerini açıklayabilecek;
- 👁️ İlk Roma İmparatoru Augustus'un imparatorluğu nasıl yeniden organize ettiğini ve faaliyetlerini açıklayabilecek;
- 👁️ Iulius-Claudius ve Flavius hanedanlarını açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Principatus
- İmparatorluk
- Augustus
- Pax Romana
- Senato
- Roma kolonileri
- Iulius-Claudius Hanedanı
- Flavius Hanedanı

İçindekiler

Roma İmparatorluğu'nun İlk Yüzyılı: Iulius-Claudius Hanedanı'ndan Flavius Hanedanı'na

IULIUS-CLAUDIUS HANEDANI

Augustus (M.Ö. 27-M.S. 14)

23 Eylül 63'te Roma'da dünyaya gelen Augustus'un imparator olmadan önceki adı Gaius Octavius idi. Iulius Caesar'ın yeğeni (daha doğrusu yeğeni Atia'nın oğlu) ve yasal mirasçısı olan Octavius'un, dayısının M.Ö. 44'te öldürülmesinin ardından onun intikamını almak ve devlet yönetimini ele geçirmek için yaptığı mücadeleye bir önceki üniteye değinilmişti. Octavius (Octavianus), son olarak, Marcus Antonius ile Mısır'daki Ptolemaios Krallığı'nın kraliçesi VII. Kleopatra'yı Yunanistan'ın batısındaki Actium mevkiindeki deniz savaşında kaçırmaya zorlamış (M.Ö. 31) ve nihayetinde Mısır'a kaçan M. Antonius ve Kleopatra'yı izleyerek onları kesin yenilgiye uğratmıştı (M.Ö. 30).

Roma, hangi savaşla son Hellenistik Krallık olan Ptolemaiosların egemenliğine son verdi?

SIRA SİZDE

1

Actium zaferi, Octavianus'u Roma dünyasının ve Akdeniz'in tartışmasız lideri yaptı. *Senatus*, Mısır'dan Roma'ya dönen Octavianus'a M.Ö. 27'de tüm askeri gücün lideri anlamına gelen başkomutan (*imperator*) unvanıyla birlikte "*augustus*" (kutsal) unvanı da verdi. Bu unvan kendisiyle öylesine bütünleşti ki âdeta onun adı oldu. *Augustus* adı sonraki Roma imparatorları tarafından da unvan olarak kullanıldı. Augustus, askeri birliklerin (lejyon) bulunduğu eyaletlerin (İspanya, Gallia, Syria, Cilicia, Kıbrıs) idaresini kendi üzerine aldı; diğerleri *Senatus*'un idaresinde kaldı. İmparatora bağlı eyaletlerin başında kendisinin atadığı *legatus*'lar (*legati augusti* veya *legatus augusti propraetore*) bulunurken, *Senatus*'a bağlı eyaletlerin başında *proconsul*'ler (valiler) vardı. Bu arada Roma takviminin altıncı ayı olan *Sextilis*'in adı da *Augustus* (Ağustos) olarak değiştirildi. Augustus'un Roma'nın en büyük ve tek lideri olarak kabul edilip onurlandırılmasıyla, evinin kapısı iki defne dalı ile meşe yapraklarından yapılmış bir çelenkle (*corona civica*) süslendi; üzerinde imparatorun dört önemli erdeminin yani virtus (cesaret), *clementia* (merhamet), *iustitia* (adalet) ve *pietas* (dindarlık) sözcüklerinin kazınarak yazılmış olduğu altın bir kalkan da (*clipeus virtutis*) *Curia*'ya (*Senatus*) ithaf edildi. *Senatus*'un Octavianus'u büyük yetki ve onursal payelerle donatmış olmasına rağmen, Octavianus kendisini "birinci yurttaş" (*princeps*) olarak kabul ediyordu. Diğer bir deyişle "eşitler arasında birinciydi" (*primus inter pares*). Augustus'a, M.Ö. 23'te *tribuni-*

cia potestas (*tribunus*'luk yetkisi ve ayrıca veto hakkı da) ve *imperium maius proconsulare* (*Senatus* eyaletlerinin idaresine müdahale edebilme) yetkisi, M.Ö. 12'de *Pontifex Maximus* (Devlet Dininin Lideri), M.Ö. 2'de de *Pater Patriae* (Vatanın Babası) unvanları verildi. Böylece Augustus ile birlikte, *Principatus* (*princeps*'ten) dönemi başlamış oluyordu. Bu dönem, *Dominatus* olarak adlandırılan başka bir idare şeklinin başlayacağı Diocletianus'a kadar bu şekilde devam etti.

DİKKAT

Augustus'la birlikte Roma'da Cumhuriyet idaresi kapandı, principatus/imparatorluk idaresi başladı.

Resim 6.1

Augustus'un sikke portresi. Sikkenin üzerinde yazan CAESAR, Augustus'un dayısı Iulius Caesar'dan dolayı taşıdığı bir addir ve bundan böyle unvan olarak da kullanılacaktır.

Kaynak: Kent-Overbeck-Stylow (1973), res. 140.

Augustus M.Ö. 27 yılı yazında Roma'dan ayrılarak yaklaşık olarak bugünkü Fransa ve Belçika topraklarına denk düşen Gallia'ya (Galya) ve ardından da Hispania'ya (İspanya) gitti. Buralarda bulunduğu sırada bazı düzenlemeler yaptı, isyan eden kabileleri boyunduruk altına aldı; M.Ö. 24 yılı başında Roma'ya döndü. Augustus zamanındaki diğer bazı önemli olaylar arasında; Arabia'nın Roma'ya bağlanması (M.Ö. 24), Galatia kralı Amyntas'ın öldürülmesi üzerine Galatia'nın Roma eyaleti yapılması (M.Ö. 25), Bosporos Krallığı'nın Roma'ya bağlı vassal krallık yapılması (M.Ö. 14), Varus komutasındaki Roma birliğinin Teutoburg Ormanı'nda Germanlarca pusuya düşürülüp yok edilmesi (M.Ö. 9), Trakya'da vassal bir krallık kurulması, Syria (Suriye) ve Iudaea'nın (Eski Filistin'in güneyi) Roma eyaleti olmasını sayabiliriz.

Augustus zamanında *Senatus*'un itibarı arttı; ancak üye sayısı giderek azaltıldı. Senatör olabilmek için 1 milyon *sestertius*'luk bir servete sahip olmak gerekiyordu. Atlı sınıfı üyelerinden yararlanma kapsamı genişletildi; Atlıların prestiji arttı. Ancak meclis, varlığını korumasına rağmen, eski gücünü kaybetmişti; güç artık imparatora geçmişti. Augustus dönemi bir barış dönemi olduğundan ve iç savaşlar artık geride kalmış olduğundan, orduya eskisi kadar gerek duyulmuyordu. Bu yüzden askerlerin sayısında indirimle gidildi; bir bölümü emekliye sevk edilerek kendilerine toprak verildi, maaş bağlandı. Augustus, ayrıca, kendisine bağlı "Praetorlardan oluşan bir Muhafız Alayı" (*Praetoriani*) kurdu. Muhafız Alayı'nın görev yeri Roma idi; görevi, imparatoru ve sarayı korumaktı. Muhafız Alayı'nın başındaki kişinin un-

vanı ise *praefectus*'tu. *Praetor praefectus*'u dendiğinde, *Praetor*'lardan oluşan Muhafız Alayı'nın komutanı anlaşılmalıdır. Roma içindeki *praetor* muhafızları zırhlı görev yaparken, saraydakiler -silah taşımalarına rağmen- sivil kıyafetliyidiler. Augustus bir de itfaiye alayı (*Cobortes vigiliūm*) kurdu.

Augustus'un çocuğu olmadığından kendisinden sonra Roma tahtına geçecek kişinin kim olacağı bir sorun olmuştu. Önceleri tahtın vârisinin kendisinin de mensup olduğu Iulius soyundan olmasını istiyordu. Üçüncü evliliğinde, karısı Livia'nın önceki kocasından olan iki erkek çocuğu (Tiberius ve Drusus) kendisine vâris göstermek istemiyordu. Onların yerine kız kardeşi Octavia'nın oğlu Marcellus'u vâris olarak seçti ve onu kızı Iulia ile evlendirdi. M.Ö. 23'te Augustus ciddi olarak hastalanıp öleceğini düşündüğünde iktidar yüzüğünü Marcellus'a değil fakat en yakın dostu Agrippa'ya verdi. Bu da Augustus'un Marcellus'u istemediğini gösteriyordu. Marcellus'un bir süre sonra ölmesi üzerine, Augustus Agrippa'yı karısından ayırarak kızı Iulia ile evlendirdi. Agrippa ve Iulia'nın üç erkek, iki de kız çocukları oldu. Augustus en büyük iki erkek çocuğu, Gaius ve Lucius'u evlat edindi. M.Ö. 12'de Agrippa öldü. Augustus, karısı Livia'nın oğlu Tiberius'u karısından ayırarak, dul kalan kızı Iulia ile evlendirdi. Böylece Tiberius, bir anlamda Gaius ve Lucius'un hamisi oluyordu. Taht entrikalarından rahatsız olan Tiberius, siyasi yaşamdan ayrılarak Rhodos'a çekildi. Ancak bir süre sonra Lucius ve Gaius'un iki yıl arayla ölmeleri üzerine Augustus, Tiberius'u evlat edinerek ona 10 yıllığına *tribunica potestas* yetkisi verdirdi (M.S. 4).

Böylece karısı Livia'nın önceki evliliğinden olan üvey oğlu Tiberius, Roma tahtının en güçlü vârisi oldu. Bu sırada 70 yaşına yaklaşan Augustus artık devlet işlerinde fazla yer almamaya başladı. İktidarı zamanında yaptığı başarılı icraatları (*Res Gestae*) kaleme aldı; tunç direklere yazılı olan bu icraat yazıtı kendisi için yaptırdığı mezar anıtının (mausoleum) girişine konuldu. Bir kopyası da Ankara'da Hacı Bayram Cami'nin bulunduğu yerdeki Roma-Augustus Tapınağı duvarına kazınmış olarak yer almaktadır.

Augustus, imparatorluk topraklarını kontrol altında tutabilmek ve emekli olan askerlere (*veterani*) toprak verebilmek için, Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi, imparatorluğun çeşitli bölgelerinde koloniler kurdu. Augustus döneminde (ve bir kısmı Augustus öncesinde) Anadolu'da kurulan bazı kolonileri şöyle sıralayabiliriz:

- *Pisidia'da*: Colonia Caesarea (Antiochia), Colonia Iulia Augusta Olbesena (Olbasa); Colonia Iulia Augusta Comama (Comamenorum); Colonia Iulia Augusta Felix Cremna (Cremnensium); Colonia Iulia Augusta Parlais.
- *Lykaonia'da*: Colonia Iulia Felix Gemina (Lystra)
- *Galatia'da*: Colonia Iulia Augusta Felix Germanorum (Germe)
- *Kilikia'da*: Colonia Iulia Augusta Felix Ninica
- *Troas'ta*: Colonia Augusta Troadensim (Alexandria Troas)
- *Mysia'da*: Colonia Gemella Iulia Pariana (Parium)
- *Bithynia'da*: Colonia Iulia Concordia Apamea (Apamea - Myrlea)

Augustus, M.S. 14 yazında Tiberius ile birlikte Roma'dan ayrılarak Beneventum'a doğru yola çıktı; ancak Capri Adası'na yaklaştıklarında hastalandı ve 19 Ağustos 14'te, 76 yaşında, Campania'daki Nola'da hayata veda etti. Cesedi Roma'ya getirildi ve Campus Martius'ta görkemli bir cenaze töreni düzenlendi. Yakılan cesedin külleri yakındaki büyük mausoleum'a (mozoleye) konuldu.

Tiberius (M.S. 14-37)

Tiberius Claudius Nero ile Livia Drusilla'nın oğlu olan Tiberius, M.Ö. 16 Kasım 42'de Roma'da dünyaya geldi. Augustus'un üçüncü eşi Livia'nın önceki eşinden olan çocuğu idi; yani Augustus'un üvey oğluydu. Tiberius, Augustus tarafından gönülsüzce Roma tahtının vârisi yapılmıştı. Böylece, Caesar ve Augustus'la devam eden Iulius (Julius) soyu, iktidarı Claudius soyuna bırakmış oluyordu. Bu nedendir ki, Iulius ailesi ile Claudius ailesi Iulius-Claudius sülalesi adı altında tek bir sülale olarak anılmaktadır. Augustus'un erkek çocuğunun olmaması, kendisinden sonra tahta kimin geçeceği sorununu da beraberinde getirmişti. Taht için düşünülen Gaius ve Lucius'un zamansız ölümleri Tiberius'a Roma'nın İmparatoru olma fırsatını verdi. Nitekim Augustus'un ölümüyle de Roma tahtına geçti.

İktidarı boyunca Augustus'un politikasını sürdürmeye çalışan Tiberius gerçekte askeri deneyimi olan biriydi. Augustus zamanında pek çok askeri sefere katılmış, başarılar elde etmişti. Cantabria, Pannonia, Germania ve Illyricum'da savaşmış, doğuda Parthlarla yapılan savaş ve yürütülen diplomasi sonucu, 33 yıl önce Karrhai'da (Harran) Crassus'un Parthlar tarafından yenilgiye uğratılması sonucu kaybedilen sancakların geri alınması zaferinde bizzat bulunmuştu. Augustus'un ölümünden sonra tahta geçen Tiberius'un ilk işi *Senatus*'tan Augustus'un tanrılaştırılması (*divus*) kararını çıkartmak oldu.

Augustus'un ölüm haberini alan Pannonia ve Ren bölgesindeki lejyonlar kıpırdanmaya başladılar; bunlar ayrıca ücretlerinde bir artış beklentisi içindeydiler. Tiberius, Pannonia'ya oğlu Drusus'u, Ren bölgesine (Aşağı Germania) evlatlık edindiği yeğeni Germanicus'u gönderdi. Drusus, Pannonia'daki karışıklığın üstesinden geldi; Germanicus ise Ren bölgesindeki ayaklanmayı güçlükle bastırdı ve daha sonra bölgede kalarak Germanlara karşı seferler gerçekleştirdi (M.S. 14-16). Ancak, Tiberius, Germanicus'tan pahalıya mal olan bu seferleri kesmesini istedi ve onu geri çağırdı. 26 Mayıs 17'de büyük bir zafer alayı eşliğinde Roma'ya giren Germanicus, ertesi yıl Tiberius ile *consul*lüğü paylaştı. Bu, ileride Roma tahtına geçmesine yönelik önemli bir işaretti. Bu arada Doğu'da da karışıklıklar vardı ve bu karışıklıkların üstesinden gelinmesi gerekiyordu. Germanicus büyük yetkilerle bu sefer Doğu'ya gönderildi. Kappadokia ve Kommagene eyalet yapıldı (M.S. 17); Kilikia ise Syria Eyaleti ile birleştirildi. Her şeyin düzgün gittiği bir anda, kısa süre önce atanmış olan Syria valisi Gnaeus Piso ile aralarında (Germanicus'un Mısır'a gitmesi yüzünden) ciddi bir anlaşmazlık çıktı; çünkü, imparatorun izni olmadan Mısır'a gitmek mümkün değildi. Ancak, Germanicus M.S. 10 Ekim 19'da, Antiokeia'da (Antakya) öldü; rivayete göre Piso tarafından zehirletilmişti. Piso, kendisini savunması için mahkemeye çağrıldı ve baskılara dayanamayarak intihar etti. Germanicus'un ölümü Roma tahtı için gözlerin Drusus'a çevrilmesine neden oldu. Ancak Germanicus'un ölümünden birkaç yıl sonra o da Roma'da öldü (M.S. 14 Eylül 23). Drusus'un, kendi karısı Livilla ve sevgilisi Seianus tarafından zehirlenerek öldürüldüğü sekiz yıl sonra ortaya çıktı. Nitekim Seianus, Roma tahtına geçmek için türlü entrikalarla Tiberius'un ailesini ve yakınlarını onun çevresinden uzaklaştırdı. İmparatora, en büyük tehlikenin Germanicus'un dul karısı Agrippina (Büyük) ve çocukları Nero Caesar ile Drusus Caesar olduğu fikrini aşıyordu. Tiberius, Agrippina ve Nero Caesar'ı tutuklatarak adalara sürgüne gönderdi. Drusus Caesar ise Roma'da hapisaneyeye kondu. Tiberius'un Roma'daki siyasal entrikalardan huzursuz olduğu için Capri Adası'na çekilmesiyle *Praetor Praefectus*'u Seianus'un Roma'daki gücü daha da artmıştı. Hatta, Seianus, M.S. 31 yılı *consul*lüğü nü Tiberius ile paylaştı. Ancak, Seianus'un entrikaları Germanicus'un annesi An-

tonia'nın Tiberius'a gönderdiği uyarı mektubuyla bozuldu. Tiberius, önce Seianus'u *praetor praefectus* luğundan alarak bu görevi yakın dostu Macro'ya verdi. Böylece, Seianus'un gücü kırılmış oldu. Tiberius, daha sonra Seianus'a olan güvensizliğini ve kuşkusunu dile getiren mektubu Senatus'ta okuttu. Seianus hemen tutuklandı ve daha Tiberius'un emri gelmeden öldürüldü (M.S. 31); cesedi cadde-lerde sürüklenerek halk tarafından parçalandı ve Tiber Nehri'ne atıldı. Seianus'un ailesi, yakınları ve yandaşları da aynı akıbete uğradı. Bu arada hapiste olan Agrippina, Nero Caesar ve Drusus Caesar da birkaç yıl içinde öldü; geride sadece Germanicus ve Agrippina'nın en küçük oğulları Gaius (Caligula) kaldı.

Tiberius son yıllarını Capri Adası'nda geçirmiş devlet işleriyle yoğun olarak ilgilenememişti; başlangıçtaki ılımlı yönetimi sonradan katılaştırmıştı. Kendisinden sonra tahta kimin geçeceği hâlâ meçhuldu. İki aday vardı: Germanicus'un hayattaki tek oğlu Gaius (Caligula) ve torunu Tiberius Gemellus. Nitekim, o sıralar 73 yaşında olan Tiberius her ikisini de meşru mirasçısı olarak ilân etti. Ancak, tahtın vârisi olarak o sırada 23 yaşlarında bulunan Gaius (Caligula) görülüyordu; Tiberius Gemellus ise o sırada 16 yaşlarında bir çocuktü. Tiberius M.S. 16 Mart 37'de Misenum'daki villasında 78 yaşında öldü.

Caligula (M.S. 37-41)

Germanicus ile Büyük Agrippina'nın üçüncü çocukları olan Caligula'nın asıl adı Gaius Iulius Caesar Germanicus idi. Caligula'nın bebekliği ve çocukluğu babasıyla birlikte Ren bölgesindeki askeri kamplarda veya ordugâhlarda geçmişti. Bu kamplarda, askerlerin giydiği *caligae* denen çizmeleri, henüz 34 yaşında bir çocukken ayağına giydiğinden kendisine *caligula* (küçük çizme veya çizmecik) lâkabı takılmıştı. Ancak, imparator olduktan sonra her zaman resmi adını, yani Gaius Caesar'ı kullanmıştır. Günümüz tarihçileri de onu halen lâkabıyla anmakta ve bu yüzden daha çok lâkabıyla, yani Caligula olarak tanınmaktadır.

Önceki imparator Tiberius, Capri Adası'na çekildiğinde Caligula ile Tiberius Gemellus'u ortak vâris tayin etmişti. Ancak, Tiberius öldüğünde Gemellus'un 18, Caligula'nın 25 yaşında olması, tahta en yakın adayın Caligula olduğunun işaretiydi. Nitekim, *praetor praefectus*'u Macro'nun da desteğiyle Caligula, *Senatus* tarafından *princeps* yani imparator ilân edildi. Caligula, annesi ve kardeşinin cesedinin küllerini Roma'ya getirip Augustus Mausoleum'una koydurdu. Bazı aile dostlarına ve büyükannesi Antonia'ya onursal unvanlar verdirdi. Kendisine destek olan *praetor*'ları ödüllendirdi. Ancak imparator olduktan 6-7 ay kadar sonra (Ekim ayında) Caligula ağır bir hastalık geçirdi. Onu tanıyanların yazdıklarına göre iyileştikten sonra farklı bir karaktere bürünmüştü. Hastalığın zihinsel ve sinirsel bir araz bıraktığı düşünülüyordu. Kendisini sürekli tehlike altında hissediyor; öldürüleceğinden korkuyordu. Bu duygu ve düşüncelerle, çevresinde tehlike olarak gördüğü kişileri birer birer öldürttü. Kardeşi Gemellus ve *Praetor Praefectus*'u Macro da öldürüldüler. Arenalarda kanlı gladyatör ve vahşi hayvan gösterileri sıkça düzenlenmeye başlandı. Caligula, *Senatus*'u ve senatörleri de küçümsüyor, kendisini her şeyin üstünde görüyordu; artık hissedilir bir megalomani tüm benliğini kaplamıştı. Yaptığı icraatların hiçbir mâkul tarafı bulunmuyordu. Birçok muhalifi oldu. Kendisine suikast tertipleyen Lepidus ve taraftarları da feci şekilde öldürüldü. Caligula'ya ait en ilginç öykülerden biri de "Incitatus" (hızlı) adlı yarış atına ilişkin olandı. Caligula bu ata o kadar önem veriyordu ki koşum takımlarında en değerli mücevherler ve ipek kumaş kullanılıyordu. İmparator, vereceği ziyafet için misafirleri onun adına davet ediyor ve atla beraber yemek yeniyordu. Yemi

altın kapta sunuluyor ve hiçbir lüksten kaçınılmıyordu. Caligula'nın bu çok sevdiği atını *consul* yapacağı bile söyleniyordu! Olmaz denilen şeyleri yapmak istiyordu. Napoli körfezinde Baiae'den Puteoli'ye uzanan ve gemilerin yan yana dizilmesiyle oluşturulan bir köprü bile inşa ettirdi ve bir at arabası üzerinde olanca hızıyla bir uçtan öteki uca geçti. İsrafın sonu gelmiyordu; öyle ki, Tiberius'un hazinede bıraktığı büyük miktarda paradan eser kalmamıştı.

Bazı yazarlara göre Caligula M.S. 39'da Germania ve Gallia'ya sefer yaptı; hatta Britannia'yı istila etmek istedi. Ancak, bu seferine ve özellikle Britannia'yı istilasına ilişkin, "askerlerine Manş kıyısında istiridye kabukları toplamalarını emretmesi" dışında net ve kesin bilgiler mevcut değildir. Caligula M.S. 40 yılı yazında Roma'ya döndü. İmparatora karşı olanlar onu yok etmek için zaman kolluyordu. Nitekim, M.S. 24 Ocak 41'de, *Praetor Praefectus*'u Cassius Chaerea'nın başını çektiği bir grup, imparatora suikast düzenledi. Bir tören dönüşü, Palatinus Tepesi'ndeki sarayın altında yer alan bir koridordan geçerken, karısı ve kızıyla birlikte saldırıya uğrayarak feci şekilde öldürüldü. Caligula, bazılarının göre, Roma halkına yaptığı kötülüklerin bedelini ödemişti.

Claudius (M.S. 41-54)

Caligula'nın öldürülmesi, Roma tahtına kimin geçeceği sorusunu bir an için yanıtsız bırakmıştı. Bir yandan *principatus*'tan cumhuriyet idaresine dönüşmesi tartışılırken öte yandan *praetor*'lar Iulius-Claudius sülalesine men-sup bir kişiyi tahta geçirmenin yollarını arıyorlardı. Ancak bu kaos çok geçmeden aşıldı. Sarayda bir yerlere gizlenmiş olan Caligula'nın amcası Claudius (tam adı Tiberius Claudius Nero Germanicus) *praetor* muhafızları tarafından görüldü ve doğruca *praetor*'ların kampına götürülerek aynı gün imparator ilân edildi. 50 yaşında Roma tahtına çıkan Claudius, imparatorluğunu borçlu olduğu *praetor*'ların herbirine 15.000 *sestertius* bağışladı (*donativum*).

Nero Drusus ile Genç Antonia'nın çocuğu olan Claudius M.Ö. 10'da Lugdunum'da (Lyon) doğmuştu. Sağlıklı bir fiziksel görünümü olmadığı gibi toplum içinde rahat hareket edemeyen, içe kapanık bir ruh yapısı vardı; konuşma sırasındaki pelteklığı anlaşılmasını zorlaştırıyordu. Bütün bunlar onun halkın içine yeterince çıkmasına engel oldu. Yine de yeğeni Caligula M.S. 37'de onu senatör ve *consul* yapmıştı. Dört evlilik yapan Claudius'un iyi yanları da vardı kuşkusuz. Günümüze kalmamış olsa da Roma, Etrüsk ve Kartaca tarihi hakkında kitaplar yazmıştı; hatta Roma / Latin alfabesine kazandırdığı birkaç yeni harf de vardı.

Claudius'un yaptığı ilk işlerden biri, yeğeni Caligula'nın katillerini cezalandırmak oldu. Suikastin lideri *Praetor Praefectus*'u Cassius Chaerea ve onunla beraber hareket eden bazı kişiler öldürüldü. Claudius, aynı akıbete uğramamak için önlemler almayı da ihmal etmedi. Hatta, Caligula'nın zehir deposunu bile yok etti. Yine de bazı suikast girişimleri oldu; ancak sıkı önlemler alındığı için bu suikast girişimleri etkisiz hale getirildi.

Claudius, oldukça iyi bir iç ve dış politika izledi. Onun zamanında Mauretania (M.S. 42), Britannia (M.S. 43), Lykia (M.S. 43), Iudaea (M.S. 44) ve Trakya (M.S. 46) eyalet haline getirilerek Roma topraklarına katıldı. Claudius, yoğun bayındırlık faaliyetlerine imza attı: Fucinus Gölü'nün kurutulması, su kemerleri, yollar ve Ostia Limanı'nın inşası gibi.

Dört evlilik yapan Claudius'un üçüncü karısı Messalina, entrikaları sayesinde kötü bir üne sahip oldu. Claudius'un Messalina'dan bir oğlu oldu. Messalina haris yaradılıştı ve kıskanç biriydi. İktidardaki pozisyonunu sağlam tutabilmek adına ya-

kın çevresindekileri öldürtmekte hiç sakınca görmedi. Evli olmasına rağmen sevgilileri de eksik olmuyordu. Claudius'un bütün bu olanlardan ya haberi yoktu ya da görmezden geliyordu. Ancak, M.S. 48 yılı Ekiminde, kocası Ostia'da bulunduğu bir sırada, Messalina'nın, sevgilisi Gaius Silius ile gizlice evlenmesi bardağı taşıran son damla oldu. Bedelinin ne olacağını bile bile, böyle bir davranışta bulunması anlaşılır bir durum değildi. Bunun, Messalina'nın da içinde bulunduğu bir darbe girişimi olabileceğini düşünenler de vardır. Ancak, Claudius'un yakın dostu Narcissus sayesinde Messalina ve sevgilisi Silius öldürüldüler. Birkaç ay sonra Claudius yeğeni Agrippina ile evlendi (M.S. 49). Agrippina'nın önceki evliliğinden L. Domitius Ahenobarbus adlı bir oğlu vardı; bu çocuk sonradan Nero Claudius Caesar Germanicus adını almış ve kısaca Nero olarak tanınmıştır. Agrippina, kocası Claudius'u kendi oğlunu manevi oğlu olarak kabul etmesi için ikna etti. Ve, M.S. 51 yılında Nero'ya *Princeps Iuventutis* (Gençlerin Lideri / Gençler Arasında Birinci) unvanı verilerek Roma tahtının meşru vârisi olduğu ilân edildi. İki yıl sonra da Claudius'un kızı Octavia ile evlendiğinde velihtlığı daha da güçlenmiş oldu (M.S. 53). Bir süre sonra, artık kendi oğlunun Roma tahtına geçmeye hazır olduğunu gören Agrippina, mantar yemeğine koyduğu zehirle kocası Claudius'u öldürdü (M.S. 54 Ekim). Claudius öldüğünde 64 yaşındaydı.

Nero (M.S. 54-68)

Claudius'tan sonra Roma tahtına çıkan Nero, M.S. 15 Aralık 37 yılında Latium bölgesinde küçük bir sahil kasabası olan Antium'da (bugünkü Anzio) doğmuştu. Lucius Domitius Ahenobarbus ile genç Agrippina'nın oğlu olan Nero, imparator ilân edildiğinde henüz on yedi yaşında bir delikanlı olduğundan devletin idaresi gerçekte annesi Agrippina'nın elindeydi. Stoacı filozof Seneca'nın da Nero'nun eğitiminde payı büyüktü; bu nedenle Nero onun desteğini de alıyordu. Hatta, Nero'nun imparator olur olmaz *Senatus*'ta yaptığı konuşmanın metnini de Seneca hazırlamıştı. Nero, Augustus'un politikasına sadık kalacağına ve *Senatus*'u daha etkin kılacağına söz vermişti. Yaptığı ilk işlerden biri, imparator seçilmesinin anısına, *praetor* muhafızlarına yüklü miktarda para vermek oldu (*donativum*); bu uygulama neredeyse bir gelenek haline gelmişti. Bu geleneğin, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki cülus bahşisi ile olan benzerliği dikkat çekicidir.

Donativum ne demektir?

Gerçekte Roma tahtının asıl vârisi Claudius'un üvey oğlu Nero değil, öz oğlu Britannicus olması gerekiyordu. Ancak, Claudius'un eşi Agrippina'nın türlü entrikalarla yaşça küçük olan Claudius'un öz oğlu Britannicus'u ikinci plana iterek, kendi oğlu Nero'yu imparatorluğa hazırlaması onun başarısıdır. Yine de Britannicus yaşıyordu ve taht için bir tehdit idi. Nitekim bir süre sonra Britannicus bir akşam yemeği sırasında zehirlenerek öldürüldü (11 Şubat 55); bunu Nero'nun yaptırdığı söylentisi çıktı ancak ispatlanamadı. Nero, annesinden de çekiniyordu; onun devlet yönetimine karışmasını istemiyordu. Bu nedenle annesi Agrippina'yı çevresinden uzaklaştırdı; Seneca ile *Praetor Praefectus*'u Burrus devlet idaresinde ön plana çıktılar. Nero, kendini daha pasif işlere ve biraz da eğlenceye verdi. Arkadaşlarıyla tavernalara gidiyor, kadınlara sarkıntılık ediyor, eşcinsel davranışlar içinde oluyordu. Bazen yalnız kaldığında bazen de toplantılarda lir çalıp müzikal icralarda bulunuyordu. Ancak, Roma'da siyaset, her yerde ve her zaman olduğu gibi, muhalefet ve menfi propagandanın ayrı düşünülmemelidir. Nero'ya atfedilen

bütün bu olumsuz tutum ve davranışların söylentiden ibaret olması da mümkündür. Yine de Seneca ve Burrus sayesinde devlet ve toplum düzeni açısından bazı önemli adımlar atıldı. Bunlar arasında kamu düzeninin sağlanması, kalpazanlıkla mücadele, hazinenin ıslahı, gladyatör gösterileri için valilerin halktan para toplamalarının yasaklanması, dolaylı vergilerin tüm imparatorlukta kaldırılması ve doğrudan vergilerin artırılması bulunmaktadır.

Şekil 6.2

Nero'nun mermer büstü.

Kaynak: Harris (2003), s. 43.

Nero, annesi Agrippina'nın kendisi için bir tehdit olduğunun farkındaydı; nitekim Nero'nun yakınındaki kadınlar da (özellikle sevgilisi Poppaea Sabina) imparatoru annesine karşı kışkırtıyorlardı. Nero, annesinin öldürülmesinin zamanı geldiğini düşünüyordu. M.S. 59 Mart ayındaki Minerva festivali sırasında Nero, annesi Agrippina'yı Baiae'da bir akşam yemeğine davet etti. Yapılan plana göre, yemek sonrası evine döneceği gemi yarıyolda batacak şekilde inşa edilmişti. Nitekim öyle de oldu; ancak Agrippina yüzerek sağ salim villasına ulaşmayı başardı. Suikast istenildiği şekilde gerçekleşmeyince, Nero'nun adamları villasına giderek onu öldürdü. Ancak bu davranış halk arasında hiç de hoş karşılanmadı; Nero anne katili olarak kötü bir üne sahip oldu.

Agrippina'nın öldürülmesine en çok sevinenlerden biri de Marcus Otho'nun eşi Poppaea Sabina idi; çünkü imparator ile aralarında bir yakınlaşma vardı ve beraberliklerini sürdürmelerinde Agrippina bir tehlike idi. Ancak beraberlikleri için diğer bir engel de Nero'nun karısı Octavia idi. Bu kez

Nero'yu ona karşı kışkırttı ve boşanmalarını sağladı. Bu arada Nero da Poppaea'nın kocasını Lusitania valiliğine atayarak onu karısından uzaklaştırmıştı. Böylece iki sevgili daha rahat hareket etme imkânı buldular ve bir süre sonra da evlendiler (M.S. 62). İki yıl sonra, M.S. 64'te, Roma'da büyük bir yangın oldu. Kentin merkezinin büyük bir kısmı ile sarayın bulunduğu Palatinus Tepesi yangından büyük zarar gördü. Yangın çıktığında Nero, Antium'da bulunuyordu. Hemen Roma'ya döndü ve yangının söndürülmesi için büyük çaba sarfetti. Ancak, halk arasında çıkan bir söylentiye göre, kendisi için inşa ettireceği meşhur Altın Ev'e (*Domus Aurea*) yer açmak için yangını bizzat imparator çıkartmıştı. Hatta, yangının en şiddetli olduğu bir sırada, yüksekçe bir yere çıkıp kendisine ait olan "Troia'nın Yağması" şarkısını lir çalarak söylediği bile kulağın kulağa dolaşıyordu. Bir haftayı aşkın bir süre devam eden yangından sonra Roma adeta yeniden inşa edildi. Domus Aurea'nın da açılışı yapıldı. Nero, yangından Hıristiyanları sorumlu tuttu ve Hıristiyanlar çok büyük işkencelere mâruz kalarak öldürüldüler. İmparatorun kendini eğlenceye vermesi ve iyi bir yönetim gösterememesine Roma'da çıkan yangın da eklenince artık Nero'dan kurtulma zamanının geldiğine inanıldı. Ancak Nero kendisine yönelik suikast girişimlerinden (en önemlilerinden biri Piso'nunki idi) kurtuldu ve suikasti tertipleyenler öldürüldü.

Nero zamanında bazı askeri başarılar da elde edildi. Romalı komutan Corbula, Parthlar ve Armenialılara karşı başarılı bir sefer yaptı (M.S. 55-63); Britannia'da Bou-dicca'nın liderliğindeki Britonların isyanı bastırıldı (M.S. 61). Nero, hayranlık duyduğu Yunanistan'a bir gezi düzenlemiş ve oradayken bazı festivallere katılmıştı (M.S. 66-67). Bu sırada Iudaia'da (Eski Filistin'in güneyi, Yahudiye) Yahudiler isyan etti; isyanın bastırılması pek kolay değildi ve Nero'nun ölümüyle de gecikti. Yunanistan'dan dönüşünde Gallia Lugdunensis valisi Iulius Vindex'in ayaklanmasıyla karşı karşıya kaldı (M.S. 68 Mart). Hispania Tarraconensis valisi Servius Sulpicius Galba da Vindex'e destek verdi. Etrafındakilerin de kendisini terk etmesiyle yalnız kalan Nero'ya son darbe *Senatus*'tan geldi. *Senatus*, kendisini istemediğini açıkça ortaya koydu ve Nero'yu vatan haini ilân etti. Tüm umutlarını yitirmiş olan Nero, boğazını kesmek suretiyle henüz 30 yaşındayken hayatına son verdi (M.S. 9 Haziran 68). Nero ile birlikte Iulius-Claudius Hanedanı'nın tahttaki iktidarı da bitti.

Iulius-Claudius Hanedanı hangi imparatorla başladı hangi imparatorla son buldu?

DÖRT İMPARATORLAR YILI

Galba (M.S. Haziran 68-Ocak 69)

Gaius Sulpicius Galba ile Mumimia Achaica'nın oğlu olan Galba, M.Ö. 3'te Terracina'da doğmuştu. İyi bir eğitim alan Galba, Claudius zamanında Africa'da *proconsul*lük yapmıştı. Nero öldüğünde Hispania Tarraconensis valisiydi. Nero'nun ölümünün ardından Roma'da bir kaos yaşanmış ve kimin imparator olacağı konusunda bir fikir birliği henüz oluşmamıştı. Nitekim, Nero'ya karşı Vindex'in önderliğinde isyan hareketi başlamış ve bir iç savaş halini almıştı. Galba, 2 Nisan 68'de Cartago Nova'da (Yeni Kartaca, İspanya) kendisini Roma *Senatus*'unun ve halkının temsilcisi ilân etti. Bir süre sonra Gallia Lugdunensis valisi Vindex'in, Yukarı Germania valisi Verginius Rufus'a Vesontio'da (bugün Fransa'nın doğusundaki Besançon) yenilmesinin (M.S. 68 Mayıs sonu) ve bir-iki hafta sonra da Nero'nun ölümünün (M.S. 9 Haziran 68) ardından *Senatus* 73 yaşındaki Galba'yı imparator ilân etti. Yeni imparator aynı yıl Ekim ayında Roma'ya geldi. Ancak karışıklıklar ve hoşnutsuzluk sona ermemişti. Yukarı ve Aşağı Germania orduları ayaklandılar hatta daha da ileri giderek Aşağı Germania komutanı Vitellius'u imparator ilân ettiler. Tahtı kaybetmekte olduğunu anlayan Galba hemen Calpurnius Piso'yu evlat edineyerek vârisi ilân ettiğini *Senatus*'a bildirdi. Ancak kendisinin vâris olacağını umut eden Otho, bu duruma çok içerledi ve *praetor* muhafızlarını elde ederek onların kendisini imparator olarak selamlamalarını sağladı; Galba ve Piso öldürüldü.

Otho (M.S. Ocak-Nisan 69)

M.S. 32 yılında doğan Otho, Nero'nun karısı Poppaea'nın ilk kocasıydı. Nero, Otho'yu Lusitania valiliğine atayarak onu karısından uzaklaştırmış ve sonra kendisi de boşanarak onunla evlenmişti. Galba'nın ölümünden sonra imparator ilân edilen Otho'nun en büyük rakibi Aşağı Germania orduları tarafından imparator ilân edilen Vitellius idi. Nitekim çok geçmeden ikisi arasında bir mücadele başladı. Vitellius'un subayları Caecina ve Valens komutasındaki ordu 14 Nisan 69'da Cremona'da yapılan savaşta Otho taraftarı orduyu yenilgiye uğrattı. Ordusunun yenilgi haberi kendisine ulaştığında artık yapacak bir şey kalmadığını gören imparator intihar etti. Otho, yaklaşık üç ay Roma tahtında kaldı.

Vitellius (M.S. Nisan-Aralık 69)

M.S. 15'te doğan Vitellius iyi yetişmiş bir devlet adamıydı. Capri'de büyümüş, Afrika'da *consul*lük ve *proconsul*lük yapmış daha sonra da Galba tarafından M.S. 68'de Aşağı Germania ordularının komutanlığına atanmıştı. Orada bulunduğu sırada askerleri tarafından imparator olarak selamlanmıştı. Galba'nın ölümünden sonra imparator olan Otho ile mücadeleye başlamış ve 69 yılı Nisan ayında Cremona'da yapılan savaşta Otho'nun yenilmesiyle de *Senatus* tarafından imparator ilân edilmişti. Ancak, birkaç ay sonra, 1 Temmuz 69'da Aleksandria'daki lejyonlar Vespasianus'u imparator ilân ettiler. Böylece, Mısır, İudaia, Syria ve Tuna bölgesi lejyonlarının desteğini alan Vespasianus, kendisini artık Roma tahtının tek sahibi olarak görüyordu. Vespasianus'un kendisi Aleksandria'dan ayrılmadı fakat ona bağlı ordu, Vitellius taraftarı orduyu Cremona'da 24 Ekim günü büyük bir yenilgiye uğrattı. Bu zafer sonrası Hispania, Gallia ve Britannia da Vespasianus'un tarafında yer aldılar. Daha sonra Vespasianus'un komutanlarından Antonius Primus Roma'yı abluka altına aldı; şehre giren askerler Vitellius ve taraftarlarını öldürdüler (20 Aralık 69). Vitellius'un cesedi caddelerde sürüklendi ve Tiber Nehri'ne atıldı. *Senatus*, Vespasianus'u imparator ilân etti. Ancak kendisi hemen Roma'ya gelmedi; sükûn sağlanana kadar Aleksandria'da kaldı.

Tarihe "Dört İmparatorlar Yılı" olarak geçen dönemin dördüncü imparatoru Vespasianus'tur; ancak kendisi Flavius Hanedanı'nın kurucusu olduğundan, burada sadece adı anılmış ama kendisi hakkındaki bilgiler aşağıda, Flavius Hanedanı içinde verilmiştir.

Şekil 6.3

Gladyatör Oyunları özellikle İmparatorluk döneminde çok yaygındı. Amfityatrolarda gerçekleştirilen oyunların çoğu ölümle sonuçlanıyordu.

Kaynak: Harris (2003), s. 110.

FLAVIUS HANEDANI

Vespasianus (M.S. 69-79)

Vespasianus ile birlikte Roma tahtında Flavius Hanedanı'nın egemenliği başlar. M.S. 9 yılı 17 Kasım'ında Roma'nın doğusunda Reate yakınındaki Falacrinae'de doğan Vespasianus, babaannesini tarafından büyütülmüş ve sonra da Roma memuriyetinin çeşitli kademelerinde bulunmuştu. Tiberius zamanında Thracia'da (Trakya) askeri *tribunus*, Girit ve Kyrene'de de *quaestor* olarak görev yapmıştı. Caligula zamanında *praetor* olmuştu. Claudius zamanında, M.S. 43-44 yıllarında, Britannia'nın fethinde bulunmuştu. M.S. 51'de *consul*, M.S. 63'te de Africa'da *proconsul* (vali) olarak görev yapmıştı. Nero'nun Yunanistan seyahatine katılmış, M.S. 67'de Nero tarafından Iudaia valiliğine atanmıştı. Burada bulunduğu sırada Birinci Yahudi İsyanı'nın bastırılmasıyla meşgul olmuştu. M.S. 39'da Flavia Domitilla ile evlenen Vespasianus'un Domitilla, Titus ve Domitianus adlarında üç çocuğu oldu. Karısı ve kızı Domitilla, Vespasianus imparator olmadan öldü; diğer iki oğlu ise Flavius Hanedanı üyeleri olarak sırasıyla imparator oldular.

Vespasianus imparator ilân edildiğinde Iudaia'da Yahudi isyanını bastırmakla meşguldü. Bir süre sonra bu işi oğlu Titus'a devrederek kendisi Aleksandria'ya (İskenderiye, Mısır) geçti. Vespasianus Aleksandria'da imparator olarak selamlandı. Vespasianus'un Aleksandria'ya gitmesinin amacı, Roma'ya buğday sevkiyatını kontrol altında tutarak o sırada Roma tahtında bulunan Vitellius'u güçsüz bırakmaktı. Bu arada Pannonia'daki lejyonlardan birinin komutanı olan Marcus Antonius Primus, kuzeyden İtalya'ya doğru harekete geçti; Bedriacum'da Vitellius taraftarı orduyu yenilgiye uğrattı ve nihayet Roma'ya girdi. Şehre giren askerler Vitellius ve taraftarlarını öldürdüler (M.S. 20 Aralık 69); artık Vespasianus'un imparatorluğu Senatus tarafından da onaylandı. Vespasianus imparator olduğunda 60 yaşındaydı. Bu sırada, Syria Valisi Mucianus da ordusunu Vitellius üzerine yönlendirmişti. Fakat Vitellius öldürüldüğünden ve Vespasianus imparator ilân edildiğinden, sorunsuz bir şekilde Roma'ya girdi. Primus ise Roma'dan ayrılıp Gallia'ya döndü. Vespasianus'un oğlu Domitianus Mucianus Vespasianus'un yokluğunda onun adına birtakım düzenlemeler yaptı. Vespasianus da M.S. 70 yılı Ekim ayında Roma'ya döndü.

M.S. 69 yılında, Vespasianus henüz Aleksandria'dayken German kabilelerinden Batavialıların lideri Iulius Civilis Gallia'da isyan etti. Gallia halkı Civilis'e tam destek verdi. Civilis, Roma karargâhı Castra Vetera'yı da ele geçirdi; Romalı askerler öldürüldü. Bu ağır kayıplar Romalıları Civilis'e karşı harekete geçirdi. Vetera yakınındaki savaşta, Civilis kaçarak kurtuldu. Ren sınırı boyunca Roma egemenliği tekrar kurularak sükûn sağlandı. Romalıların Civilis'in isyanının bastırılmasında Romalı komutan Cerealis'in rolü büyüktü. Daha sonra Cerealis, Frontinus ve Agricola, Britannia'nın kuzeyine doğru ilerleyerek bugünkü Galler ve İskoçya'yı kapsayan toprakları kontrol altına aldılar. Bu arada imparatorun oğlu Titus da Iudaia'nın fethini tamamladı; Jerusalem'i (Kudüs) ele geçirdi (M.S. Ekim 70); çok sayıda Yahudi öldürüldü. İki yıl sonra da -krallarının ölmesi üzerine-Kommagene (güneydoğu Anadolu'da) da Roma'ya ilhak edildi (M.S. 72) ve Syria eyaletine dâhil edildi.

Kommagene Krallığı, bugünkü Adıyaman, Kahramanmaraş ve Gaziantep illerinin kapladığı topraklar üzerinde kurulmuştu (M.Ö. 162). I. Antiokhos döneminde en parlak dönemini yaşamıştı.

Vespasianus M.S. 70 yılı Ekim ayında Roma'ya geldiğinde büyük bir zafer alayı düzenlendi. İmparator, çocukları Titus ve Domitianus'a *ceasar* ve *princeps iuuentutis* unvanları vererek onların Roma tahtının vârisi olduklarını gösterdi. *Senatus'a*, kendisinden sonra Titus'un tahta çıkacağını bildirdi. Titus, kardeşi Domitianus'tan yaklaşık 10 yaş büyüktü. Roma'da büyük bir imâr faaliyetine girişti. Ünlü Colosseum amfiteyatrosunun inşasına başlanması da Vespasianus dönemine rastlar; ancak inşaatı Titus zamanında bitirilmiştir.

SIRA SİZDE

Yahudi isyanını hangi imparator bastırdı?

Vespasianus'a bazı suikast planları da yapıldı. Bu suikastçiler arasında adı en çok duyulanlar, Helvidius Priscus ve Caecina Alienus idi. Ancak suikastlerin hiçbiri amacına ulaşmadı ve suikastçiler öldürüldüler. İmparatorun yaşı itibarıyla sağlık sorunları vardı. Campania'da bulunduğu sırada hastalanan Vespasianus, tedavi için Roma'ya döndü ancak bir türlü iyileşemedi. 70 yaşına birkaç ay kala, 24 Haziran 79'da, hayata gözlerini kapadı.

Titus (M.S. 79-81)

Babası Vespasianus'un ölümü üzerine Roma tahtına geçen Titus, 30 Kasım 39'da Roma'da doğmuştu. M.S. 61-63 yılları arasında Germania ve Britannia'da askeri *tribunus* olarak görev yapmış ve M.S. 65'te *quaestor* olmuştu. M.S. 69'da Vespasianus tarafından Yahudi İsyanının bastırılması için Iudaia'ya gönderilmişti. Titus, bir yıl sonra, M.S. 70 Eylülünde Hierousalem'i (Kudüs) almayı başardı. Birkaç ay sonra da (M.S. 71 yılı Haziran) Roma'ya döndü ve babasıyla birlikte büyük bir zafer alayı düzenledi. Bu, büyük yankı uyandıran bir zafer oldu. Bütün bu askeri tecrübeleri ve başarıları neticesinde babası Vespasianus M.S. 71'de onu imparatorluğun yönetimine ortak etti. Titus, bu tarihten itibaren babasından sonra tahta çıkacak olan kişi olarak ilân edilmiş oluyordu.

Titus, Latince ve Eski Yunanca şiirler yazıyor, müzikle uğraşiyor, lir çalabiliyordu. Claudius'un oğlu Britannicus'un yakın arkadaşıydı; ta ki Britannicus'un Nero tarafından zehirlenip öldürülmesine kadar. Iudaia'da bulunduğu sırada kendisinden yaşça bir hayli büyük olan Iudaia prensesi Berenice'ye âşık olmuştu ama gerek babası gerekse Roma halkı -yeni bir Kleopatra mı sorusuyla- bu ilişkiye sıcak bakmadığından, ilişki uzun süreli olamadı. Halk, ilk zamanlarda Titus'un son derece iyiliksever ve insanca davranışlarına tanık olmuştu. Hatta, tarihçi ve biyografi yazarı Suetonius bir akşam yemeğinde, imparatorun, o gün halkı için bir iyilik yapmadığını ve bu yüzden de o gününün boşa geçtiğini söylediğini aktarır.

Şekil 6.4

Roma'daki Titus Takı.

Kaynak: Ramage & Ramage (2008), s. 41.

M.S. 24 Ağustos 79'da Vesuvius (Vezüv) yanardağının patlaması sonucu Pompeii, Herculaneum ve Stabiae kentlerinin de aralarında olduğu Cumae körfezindeki yerleşimler lavların altında kaldı; büyük bir felaket yaşandı. Titus, Vezüv felaketinin yaralarının sarılması için elinden gelen her türlü gayreti gösterdi. Ancak, bir yıl sonra ikinci bir felaket daha yaşandı. Bu kez Roma'da büyük bir yangın çıktı; ardından veba salgını halkın bir bölümünün yok olmasına neden oldu. Titus yine halkın yanındaydı; yangından harap olan yerlerde yeniden imâr faaliyeti başlatıldı, yangından zarar gören Jupiter Optimus Maximus Tapınağı'nın yeniden inşasına başlandı. Bu arada, inşasına babası zamanında başlanılan Amphitheatrum Flavium olarak da bilinen ünlü Colosseum'un açılışı da yapıldı. Günlerce süren gösterilerde Colosseum gladyatör oyunları ve vahşi hayvan gösterilerine sahne oldu; hatta arenanın suyla doldurularak bir deniz savaşının (*naumachia*) temsil edildiği gösteri bile yapıldı.

Titus'un ölümü hiç kimsenin beklemediği bir anda ve ani oldu. M.S. 81 yılı yazında Sabinler ülkesine yaptığı bir seyahat sırasında ateşlenerek hastalandı ve 13 Eylül'de 42 yaşındayken öldü. Ölüm nedeni kimine göre sıtmaydı; ancak ölümünde kardeşi Domitianus'un da parmağı olabileceği (zehirleterek) konuşuluyordu.

Domitianus (M.S. 81-96)

Vespasianus ile Flavia Domitilla'nın ikinci erkek çocuğu olan Domitianus, M.S. 24 Ekim 51'de Roma'da doğmuştu. Neredeyse doğumundan itibaren hep ağabeyi Titus'un gölgesinde kaldı. Gerçekte Vespasianus, her iki oğluna da önemli unvanlar vermişti; *consul*, *princeps iuventutis* gibi. Ancak, Titus'a önemli görevler verilmesine karşın, Domitianus sadece unvanlarla yetinmek zorunda bırakıldı. Bu nedenle Domitianus, ağabeyi Titus'a kıskançlık duyuyor ve bir gün durumun tersine döneceğini umuyordu. Nitekim, Titus'un ani ve beklenmedik ölümü ona bu fırsatı verdi. Ağabeyinin ölüm haberini alan Domitianus hemen Roma'ya geldi; praetor mu-

hafızlarının da desteğini alan Domitianus'un imparatorluğu ertesi gün *Senatus* tarafından onaylandı (M.S. 14 Eylül 81). Domitianus bir süre sonra (M.S. 82'de) Domitia ile evlendi; ondan bir oğlu oldu fakat daha çocuk yaşta onu kaybettiler.

Şekil 6.5

Domitianus'un sikke portresi.

Kaynak: Kent-Overbeck-Styrow (1973), res. 244.

Domitianus kamu ahlakını yüksek tutmak için çok çaba gösterdi. Ahlsız tutum ve davranışlar sergileyen bazı senatörleri cezalandırdı. Domitianus zamanında *Senatus*'un güç ve prestiji geriledi; imparatorun kendisi ve saray, *Senatus*'un önüne geçti. Bazen öyle ileri gitti ki, Ekim (*October*) ayının adını *Domitianus*'a çevirdi.

Domitianus'un ilk askeri başarısı Germania'da ayaklanan Chatti kabilesine karşı oldu; imparatorun bizzat komuta ettiği ordu, isyancıları yenilgiye uğrattı. Bu zaferden sonra imparator, Germanicus (German fatihi) unvanı aldı (M.S. 83). Ancak Tuna sınırındaki Daclar (bugünkü Romanya topraklarında yaşayan halk), imparatoru zor durumda bıraktılar. M.S. 85'te Daclar Tuna Nehri'ni geçerek Roma valisi Sabinus'u öldürdüler. Domitianus, Dacları geri çekilmeye zorlasa da Daclar Romalılar için bir tehdit olmaya devam etti. İmparator, Dac kralı Decebalus ile Daclar lehine anlaşma yapmak zorunda kaldı ve Daclara yıllık haraç vermeyi de kabul etti.

Zaman geçtikçe imparatorun muhalifleri de artmaya başladı. Domitianus kendisine karşı gelenleri birer birer yok etti. Ancak Yukarı Germania valisi Antonius Saturninus, en ciddi muhalefeti gösterdi ve Domitianus'a resmen cephe aldı. Ordusuyla imparatorun üzerine yürümek üzereydi ki, Aşağı Germania valisi Luppianus Maximus, Saturninus'u yenilgiye uğratarak büyük bir tehlikeyi bertaraf etti (M.S. Ocak 89). Domitianus artık hep öldürülme korkusuyla yaşıyordu ve bu nedenle her kimden en ufak şüphe duyuyorsa onu hemen öldürtüyordu. İmparatorun kendisinde olduğu kadar çevresinde de bir paranoya başlamıştı. Herkes birbirinden şüphe ediyor, ihbar edilme ve öldürülme korkusu yaşıyordu. Sonunda, imparatorun karısının ve praetor muhafızlarının da içinde olduğu bir suikast planı hazırlandı. Plana göre, saray kahyası Parthenius imparatorun yastığının altındaki bıçağını önceden alarak imparatoru savunmasız bırakacak, sonra da Stephanus adlı bir azatlı kolundaki yara sargısının içine sakladığı bıçakla imparatora saldıracaktı. Nitekim öyle oldu; ilk darbeyi alan Domitianus yastığının altındaki bıçağını almak istediğinde boş bir kın buldu sadece. Stephanus'un peşinden gelen diğerleri de imparatoru bıçaklayarak öldürdüler.

Özet

Roma'da imparatorluk dönemine geçiş ve yeni yönetim şeklinin karakteristik özelliklerini açıklama

Böylece Augustus ile birlikte, Cumhuriyet dönemi kapanmış, *Principatus (princeps'ten)* dönemi başlamış oluyordu. Bu dönem, *Dominitus* olarak adlandırılan yeni idare şeklinin başlayacağı Diocletianus'a kadar bu şekilde devam etti. *Principatus* dönemi aslında devletin başında tek kişinin olduğu bir dönemdir ve bu nedenle genel olarak imparatorluk dönemi olarak bilinir. Cumhuriyet döneminde devletin başında iki *consul* varken, imparatorluk dönemiyle birlikte tüm yetkiler imparatorun şahsında toplanmış oldu. Yeni yönetim şekli İmparator Augustus'la başladığından, onun dönemindeki yönetim anlayışı ve karakteristik özelliklerine bir alttaki paragrafta değinilecektir.

Augustus'un imparatorluğu yeniden organize etmesi ve faaliyetlerini açıklama

Augustus'la birlikte Roma'da Cumhuriyet yönetimi son buldu; İmparatorluk yönetimi başladı. Augustus'tan Diocletianus'a kadar devletin başında tek kişi bulunduğundan bu dönem aynı zamanda "Principatus Dönemi" olarak da bilinir. Augustus'un yaptığı en önemli icraatlar arasında, eyaletleri, lejyon kuvvetleri olanlar ve olmayanlar şeklinde düzenlemesi ve lejyon kuvveti bulunduran eyaletleri kendi üzerine almasıdır. Augustus zamanında *Senatus*'un itibarı da arttı. Augustus dönemi bir barış dönemidir. Augustus zamanındaki diğer bazı önemli olaylar arasında; Arabia'nın Roma'ya bağlanması (M.Ö. 24), Galatia'nın Roma eyaleti yapılması (M.Ö. 25), Bosphoros Krallığı'nın Roma'ya bağlı vasalet krallık yapılması (M.Ö. 14), Varus komutasındaki Roma birliğinin Teutoburg Ormanı'nda Germanlarca pusuya düşürülüp yok edilmesi (M.Ö. 9), Trakya'da vasalet krallık kurulması, Syria (Suriye) ve Iudaea'nın (Eski Filistin'in güneyi) Roma eyaleti olmasını sayabiliriz. Augustus, ayrıca, kendisine bağlı "Praetorlardan oluşan bir Muhafız Alayı" (*Praetoriani*) ile İtfaiye Alayı (*Cohortes vigiliūm*) kurdu. Anadolu'daki Roma kolonilerinin önemli bir kısmı Augustus döneminde kuruldu.

Iulius-Claudius ve Flavius hanedanlarını açıklama

Iulius-Flavius hanedanı Augustusla başlar, Tiberius, Caligula, Claudius ile devam eder ve Nero ile son bulur. Bu hanedan üyeleri genelde Augustus'un politikasını devam ettirmişlerdir. Tiberius zamanında Kappadokia ve Kilikia eyalet yapıldı. Kilikia ve Syria tek eyalet altında birleştirildi. Claudius zamanında Mauretania (M.S. 42), Britannia (M.S. 43), Lykia (M.S. 43), Iudaea (M.S. 44) ve Trakya (M.S. 46) eyalet haline getirilerek Roma topraklarına katıldı. Claudius, yoğun bayındırlık faaliyetlerine imza attı: Fucinus Gölü'nün kurutulması, su kemerleri, yollar ve Ostia Limanı'nın inşası gibi. Günümüze kalmamış olsa da Roma, Etrüsk ve Kartaca tarihi hakkında kitaplar yazmıştı. Hanedanın son üyesi Nero, eğlenceye düşkün ve tutarsız davranışları olan bir imparator olarak ün yapmıştı. Hatta, annesi Agrippina'nın kendisi için bir tehdit olduğunu düşündüğünden, onu da öldürtmüştü. Ancak, devlet idaresindeki yetenekli kişiler sayesinde kamu düzeninin sağlanması, kalpazanlıkla mücadele, hazinenin ıslahı, gladyatör gösterileri için valilerin halktan para toplamalarının yasaklanması, dolaylı vergilerin tüm imparatorlukta kaldırılması ve doğrudan vergilerin artırılması gibi faaliyetlere de imzasını atmıştı. M.S. 64'te, Roma'da büyük bir yangını Nero'nun çıkarttığına inanılıyordu. Nero zamanında Parthlar ve Armenialılara karşı başarılı bir sefer düzenlenmiş (M.S. 55-63); Britannia'da Britonların isyanı bastırılmış (M.S. 61); Yunanistan'a bir gezi düzenlenmiş (M.S. 66-67); İmparatorun son yıllarında ise Iudaea'daki (Eski Filistin'in güneyi, Yahudiye) Yahudiler isyan etmişti.

Vespasianus ile birlikte Roma tahtında Flavius Hanedanı'nın egemenliği başlar. İktidarının başında Civilis'in Gallia'daki isyanı başarılı bir şekilde bastırıldı. Vespasianus, Yahudi isyanını da oğlu Titus ile bastırıldı; Iudaea ilhak edildi (MS 70). Güneydoğu Anadolu'daki Kommagene de Vespasianus zamanında ilhak edilerek (M.S. 72) Syria eyaletine dâhil edildi. Titus, M.S. 69'da Vespasianus tarafından Yahudi İsyanının bastırılması için Iudaea'ya gönderildi ve bir yıl sonra

Kudüs'ü aldı. Titus zamanında Vesuvius (Vezüv) yanardağı patladı; Roma'da büyük bir yangın çıktı; veba salgını halkın bir bölümünün yok olmasına neden oldu. İnşasına babası Vespasianus zamanında başlanılan ünlü Colosseum da Titus zamanında açıldı. Hanedanın son üyesi Domitianus zamanında *Senatus*'un güç ve prestiji geriledi. Domitianus'un ilk askeri başarısı

Germania'da ayaklanan Chatti kabilesine karşı oldu; imparator, *Germanicus* (German fatihi) unvanı aldı (M.S. 83). Romalılar için bir tehdit olmaya devam eden Daclarla Romalıların aleyhine anlaşma yapmak zorunda kaldı ve Daclara yıllık haraç vermeyi kabul etti. Roma'daki muhaliflerinin tehdidini her zaman hissetti; nitekim suikast sonucu öldürüldü.

Kendimizi Sınayalım

1. Augustus'la birlikte başlayan dönem aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Cumhuriyet
 - b. Principatus
 - c. Monarşi
 - d. Tetrarşi
 - e. Krallık
2. Galatia'nın Roma eyaleti yapıldığı tarih aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. M.Ö. 65
 - b. M.Ö. 55
 - c. M.Ö. 45
 - d. M.Ö. 35
 - e. M.Ö. 25
3. Augustus'un iktidarı zamanında yaptığı başarılı icraatları (*Res Gestae*) kaleme aldığı ve tunç direklere yazılı olan icraat yazıtının bir kopyasının duvarında yer aldığı, Anadolu'daki tapınak aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Side'de Apollon Tapınağı
 - b. Ephesos'ta Hadrian-Roma Tapınağı
 - c. Miletos'ta Augustus-Roma Tapınağı
 - d. Nikomedeia'da Augustus Tapınağı
 - e. Ankara'da Roma-Augustus Tapınağı
4. Augustus'tan sonra Roma tahtına geçen aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Domitianus
 - b. Claudius
 - c. Caligula
 - d. Tiberius
 - e. Vespasianus
5. Atıyla beraber yemek yiyen, atını *consul* yapmayı bile düşünen, gereksiz harcamalarla Roma devlet hazinesini tüketen imparator aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Domitianus
 - b. Claudius
 - c. Caligula
 - d. Tiberius
 - e. Vespasianus
6. Mauretania, Britannia, Lykia, Iudaea ve Trakya'nın eyalet haline getirilmesi; Fucinus Gölü'nün kurutulması; Ostia Limanı'nın inşası aşağıdaki imparatorlardan hangisi zamanında oldu?
 - a. Augustus
 - b. Claudius
 - c. Domitianus
 - d. Tiberius
 - e. Vespasianus
7. "Dört İmparatorlar Yılı" aşağıdaki imparatorlardan hangilerini kapsar?
 - a. Augustus, Vespasianus, Otho, Claudius
 - b. Claudius, Augustus, Vitellius, Otho
 - c. Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus
 - d. Galba, Otho, Vitellius, Domitianus
 - e. Tiberius, Galba, Vitellius, Vespasianus
8. Aşağıdaki olaylardan hangileri İmparator Titus zamanında gerçekleşmiştir?
 - a. Galatia'nın Roma Eyaleti yapılması
 - b. Actium Savaşı
 - c. M.S. 64'teki Roma yangını
 - d. Dört İmparatorlar Yılı'nın imparatorlarından biri olması
 - e. Colosseum'un açılışı ve Vezüv yanardağının patlaması
9. Kommagene aşağıdaki imparatorlardan hangisi zamanında ilhak edilerek Syria eyaletine dâhil edildi?
 - a. Vespasianus
 - b. Augustus
 - c. Tiberius
 - d. Nero
 - e. Galba
10. Augustus iktidara geldiğinde eyaletlerde esas olarak düzenlemelerden hangisini yapmıştır?
 - a. Tüm eyaletler imparatora bağlandı.
 - b. Tüm eyaletler Senato'ya bağlandı.
 - c. Eyaletlerde Senato bulundurulmasını yasakladı.
 - d. Lejyon kuvveti sadece Senato'ya bağlı eyaletlerde olacaktı.
 - e. Lejyon kuvveti sadece imparatora bağlı eyaletlerde olacaktı.

Okuma Parçası

Anadolu'da Roma İmparator Kültü

Anadolu'daki kent-devletleri, Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girince, Augustus'tan başlayarak Roma imparatorlarını birer tanrı gibi kabul edip onlara tapınaklar inşa ettiler veya varolan tanrı / tanrıça tapınaklarını onlara ithaf ettiler. Bir kent-devletinde İmparator kültürünün varlığına, imparatora adanmış tapınakların ortaya çıkartılmasının yanı sıra yazıtlar, edebi kaynaklar ve sikkeler tanıklık eder. Sikkelerde görülen *neokoros* yazısı, sikkenin basıldığı kent-devletinde imparator tapınağının (kültünün) bulunduğunu işaret eder. Neokoros, sözcük anlamı olarak tapınak baskıcısı / muhafızı demektir. Yani, imparatora adanmış bir tapınak ve bu tapınağa tayin edilmiş din adamları (bir tür rahip) söz konusudur.

Kuşkusuz, Roma imparator kültürünün geçmişi Hellenistik döneme kadar gitmektedir. Büyük İskender ve ondan sonra gelen Hellenistik krallar (özellikle Ptolemaios ve Seleukos kralları) ilahi güçleri ile de anıldılar; hükümdar kültürünün tesis edildiği kent-devletlerinin sayısı hiç de az değildir. Örneğin Priene'de Büyük İskender'e adanmış bir kutsal alan (Aleksandreion) vardı. Keza, Augustus'tan önce Caesar için de bir kült oluşturulduğunu (Heros Iulius) biliyoruz. Roma'nın Batı Anadolu'da Asia Eyaleti'ni kurmasıyla, tanrıça Roma kültürünün de önem kazandığı görülüyor. İmparator kültürü, Roma'nın ilk imparatoru Augustus ile beraber tesis edilmeye başlanmış ve M.S. 3. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür. İmparator kültürüne en fazla mazhar olan imparatorlar Augustus ve Tiberius'tur. Onlardan sonra gelenler en fazla iki veya üç kez bu onura sahip olmuşlardır. Anadolu'da tespit edilen İmparator kültürü tapınaklarının sayısı 100'e yakındır; *neokoros* unvanına sahip olanların sayısı ise 100'ün üzerindedir. İmparator kültürü, çok tanrılı bir inanca sahip olan Roma İmparatorluğu'nda, Romalıların ortak bir inanç etrafında toplanmalarına olanak sağlamış ve "Romalılık" bilinciyle imparatorluğun siyasal yapısının korunmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı

1. b Yanıtınız yanlış ise "Augustus" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise "Augustus" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise "Augustus" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise "Tiberius" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız yanlış ise "Caligula" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise "Claudius" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise "Dört İmparatorlar Yılı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız yanlış ise "Titus" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise "Vespasianus" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise "Augustus" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Roma, Actium Savaşı ile son Hellenistik Krallık olan Ptolemaiosların egemenliğine son verdi. Octavianus, Ptolemaiosların Kraliçesi VII. Kleopatra ile Romalı *Antonius*'u Actium Savaşı'nda yenerek Mısır'a kaçmaya zorladı. Antonius öldürüldü, Kleopatra intihar etti; Mısır, Roma Eyaleti yapıldı.

Sıra Sizde 2

Metinde geçen örneklerde, tahta geçen imparatorun muhafız alayına ve komutanlara bahşiş dağıtmasıdır. Osmanlı Devleti'ndeki cülus bahşişiyle karşılaştırılabilir.

Sıra Sizde 3

Iulius-Claudius Hanedanı, Augustus ile başlar Nero ile son bulur.

Sıra Sizde 4

Nero zamanında patlak veren Yahudi isyanı, Vespasianus zamanında bastırıldı. İsyani, imparatorun oğlu Titus bastırdı; Titus o tarihte imparator değil, veliaht idi. Bu nedenle doğru ifade, isyanın imparator Vespasianus zamanında bastırıldığıdır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akşit, O. (1985), *Roma İmparatorluk Tarihi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Bowman, A.K., E. Chaplin, A. Lintott (ed.), (1996), *Cambridge Ancient History Vol. 10. Augustan Empire 43 BC - AD 69*, Cambridge.
- Cornell, T. Ve Matthews, J. (1988), *Roma Dünyası* (çev. Ş. Karadeniz), İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İstanbul.
- Goodman, M. (2005), *The Roman World 44 BC-AD 180*, Routledge, Oxon, 2005.
- Harris, N., *History of Ancient Rome*, Chancellor Press, Londra, 2003.
- İplikçioğlu, B. (2007), *Hellen ve Roma Tarihinin Ana-batları*, İstanbul.
- Kent, J.P.C. -Overbeck, B-Stylow, A.U. (1973), *Die römische Münze*, München.
- Price, S.R.F. (2004), *Ritüel ve İktidar. Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü* (çev. T. Esin), İmge Kitabevi, Ankara.
- Ramage, N.H. - Ramage, A., *The British Museum Concise Introduction. Ancient Roma*, Londra.
- Shotter, D. (2003), *Rome and Its Empire*, Norfolk.
- Tekin, O. (2008), *Eski Yunan ve Roma Tarihinin Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.

HELLEN VE ROMA TARİHİ

7

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Roma İmparatorluğu'nun büyüme ve güçlenme dönemini tartışabilecek,
- İmparator Hadrianus'un imparatorluğa hâkim olabilmek için uyguladığı politikayı açıklayabilecek,
- Antoninus ve Severus hanedanlarının Roma İmparatorluğu'ndaki icraatlarını açıklayabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Daclar
- Parthlar
- Nerva
- Traianus
- Hadrianus
- Antoninus Pius
- Severus
- Caracalla
- Geta

İçindekiler

Evlat Edinilen İmparatorlardan Severus Hanedanına

EVLAT EDİNEN YA DA EDİNİLEN İMPARATORLAR

Nerva (M.S. 96-98)

Nerva'dan itibaren Roma tahtına geçen beş imparatorun iktidar dönemlerinde istikrar ve refah hâkim olduğundan, Antik Çağ'da bu imparatorlar (Nerva, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius) "iyi imparatorlar" olarak da anılırdı.

Marcus Cocceius Nerva, zengin bir hukukçunun oğlu olarak M.S. 8 Kasım 30 (veya 35'te) Roma'nın kuzeyindeki Narnia'da doğmuştu. Domitianus'un öldürülmesi ve Roma tahtına Nerva'nın çıkarılmasıyla Flaviuslar sülalesinin iktidarı da son bulmuş oluyordu. 18 Eylül 96'da, 66 (veya 61) yaşındayken *Senatus* tarafından imparator ilân edilen Nerva'nın askeri tecrübesi olmasa da siyaseten belirli bir geçmişe sahipti. Örneğin Vespasianus ve Domitianus dönemlerinde *consul*lük yapmıştı. İmparator olduğunda hiçbir senatörü öldürtmeyeceğine yemin etmişti, nitekim öyle de yaptı. Ancak, Domitianus'un katillerinin (Petronius ve Parthenius) öldürülmelerine engel olamadı. Nerva, yoksulların (ve özellikle çocukların) korunmasına yönelik önlemler aldı; Yahudilerden alınan vergiyi kaldırdı; halka buğday dağıtımına kolaylık getirdi; köprüleri ve su kemerlerini tamir ettirdi; İtalya dahilinde görev giden memurların yol masraflarını karşılamak zorunda olan yerel idareler bu zorunluluktan muaf tutuldular, bu işi devlet üzerine aldı. Askerlerle yıldız barışık olmayan Nerva, yaşamının tehlikede olduğunu hissettiğinden hem askerlerin hem de halkın kabul edebileceği bir kişiyi evlat edinerek imparatorluğun yönetimini paylaşmayı ve böylece kendisinden sonra tahta çıkacak olan vârisini belirlemeyi arzuluyordu. Nitekim, M.S. 97 yılı Ekim sonunda o sıralar popüleritesi bir hayli yüksek olan Yukarı Germania valisi Marcus Ulpius Traianus'u evlat edinerek tüm yetkileri onunla paylaştı (M.S. Eylül 97). Yaklaşık dört ay sonra, yaşlı ve hasta olan Nerva 28 Ocak 98'de hayata veda etti.

Traianus (M.S. 98-117)

M.S. 18 Eylül 53'te Italica'da (İspanya) doğan Traianus, iyi bir asker ve idareci bir babanın oğluydu. Babası senatörlük, *consul*lük, Syria Eyaleti valiliği yapmıştı. Traianus, önceki Roma imparatorlarının aksine İtalya dışında bir eyalette dünyaya geldiğinden bu konuda da bir ilke imza atmış oluyordu. Nerva'nın Traianus'u evlat edinerek kendisinden sonra tahtın vârisi yapması *Principatus* Dönemi siyasal tarihinde adeta bir dönüm noktasıydı. Çocuğu olmayan Nerva, "en iyi ve başarılı

bir kişiyi” evlat edinip tahtın vârisi yapmıştı. Bu sistem sonraki birkaç imparatorun seçiminde de uygulandı. Soya bağlı veraset sistemi terk edilmese de çocuksuz imparatorların vâris meselesi sorunsuz ve ideal bir şekilde çözümlenebilecekti.

SIRA SİZDE

Kendinden sonra tahta geçecek kişiyi evlat edinerek belirleyen ilk Roma imparatoru kimdi?

Nerva öldüğünde Traianus hemen Roma'ya gelmedi; önce vali olarak görev yaptığı Yukarı Germania'daki işlerini düzene koydu. M.S. 99 yazında Roma'ya geldi ve şehre at üzerinde değil alçakgönüllü bir davranış sergileyerek yürüyerek girdi. İmparator, daha baştan itibaren kudretli bir kişilik sergilemeye başladı; *Senatus* ile ilişkilerinde dikkatli davrandı. Kendisi de biri Domitianus zamanında olmak üzere altı kez *consul* olmuştu. Genç Plinius'un da M.S. 100'de *consul* seçilmesini sağladı ve o da *Senatus*'ta imparatora teşekkür konuşması yaptı. Plinius daha sonra Bithynia-Pontus valiliğine de getirildi. Traianus zamanında eyaletlerden de kayda değer sayıda üye *Senatus*'a girmeye başladı.

Resim 7.1

İmparator Traianus'un mermer büstü.

Kaynak: Harris (2003), s. 47.

Traianus, imparator olmadan kısa süre önce kendisinden yaklaşık 17 yaş küçük Plotina ile evlenmişti; bu evlilikten çocukları olup olmadığını bilmiyoruz. M.S. 105'te *Augusta* unvanı verilen Plotina, Traianus'un ölümünden yaklaşık 6 yıl sonra, 53 yaşında, hayata veda etti (M.S. 123).

Traianus'un ilk askeri harekâtı bugünkü Romanya sınırları içinde kalan Dacia'ya oldu. İmparator Domitianus, Daclara karşı başarılı olamamış hatta onlara yıllık haraç vermeyi bile kabul etmişti. Dac kralı Decebalus'un itaat altına alınması ve bu küçük düşürücü durumdan kurtularak Roma prestijinin yeniden kurulması gerekiyordu. Traianus, Daclara karşı biri M.S. 101-102'de diğeri M.S. 105-106'da olmak üzere iki kez sefer yaptı. İlkinde Traianus M.S. 101 yılı başlarında

Roma'dan ayrılarak Dacia'ya sefere çıktı. Dacları önce Tapae'da yenilgiye uğrattı; ertesi yıl da Decebalus'un bir saldırısını püskürttü. Daha sonra Dacların başkenti Sarmizegethusa'ya yönelen Traianus, Dacları anlaşmaya zorladı; Dacları itaat altına aldı; Sarmizegethusa'ya bir Roma garnizonu yerleşti. Böylece Daclar Roma'ya bağlı vasal bir krallık statüsüne getirildiler. Traianus büyük bir zafer alayı eşliğinde Roma'ya girdi; *Senatus* kendisine *Dacicus* (Dac Fatih) unvanı verdi. Ancak, Decebalus Roma için hâlâ bir tehdit oluşturuyordu ve üstelik başkent Sarmizegethusa'daki Roma garnizonunu da çıkartmışlardı. Bu nedenle kesin sonuç için Traianus M.S. 105 yılı yazında Dacia'ya ikinci bir sefer daha düzenledi. Bu sefer sonucunda başkent Sarmizegethusa ele geçirildi (M.S. 106); Daclardan elde edilen ganimet Roma'ya getirildi; Decebalus intihara zorlandı. Decebalus'un kesik başı Roma'da teşhir edildi. Bundan böyle Dacia'da Roma eyaleti oluşturuldu. Dac başkenti Sarmizegethusa bundan böyle Roma kolonisi yapılarak *Ulpia Traiana* adı verildi. Dac savaşlarının ve zaferinin anısına Roma'daki Forum'da bir anıt-sütun dikildi; sütunun üzeri Romalılardan Dacları yenilgiye uğratmalarını betimleyen kabartmalarla süslüydü.

Dac savaşlarından sonra Traianus yaklaşık yedi yıl Roma'da kaldı. M.S. 114'te yeniden savaş arenasına çıkmak zorunda kaldı. Bu kez hedef imparatorluğun doğu sınırlarının güvenliğinin sağlanmasıydı. Doğu'da Parthlarla olan mücadele daha Roma'nın Cumhuriyet Dönemi yıllarına dayanmaktadır. *Principatus* döneminin başından itibaren de Parthlar Roma'nın doğu sınırı için bir tehdit olmaya devam ettiler; hatta bazı Roma imparatorları Parthlar karşısında yenilgiye uğradılar. Traianus, artık eski güçlerinin kalmadığını düşündüğü Parthları yenilgiye uğratarak Roma İmparatorluğu topraklarına ilhak etmek istiyordu. Üstelik bahane de hazır: Parthlar, Roma'nın vasal bir krallığı statüsündeki Armenia'nın iç işlerine müdahale ediyordu. İmparator, önce, güç kullanarak Armenia Krallığı topraklarını Roma topraklarına ilhak etti; sonra da Parth ülkesi de dâhil olmak üzere tüm eski Mezopotamya'yı ele geçirmek için Doğu'ya bir sefer düzenledi (M.S. 115). Birtakım başarılar elde ettiyse de bunlar istenilen ölçüde olmadı; ancak Armenia ve Mezopotamya'nın eyalet statüsünde organize edilmeleri dâhi Romalılar için önemli icraatları. Nitekim Seleukeia, Ktesiphon (Bağdat'ın güneyinde) ve Babylon gibi önemli kentlerin ele geçirilerek ezeli düşman Parthların dize getirilmesi, imparatora *Parthicus* (Part fatihi) unvanını kazandırdı. Bölgedeki kontrolün devamı için imparator ordusunun bir kısmını Syria'da bırakarak Roma'ya dönmek istedi; çünkü imparatorluğun kuzeyinde de birtakım kıpırdanmalar başlamıştı. Bu arada, Traianus'un Doğu'da olduğu sırada, Kuzey Afrika'daki Kyrenaika'da (Libya) Yahudiler de isyan etti; isyan Kıbrıs ve Mısır'a da yayıldı. Yahudiler, Vespasianus ve Titus zamanında uğradıkları kötü muameleyi, katledilen "yurttaşlarını" (dindaşlarını) ve Kudüs'teki "Tapınak"ın yıkılıp yakılmasını hafızalarından silemediklerinden intikam düşüncesi taşıyorlardı. Güçlülük bastırılan isyan sırasında isyancılar da binlerce Yahudi olmayan insanı katlettiler.

İmparator, Doğu seferi sırasında Antiokheia'yı (Antakya) üs olarak kullanıyordu; nitekim Roma'ya dönme kararı aldığı anda Antiokheia'da bulunuyordu. Buradan yola çıkarak önce Selinus'a (Gazipaşa) geldi ancak hiç beklenmedik bir anda inmesi sonucu kısmi felç geçirdi; herhangi bir krize neden olmamak için hasta yatağında yakın dostu ve Syria Eyaleti'nin valisi Hadrianus'u evlat edinerek onun kendisinden sonra tahtın vârisi olduğunu Roma *Senatus*'una bildirdi. Traianus, M.S. 9 Ağustos 117'de öldü; 64 yaşındaki imparatorun cesedi yakıldı ve külleleri Roma'ya getirildi.

Hadrianus (M.S. 117-138)

Publius Aelius Hadrianus M.S. 24 Ocak 76'da Roma'da veya İspanya'nın güneyindeki Italica'da dünyaya geldi. M.S. 100'de Sabina ile evlenen Hadrianus, imparator olana değin devletin çeşitli kademelerinde çalıştı; Aşağı Pannonia, Aşağı Moesia ve Yukarı Germania'da lejyon subayı olarak görev aldı; Dac savaşlarına katıldı ve M.S.

Resim 7.2

Traianus anıt-sütünü, Roma. Yüksekliği 38 metreyi bulan anıt-sütün, Traianus'un Daclara karşı kazandığı zaferlerin anısına dikilmiş olup aşağıdan yukarıya doğru diagonal olarak devam eden frizde Dac Savaşları'ndan sahneler yer almaktadır.

Kaynak: *Stokstad (1995), res.6.51.*

106'da, 2. Dac savaşındaki başarısından dolayı *praetor* yapıldı. M.S. 107'de Aşağı Pannonia valisi, M.S. 108'de de *consul* oldu. Traianus'un Doğu seferine katıldı ve M.S. 117'de Syria (Suriye) valisi oldu. Aynı yılın Ağustos ayında Traianus'un kendisini evlat edindiğini ve tahtın vârisi ilân ettiğini öğrendi. Syria valisi Hadrianus hemen imparatorun cesedinin getirildiği ve yakıldığı Seleukeia (Silifke) kentine geldi. Traianus'un külleri Roma'ya getirildi. Birkaç gün sonra imparatorun ölüm haberi Roma'ya ulaşınca da *Senatus* tarafından imparatorluğu onaylandı. Gerçekte, Hadrianus imparator Traianus'un yakın dostuydu ve Hadrianus'un son anda verilen bir kararla vâris olarak seçilmesinde Traianus'un karısı Plotina'nın rolü büyüktü.

Hadrianus'un politikası, Roma'nın sınırlarını Augustus'un belirlediği şekilde -kuzeyde Ren ve Tuna nehirlerinden doğuda Fırat (Euphrates) Nehri'ne- muhafaza etmekte. Traianus yayılcı bir politika izleyerek Fırat'ın ötesine geçmiş, Armenia, Parthia ve Mezopotamya'yı fethetmişti; imparatorluğun sınırlarının bu kadar genişlemesi denetimi zorlaştırıyordu. Bu nedenle Doğu'daki askerleri Fırat'a kadar çekti ve Fırat sınırını güçlendirdi. Traianus'un fethettiği yerleri de bölgenin yerli krallarına bırakarak Roma'nın vasal kralları olarak kalmalarını sağladı. Hadrianus, kuzey sınırlarında bazı karışıklıkların olduğunu haber alınca M.S. 117 kışında Antiokheia'dan (Antakya) önce Bithynia'ya (Kocaeli yarımadası) sonra da Tuna bölgesine geldi. Bu bölgedeki kıpırdanmalar yatıştırıldıktan sonra imparator M.S. 118 Temmuz ayında Roma'ya gelerek burada iki yıl kaldı. Hadrianus Roma'da bulunduğu süre içinde Traianus'un yoksul çocuklara yardım projesini (*alimenta*) sürdürdü.

Modern yazarlar Hadrianus'un eşcinsel eğilimine dikkati çekerler. Antik yazarlar ise bunu açık bir şekilde dile getirmezler ama imparatorun Antinoos adlı genç bir delikanlıya olan yakınlığından söz ederler. Mısır'da bulunduğu sırada (M.S. 130) Antinoos'un da onun yanında olduğu ve oradayken öldüğü anlatılır. Antinoos'un ölümündeki sır perdesi ise aydınlanmamıştır; Nil'deki bir gezinti sırasında kayıktan düşüp boğulduğu veya kendini Hadrianus'a kurban ettiği söylenir. Antinoos'un ölümüne çok üzülen imparator onun adına kent bile kurmuştu (Antinopolis). Hadrianus önceki Roma imparatorlarının hiç yapmadığı bir şeyi yaptı; iki büyük seyahat programıyla M.S. 121-133 yılları arasında imparatorluğu baştan başa dolaştı. Amaç imparatorluğu daha yakından tanımak ve sorunlarla yakından ilgilenmektir. İmparatorun ziyaret ettiği kentler Roma sikkelerinde *adventus* (varış) veya *restitutor* (onaran) yazılılarıyla vurgulanmıştır. İlk seyahat M.S. 121-125 yıllarını kapsamakta olup beş yıl sürdü. Hadrianus'un ilk durağı Gallia'ya idi. Bugünkü Avrupa'nın kapsadığı pek çok ülkeyi (örneğin Fransa, Almanya, İsviçre, Hollanda, İngiltere, İspanya) dolaştıktan sonra Kuzey Afrika'ya oradan da Syria Eyaletinin başkenti Antiokheia (Antakya) geldi; buradan Malatya üzerinden Karadeniz'e çıktı. Trapezus'tan (Trabzon) batıya doğru kıyı boyunca ilerleyerek iç kesimdeki Ankara'ya (Ankara) uğradı. Sonra Bithynia ve Mysia bölgelerine geldi. Buralarda kendi adını taşıyan (Hadrianopolis) kentler kurdu. Çanakkale yöresine gelerek Troia kahramanlarının mezarını ziyaret etti. Oradan güneye yönelerek Ephesos'a (Efes) geldi. Rhodos adasına geçerek oradan Ege Denizi'ni katedip Trakya'da karaya çıktı. Hebros (Meriç) kıyısında kendi adını taşıyan "Hadrianopolis" (**Edirne**) kentini kurdu. Trakya'dan Yunanistan'a geçen imparator burada bulunduğu sırada Atina'nın imârı için büyük işler yaptı. Hadrianus Hellen kültürüne ve diline hayrandı; bu nedenle Yunanistan onun için ayrı bir önem taşıyordu. Artık dönüş yolculuğu başlamıştı; Hadrianus M.S. 125 yılı sonlarında Roma'ya döndü. İki yıl Roma'da kalan imparator M.S. 127 yılında İtalya yarımadasında da kısa bir seyahat yaptı.

Bugünkü **Edirne** kentinin yerinde daha önce Uskudama adlı bir Trak kenti vardı. Roma İmparatoru Hadrianus, bu kente kendi adını vererek yeniden kurdu. Hadrianopolis, "Hadrianus'un kenti" anlamını taşımaktadır.

İkinci büyük seyahati ise M.S. 128-133 / 4 yıllarını kapsamakta olup altı yıl sürmüştür. Bu seyahatin ilk durağı ise Atina idi. Oradan Ephesos'a geldi ve güneye inerek Anadolu'nun güneyi boyunca (Karia, Lykia, Pamphylia, Kilikia) ilerledi; fakat Phrygia ve Kappadokia gibi biraz daha içeride olan bölgelere de uğradı. Anadolu'da bulunduğu sırada buradaki kentlerin imâr ve bayındırlık faaliyetleriyle de yakından ilgilenmişti; pek çok tapınak, su kemeri, köprü ve anıtsal şehir kapısının yapımında veya onarımında onun imzası vardır. Hadrianus daha sonra Suriye ve Filistin üzerinden Kuzey Afrika'ya geldi. Burada Mısır ve Kyrenaika'yı (Libya) ziyaret etti. Kuzey Afrika'dan ayrılan imparator Suriye üzerinden Doğu Anadolu'yu katederek Karadeniz'e ulaştı. Pontos kentlerini ziyaret ettikten sonra Atina'ya gitti. Ancak tam bu sırada Yahudilerin isyan ettiği haberi imparatora ulaştı. İmparator derhal Atina'dan Antiokheia'ya geldi ve isyanı bastırması için bir subayını gönderdi. İsyana kanlı bir şekilde bastırıldı; İudaia'nın adı Syria Palaestina olarak değiştirildi.

Hadrianus M.S. 133 / 34'te Roma'ya döndü fakat 60 yaşındaki imparator iki yıl sonra hastalandı (M.S. 136). Çocuğu olmayan imparator, ölümünden sonra bir taht krizi çıkmaması için kendisine bir vâris seçmenin zamanı geldiğini düşündü. Üzerinde düşünülen adayların ölmesi ve kısa bir kararsızlık dönemi sonrası Hadrianus, Antoninus adlı bir senatörü evlat edinerek vârisi ilân etti. Hadrianus'un hastalığı giderek kötüleşti; acısı o kadar fazlaydı ki bir an önce ölmek istiyordu. Tahtın vârisini de belirledikten sonra son nefesini huzur içinde vermek üzere Roma'dan ayrılarak Baiae'ya gitti ve çok geçmeden orada yaşamını yitirdi (M.S. 10 Temmuz 138). Anıt mezarı henüz tamamlanmamış bulunduğundan defin işlemi geçici olarak yapıldı; bir yıl sonra da cesedi, birkaç yıl önce ölen karısı Sabina ile birlikte Roma'daki anıtsal mezara (Mausoleum) nakledildi.

ANTONINUS HANEDANI

Antoninus Pius (M.S. 138-161)

Antoninus Pius, Nemausus'lu (Nimes) seçkin bir ailenin çocuğu olarak M.S. 19 Eylül 86'da Latium'daki Lanuvium'da (Roma'nın güneyinde) doğdu. Antoninus'un çocukluğu Roma'nın batısındaki Lorium'da geçti. Antoninus delikanlıyken babasını kaybetti; fakat büyükbabaları ona sahip çıktılar ve hatta onların da ölümünden sonra kalan miras Antoninus'u Roma'nın en zenginlerinden biri yaptı. 20'li yaşlardayken Faustina (Büyük) ile evlendi. *Quaestor* ve *praetor*'luktan sonra M.S. 130'da (veya 120'de) *consul* oldu; dedesi ve babası da *consul*'lük yapmışlardı. Daha sonra, M.S. 133-136 arasında bir tarihte, Batı Anadolu'daki Asia Eyaleti'nin valisi (*proconsul*) oldu.

İmparator Hadrianus M.S. 25 Şubat 138'de Antoninus'u evlat edinerek onun Roma tahtı için vârisi olduğunu resmen ilân etmişti. Hadrianus'un ölümü üzerine de imparator oldu ve çok geçmeden -Hadrianus'un ölümünden sonra gösterdiği dindar, saygıdeğer ve kadirşinas tutum ve davranışı nedeniyle- *Senatus* tarafından *Pius* lâkabı verildi; bu lâkap onun adıyla bütünleşti ve bundan böyle Antoninus Pius olarak anılmaya başlandı. Antoninus, Hadrianus tarafından evlat edinilince kendisinden de Marcus Aurelius ve Lucius Ceionius Verus'u evlat edinmesi istendi. Nitekim bu kişiler de Antoninus'tan sonra imparator oldular.

Resim 7.3

İmparator Antoninus Pius'un mermer büstü.

Kaynak: Ramage & Ramage (2008), res. 19.

Antoninus Pius'n adındaki Pius, ne anlama gelmektedir?

Antoninus Pius, 23 yıllık iktidarı sırasında imparatorluğu Roma'dan yönetmeyi tercih etmiş, Hadrianus gibi seyahatlere çıkmamıştı. Zamanında büyük savaşlar olmasa da ufak çaplı çarpışmalar ve isyanlar da eksik olmamıştı. Örneğin Britannia, Mauretania (bugünkü Fas toprakları), Germania, Dacia (bugünkü Romanya), Mısır, Iudaia (eski Filistin'in güneyi) ve Yunanistan'daki ayaklanmaları sayabiliriz. Bu arada Britannia'da Brigantlara karşı yürütülen savaş sonrası, Hadrianus surunun yerine, daha kuzeyde, Antoninus suru inşa edilmesini de belirtmeliyiz. Fakat yine de Antoninus döneminin bir barış dönemi olduğu söylenebilir. İmparator Roma'da bayındırlık faaliyetlerinde bulunmuş, ünlü Colosseum'u da onartmıştır. Ayrıca M.S. 148 (veya 147) yılına rastlayan Roma'nın 900. kuruluş yıldönümü görkemli bir şekilde kutlanmıştır.

Her ne kadar yaşlı da olsa, imparatorun ölümü oldukça ani olmuştur. Bir akşam yemeğinde fazla miktarda Alp peyniri yiyen imparator rahatsızlanmış ve sonraki birkaç günü ateşli ve hasta olarak yatakta geçirmişti. Sağlığı gittikçe kötüye giden imparator, devlet yönetimini evlatlığı Marcus Aurelius'a bıraktığını açıkladıktan bir süre sonra, M.S. 7 Mart 161'de, Roma yakınındaki Lorium'da hayata gözlemlerini kapadı.

Marcus Aurelius (M.S. 161-180) ve Lucius Verus (M.S. 161-169)

Marcus Aurelius M.S. 26 Nisan 121'de Roma'da doğdu. Babasını çocuk yaşta kaybeden M. Aurelius'u büyükbabası Marcus Annius Verus evlat edindi ve yetiştirdi. İmparator Hadrianus da onunla ilgilendi ve daha altı (veya sekiz) yaşındayken atlı sınıfına aldı. Daha sonra Hadrianus'un manevi oğlu Lucius Ceionius Commodus'un kızı Ceionia Fabia ile nişanlandı (M.S. 136). Bu nişan Hadrianus'un isteği üzerine yapılmıştı. Birkaç ay sonra da İmparator Hadrianus, Commodus'u evlat edinerek vârisi yapmış; ancak kısa süre sonra Commodus'un beklenmedik ölümü üzerine Hadrianus, Antoninus Pius'u evlat edinmişti. Fakat Antoninus'a, kendisinin de Marcus Aurelius ile Lucius Ceionius Commodus'un oğlu Commodus'u evlat edinmesi şart koşulmuştu (M.S. 25 Şubat 138). Hadrianus'un ölümü üzerine de Roma tahtına Antoninus Pius çıkmıştı. Pius, bundan böyle Marcus Aurelius'u hep gözetmiş onu önemli mevkilere getirmişti. M.S. 139 yılında *caesar* unvanı verildi; M.S. 140'ta da *consul* oldu. Bu önemli mevkilere getirildiğinde Aurelius henüz on sekiz yaşında bir delikanlıydı. Antoninus Pius, Marcus Aurelius'un Ceionia Fabia ile yaptığı nişanı bozarak, onu kendi kızı Annia Galeria Faustina (Genç) ile evlendirdi (M.S. 145 yazı); Aurelius ailesinin bu evlilikten tam 14 çocuğu oldu. Bu arada Marcus Aurelius'un felsefeye (özellikle stoacı felsefeye) ilgi duyduğunu ve bu konuda çalıştığını da belirtelim. Bu yüzdendir ki, "filozof imparator" olarak da anılmaktadır.

Resim 7.4

Roma
İmparatorları
Marcus Aurelius ve
Lucius Verus'un
mermer büstleri.

Kaynak: Ramage &
Ramage 2008), res.
20 ve 21.

İmparator Antoninus Pius'un M.S. 7 Mart 161'de ölmesi üzerine Marcus Aurelius manevi kardeşi Lucius Ceionius Commodus'a *caesar* ve *augustus* unvanlarını vererek ortak imparator ilân etti ve ona Verus adını da verdi; kendisi de Antoninus adını aldı. Marcus Aurelius adıyla bilinmesine rağmen, sikkelerde Antoninus adını da kullanmıştır. Böylece Marcus Aurelius ile daha çok bilinen adıyla Lucius Verus imparatorluğu birlikte yöneteceklerdi. Augustus'tan bu yana ilk kez devlet yönetimi bu denli ortak bir yönetime sahne oluyordu.

Ortak imparatorların karşı karşıya geldikleri ilk büyük savaş Parth Savaşı oldu. Savaşın nedeni Armenia'nın kontroluydu. Başlarında III. Vologeses'in bulunduğu Parthlar, Armenia'daki Roma garnizonunu kovarak Armenia tahtına Roma aday yerine kendi adaylarını çıkartmışlardı. Marcus Aurelius ve Lucius Verus duruma müdahale etmeye karar verdiler; Doğu'ya Lucius Verus gidecekti. Nitekim Verus, M.S. 162 yılında Yunanistan üzerinden Antiokheia'ya (Antakya) gitti ve savaş hazırlıkları tamamlandıktan sonra Romalılar harekete geçtiler. Önce Armenia'nın başkenti Artaksata'yı ele geçirdiler (M.S. 163). Ardından Parthların önemli merkezleri Seleukeia (Dicle kıyısındaki) ve Ktesiphon (Bağdat'ın güneyinde) ele geçirildi. Parth savaşının idaresi Lucius Verus'da olmasına karşın savaş esas olarak Verus'un komutanları tarafından kazanıldı; Verus savaş alanında değil hep geri planda kaldı. Kuşkusuz Parth savaşı Roma için bir zaferdi ancak daha öncesinde Roma'da baş gösteren kıtlık ve hemen sonrasında Syria'da baş gösteren ve oradan dönen askerlerle Anadolu'ya, Yunanistan'a ve Roma'ya kadar yayılan veba nedeniyle Romalılar Parth zaferinin sevincini yaşayamadılar.

Parth Savaşı'ndan sonra Romalılar Germanlarla savaştılar. Tuna sınırındaki German kabileleri Roma topraklarına saldırdıklarından (M.S. 166-167), Marcus Aurelius ve Lucius Verus Germanlara karşı birlikte sefere çıktılar (M.S. 168 baharı). Ancak Aquileia'ya vardıklarında Germanların korkarak geri çekildiklerini öğrendiler. İki imparator kışı Aquileia'da geçirmeye karar verdi. Bahar geldiğinde Roma'ya hareket ettiler ancak yolda Verus felç geçirdi ve birkaç gün içinde de öldü. Verus'un cesedi Roma'ya götürüldü ve öz babası Lucius Ceionius Commodus ile manevi babası Antoninus Pius'un da yattıkları Roma'daki Hadrianus Mausoleumu'na gömüldü (M.S. 169 Ocak/Şubat).

Marcus Aurelius, Lucius Verus'un ölümünden sonra, M.S. 169 yılı sonunda, Germanlarla savaşmak üzere tekrar kuzeye yönelerek buradaki kabileleri yenilgiye uğratmıştır. Marcus Aurelius, kuzeydeki kabilelerle meşgulken Syria valisi Avidius Cassius'un isyan ederek kendisini imparator ilân ettiğini öğrendi. Cassius ise imparatorun öldüğü söylentisi üzerine kendini imparator ilân etmişti. Bunun üzerine Marcus Aurelius Syria'ya doğru hareket etti. Ancak M. Aurelius'un ölmemiş olduğunu öğrenen Aurelius taraftarı askerler Avidius Cassius'u öldürdüler. Buna rağmen Marcus Aurelius Suriye'ye gitti ve ayaklanan kentleri ziyaret etti. M.S. 176 sonbaharında Roma'ya döndü. Marcus Aurelius M.S. 169 yılında Germanlara karşı savaşmak üzere Roma'dan ayrılmış ve sonra da Suriye'ye gelmişti. Yani yaklaşık sekiz yıl Roma'dan uzak kalmıştı. Bu arada M. Aurelius, o sırada 16 yaşında olan oğlu Commodus'u ortak imparator ilân etti (M.S. 177).

Ancak Tuna boylarındaki kıpırdanmalar bir türlü son bulmamıştı. Bu bölgedeki kontrolü sağlamak üzere Aurelius oğlu Commodus ile beraber Roma'dan ayrılarak kuzeye yöneldi (M.S. 178 Ağustos). Savaş başarılı bir şekilde Romalılar lehine devam ederken Marcus Aurelius hastalandı; taht krizi çıkmaması için oğlu Commodus'u halefi ilân etti. Aurelius, M.S. 17 Mart 180'de Sirmium yakınında öldü ve Roma'da Hadrianus Mausoleumu'na gömüldü.

Commodus (M.S. 180-193)

Lucius Aurelius Commodus M.S. 31 Ağustos 161'de Roma'nın güneydoğusundaki Lanuvium'da doğdu. Babasından sonra Roma tahtına geçmesi beklendiğinden Commodus sarayda büyümüş ve yetişmişti. 5 yaşındayken *caesar* unvanıyla onurlandırılmış (M.S. 166), 16 yaşındayken de *augustus* unvanı verilerek babasına ortak imparator ilân edilmişti (M.S. 177). Commodus aynı yıl *consul* seçildi. Bir yıl sonra da Crispina ile evlendi. Commodus 3 Ağustos 178'de babası Marcus Aurelius ile birlikte Tuna sınırına gitti ve burada Germanlarla (Marcomanlar) savaştı. Başarı kazansalar da son darbeyi vurmadan M. Aurelius öldü (M.S. 17 Mart 180). İmparator ölmeden önce, halefinin, oğlu Commodus olduğunu belirtmişti. Bu yüzden herhangi bir kriz yaşanmadan *Senatus* Commodus'un imparatorluğunu onayladı. Şurasını unutmamak gerekir ki, uzun yıllardır Roma imparatorları devlet içinde en iyiler veya güvenilir olanlar arasından -evlat edinme yöntemiyle (*adoptatio*)- seçiliyordu; Commodus ile beraber tekrar babadan oğula geçen bir imparatorluk söz konusudur.

Babasının ölümünden sonra tek başına kalan Commodus, savaşın uzamasının getireceği zararları ve tam bir zafer elde edilse bile bunun neye mal olacağını düşünerek German kabilelerden Marcomanlarla Roma lehine bir anlaşma yaparak savaşa son verdi ve Roma'ya döndü. Kimi Romalıya göre anlaşma Roma'nın prestijini azaltmıştı; anlaşma yapılmamalı ve Germanlar kesin yenilgiye uğratılmalıydı. Yine de şartlar Roma'nın lehine olduğundan 22 Ekim 180'de Roma'da büyük bir zafer alayı (*triumphus*) düzenlendi.

Commodus iktidarı boyunca birkaç kez suikast girişimine maruz kaldı. Bunların ilki kız kardeşi Lucilla tarafından planlanmıştı (M.S. 182). Plana göre Lucilla'nın yeğeni Claudius Pompeianus Quintianus, giysisinin altına gizlediği bıçakla Colosseum'un kapısında bekleyecek ve Commodus'a saldıracaktı. Ancak, Commodus'un yaklaştığını gören Quintianus, bıçağı he-men saplamak yerine, "Bak! Bu bıçağı sana *Senatus* gönderdi!" diyerek saldırmaması, ona zaman kaybettirdi ve saldırının farkına varan imparatorun muhafızları onu yakaladılar. Daha sonra Quintianus ve imparatorun kız kardeşi Lucilla öldürüldü. Bir süre sonra *praetor praefectus*larından Tar-

rutenius Paternus da, imparatorun yakın dostu Saoterus'un öldürülmesine karışması nedeniyle, imparatorun emriyle diğer *Praetor Praefectus*'u Tigidius Perennis tarafından öldürüldü. Bütün bu olaylar imparatorun kendisini güvende hissetmemesine ve paranoyaya kapılmasına neden oldu. *Praetor Praefectus*'u Perennis'e çok güvenen imparator onu devlet yönetiminde de söz sahibi yaptı. O güne kadar hiçbir *Praetor Praefectus* devlet yönetiminde bu denli güç sahibi olmamıştı. Devlet işlerinin yükünü Perennis'in üzerinde olması, imparatorun kendisini zevk ve sefaya vermesine neden oldu. Hatta sarayda kendisine bir harem bile kurduğu söyleniyordu.

Resim 7.5

İmparator seçiminde etkin rol oynayan Praetor Mubafızlarını gösteren bir kabartma. Restorasyonla eksik kısımlar tamamlanmıştır. Louvre Müzesi'nde.

Kaynak: Penrose (2005), s. 181.

Bu arada Britannia'dan yola çıkan 1500 kişilik bir Roma elçi heyeti Roma'ya gelerek, Perennis'in kendi çocuklarından birini tahta geçirmeyi planladığı ve Perennis'in kendisi için de bir tehlike oluşturmaya başladığı haberini imparatora ulaştırdılar. Bu habere inanan Commodus, Perennis ve çocuklarının öldürülmesini emretti. İmparator, *Praetor Praefectus*'u Cleandrus'u getirerek devlet işlerinin idaresini de ona verdi (M.S. 186). Ancak Cleandrus da, tıpkı Perennis gibi "kraldan çok kralcı" bir tutum içine girerek devlet idaresinde başına buyruk davranmaya başladı. Devlet memuriyetlikleri ve hatta askeri komutanlıklar para karşılığında verilmeye başlandı; devlet içinde rüşvet çarkı dönüyordu. Bu arada Commodus'a bir suikast planı daha yapıldı. Gallia'dan Maternus adlı biri Roma'daki bir festival sırasında Commodus'u öldürecekti. Fakat suikast planı fark edildi ve festival öncesi Maternus öldürüldü (M.S. Mart 187).

Roma halkında Cleandrus'a karşı da bir hoşnutsuzluk baş göstermeye başlamıştı. M.S. 190'da Roma'da, başlangıcı epey önceye giden bir kıtlık söz konusuydu. Özellikle buğday kıtlığı had safhadaydı. Cleandrus'un mevcut buğdayı satın alarak

sunu bir kıtlık yarattığı söylentisi vardı. Ve halk Circus Maximus'ta toplanarak büyük bir protesto gösterisine katıldı. Öfkeli kalabalık o sırada Roma'nın birkaç kilometre uzağında bulunan Commodus'a giderek Cleandrus'un öldürülmesini istedi. Krizin büyüyeceğini ve kendi hayatının da tehlikede olduğunu hisseden imparator, Cleandrus'u öldürttü. Halk, Cleandrus'un başını keserek caddelerde dolaştırdı.

Commodus son yıllarında psikolojik bir değişim içindeydi. Kendisini Herkül (Lat. *Hercules*, Yun. Herakles) ile özdeşleştiriyor, hatta bazen başında aslan başı postu başlık ve elinde sopasıyla tıpkı Herkül gibi dolaşıyordu. Bastırdığı sikkelerde de bu gözlenmektedir. Öyle ileri gidiyordu ki, yılın aylarının adlarını bile kendi unvanlarını vererek değiştirmişti. Örneğin, Ağustos, Commodus; Eylül, Hercules gibi. Çıkan bir yangın sonrası imâr faaliyetlerine girilen Roma'nın adının resmen Colonia Commodiana olarak değiştirilmesi (M.S. 190) ise Commodus'un megalomanisinin ne denli had safhada olduğunu göstergesidir. Nitekim imparator M.S. 192 yılı sonlarında Kasım festivalinde yine Herkül kıyafetiyle gladyatör oyunlarına katıldı, yüksekçe bir yerden vahşi hayvanları hedefleyen atışlar yaptı; bazen arenaya inerek kaplan, fil, su aygırı gibi vahşi ya da bazı evcil hayvanları öldürdü; tahta kalkan ve kılıçla bir gladyatör gibi dövüştü. Öldürdüğü bir devekuşunu gösterecek senatörleri de bu şekilde öldürebileceğini ima etti.

İmparatorun bu durumu çevresindeki herkesi endişelendiriyordu; hiç kimse hayatını güvende hissetmiyordu. İşte böyle bir ortamda, imparatora yakın üç isim (*Praetor Praefectus*'u Quintus Aemilius Laetus, saraydaki baş mabeyinci Electus ve imparatorun gözdelelerinden Marcia) ona karşı bir suikast planı hazırladılar. İmparator 1 Ocak günü gladyatör olarak bir gösteri yapmayı planladığından geceyi gladyatör okulu olarak hizmet veren Colosseum yakınındaki Vectilianus Villası'nda geçirmek istedi. M.S. 31 Aralık 192 gecesi Marcia, gizlice Commodus'un yemeğine zehir koyarak onu zehirledi. Yemek sonrası kendini iyi hissetmeyen imparator odasına giderek yatağına uzandı; ancak kusarak kendini toparlamaya çalıştı. Zehirin etkisinin öldürücü olmayacağı endişesine kapılan suikastçiler, genç atlet Narcissus'u göndererek Commodus'u boğdurdular (M.S. 31 Aralık 192). *Senatus* ve halk Commodus'un anısını lanetledi; heykelleri kırıldı, adı yazıtlardan silindi. Son yıllarında zalim ve megaloman bir ruh hali sergileyen imparatorun cesedi sonradan Hadrianus Mausoleumu'na gömüldü. Ölümüyle Antoninuslar sülalesinin iktidarı da sona ermiş oldu. Commodus'un öldürülmesiyle İmparatorluk yeni bir krizle karşı karşıya kalmıştı. M.S. 193 yılından başlayarak birkaç yıl içinde hanedan üyesi olmayan Pertinax, Iulianus, Pescennius Niger ve Clodius Albinus askerlerin desteğiyle İmparator ilan edildiler. Ancak sonunda Septimius Severus tahtın tek hâkimi oldu.

SEVERUS HANEDANI

Septimius Severus (M.S. 193-211)

Septimius Severus M.S. 11 Nisan 145'te Kuzey Afrika'daki Lepcis Magna'da (bugünkü Libya sahilinde Lebda) dünyaya gelmişti. İlk kez yirmili yaşlarının başında *consul* olan Severus, daha sonraki yıllarda da birkaç kez *consul*lük yaptı; çeşitli askeri görevlerde bulundu. Gallia Lugdunensis valisi olduğu dönemde (M.S. 185-187) Syria'daki Emesa'da bir yüksek din görevlisinin kızı olan Iulia Domna ile evlendi. Çiftin Antoninus (Caracalla) ve Geta adlarında iki oğlu oldu. Iulia Domna seyahatlerinde eşine refakat ediyor, Severus da onu çeşitli unvanlarla onurlandırıyor. Domna'nın taşıdığı unvanlardan biri de *Mater Castrorum* (Ordugâhların Ana-

sı) idi. İki kardeş arasındaki husumet, Caracalla'nın kardeşi Geta'yı annesi Domna'nın kollarında öldürmesiyle sonuçlanacaktır.

Severus, Pertinax zamanında Yukarı Pannonia valisi olarak görev yapıyordu. Nitekim Pertinax'ın öldürüldüğü haberi kendisine ulaştığında Pannonia'daki askerler kendisini imparator olarak selamladılar. Fakat aynı sırada doğudaki lejyonlar da Pescennius Niger'i imparator ilân etmişlerdi. Severus, lejyonları arkasına alarak kendi pozisyonunu sağlamlaştırdı. Bu arada Pertinax'ın öldürülmesinin ardından ortaya çıkan ve imparator ilân edilen Didius Iulianus kısa sürede halkın ve askerlerin desteğini kaybetti ve *Senatus* tarafından ölüme mahkûm edildiği açıklandı. M.S. 1 Haziran 193'te de öldürüldü. Iulianus yaklaşık iki ay Roma tahtında kalmış oldu. Septimius Severus herhangi bir karşı koymayla karşılaşmadan M.S. 193 yılı Nisan ayında Roma'ya geldi ve kendisine *Senatus* tarafından imparatorluk yetkileri verildi. Severus'un ilk işi Pertinax'ı öldürenlerden intikam almaya söz vermek oldu, hatta Pertinax adını da bir unvan gibi taşımaya başladı. Artık Septimius Severus'un alt etmesi gereken iki rakibi vardı: Britannia valisi Clodius Albinus ve Syria'da askerler tarafından imparator ilân edilmiş olan Syria valisi Pescennius Niger.

Severus, Albinus'a *caesar* unvanı vererek onu yanına çekmiş, en azından bir süre için Albinus tehdit olmaktan çıkmıştı. Bu yüzden öncelikle Pescennius Niger tehdidinin ortadan kaldırılması gerekiyordu. Niger, doğuda kendisini emniyete aldıktan sonra, Boğaz'da stratejik bir noktada yer alan Byzantion'u ele geçirmek için yola koyuldu. Kendisi henüz Byzantion'a ulaşmadan, Niger taraftarı bir ordu Byzantion'u işgal etti. Bu kötü haber imparatora ulaştığında Severus Roma'dan ayrılarak bölgeye geldi ve biri Kyzikos (Erdek) yakınında diğeri Nikaia'da (İzmit) olmak üzere iki yerde Niger'in ordusunu yenilgiye uğrattı (M.S. 193 sonu); Niger, tekrar Doğu'ya çekilmek zorunda kaldı. Severus ordusuyla onu takip etti. M.S. 194 baharında Issos yakınında yapılan savaşta, Severus, Niger'in ordusu karşısında kesin bir zafer kazandı; kaçan Niger bir süre sonra yakalanarak öldürüldü. Niger'in tarafını tutan Doğu'daki kentler ve Parthlar cezalandırıldı. Bu arada Byzantion'da hâlâ Niger taraftarı bir ordu vardı; ancak çok geçmeden Severus, Byzantion'un kendine bağlı ordu tarafından ele geçirildiğini öğrendi. Byzantion cezalandırıldı, kent tahrip edildi, köy statüsüne getirilerek Perinthos'a bağlandı. Ancak daha sonra imparator olacak olan Severus'un oğlu Caracalla Byzantion'un yeniden imârî için çalışacak ve kenti eski statüsüne getirecekti.

Septimius Severus'un, Byzantion kentini yakıp yıkarak cezalandırmasının sebebi neydi?

SIRA SİZDE

Niger'in ortadan kalkmasıyla Severus'un yegâne ciddi rakibi olarak Britannia valisi Clodius Albinus kaldı. Yukarıda değindiğimiz gibi, Severus, Albinus'a *caesar* unvanı vererek onun muhalefetine etkisiz hale getirmişti. Böylelikle Niger'e karşı daha rahat mücadele etme imkânı bulmuştu; aksi halde gücü iki cepheye bölünmüş olacaktı. Severus, Clodius Albinus'un gücünü ve kudretini bilmesine rağmen Roma imparatorluğuna adaylığı konusunda ona şans vermek istemiyordu; üstelik tahtın vârisi olabilecek Caracalla ve Geta adlarında iki de oğlu vardı. Dolayısıyla taht için yatırımını çocuklarına yapması kadar doğal bir düşünce olamazdı. Bundan böyle askerleri tarafından imparator ilân edilen Clodius Albinus M.S. 196 yılında büyük bir orduyla Britannia'dan Gallia'ya (Galya) geldi ve Lugdunum (bugünkü Lyon) kentinde karargâhını kurdu. Amacı, Roma'ya girerek *Senatus*'a imparatorluğunu onaylatmaktı. Severus ise o sırada Roma'da diğer devlet işleriyle meşgul oluyordu. Ancak M.S. 197 başında Roma'dan ayrılarak Albinus'un üzerine yürüdü.

İki ordu Lugdunum civarında karşılaştı ve Severus kesin bir zafer kazandı (M.S. 19 Şubat 197); Albinus ise intihar etmek zorunda kaldı.

Sıra, Severus'u uğraştıran Niger ve Albinus'u destekleyenlerin cezalandırılmasına gelmişti. Severus'un düşmanlarını destekleyen yirmi dokuz senatör ve çok sayıda devlet adamı öldürüldü. Doğu'da da Niger'i destekleyenler vardı, onların da cezalandırılması gerekiyordu. Ayrıca, Parthlar, Romalıların birbirlerine düştükleri bu iç savaşı fırsat bilerek Doğu'daki Roma egemenliğini zayıflatıyorlar ve Roma karar-gâhlarını tehdit ediyorlardı; Mezopotamya'yı da kontrolleri altına almışlardı. Roma'nın Doğu'daki iktidar ve prestijinin kaybolmaya başlaması, Severus'un Doğu'ya karşı bir sefer yapmasını zorunlu kılıyordu. Severus M.S. 197 yılı yazında Doğu'ya hareket etti; M.S. 198 yılı başında Parth başkenti Ktesiphon ele geçirildi; binlerce kişi öldürüldü ve esir edildi. Ertesi yıl Parthlarla bir antlaşma gerçekleştirildi. Parth Savaşı sonrası Mezopotamya Roma eyaleti yapıldı. Severus Doğu seferi sırasında büyük oğlu Caracalla'ya *augustus*, küçük oğlu Geta'ya da *caesar* unvanı verdi (M.S. 198). Severus daha sonra Filistin ve Mısır'a uğrayarak Roma'ya döndü (M.S. 202 yazı).

Septimius Severus M.S. 208 yılı başlarında Britannia'da düzenlemeler yapmak ve kuzey kabilelerin Britannia'ya yaptıkları saldırılara son vermek üzere karısı ve iki oğluyla birlikte yola çıktı. Birtakım başarılar elde ettiyse de artık fiziksel yorgunluğun yanı sıra yaşlılığın getirdiği zaafılar da söz konusuydu. Oğulları Caracalla ile Geta arasındaki husumet ve kıskançlık da imparatoru endişelendiriyor ve huzursuz ediyordu. Nitekim, Severus, M.S. 4 Şubat 211'de 65 yaşında Britannia'da Eburacum'da (bugünkü York) öldü. İmparatorun cesedi yakıldı ve külleri bir kap içinde Roma'ya getirilerek Hadrianus Mausoleumu'na konuldu.

Caracalla (M.S. 211-217) ve Geta (M.S. 211)

Caracalla, Septimius Severus ile Iulia Domna'nın iki oğlundan büyük olanıydı ve M.S. 188'de Lugdunum'da (Lyon) dünyaya gelmişti. Doğduğunda kendisine Iulianus Bassianus adı verilmişti; ancak daha sonra babası tarafından *caesar* unvanı verilerek -Marcus Aurelius ailesiyle ilişkilendirilmesi bağlamında- adı Marcus Aurelius Antoninus'a çevrilmişti (M.S. 195). Daha çok tanındığı Caracalla adını ise Roma'da sık sık giydiği *caracallus* denen bir Gal pelerininin almıştı. Hatırlanacağı üzere neredeyse iki yüz yıl önce Roma tahtında bulunan Caligula da o şekilde tanınmasını çocukken giydiği çizmelere (*caligae*) borçluydu. Ancak şurası da unutulmamalıdır ki, Caracalla'nın resmi adı Marcus Aurelius Antoninus idi; bu nedenle yazışmalarda, yazıtlarda ve sikkelerde bu şekilde anılır.

Septimius Severus iki oğlunu da halefi olarak hazırlamıştı. Parth savaşından sonra Caracalla'ya *augustus* unvanı vererek (M.S. 198), imparatorluğun yönetimine ortak etmişti. Severus daha sonra Geta'ya da *augustus* unvanı vermişti. Babalarının ölümünden sonra Caracalla ve Geta Roma İmparatorluğu'nun başına geçti. İki imparatorun birlikte yönetimi daha önce Marcus Aurelius ve Lucius Verus zamanında da olmuştu. Fakat Caracalla tek başına imparator kalmak istiyordu; bu yüzden Geta'nın ortadan kaldırılması gerekiyordu. Britannia seferindeyken babaları-

Resim 7.6

İmparator Caracalla'nın mermer büstü.

Kaynak: Ramage & Ramage (2008), res. 22.

nın ölmesi üzerine Caracalla ve Geta orada daha fazla kalmak istemediler ve Roma'ya döndüler. Her iki kardeş Palatinus Tepesi'ndeki saraya yerleştiler; birbirlerine olan güvensizlikten yaşadıkları mekânların girişleri ayrı tutuldu ve birbirlerine geçişler mümkün olmayacak şekilde düzenlendi. Hatta daha da ileri gidilerek imparatorluğun ikiye bölünmesi bile düşünüldü. Caracalla, Avrupa ve Kuzeybatı Afrika'nın idaresini, Geta'da Asya ve Mısır'ın idaresini alacaktı. Ancak annelerinin itirazı üzerine bu plan sadece düşüncede kaldı. Iulia Domna, çocuklarına "imparatorluğu bölebilirsiniz ama annenizi bölemezsiniz", diyerek onları bu düşüncelerinden vazgeçirmişti. Bunun üzerine Caracalla, subaylarına kardeşi Geta'yı öldürttü. Saldırı anında Geta, annesinden kendisini korumasını istediye de subayların kılıçlarından kaçamadı ve annesi Iulia Domna'nın kollarında öldürüldü (M.S. 212). Caracalla, hem *praetor*'lara hem de senatörlere, aslında Geta'nın kendisini öldürmek istediğini ve kendisini savunmak için onu öldürtmek zorunda kaldığını anlattı. Yüksek miktarda para karşılığında (*donativum*) *praetor*'ların rızası ve *Senatus*'un onayıyla olay kapatıldı. İki kardeşin ortak imparatorluğu sadece 10 ay sürmüştü. Geta'yı destekleyenler de aynı akıbete uğradı; Geta'nın anısı lanetlendi (*damnatio memoriae*), adı yazıtlardan ve sikkelerden kazınarak silindi.

"Anının lanetlenmesi" ne demektir, Latince karşılığı nedir ve niçin böyle bir uygulamaya gidilir?

Caracalla'nın en önemli icraatlarından biri M.S. 212 yılında çıkarttığı ve "Yurttaşlık Yasası" (*Constitutio Antoniniana*) olarak bilinen yasadır. Bu yasa ile imparatorluk sınırları içindeki tüm özgür erkek ve kadınlara Roma yurttaşı olma imkânı verildi.

Caracalla, M.S. 213 yılının ilk aylarında German sınırına gitti. Burada Roma'nın düşmanları olarak ilk kez zikredilen Allamanlara (Alamanni) karşı savaştı ve onları Main Irmağı civarında yenilgiye uğrattı; *Senatus* kendisine Germanicus Maximus unvanı verdi. *Caracallus* denen Gal pelerini giymesinden dolayı Caracalla adını alması da, bu savaşlar sırasındadır.

M.S. 214 yılı baharında Caracalla Doğu'ya hareket etti; Dacia (bugünkü Romanya) ve Trakya üzerinden Anadolu'ya geldi. Troia ve Pergamon'u (Bergama) ziyaret etti; kışı Nikomedeia'da geçirdi. M.S. 215 yılı baharında Parthların ülkesine doğru yola çıktı; amacı Parthları kesin yenilgiye uğratmaktı. Önce Antiokheia'ya geldi (M.S. 215 Mayıs), oradan Aleksandreia'ya geçti. Burada binlerce kişi -provakosyonun nedeni açık olmasa da- imparatorun öfkesine kurban gitti; Aleksandreia katliamı uzun süre belleklerden silinmedi. M.S. 216 yılında Parth seferi başladı; Parth kentleri ele geçirilerek yakılıp yıkıldı. Kışın yaklaşması üzerine Caracalla, Edessa'ya (Urfa) çekildi ve burada bir taraftan kendini eğlenceye verirken öte taraftan da ertesi yıl çıkacağı Parth seferinin planlarını yaptı. M.S. 217 yılı baharında Karrhai'daki (Harran) Ay Tanrısı Men'in Tapınağı'nı ziyaret için yola çıkan imparator, yolda, *Praetor Praefectus*'u Marcus Opellius Macrinus'un kışkırtmasıyla Martialis adlı bir *praetor* muhafızı tarafından öldürüldü (M.S. 8 Nisan 217).

Caracalla'nın öldürülmesinden sonra Roma tahtına Severus Hanedanı üyesi olmayan Macrinus geçmiş ve oğlu Diadumenianus'a da imparatorluk yönetimine ortak etmişti. Ancak her ikisi de muhalifleri tarafından öldürüldüler.

Elagabalus (M.S. 218-222)

Gerçek adı Varius Avitus Bassianus olan Elagabalus, M.S. 204 yılında Syria'daki Emesa'da doğmuştu. Iulia Domna'nın kızkardeşi Iulia Maesa'nın kızı Iulia Soemi-

as'ın oğluydu. Yani Iulia Maesa'nın torunu oluyordu. İmparator Macrinus'un tahttan indirilmesi sürecinde, henüz 14 yaşındayken, Emesa yakınındaki Raphanaia'daki III. Gallica lejyonu karargâhında askerler tarafından Marcus Aurelius Antoninus adıyla imparator ilân edildi (16 Mayıs 218). Bu yeni ismi Caracalla'dan alıyordu; Caracalla'nın da resmi adı bu şekildeydi. Caracalla'nın oğlu olduğu söylentisi yayılmış (daha doğrusu kasten yaydırılmış) olduğundan kendisini bir şekilde ona bağlamak istiyordu. Ününü ve Elagabalus adını ise Emesa'daki Güneş Tanrısı El-Gabal'ın rahibi olmasına borçluydu.

Böylece, Macrinus ve Diadumenianus'un öldürülmelerinden sonra imparator ilân edilen Elagabalus, hemen Roma'ya gitmedi, birkaç ay Doğu'da kaldı. Daha sonra annesi Iulia Soaemias ve anneannesi Iulia Maesa ile birlikte Roma'ya doğru yola çıktı. Kışı Nikomedeia'da (İzmit) geçirdiler; M.S. 219 sonbaharında da Roma'ya vardılar. Elagabalus, Macrinus taraftarlarına karşı acımasızca davrandı; kimilerini öldürdü; kimilerini görevlerinden uzaklaştırdı. İmparatorun dolayısı Güneş Tanrısı kültü Roma'da da kabul gördü. Emesa'daki kutsal siyah taş (*lapis niger*) da Roma'ya getirdi.

Ancak imparatorun kadını ve eşcinsel davranışları halk tarafından hoş karşılanılmıyordu. Hakkında bir sürü ahlaksız öyküler anlatılmaya başlanmıştı. Iulia Maesa, bu hoşnutsuzluğu kırmak, rejimin ve hanedan iktidarının sürdürülmesi için Elagabalus'a o sıralar 13 yaşında olan kuzeni Bassianus Alexianus'u (sonradan Severus Alexander adıyla tanınacaktı) halefi olarak ilân ettirmekte başarılı oldu. Ancak, Elagabalus ve Severus Alexander birbirini hiç sevmeydi; aralarındaki husumet eksik olmadı. Ancak askerler ve halk Alexander'i daha çok seviyordu. Bunu fark eden Elagabalus, kuzeni Severus Alexander'i öldürtmek için fırsat kolluyordu. Fakat Alexander'in annesi Iulia Mamaea ve anneannesi Iulia Maesa, çocuk yaşta Alexander'i korumak için Elagabalus'tan önce davrandılar ve Elagabalus Roma'daki *praetor*ların karargâhında askerler tarafından öldürüldü (M.S. 11 Mart 222). Annesi de aynı akıbete uğradı. Her ikisinin de başları kesilerek, Roma caddelerinde sürüklenerek teşhir edildiler; imparatorun cesedi Tiber Nehri'ne atıldı.

Severus Alexander (M.S. 222-235)

Severus Alexander M.S. 1 Ekim 208'de Phoenicia'da (Fenike) doğdu, o zaman kendisine Bassianus Alexianus adı verilmişti. Çocukluğu Syria'da geçen Alexianus, Emesa'da Güneş Tanrısı rahibiydi. Iulia Maesa'nın arzusu üzerine Elagabalus, o sıralar 13 yaşında olan kuzeni Alexianus'u vârisi ilân etmişti. Bir süre sonra Alexianus, Marcus Aurelius Alexander adını aldı (M.S. 221). Ancak Elagabalus ile Alexander arasında bir husumet vardı; Elagabalus kuzenini öldürmeyi planlıyordu. Ancak plan tersine döndü ve Elagabalus, Alexander tarafını tutan *praetor*lar tarafından öldürüldü (M.S. 11 Mart 222). Severus Alexander hiçbir karşı koymayla karşılaşmadan *Senatus* tarafından imparator olarak ilân edildi. Kuşkusuz S. Alexander henüz 14 yaşında olduğundan devlet idaresi esas olarak annesi Iulia Mamaea ile 16 kişilik bir Danışma Meclisi'nin elindeydi. Mamaea'nın sağ kolu Domitius Ulpianus idi. *Praetor* muhafızlarının komutanı olan bu kişi asıl iki *praetor praefectus*'unun da üstünde bir pozisyondaydı. Bir süre sonra *praetor praefectus*'larının beklenmedik ölümünden sorumlu tutularak *praetor* muhafızları tarafından öldürüldü. S. Alexander zamanında Roma'da imâr ve bayındırlık faaliyetlerine hız verildi; ayrıca Elagabalus'un Emesa'dan Roma'ya getirdiği kutsal siyah taş (*lapis niger*) tekrar Emesa'ya götürdü.

Doğu'da Ardaşir, Parth sülalesi kralı V. Artabanus'u yenerek aynı topraklarda Sani Hanedanı'nın egemenliğini başlatmıştı (M.S. 226 / 227). Ardaşir, Roma'nın

Doğu'daki topraklarına da saldırarak Roma için bir tehdit oluşturuyordu. Bunun üzerine Severus Alexander, annesi ile birlikte bu duruma müdahale için Doğu'ya hareket etti (M.S. 231 baharı); kışı Antiokheia'da (Antakya) geçirdiler. Romalılar, Sasaniler karşısında üstün geldiler ve Ardaşir'in aldığı toprakları geri aldılar (M.S. 232). S. Alexander ve annesi, ertesi yıl Roma'ya döndü. Alexander Roma'ya döner dönmez bu kez Germanların Roma topraklarına saldırdıkları haberini aldı. Severus Alexander, yine annesiyle birlikte Germanlara karşı sefere çıktı (M.S. 234). Ancak, Alexander ve annesi Mamaea'nın Germanlara karşı çekingen bir tavır izlemesi, para karşılığında barış yapmak istemesi ve Romalı askerler nezdinde güven kaybetmeleri nedeniyle, askerler yeni bir imparator arayışına girdiler ve Trakyalı bir asker olan Maximinus'u imparator ilân ettiler. Daha sonra Vicus Britannicus'ta (Mainz) bulunan S. Alexander ile annesini öldürdüler (M.S. 25 Mart 235). Severus Alexander'in öldürülmesiyle Severuslar sülalesi de son buldu.

Özet

Roma İmparatorluğu'nun büyüme ve güçlenme dönemini tartışma

M.S. 1. yüzyılın sonundan Severus Hanedanı sonuna kadar olan yaklaşık 100 yıllık dönem, Roma İmparatorluğu'nda önemli gelişmelere sahne oldu. Flavius Hanedanı'ndan sonraki birkaç imparator, evlat edinme yöntemiyle belirlendi. Örneğin Nerva Traianus'u, Traianus Hadrianus'u, Hadrianus da Antoninus Pius'u evlat edinerek onların imparator olmalarını sağladı.

Nerva, hanedana mensup olmayan bir imparatordu. Yoksulların ve çocukların korunmasına yönelik önlemler aldı; Yahudilerden alınan vergiyi kaldırdı; halka buğday dağıtımına kolaylık getirdi; köprüleri ve su kemerlerini tamir ettirdi; İtalya dahilinde görev seyahati yapan memurların yol masraflarını devlet üzerine aldı.

Nerva'nın Traianus'u evlat edinerek kendisinden sonra tahtın vârisi yapması Principatus Dönemi siyasal tarihinde adeta bir dönüm noktasıydı. Traianus iktidarı sırasında askeri başarılarla da imza attı. Kabaca bugünkü Romanya sınırlarını kapsayan Dacia'ya iki kez sefer yaptı. Daclar önce Roma'ya bağlı vasal bir krallık statüsüne getirildiler; daha sonra da Dacia Roma eyaleti yapıldı. Armenia ve Mezopotamya'nın eyalet statüsünde organize edilmeleri de Traianus zamanına rastlamaktadır. Parthlara karşı başarılı bir mücadele verildi. Çıkan Yahudi isyanı bastırıldı.

İmparator Hadrianus'un imparatorluğa bâkim olabilmek için uyguladığı politikayı açıklama

Traianus'un ölümünden sonra evlat edindiği Hadrianus Roma tahtına çıktı. Hadrianus önceki Roma imparatorlarının hiç yapmadığı bir şeyi yaptı; iki büyük seyahat programıyla M.S. 121-133 yılları arasında imparatorluğu baştan başa dolaştı. Amaç imparatorluğu daha yakından tanımak ve sorunlarla yakından ilgilenmekti. İktidarı sırasında çıkan Yahudi isyanı kanlı bir şekilde bastırıldı.

Antoninus ve Severus hanedanlarının Roma İmparatorluğu'ndaki icraatlarını açıklama

İmparator Hadrianus'un Antoninus'u evlat edinmesiyle, ondan sonra tahta kimin çıkacağı belli olmuştu. Böylece, Antoninus Pius ile birlikte Antoninus Hanedanı'nın iktidarı başlamış oldu. Antoninus Pius, iktidarı sırasında imparatorluğu Roma'dan yönetmeyi tercih etti; Hadrianus gibi seyahatlere çıkmadı. Zamanında ufak çaplı çarpışmalar ve isyanlar eksik olmadı. Fakat yine de Antoninus dö-

neminin bir barış dönemi olduğu söylenebilir.

Augustus'tan bu yana ilk kez Roma İmparatorluğu'nun yönetimi iki kişi arasında paylaşıldı ve Marcus Aurelius ile manevi kardeşi Lucius Verus imparatorluğu birlikte yönettiler. Ortak imparatorların karşı karşıya geldikleri ilk büyük savaş Parth Savaşı oldu. Parthlara karşı zafer kazanılsa da ardından çıkan veba salgını nedeniyle çok sayıda Romalı öldü. Marcus Aurelius, Lucius Verus'un ölümünden sonra, Germanlarla savaştı.

Commodus, German kabilelerden Marcomanlarla Roma lehine bir anlaşma yaparak savaşa son verdi. Kendisine karşı yapılan suikastleri zamanında önledi ve suikastçileri öldürttü. Commodus son yıllarındaki ruhsal dengesizlik nedeniyle kendini efsanevi kahraman Herkül ile özdeşleştiriyordu.

M.S. 193 yılı yılında Roma tahtına çıkan Septimius Severus, Afrika'da doğmuştu. Onunla birlikte Severus Hanedanı başladı. İktidarı sırasında Roma tahtına göz diken iki ciddi rakibi vardı: Clodius Albinus ve Pescennius Niger. Severus, önce Nigeri yenilgiye uğrattı ve öldürdü. Niger'in tarafını tutan kentleri (örneğin Byzantion'u) yakıp yıkarak cezalandırdı. Daha sonra Clodius Albinus üzerine yürüyen Severus, onu da yenilgiye uğratarak tahtın tek hâkimi oldu.

Hanedanın diğer üyeleri olan Caracalla ve Geta, Septimius Severus ile Iulia Domna'nın çocuklarıydı. Babalarının ölümünden sonra Caracalla ve Geta Roma İmparatorluğu'nun başına geçti. Ancak tek başına imparator olmak isteyen Caracalla, bir süre sonra kardeşi Geta'yı öldürttü. Caracalla'nın en önemli askeri faaliyeti, Parthlara karşı yaptığı seferi (M.S. 216); en önemli siyasi icraatı ise "Yurttaşlık Yasası"dır.

Severus Hanedanı üyesi olan Elagabalus, ününü ve adını Emesa'daki Güneş Tanrısı El-Gabal'ın rahibi olmasına borçluydu. İmparatorun ilgisinden dolayı Güneş Tanrısı kültü Roma'da da kabul gördü. Hatta, Emesa'daki kutsal siyah taş (*lapis niger*) da Roma'ya getirdi. Ancak, tutarsız ve ahlaksız davranışları nedeniyle halkın tepkisini çekti; sonunda askerler tarafından öldürüldü. Severus Alexander, Elagabalus'un Emesa'dan Roma'ya getirdiği kutsal siyah taş (*lapis niger*) tekrar Emasa'ya götürdü. Alexander, Sasaniler'e karşı başarılı bir sefer yaptı. İki yıl sonra da Germanlara karşı sefere çıktı; ancak Germanlara karşı izlediği başarısız politika nedeniyle askerler Maximinus'u imparator ilân ettiler ve Alexander'i öldürdüler; böylece Severus Hanedanı son buldu.

Kendimizi Sıyalım

1. Daclara karşı mücadelede başarılı olan ve bu başarısı anısına Roma'daki Forum'da üzeri Romalıların Dacları yenilgiye uğratmalarını betimleyen kabartmalarla süslü bir anıt-sütun dikilen Roma imparatoru aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Hadrianus
 - b. Severus Alexander
 - c. Elagabalus
 - d. Geta
 - e. Traianus
2. Elagabalus'un Emesa'dan Roma'ya getirdiği kutsal siyah taşı (*lapis niger*) tekrar Emesa'ya götüren Roma imparatoru aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Hadrianus
 - b. Severus Alexander
 - c. Elagabalus
 - d. Geta
 - e. Traianus
3. İmparator olmadan önce Güneş Tanrısı rahibi olarak görev yapan Roma imparatorunun adı nedir?
 - a. Hadrianus
 - b. Severus Alexander
 - c. Elagabalus
 - d. Geta
 - e. Traianus
4. Çıkarttığı "Yurttaşlık Yasası" ile imparatorluk sınırları içindeki tüm özgür erkek ve kadınlara Roma yurttaşlığı olma imkânı veren imparator aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Caracalla
 - b. Severus Alexander
 - c. Hadrianus
 - d. Geta
 - e. Traianus
5. Rakibi Pesennius Niger'i yenilgiye uğrattıktan sonra onun tarafını tutan Byzantion'u yakıp yıkarak cezalandıran Roma imparatoru aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Caracalla
 - b. Severus Alexander
 - c. Hadrianus
 - d. Septimius Severus
 - e. Commodus
6. Aynı iktidar döneminde Roma tahtını paylaşan iki Roma imparatoru aşağıdakilerden hangileridir?
 - a. Nerva-Traianus
 - b. Traianus-Hadrianus
 - c. Marcus Aurelius-Lucius Verus
 - d. Septimius Severus-Commodus
 - e. Hadrianus-Antoninus Pius
7. İmparatorluğu yakından tanımak ve sorunlarla yakından ilgilenmek amacıyla imparatorluk dahilinde seyahat eden Roma imparatoru aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Nerva
 - b. Traianus
 - c. Marcus Aurelius
 - d. Septimius Severus
 - e. Hadrianus
8. Roma İmparatoru Commodus'un, içinde bulunduğu ruhsal dengesizlik nedeniyle kendisini özdeşleştirdiği efsanevi kahraman aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Apollo
 - b. İuppiter
 - c. Hektor
 - d. Mars
 - e. Herkül
9. Antik Çağ'da; Nerva, Traianus, Hadrianus, Antoninus Pius ve Marcus Aurelius nasıl anılırdı?
 - a. "Evlatlık İmparatorlar"
 - b. "Filozof İmparatorlar"
 - c. "Adil İmparatorlar"
 - d. "Zalim İmparatorlar"
 - e. "İyi İmparatorlar"
10. Aşağıdakilerden hangisi Nerva'nın icraatlarından biri **değildir**?
 - a. Yurttaşlık Yasasını (*Constitutio Antoniniana*) çıkartması
 - b. Yoksulların (ve özellikle çocukların) korunmasına yönelik önlemler alması
 - c. İtalya dahilinde göreve giden memurların yol masraflarını karşılamak zorunda olan yerel idarelerin bu zorunluluktan muaf tutulması
 - d. Yahudilerden alınan vergiyi kaldırması
 - e. Halka buğday dağıtımına kolaylık getirmesi

Okuma Parçası

“Kadınlar Hanedanı”

Resim 7.7 Septimius Severus'un eşi, Caracalla ve Geta'nın annesi Iulia Domna'nın mermer büstü.

Kaynak: Harris (2003), s. 96.

Roma siyasi tarihinde kadınlar çok kez etkin rol oynamışlardır. Ancak, hiçbiri, kökenleri Syria'ya dayanan ve Severus Hanedanı'ndan olan dört kadın kadar hırslı olmadı. Bu dört kadın, Iulia Domna, kızkardeşi Iulia Maesa ve onun iki kızı Iulia Mamaea ile Iulia Soaemias idi. Syria doğumlu olan Iulia Domna Roma'ya gelip o sıralar Gallia Lugdunensis valisi olan Septimius Severus ile evlenmişti. Bu evlilikten Antoninus (Caracalla) ve Geta adlarında iki çocukları dünyaya geldi. Kocasını Septimius Severus'un M.S. 211'deki ölümünden sonra tahta geçen Caracalla üzerinde de çok etkili oldu; pek çok kararında onu yönlendirdi. Yine de kardeşi Geta'yı kendi kollarında öldürtmesine mani olamadı. Tüm yazışmalar elinden geçtiği için, imparatorluk dahilinde olup bitenden haberdardı. Caracalla'nın Doğu seferi sırasında, M.S. 217'de, öldürülmesi üzerine üzüntüsünden kendini aç bırakarak ölüme terk etti. Caracalla'nın yerine Roma tahtına geçen Macrinus, Iulia Domna'nın kız kardeşi Iulia Maesa'yı ortadan kaldırmamakla hata etti. Maesa, ablasının ölümünden sonra Syria'ya çekilmiş ve orada Macrinus'u tahttan indirip torununu yani büyük kızı Iulia Soaemias'un oğlu Elagabalus'u tahta geçirme planı yapmaya başlamıştı. Nitekim bunda da başarılı oldu. Ancak, yeni İmparator Elagabalus'un aşırı zevk düşkünlü olması, zalimliği ve kötü imajı, onu, diğer torununa yani küçük kızı Iulia Mamaea'nın oğlu Severus Alexander'a yaklaştırdı. M.S. 222'de Elagabalus ve annesi Soaemias öldürüldü. Severus Alexander tahta geçtikten

birkaç yıl sonra Maesa da öldü. Severus Alexander'ın annesi Iulia Mamaea ise oğlunun imparatorluğu yönetiminde önemli rol üstlendi. Bu rol öylesine aşırıya kaçmaya başlamıştı ki, muhalifleri tarafından oğluyla birlikte M.S. 235 yılı Mart ayında öldürüldü. Severuslar imparatorlarının arka planındaki “kadınlar hanedanı” böylece noktalandı.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise “Traianus” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız yanlış ise “Severus Alexander” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise “Elagabalus” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise “Caracalla” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d Yanıtınız yanlış ise “Septimius Severus” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “Marcus Aurelius ve Lucius Verus” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “Hadrianus” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız yanlış ise “Commodus” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e Yanıtınız yanlış ise “Nerva” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız yanlış ise “Nerva” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Roma siyasi yapısı içinde; hanedan üyesi olanların Roma tahtına geçeceği önceden biliniyordu. Ancak Nerva ile bu uygulama değişmiştir. Çocuğu olmayan Nerva, Traianus'u evlat edinerek kendisinden sonra Roma tahtına kimin geçeceğini belirleyen ilk imparator olmuştur.

Sıra Sizde 2

Senatus (Senato) tarafından Antoninus'a verilen "Pius" lâkâbı "dindar", "saygılı", "kadirşinas" anlamlarını taşımaktadır.

Sıra Sizde 3

Byzantion'un Septimius Severus tarafından yakılıp yıkılarak cezalandırılmasının nedeni; Severus'un, Syria'da askerler tarafından imparator ilân edilmiş olan Syria valisi Pescennius Niger ile olan savaşında Byzantionluların Niger'in tarafını tutmalarıdır.

Sıra Sizde 4

"Anının lanetlenmesi" ifadesinin Latince karşılığı *damnatio memoriae*'dir. Genellikle Roma tahtına yeni geçen imparatorun önceki imparatorla veya devletin ileri gelen bir memuruyla arasında bir husumet varsa veya söz konusu kişilerin tutum ve davranışlarının devlet için olumsuz bir imaj yarattığı düşünülüyorsa, Senato kararıyla, söz konusu imparator veya devletin ileri gelen memurunun anısı lanetlenirdi. Bu karar, söz konusu kişinin adının veya resminin kazınarak silinmesi veya büstünün kırılarak yok edilmesiyle uygulanırdı.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akşit, O. (1985), *Roma İmparatorluk Taribi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Cornell, T. Ve Matthews, J. (1988), *Roma Dünyası* (çev. Ş. Karadeniz), İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İstanbul.
- Garnsey, P., Rathbone, D., Bowman, A.K. (ed.), (2000), *Cambridge Ancient History Vol. XI. The High Empire AD 70-192*, Cambridge.
- Glady, M.Le, Voisin J.-L., Bohec, Y. Le (1995), *Histoire romaine*, PUF, Paris.
- Goodman, M. (2005), *The Roman World 44 BC-AD 180*, Routledge, Oxon, 2005.
- Grant, M. (1998), *The Roman Emperors. A Biographical Guide to the Rulers of Imperial Rome 31 BC - AD 476*, Londra.
- Harris, N., *History of Ancient Rome*, Chancellor Press, Londra, 2003.
- İplikçioğlu, B. (2007), *Hellen ve Roma Taribinin Anabatlari*, İstanbul.
- Jones, P., Sidwell, K. (ed.) (1997), *The World of Rome. An Introduction to Roman Culture*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Penrose, J. (ed.) (2008), *Rome and Her Enemies*, Osprey Publishing, Oxford.
- Price, S.R.F., *Ritüel ve İktidar. Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü* (çev. T. Esin), İmge Kitabevi, Ankara.
- Ramage, N.H.- Ramage, A.(2008), *The British Museum Concise Introduction. Ancient Rome*, The British Museum Press, Londra.
- Roth, J. (2009), *Roman Warfare*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Scarre, C. (1995), *Chronicle of the Roman Emperors*, Thames and Hudson, Londra.
- Shotter, D. (2003), *Rome and Its Empire*, Norfolk.
- Stokstad, M. (1995), *Art History*, vol.1, New York.
- Tekin, O. (2008), *Eski Yunan ve Roma Taribine Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.

8

Amaçlarımız

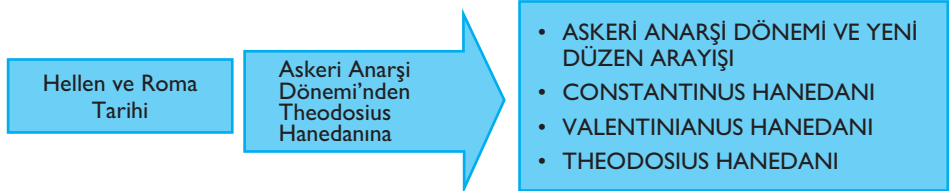
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- 👁️ Roma İmparatorluğu'nun gerileyiş ve zayıflama sürecini tartışabilecek;
- 👁️ Dönemin siyasal koşulları nedeniyle imparatorların seçiminde askerlerin oynadığı rolün önemini açıklayabilecek;
- 👁️ Principatus ve Dominatus yönetimlerini karşılaştırabilecek;
- 👁️ Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılma sürecini, nedenlerini ve sonuçlarını tartışabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Asker imparatorlar
- Tetrarşi / Tetrarkhia
- Hıristiyanlık
- Germanlar
- Gothlar
- Constantinopolis
- Batı Roma
- Doğu Roma
- Bizans

İçindekiler

Askeri Anarşi Döneminden Theodosius Hanedanına

ASKERİ ANARŞİ DÖNEMİ VE YENİ DÜZEN ARAYIŞI

Maximinus Thrax (M.S. 235-238)

(M.S. 238: I. Gordianus, II. Gordianus, Pupienus, Balbinus)

Trakya doğumlu olan Maximinus'un önceki imparatorlar gibi seçkin bir aile geçmişi yoktu; ancak, askeri alanda tecrübesi vardı ve askerler arasında belli bir popülaritesi bulunmaktaydı. Severus Alexander'in öldürülmesinin ardından ordu tarafından imparator ilân edilmiş ve *Senatus* da imparatorluğunu onaylamıştı (M.S. 235 Mart / Nisan). Maximinus, Trakya bölgesinin bir yerlisi olduğundan Trakyalı anlamında "Thrax" soyadını almıştı.

Maximinus M.S. 235 yazında Ren üzerindeki köprüden geçerek Germania'ya girdi; ülkedeki yerleşimler yakılıp yıkıldı. İmparator "Germanicus Maximus" unvanı, oğlu Maximus da "caesar" unvanı aldı. Maximinus sonraki iki yıl içinde de Daclara ve Sarmatlara karşı savaştı; "Dacicus" ve "Sarmaticus" unvanları aldı. Bu arada savaşların Roma'ya pahalıya mal olması, devlet idaresindeki kötü yönetim sonucu Maximinus'a karşı her tarafta hoşnutsuzluklar başlamıştı; hatta *Senatus* da artık Maximinus'un karşısında yer alıyordu. İşte bu sırada Africa Eyaleti valisi 80 yaşındaki I. Gordianus (Africanus) ile 46 yaşındaki oğlu II. Gordianus'un isyan haberi imparatora ulaştı; ancak bir süre sonra II. Gordianus öldürüldü; I. Gordianus ise intihar etti. Bu gelişme üzerine *Senatus* derhal toplanarak Maximinus'a karşı mücadele etmek ve Roma'yı savunmak üzere iki yeni imparator seçti: Balbinus ve Pupienus. I. Gordianus'un torunu 13 yaşındaki III. Gordianus *caesar* ilân edildi. Bu sırada askerler Maximinus'un çadırına giderek onu ve 23 yaşındaki oğlu Maximus'u öldürdüler. Daha sonra Pupienus ve Balbinus da öldürüldü; *praetor*'lar III. Gordianus'u imparator ilân ettiler.

Askeri anarşi deyimi neyi ifade etmektedir?

III. Gordianus'tan (M.S. 238-244) Aemilianus'a (M.S. 253)

III. Gordianus imparator ilân edildiğinde henüz 13 yaşında bir çocuk olduğundan devlet idaresi Timesitheus'un elindeydi; bu kişinin *praetor praefectus*'u olarak atanmasından sonra (M.S. 241) etkisi daha da arttı. Gordianus, onun kızı Tranquillina ile de evlendi. III. Gordianus, Gothlara ve Sasanilere karşı başarılı seferler

yaptı; Doğu'da Roma egemenliği tekrar tesis edildi (M.S. 243). Ancak III. Gordianus, Fırat Nehri yakınında askerler tarafından öldürüldü (M.S. 25 Şubat 244).

Şekil 8.1

İmparator III. Gordianus'un sikke portresi.

Kaynak: Breglia (1968), s. 76.

III. Gordianus'un askerler tarafından öldürülmesinden sonra, ordu I. Philippus'u imparator ilân etti (M.S. 244 Şubat / Mart). Philippus önce Sasani kralı Şapur ile barış antlaşması yaptı. Ancak koşullar Roma'yı memnun edecek nitelikte değildi. Philippus, Dac kabilelerinden Carpların (Carpi) Tuna'yı geçerek Roma topraklarına saldırmaları üzerine onları yenilgiye uğrattı; komutanı Decius da Gothlara karşı başarı kazandı. Ancak, daha sonra Philippus ve Decius birbirlerine düştü. Kuzey İtalya'daki Verona'da yapılan savaşı (M.S. 249 sonbaharı) Decius kazandı, Philippus öldürüldü.

Decius, Verona'da I. Philippus'u yenilgiye uğrattıktan sonra Roma'ya geldi (M.S. 249 Ekim) ve *Senatus* tarafından imparatorluğu onaylandı. İmparator, Hıristiyanlara karşı da mücadele etti; onları şiddetli bir şekilde cezalandırdı. Önceleri Gothlara karşı başarı kazandıysa da Abritus mevkinde (Dobruca yakınında) tuzağa düşürülerek öldürüldü (M.S. 251 Haziran / Temmuz). Decius, düşmanla savaşırken savaş alanında ölen ilk imparatordu. Oğlu Herennius Etruscus da aynı akıbetine uğradı.

Traianus Decius ve Herennius Etruscus'un Gothlarla savaşırken ölmesi üzerine, askerler Trebonianus Gallus'u imparator ilân etti. Gallus, Gothlara haraç vererek barış yaptı ve Roma'ya döndü. Gallus'un iktidarı döneminde bir yandan Gothlar, öte yandan Roma'daki veba salgını Romalıları bezdirmişken, bu kez Sasani kralı I. Şapur M.S. 252'de Doğu'daki Roma eyaletlerine saldırdı; Syria'ya girdi ve başkent Antiokheia'yı ele geçirdi. Bu sırada Gothlar Romalılarla yaptıkları anlaşmayı bozmuş ve tekrar Roma topraklarına saldırmaya başlamışlardı. Aşağı Moesia valisi Aemilianus, Gothlara karşı başarılı bir mücadele gösterdi ve onları yendi. Bu zafer

Şekil 8.2

İmparator Traianus Decius'un sikke portresi.

Kaynak: Kent-Overbeck-Styrow (1973), 154.

üzerine askerler tarafından imparator ilân edildi. Aemilianus Roma'ya doğru harekete geçti. Aemilianus ve Gallus'un ordusu Roma dışında Interamna'da (bugünkü Terni) karşılaştı. Aemilianus'un ordusu, büyük bir zafer kazandı (M.S. 253 Ağustos); Gallus ve oğlu öldürüldü. Ancak Aemilianus da sadece 88 gün tahtta kalabilirdi çünkü askerleri tarafından öldürüldü. Kısa süre önce askerleri tarafından imparator ilan edilen Valerianus tahtın tek hâkimi oldu.

Valerianus'tan (M.S. 253-260) Aurelianus'a (M.S. 270-275)

Aemilianus'un kendi askerleri tarafından öldürülmesinden sonra tek başına imparator kalan Valerianus, hemen Roma'ya doğru yola çıktı. Roma'ya gelince *Senatus*'tan imparatorluk yetki ve unvanlarını aldı; oğlu Gallienus ile imparatorluk yetkilerini paylaşacağını ilân etti (M.S. 253 sonbaharı).

Valerianus zamanında da imparatorluk her tarafta sıkıntılı bir dönem yaşıyordu. Valerianus, Sasanilere karşı savaşmak için Doğu'ya hareket etti. Doğu'dayken baş gösteren veba salgını nedeniyle ordusu zayıflayan Valerianus, Edessa'da (Urfa) Sasaniler tarafından kuşatıldı ve esir alındı (M.S. 260 sonbaharı). Valerianus'un akıbeti bilinmiyor; ancak yaşamının geri kalanını esir olarak sürdürüp öldüğü tahmin edilmektedir. Ebedi ve ezeli düşman Sasaniler (daha önce Parthlar) karşısında yaşanan bu utanç verici durum uzun yıllar Romalıların hafızalarından hiç silinmedi.

Valerianus'un Sasanilerin eline düşmesinden sonra yerine Gallienus geçti. Zaten babası tarafından da *augustus* unvanı verilerek daha onun zamanında ortak imparator ilân edilmişti. Gallienus, Hıristiyanlara karşı, kendinden önceki imparatorların aksine, hoşgörülü davranan biri olarak anılmaktadır. Yine de imparatorluğun en sıkıntılı günleri onun zamanına rastlamaktadır. Dıştan saldırılar ve içteki sayısız ayaklanmalara, açlık ve veba da eklenince, imparatorluk oldukça sarsıntılı günler geçirdi.

Babası Valerianus, Sasanilerle savaşmak üzere Doğu'ya hareket ettiğinde, Gallienus'u Batı'daki meselelerle, Gothlar ve diğer German kabilelerle mücadele etmekle görevlendirmişti. Nitekim Gallienus M.S. 254 yılında Ren ve Tuna Nehirleri sınırına giderek Germanlarla savaştı. Başarılarından dolayı "Germanicus Maximus" ve "Dacicus Maximus" unvanlarını aldı. M.S. 259'da Iuthung kabilesi Tuna'yı aşarak kuzey İtalya'ya girdi ve Roma'ya doğru ilerlemeye başladı. Fakat Gallienus'un ordusu tarafından Mediolanum (Milano) civarında, ertesi yılda Augsburg yakınında yenilgiye uğratıldılar. Gallienus Batı'da Roma'nın düşmanlarına karşı başarılı bir mücadele yaparken, Doğu'dan kötü bir haber geldi: Gallienus'un babası Valerianus, Sasanilerin eline esir düşmüştü (M.S. 260 sonbaharı).

İmparator Gallienus'un Mediolanum dışında bir suikast sonucu öldürülmesinin ardından askerler II. Claudius'u imparator ilân ettiler. II. Claudius önce Roma topraklarını istila eden Alamannlara, sonra da Gothlara karşı büyük zaferler kazandı. Bu yüzden imparator, "Gothicus" lâkabıyla anılmaktadır. Ancak imparator bir süre sonra vebaya yakalanarak yaşamını yitirdi (M.S. 270 Ocak).

Claudius'un vebadan ölmesi üzerine Aurelianus askerleri tarafından imparator ilân edildi. Aynı sırada imparator ilân edilmiş olan Claudius'un kardeşi Quintillus'un intiharıyla da Roma tahtının yegâne sahibi oldu (M.S. 270). Aurelianus, bir seri zaferle German kavimlerini bozguna uğrattı.

Romalılar için önemli bir tehlike de Palmyra Kraliçesi Zenobia idi. Doğu eyaletleri Zenobia ve oğlu Vabalathus tarafından yönetiliyordu. Aurelianus M.S. 271 baharında (ya da 272 baharında) Zenobia'ya karşı sefere çıktı ve Palmyralıları yendi. Roma eyaletleri tekrar Roma'nın denetimine girdi. Ancak, Aurelianus, Doğu'ya yaptığı son seferi sırasında, kendi subayları tarafından öldürüldü (M.S. 275 Eylül / Ekim). Aurelianus'un öldürülmesinin ardından on yıllık dönemde Tacitus (M.S. 275-276), Florianus (M.S. 276), Probus (M.S. 276-282), Carus (M.S. 282-283), Carinus (M.S. 283-285) ve Numerianus (M.S. 283-284) askerleri tarafından imparator seçildiler. Ancak burada, bu imparatorların sadece adlarını anmakla yetinilecektir.

Dominatus Dönemi ve Tetrarşi: Diocletianus (M.S. 284-305) ve Maximianus (M.S. 286-305 ve 307-308)

Bu karmaşa döneminde, Numerianus'un öldürülmesinin ardından, M.S. 284 Kasım ayında Diocletianus askerleri tarafından imparator ilân edildi. M.S. 285 yılı yazında Diocletianus'un Carinus'u Margum mevkiinde yapılan savaşta yenilgiye uğratması ve Carinus'un kendi askerleri tarafından öldürülmesi sonucu Diocletianus artık Roma dünyasının tartışmasız yegâne imparatoru olarak kaldı. Roma'ya gelerek imparatorluk yetki ve unvanlarını Senatus'tan aldı. Ancak, önceki yıllarda imparatorluk topraklarına kuzeyden ve doğudan yapılan dış saldırılar (German kavimleri ve Parthlar / Sasaniler gibi), içteki ayaklanmalar ve aynı anda birden fazla imparatorun ya da gaspın egemen olması büyük sıkıntılara neden olmuş ve imparatorluğun geniş sınırlarının tek bir hükümdar tarafından kontrol altında tutulamayacağı / yönetilemeyeceği gerçeğini de göstermişti. Bu yüzden Diocletianus "principatus" denen ve imparatorun tüm yetkileri üstlenerek "birinci yurttaş" statüsüyle sahip ol-

duğu önceki yönetim biçimini terk ederek, “dominatus” denen ve imparatorun mutlak hükümdarlığını tartışmasız kabul eden yeni bir yönetim biçimini benimsemişti. Bu yeni yönetim biçimi monarşik yapıya daha yakın bir rejimi ifade etmekteydi. Ancak, Diocletianus imparatorluğun mutlak hâkimi olmasına rağmen, bu kadar geniş bir coğrafyayı tek başına yönetemeyeceğinin de farkındaydı. Bu düşünceyle askeri ve idari alanda güvendiği bir dostuna, Maximianus’a augustus unvanı vererek imparatorluğun yönetimine ortak yaptı (M.S. 286 Nisan). Bundan böyle Diocletianus Nikomedeia’da, Maximianus ise Mediolanum’da ikamet etmeye başladılar. Diocletianus ve Maximianus M.S. 286-290 yılları arasındaki dönemi Batı’da ve Doğu’da Roma sınırlarının güvenliği için savaşarak geçirdiler. İsyanlardan en önemlisi Maximianus’un komutanlarından Carausius’unkiydi. Carausius, korsanlara karşı savaşırken, bu kez kendisi korsanlık yapmaya başladı ve daha sonra da kendisini imparator ilân etti (M.S. 287); Britannia’yı ele geçirdikten sonra Gallia’nın da bir kısmını istila etti.

Şekil 8.3

Tetrarşi’yi temsil eden İki Augustus ve İki Caesar Heykeli. İmparator Diocletianus ile İmparator Maximianus, Caesarları Galerius ve I. Constantius’u kucaklıyor (M.S. yak. 300, Venedik).

Kaynak: Harris (2003), s. 55.

M.S. 293 yılında iki başlı yönetim biçimi, yerini, Tetrarşi (*Tetrarkbia*) denilen dörtlü bir yönetime bıraktı. Bu yeni rejimde iki *augustus* ile her birinin yanında birer *caesar* yer alacaktı. Diğer bir deyişle, Diocletianus ve Maximianus kendilerine birer *caesar* seçeceklerdi. Diocletianus'un *caesar*'ı Galerius olurken, Maximianus'un *caesar*'ı I. Constantius oldu. Diocletianus, *caesar*'ı Galerius ile birlikte imparatorluğun Doğu yarısında hüküm sürerken, Maximianus *caesar*'ı I. Constantius ile Batı yarısında hüküm sürecekti. Böylece Roma İmparatorluğu'nun yönetimi coğrafi olarak resmen ikiye bölünmüş oldu. Bundan amaç *augustus*ların ölümü halinde imparatorluğun başsız kalmamasıydı. *Caesar*'lar *augustus* olacaklar, onlar da yeni *caesar*'lar seçeceklerdi. Böylece M.S. 293'te tetrarşi yönetiminin oluşturulmasından sonra öncelikle düzene yönelik isyanlar bastırılmaya başlandı.

Diocletianus uzun ve yorucu iktidar yıllarının ardından imparatorluğun yönetimini *caesar*'larına bırakarak, tahttan feragat etme zamanı geldiğini düşündü ve bu düşüncesini Maximianus ile paylaştı. Böylece M.S. 1 Mayıs 305'te Diocletianus ve Maximianus tahttan feragat ettiklerini bildirerek, iki *caesar*'ı, Constantius ile Galerius'u *augustus*'luğa yükselttiler. Bundan böyle imparatorluk yönetimi onların elindeydi. Onların yerini de Severus ve Maximinus aldı. Böylece Batı'da Constantius ve *caesar*'ı Severus; Doğu'da Galerius ve *caesar*'ı Maximinus Daia hüküm sürecekti. Kendilerini emekliye ayıran Maximianus M.S. 310 Temmuz'da Marsilya'da öldürüldü veya intihar etti; Diocletianus ise olasılıkla M.S. 313 yılında hayata gözlerini kapadı. Diocletianus'un büyük bir çabayla kurduğu tetrarşi sisteminin bozulması, iç savaşın bir türlü sona ermemesi ve akrabalarına yapılan zulüm nedeniyle üzüntüden ölmüş olabileceği de ileri sürülür.

Diocletianus, büyük eyaletlerin idaresinin güç olduğunu ve idarecilerinin imparatorun aleyhine (isyana kalkışmak gibi) büyük bir güç oluşturduğunun farkına vardığından eyaletleri küçülterek sayılarını neredeyse ikiye katlamıştır. En önemli icraatlarından biri de eyaletleri *dioecesis*'ler halinde gruplamak olmuştur. Sayıları 12'yi bulan *dioecesis*'lerin her birinin idaresi de *vicarius* denen atlı sınıftan bir görevliye verilmiştir. Ayrıca sivil idare ile askeri idareyi birbirinden kesin çizgilerle ayırmıştır. Diocletianus ordudaki asker sayısını da artırmış, sınır güvenliğine özel önem vererek sınırlardaki karakolların ıslahına gitmiştir. Bütün bu reform hareketlerinin finansmanı için yeni bir vergi sistemi oluşturmuştur. Fiyatların anormal artışının önüne geçmek için bir Narh Kararnamesi (*edictum de pretiis*) yayımlamıştır. M.S. 301'de yayımladığı Narh Kararnamesi, enflasyonun durdurulmasına ilişkin güzel bir örnektir. Kararnamenin kopyaları bazı Anadolu kentlerinde (Aphrodisias, Stratonikeia, Nysa, Aizanoi gibi) parçalar halinde ele geçmiştir. Bu kararnameden M.S. 4. yüzyıl başlarında Akdeniz dünyasında yüksek enflasyon olduğunu anlıyoruz. Kararnamede, imparatorluk hizmetindeki askerlerin, gittikleri yerlerde ihtiyaç duydukları malları ya da hizmetleri almak istediklerinde, telafuz edilemeyecek oranlarda fahiş para talep edildiği ve bu yolla haksız kazanç elde edildiğinden dem vurulmaktadır. Sonunda bu gidişata dur demek için mallar ve hizmetler için en fazla ne kadar fiyat talep edileceğine ilişkin bir kararname yayımlanmaya karar verilmişti. Fakat Diocletianus'un bu kararnamesi başarılı olmamış, fiyat artışları durdurulamamıştır.

Diocletianus, imparatorluğun birliğinin sağlanmasında Roma'nın geleneksel dine önem veriyor ve tüm Romalılarından pagan tanrılarına (özellikle Iupiter ve Hercules) tapmalarını istiyordu. Yayımladığı emirnamelerle Hıristiyanların toplu olarak ibadet ettikleri yerler yakılıyor, Hıristiyanlar öldürülüyor ya da aslanlara yem olarak atılarak cezalandırılıyorlardı.

Roma İmparatorluğunda Dominatus Dönemi hangi imparatorla başladı?

Licinius (M.S. 308-324)

Licinius M.S. 3. yüzyıl ortalarında bir tarihte Dacia'da (Romanya) dünyaya geldi. Galerius'un yakın arkadaşıydı; onunla birlikte Sasani seferine katıldı (M.S. 297). Galerius, Maxentius ile savaşırken onunla görüşmesi için Licinius'u Roma'ya göndermişti (M.S. 307). Ertesi yıl, Carnuntum toplantısında Galerius, Maxentius tarafından öldürülen Severus'un yerine Licinius'a *augustus* payesi verdi (M.S. 308). Licinius'a Batı'nın idaresi verildi. M.S. 311'de Galerius'un ölümü üzerine, Licinius Doğu'nun idaresini Maximinus ile paylaştı. Ama daha sonra Maximinus'u da yendi (M.S. 313); Tarsos'a kaçan Maximinus birkaç ay sonra öldü. Ancak Licinius'un Constantinus ile girdiği mücadele onun sonunu getirdi. Licinius, Martianus'u ortak imparator ilân etti. M.S. 324'te Constantinus, Khrysopolis (Üsküdar) mevkiinde Licinius'u yenilgiye uğrattı (M.S. 18 Eylül 324); Licinius önce Nikomedeia'ya kaçtı fakat yakalanarak Thessalonike'ye (Selanik) getirildi, ertesi yıl da öldürüldü. Ortak imparator ilân ettiği Martianus da aynı akıbete uğradı.

CONSTANTINUS HANEDANI**I. Constantinus (M.S. 307-337)**

Tarihte "Büyük" (Magnus) lakabıyla anılan Flavius Valerius Constantinus, I. Constantius Chlorus ve Helena'nın oğlu olarak M.S. 27 Şubat 272 veya 273'te (veya 285'te) Naissus'ta (Yukarı Moesia) doğmuştu. M.S. 293'te tetraşi sistemi kurulduğunda Maximianus'un *caesar*'ı olan I. Constantius Chlorus, oğlu Constantinus'u da Doğu'daki Diocletianus'un sarayına göndermiş ve Constantinus orada yetişmişti. M.S. 305'te Diocletianus ve Maximianus tahttan feragat edince de onların yerini *caesar*'ları, yani Galerius ve I. Constantius almışlardı. Dolayısıyla, Constantinus artık *augustus* olarak Doğu'da hüküm süren Galerius'un gözetimi altında bulunuyordu. Batı'nın idaresini üstlenen *augustus* I. Constantius, Britannia'da Pictlere karşı sefere çıktığında Galerius'tan oğlu Constantinus'u kendisine yardım için göndermesini talep etmiş ve baba-oğul Britannia'da Pictlere karşı birlikte savaşmışlardı. Constantius Britannia'da Eburacum'da (bugün York) öldüğünde, askerler oğlu Constantinus'u *augustus* ilân etmişlerdi. Ancak, Doğu'nun *caesar*'ı Galerius, Constantinus'a verilen bu unvanı kabul etmedi ve ona *caesar* unvanı verdi; Batı'nın *augustus*'u olarak Severus'u atadı.

Şekil 8.4

Büyük Constantinus'un mermer büstü.

Kaynak: Harris (2003), s. 56.

Ancak daha sonra Constantinus, *önceki augustus* Maximianus'un kızı Fausta ile evlendiğinde, Maximianus, onun *augustus* unvanını kabul etti.

M.S. 308 yazındaki Carnuntum Kongresi'nde Constantinus tekrar *caesar* rütbesine indirildi. Constantinus, sonradan kendisine karşı bir tutum içine giren Maximianus'u Massilia'da (Marsilya) yendi ve öldürdü (veya intihara zorladı). Doğu'nun *augustus*'u Galerius'un M.S. 311'deki ölümünden sonra, Constantinus bu kez Maximianus'un oğlu Maxentius ile savaşmaya başladı. M.S. 312 de Constantinus, Alpler'den geçerek Roma'daki Maxentius'un üzerine yürüdü. Maxentius Roma'dan ayrılıp Constantinus'un ordusunu şehrin dışında karşıladı. Milvius Köprüsü yakınındaki savaşta Constantinus, Maxentius'un ordusunu yendi (M.S. 28 Ekim 312); Maxentius öldü ve anısı lanetlendi.

Şekil 8.5

İmparator Maxentius sikkesinin arka yüzünde; İmparatorun, Tanrıça Roma'dan dünya egemenliğini simgeleyen küreyi (globus) alması tasvir edilmiştir.

Kaynak: Sotheby's (June 19, 1990), 154.

Savaş öncesinde Constantinus, rüyasında askerlerin kalkanları üzerine İsa'nın monogramını (*khi ve rho*) çizmeleri halinde savaşı kazanacaklarını görmüş ve bu yüzden askerlerine bu monogramı kalkanlarına çizmelerini emretmişti. Savaşı kazandığında bu rüyanın etkisi olduğunu düşündü. Bu zaferden sonra Roma *Senatus*'u Constantinus'un *augustus* unvanını onaylayarak tüm imparatorluk yetki ve güçlerini ona verdi. Constantinus, Galerius'un yerine *augustus* olan Maximinus Daia'ya M.S. 313'te kendisiyle birlikte *consul*lük verdi. Ancak, Milvius Savaşı'ndan yaklaşık 6 ay sonra Licinius'un da Tzouroulon'da (Çorlu) yapılan savaşta Maximinus Daia'yı saf dışı bırakması sonrasında imparatorluk sadece Constantinus ile Licinius'a kalmıştı. M.S. 313'te Licinius, Constantinus'un üvey kız kardeşi Constantia ile Mediolanum'da evlendi ve Constantinus ile Licinius arasındaki yakınlık perçinlendi. İki *augustus*, Constantinus ve Licinius Mediolanum'da Hıristiyanlara tam bir tolerans emirnamesini (Milano Emirnamesi) yayımladılar (M.S. 313 başı). Constantinus ve Licinius M.S. 315 yılı *consul*lüğünü de paylaştılar. İki *augustus* arasındaki

denge politikası fazla uzun sürmedi ve iki *augustus* arasında savaş patlak verdi. Constantinus'un, kayınbiraderi Bassianus'u *caesar* ataması da iki *augustus* arasındaki anlaşmazlığı körükledi. Bu yüzden M.S. 316'da Constantinus Balkanları istila etti ve Licinius'u saf dışı bırakmak istedi. Constantinus, Licinius'un ordusunu önce Pannonia'daki Cibalae'da (M.S. 8 Ekim 316), sonra da Trakya'daki Campus Ardien-sis'te yendi. Ancak, yine de ikinci çarpışma Constantinus için kesin bir zafer değildi; Constantinus üstün olmasına rağmen Licinius'un ordusu geri çekilerek tam bir yenilgi almaktan kurtulmuştu. M.S. 1 Mart 317 de Serdica'da (Sofya) bir anlaşma yapıldı. Licinius, Balkan eyaletlerinin çoğunu Constantinus'a devretmek zorunda kaldı. Constantinus'un çocukları Crispus ve Constantinus ile küçük Licinius *caesar* ilân edildiler. Bir süre iki taraf da sessiz kaldı; herhangi bir mücadeleye girmekten kaçındılar. Licinius, belki Constantinus'a hoş görünmek için önceleri Hıristiyanlara hoşgörü ile yaklaşmaya başladı; ancak sonradan onlara karşı düşmanca tavrını açıkça belli etti. Hıristiyanları devlet görevlerinden ve ordudan uzaklaştırmak istedi. Bu durum, Constantinus'u endişelendiriyordu. Bu arada Gothları püskürtmeye çalışan Constantinus'un, Licinius'un kontrolü altındaki topraklara geçmesi, Licinius'u kızdırdı. Artık ikisi arasındaki savaş kaçınılmazdı. Constantinus M.S. 324'te büyük bir ordu topladı ve Licinius'un üzerine yürüdü. Constantinus, Hadrianopolis (M.S. 3 Temmuz 324) ve Khryso polis'te (M.S. 18 Eylül 324) yapılan savaşlarla Licinius'a karşı zafer kazandı. Licinius Nikomedeia'ya kaçtı. Kent kuşatıldı, Licinius hayatının bağışlanacağı sözü üzerine teslim oldu ve Thessalonike'de (Selanik) gözaltında yaşamaya başladı. Fakat Constantinus sözünde durmadı ve bir süre sonra onu öldürdü (M.S. 325 baharı). Khryso polis zaferinden sonra Constantinus tek başına imparatorluğun hâkimi oldu.

Constantinus'un, daha sonra Gothlar, Alamannlar ve Sarmatlarla savaştığını görüyoruz. Son planı ise Sasanileri tam bir yenilgiye uğratarak bölgede Roma egemenliğini kurmaktı. Hatta Sasanileri de Hıristiyanlaştırmak istiyordu. Fakat Doğu seferine çıkamadan hastalandı ve M.S. 22 Mayıs 337'de Nikomedeia (İzmit) yakınındaki Ankyrona'da öldü. Ölmeden önce Nikomedeia piskoposu Eusebius tarafından vaftiz edildiği söylenmektedir. Büyük Constantinus, yaptığı icraatlarla Roma imparatorluk tarihine damgasını vuran birkaç imparatorun biridir. Constantinus devlet idaresinde ve memuriyetlerde bazı değişiklikler ve yenilikler yapmıştır. Eskiden gelen bazı memuriyetler önemlerini kaybettiler. Constantinus ile birlikte Diocletianus'un çoklu yönetimi ifade eden tetrarşi sistemi sona erdi, tek kişinin yönetimi esas alındı. Orduda iki yeni görev oluşturuldu: Süvari komutanlığı (*Magister equitum*) ve Piyade komutanlığı (*Magister peditum*). Yenilikçi imparator orduyu *ripenses* denen sınır birliklerine ve *comitatenses* denen merkezi saha ordusuna böldü; *Comitatenses* esas olarak sınırın arkasında konuşlanıyordu.

Constantinus ekonomik alanda da bazı değişiklikler yaptı. İmparatorluğun altın sikkesi olan *aureus*'un yerine, ondan biraz daha hafif olan *solidus* adı verilen yeni bir altın sikkeyi tedavüle soktu. *Aureus* zamanla tedavülden kalkarak yerini tamamen *solidus*'a bıraktı. Constantinus imparatorluğun giderek ağırlaşan yükünün karşılanması için vergileri de artırdı.

Constantinus'un en önemli icraatlarından biri de hiç kuşkusuz, imparatorluğun başkentini Roma'dan Byzantion'a taşıması ve kentin adını -kendi adına izafeten-Constantinopolis'e çevirmesidir (M.S. 11 Mayıs 330).

Her ne kadar Hıristiyanlık, neredeyse birkaç kuşak sonra, Büyük Theodosius zamanında Roma'nın resmi devlet dini olacak ise de, Hıristiyanlığın imparatorluk dahilinde kabul edilip desteklenmesi Constantinus zamanında olmuştur. Constan-

tinus, devlet dinini paganizmden Hıristiyanlığa dönüştürme sürecini başlatan imparatorudur. Milvius Köprüsü Savaşı (M.S. 312), imparatorun Hıristiyanlığı kabullenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Bir yıl sonraki Milano Emirnamesi de (M.S. 313) Hıristiyanların artık inançlarını serbestçe yaşayabilecekleri bir ortamı hazırlamıştı.

Babalarının ölümünden birkaç ay sonra Büyük Constantinus'un üç oğlu II. Constantinus, II. Constantius ve Constans *augustus* unvanı aldılar (M.S. 337) ve ertesi yıl bir toplantı yaparak imparatorluk topraklarının yönetimini aralarında paylaştılar (M.S. 338). M.S. 340'da II. Constantinus egemenlik alanını genişletmek amacıyla Constans'ın egemenlik alanında bulunan İtalya'ya girdi; fakat Constans'ın ordusu II. Constantinus'un ordusunu Aquileia'da bozguna uğrattı ve II. Constantinus öldürüldü. Böylece Constans, Constantinus'un payına düşen toprakların da egemeni oldu. Ancak aralarında rekabet ve taht kavgası nedeniyle iktidarları uzun ömürlü olmadı; üçü de öldürüldü.

DİKKAT

Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlara hoşgörü, Milano Emirnamesi'yle resmen başladı.

Iulianus (M.S. 361-363)

Iulianus M.S. 331'de Constantinopolis'te doğmuştu. Doğumundan hemen sonra annesini kaybetti; aile ve akrabalarının bir kısmını Büyük Constantinus'un M.S. 337'deki ölümünden sonraki katliamda kaybetmişti. Çocukluğu ve gençliği Hıristiyan dinini öğrenmekle geçen Iulianus giderek Hıristiyanlıktan uzaklaşmaya başladı. Pergamon ve Ephesos'ta aldığı pagan yanlı derslerin de etkisiyle Hıristiyanlığın egemen olmaya başladığı imparatorlukta eski pagan tanrılarına tapınmaya başladı ve bunu herkesten sakladı. M.S. 355'te II. Constantius tarafından *caesar* unvanı verildi ve German saldırılarına karşı mücadele etmesi için Gallia'ya gönderildi. Orada başarılı oldu; bu başarılar askerlerin ona daha çok güvenmelerine vesile oldu ve II. Constantius'un korktuğu başına geldi: Iulianus, M.360'da Lutetia'da (Paris) *augustus* ilân edildi. Bir yıl sonra, M.S. 361'de II. Constantius'un Tarsos yakınındaki Mopsoukrenai'da ölmesi üzerine onun yerine Roma tahtına geçti. Bundan böyle artık inancını gizleme gereği de duymadı. Hıristiyanlara karşı cephe alarak paganizmi yeniden canlandırmaya çalıştı; bu yüzden "*Apostata*" (= Dönme) lakâbı ile tanınır. Constantius, Sasanilere karşı mücadelede kesin zafere ulaşmadan ölmüştü. Iulianus, M.S. 362

Şekil 8.6

İmparator
"Dönme"
Iulianus'un
mermer büstü.

Kaynak: Penrose
(2005), s. 255.

tiyanlığın egemen olmaya başladığı imparatorlukta eski pagan tanrılarına tapınmaya başladı ve bunu herkesten sakladı. M.S. 355'te II. Constantius tarafından *caesar* unvanı verildi ve German saldırılarına karşı mücadele etmesi için Gallia'ya gönderildi. Orada başarılı oldu; bu başarılar askerlerin ona daha çok güvenmelerine vesile oldu ve II. Constantius'un korktuğu başına geldi: Iulianus, M.360'da Lutetia'da (Paris) *augustus* ilân edildi. Bir yıl sonra, M.S. 361'de II. Constantius'un Tarsos yakınındaki Mopsoukrenai'da ölmesi üzerine onun yerine Roma tahtına geçti. Bundan böyle artık inancını gizleme gereği de duymadı. Hıristiyanlara karşı cephe alarak paganizmi yeniden canlandırmaya çalıştı; bu yüzden "*Apostata*" (= Dönme) lakâbı ile tanınır. Constantius, Sasanilere karşı mücadelede kesin zafere ulaşmadan ölmüştü. Iulianus, M.S. 362

Temmuz'da Antiokheia'da Sasani seferine hazırlık yapmaya başladı ve M.S. 363 Mart'ında yola çıktı. Sasani başkenti Ktesiphon'a kadar başarılı bir şekilde ilerledi ama kente girmeye muvaffak olamadı. Tigris (Dicle) kıyısında Maranga mevkiindeki bir çarpışmada nereden geldiği belli olmayan bir mızrak, Iulianus'un hayatına mal oldu (M.S. 363 Haziran). Mızrak yarası iyileşmedi ve Iulianus kısa süre içinde öldü. Mızrağın düşman tarafından değil de ordusundaki Hıristiyan askerlerinden biri tarafından fırlatılmış olabileceği söylentisi bile yayıldı. İmparatorun cesedi Constantinopolis'e getirildi. Iulianus'un ölümüyle Büyük Constantinus ile başlayan Constantinus sülalesi de son bulmuş oldu.

Iovianus (M.S. 363-364)

Önceki Constantinus sülalesi ile hiçbir bağı bulunmayan Iovianus, M.S. 331'de Singidunum'da doğmuştu. Iovianus, Iulianus zamanında imparator muhafız komutanlığına kadar yükselmişti. Iulianus'un Sasani seferi sırasında ölmesinin ardından ordu tarafından imparator ilân edildi (M.S. 363 Haziran). Sasani Kralı II. Şapur ile Roma'nın aleyhine ağır şartlarla 30 yıl süreli bir barış anlaşması yaparak orduyu geri çekti. Romalılar, Tigris (Dicle) Nehri'nin doğusundaki toprakları Sasanilere terk ettiler. Iulianus'un paganizmi canlandırmaya çalışmasının ardından Hıristiyan kilisesini tekrar güçlendirdi. M.S. 364 yılı Şubat ayında çadırında yanan sobadan duman zehirlenmesi nedeniyle beklenmedik bir zamanda Ankyra'da (Ankara) öldü. Yaklaşık sekiz ay hüküm sürmüştü; iktidarına sığın tek olay, Roma ordusunu Persia bataklığından kurtarıp geri çekilmek oldu.

Hangi Roma imparatoru paganizmi yeniden canlandırmaya çalıştı?

Paganizm, genel olarak çoktanrılı inanca verilen addır.

VALENTINIANUS HANEDANI

I. Valentinianus (M.S. 364-375)

Valentinianus M.S. 321'de Pannonia'da doğmuştu. Kendisini asker olarak yetiştirmiş, II. Constantius zamanında Mesopotamia'da askeri *tribunus* olarak görev yapmıştı. Iovianus öldüğünde muhafız alayı komutanıydı; onun ölümünün ardından yaşanan kısa bir kararsızlık döneminden sonra ordu tarafından Nikaia'da imparator ilân edildi. Valentinianus Batı'nın yönetimini üzerine alırken kardeşi Valens'i ortak imparator olarak Doğu'da görevlendirdi (M.S. 364). Kendisi Mediolanum'da ikamet ederken Valens, Constantinopolis'i tercih etti. M.S. 365 yılında ayaklanarak kendisini imparator ilân eden Procopius, Trakya ve Bithynia'yı işgal etti. Fakat bir süre sonra askerleri tarafından terk edilen Procopius yine onlar tarafından öldürüldü. Valentinianus zamanının büyük bölümünü Alamannlara ve diğer German saldırılarına karşı mücadele etmekle geçirdi, sınırları emniyete almaya çalıştı.

M.S. 367'de hastalanınca çocuk yaştaki oğlu Gratianus'u Batı'nın *augustus'u* olarak atadı. M.S. 375'te dikkatini Pannonia'ya çevirdi; fakat Quadlarla yaptığı bir görüşmede felç geçirerek Brigetio'da öldü (M.S. 17 Kasım 375). Kendisi Hıristiyan olmasına rağmen paganlara da hoşgörülü davrandı.

Valens (M.S. 364-378)

Valens M.S. yak. 328'de Pannonia'da doğmuştur. I. Valentinianus'un kardeşi olan Valens, ağabeyi tarafından ortak imparator ilân edilerek Doğu'da görevlendirildi (M.S. 364). M.S. 365'te Procopius isyan edip kendisini Constantinopolis'te imparator ilân etti. Constantinopolis, Valens'in sarayının bulunduğu yer olduğundan ikisi arasındaki çarpışma kaçınılmazdı. Ancak, Procopius'un kendi askerlerince öldürül-

Şekil 8.7

İmparator
Valens'in sikke
portresi.

Kaynak: Kent -
Overbeck-Styrow
(1973), 711.

mesiyle çarpışmaya gerek kalmadan Procopius saf dışı bırakılmış oldu. Valens önce Trakya'da Gothlara karşı, daha sonra da Doğu'da Sasaniilere karşı savaştı. Antiocheia'dayken paganistlere zalimce davrandı; Gothların yeni ve büyük çaplı saldırıları üzerine Batı'ya geri çağrıldı (M.S. 376). Hadrianopolis'te (Edirne) Vizigotlarla savaşırken yenildi ve öldürüldü (M.S. 378). Valens, Traianus Decius'tan sonra savaş alanında düşman tarafından öldürülen ikinci Roma imparatorudur.

Gratianus (M.S. 367-383)

I. Valentinianus'un oğlu olan Gratianus M.S. 359'da Sirmium'da (Mitrovica) doğmuştur. Çocuk yaşta babası tarafından *augustus*'luğa yükseltildi. Babasının M.S. 375'teki ölümünden sonra Batı'da idareyi eline aldı. Valens'in Hadrianopolis (Edirne) yakınında Vizigotlarla savaşında ona yardıma geleceğine söz vermesine rağmen, nedendir bilinmez, yardıma gidemedi ve Valens, Vizigotlar tarafından öldürüldü (M.S. 378). Ertesi yıl Valens'in yerine Theodosius'u Doğu'nun *augustus*'u olarak atadı (M.S. 379); kendisi Batı'nın yönetimini üzerine almıştı. M.S. 383'te Britannia'da Magnus Maximus'un isyanını bastırmak için harekete geçtiğinde askerleri savaşmak istemediler ve onu terk ettiler; Gratianus Lugdunum'a (Lyon) kaçtı fakat yakalanarak öldürüldü (M.S. 383 Ağustos). Magnus Maximus, Gallia, Britannia ve İspanya'da egemen oldu.

II. Valentinianus (M.S. 375-392)

I. Valentinianus'un oğlu olan II. Valentinianus M.S. 371'de Treveri'de dünyaya geldi. Babası öldüğünde Gratianus Batı'nın imparatoru olarak ilân edilmişti (M.S. 375); II. Valentinianus da askerleri tarafından Aquincum'da ortak imparator ilân edildi. Magnus Maximus İtalya'yı istila etmeye başladığında (M.S. 387) İtalya'dan kaçtı fakat Theodosius'un yardımı ve onun Magnus Maximus'un ordusunu yenip Maximus'u öldürmesiyle tekrar kontrolü eline aldı. Fakat kendisi de M.S. 392 Mayıs'ta subaylarından Arbogast tarafından öldürüldü. Ölümüyle Valentinianus sülalesinin iktidarı da sona ermiş oldu.

THEODOSIUS HANEDANI

I. Theodosius (M.S. 379-395)

Hıristiyanlığı yüceltmeye çalışması ve koyu bir Hıristiyan olması nedeniyle "Büyük" lâkabıyla anılan I. Theodosius, M.S. 346'da İspanya'nın kuzeybatısında Cauca'da doğmuştu. M.S. 373-374'te Yukarı Moesia'da valilik (*dux*) yaptı. Valens'in Vizigotlar tarafından öldürülmesinin ardından, Gratianus onun yerine Theodosius'u Doğu'nun *augustus*'u olarak atadı (M.S. 19 Ocak 379). Önceleri I. Theodosius Vizigotlarla savaştı fakat ne yazık ki başarılı olamadı. M.S. 382'de onlarla bir anlaşma yaparak imparatorluk sınırları içinde federatif bir statüde bulunmalarını kabul etti, hatta onlara Trakya'da toprak bile verdi. M.S. 387'de İtalya'yı istila etmeye başlayan ve II. Valentinianus'un İtalya'yı terk etmesine neden olan Magnus Maximus'u Aquileia'da yenerek öldürdü.

Theodosius birkaç yıl İtalya'da kaldıktan sonra Constantinopolis'e döndü (M.S. 391); Batı'nın idaresini German komutanı Arbogast'a bıraktı. Hatırlanacağı üzere Arbogast, II. Valentinianus'un ölümünden de sorumlu tutulan bir kişiydi. Arbogast bağımsız bir şekilde hareket ederek, II. Valentinianus'un ölümünün ardından, onun yerine, daha önceden retorik ve Latince öğretmenliği yapan ve yüksek devlet memurluğuna kadar yükselen Eugenius'u *augustus* ilân etti ve Batı'nın idaresini ona bıraktı. M.S. 394 Eylül ayında Theodosius, Frigidus Nehri kıyısında Arbogast ve Eugenius'un ordusunu yendi ve Eugenius'u öldürttü. Arbogast ise savaş sırasında kaçtı ve ardından da intihar etti. Theodosius tekrar tüm imparatorluğun tek imparatoru olarak kaldı; fakat çok geçmeden, M.S. 17 Ocak 395'te Mediolanum'da öldü. Her ne kadar imparatorluk geniş bir coğrafyaya yayılması nedeniyle uzun zamandır Batı ve Doğu olarak yönetiliyorsa da, ölümünden hemen önce imparatorluğun idaresini fiilen iki çocuğu arasında Batı ve Doğu olmak üzere paylaşarak, Batı'nın idaresini 10 yaşındaki küçük oğlu Honorius'a, Doğu'nun idaresini 17 yaşındaki büyük oğlu Arcadius'a verdi. Bundan böyle imparatorluğun Batı ve Doğu'su bir daha birleştirilmedi. Dolayısıyla imparatorluğun resmen ikiye bölünmesi M.S. 395 yılı olarak tarihlenir ve I. Theodosius'a atfedilir. İstanbul, Sultanahmet Meydanı'ndaki (parkın içinde yer alan) anıt-sütunlar I. Theodosius zamanında getirilmiştir.

Honorius (M.S. 393-423) ve Arcadius (M.S. 395-408)

Batı'nın ilk imparatoru Honorius (M.S. 393-423) ise M.S. 384'te doğmuştu ve I. Theodosius'un küçük oğluydu. M.S. 393'te *augustus* unvanı verilen Honorius, babasının ölümünden sonra Batı'nın imparatoru oldu. İktidarında idare esas olarak üst düzey komutanlar ve devlet adamlarının elindeydi. Zamanında Gothlar Ro-

ma'ya saldırdı ve ilk kez Roma yabancı bir düşmanın istilasına sahne oldu (M.S. 410). Honorius M.S. 423'te hastalandı ve öldü. Doğu'nun idaresini alan I. Theodosius'un büyük oğlu Arcadius zamanında pek fazla savaş olmadı. İmparator M.S. 408'de hayata gözlerini kapadı.

Şekil 8.8

*İmparator
Arcadius'un
sikke Portresi.*

Kaynak: Breglia
(1968), 98.

Theodosius Hanedanı üyelerinden Batı Roma İmparatoru III. Valentinianus (M.S. 425-455) döneminde imparatorluk toprak kaybetti. Hun imparatoru Attila, Roma için en büyük tehlikelerden biriydi. Valentinianus M.S. 455'te öldürüldü. Valentinianus'tan sonra Batı Roma tahtına sırasıyla Maximus (M.S. 455), Avitus (M.S. 455-456), Maiorianus (M.S. 457-461), Severus (M.S. 461-465), Anthemius (M.S. 467-472), Olybrius (M.S. 472), Glycerius (M.S. 473-474), Iulius Nepos (M.S. 474-475) ve Romulus Augustulus (M.S. 475-476) geçti. Hepsi de bir veya birkaç yıl tahtta kalabildi. Germanlar Batı Roma için sürekli tehdit ve tehlike unsuruymdu. Roma İmparatorluğu'nun başında bulunan Iulius Nepos, Orestes tarafından tahttan uzaklaştırılmış ve kendi oğlu Romulus Augustulus tahta geçirilmişti; ancak kendisi henüz çocuk yaşta olduğu için devlet idaresi gerçekte babası Orestes'in elindeydi. Bu kez de German komutanı Odoaker, bir darbeye Romulus'u tahtı terk etmeye zorlamış ve Honorius'tan bu yana devam eden Batı Roma, Germanların eline geçmişti (M.S. 476). Doğu Roma İmparatorluğu ise 1453'te Osmanlı Sultanı II. Mehmet (Fatih) tarafından yıkılıncaya kadar yaşamaya devam etmiştir. Bugün tarihçiler tarafından Roma İmparatorluğu'ndan dil, din ve kültür bakımından farklı olması nedeniyle Bizans olarak adlandırılan imparatorluk gerçekte Roma İmparatorluğu'nun Doğu yarısıdır, yani Doğu Roma İmparatorluğu'dur; Bizans adı Doğu Roma İmparatorluğu için çok sonraları modern tarihçiler (ilk kez 16. yüzyılda Hieronymus Wolf) tarafından kullanılan bir addır.

II. Theodosius (M.S. 402-450)

İmparatorluğun doğu yarısının hakimi olan Arcadius'un oğlu II. Theodosius (M.S. 402-450), daha bebekken babası tarafından *augustus* ilân edildi. Arcadius'un M.S. 408'de ölümünün ardından Doğu'nun idaresini aldı. *Augustus* unvanını aldığı anda henüz bir yaşında olduğundan, iktidar dönemi bu unvanı aldığı M.S. 402'den değil, fiilen imparatorluğa başladığı M.S. 408'den itibaren de başlatılmaktadır. Roma tarihinde tahtta en uzun süre kalan imparator, 49 yıl ile II. Theodosius'tur; M.S. 450'de bir av kazasında öldü. İstanbul'un kara surları onun zamanında Doğu Valisi Anthemius'un gözetiminde inşa edildi. II. Theodosius'un gerçekleştirdiği önemli işlerden biri, Constantinopolis'te "Hıristiyan Yüksek Okulu" adıyla bir okul kurmasıdır (M.S. 425). Bu okul gerçek anlamda tarihteki ilk üniversite olarak kabul edilmektedir. II. Theodosius'un çok önemli bir diğer hizmeti de "Codex Theodosianus" adıyla anılan kanun külliyatını yayımlatmasıdır (M.S. 438). Bu külliyat daha sonraki I. Iustinianus yasalarının temelini oluşturmuş; Iustinianus yasaları da modern Avrupa hukukunun temelini teşkil etmiştir.

Theodosius Hanedanı üyelerinden Doğu Roma imparatoru Marcianus (M.S. 450-457), II. Theodosius'un kızkardeşi Pulcheria ile evlenmişti. Dördüncü ökümenik kilise konseyi onun zamanında Kalkhedon'da (Kadıköy) toplandı (M.S. 451). İmparator M.S. 457'de öldü.

Şekil 8.9

Theodosius Sütunu.

Mısır Firavunu III. Thutmosis'in obeliski İmparator

I. Theodosius döneminde Mısır'daki Karnak'tan getirilip Sultanahmet'teki Hipodrom'a yerleştirilmiştir.

Obeliskin kaidesinin dört tarafını kuşatan kabartmalarda I. Theodosius ve ailesinin betimlendiği imparator locası ile törenlere ilişkin sahneler yer alır (Foto: O.Tekin).

Özet

Roma İmparatorluğu'nun gerileyiş ve zayıflama sürecini tartışma

Roma İmparatorluğu'nun gerileme ve zayıflama süreci, genel olarak M.S. 3. yüzyılla birlikte başlamıştır. İmparatorluğun içine düştüğü ekonomik kriz, alınan önlemlere rağmen bir türlü giderilemiyordu. Ekonomik krizin en önemli göstergelerinden biri, Diocletianus'un Narh Kararnamesi'dir. Eldeki sikkenin alım gücünün azalması, devaluasyonu gerektiriyor ve enflasyonu önlenemez bir noktaya getiriyordu. İmparatorluk sınırlarının çok geniş bir alana yayılmış olması, eyaletlerin idaresini zorlaştırıyor, neredeyse idare edilemez bir hal söz konusu oluyordu. İmparatorların seçiminde tek yetkili organın Senato olması gerekirken, dış müdahalelerin olması ve artması, imparatorların meşruluğuna gölge düşürüyordu. Denebilir ki, M.S. 476'da idari açıdan ikiye ayrılan imparatorluğun neredeyse son iki yüz yılı, krizin çözümü arayışıyla geçmişti.

Dönemin siyasal koşulları nedeniyle İmparatorların seçiminde askerlerin oynadığı rolün önemini açıklama

Bilindiği üzere, Roma İmparatorluğu'nda iktidardaki hanedan üyelerinin taht adaylığı normal bir uygulamaydı ve imparator seçiminde Senato'nun (*Senatus*) kararı gerekliydi. Ancak, M.S. 3. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren taht ve iktidar kavgası artmış, imparatorlar daha ziyade askerler tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Böylece aynı anda hem Senato tarafından hem de askerler tarafından ilan edilmiş birden fazla imparator sözü konusu olmuştur. Bu durum imparatorluk genelinde kaosa ve anarşiye neden olmuştur. Bu nedenle, kabaca M.S. 3. yüzyıl ile 4. yüzyılın başları "Askeri Anarşi Dönemi" veya "Asker İmparatorlar Dönemi" olarak adlandırılır. Dönemin adı en çok duyulan imparatorları Maximinus Thrax (M.S. 235-238), III. Gordianus (M.S. 238-244), I. Philippus (M.S. 244-249), Traianus Decius (M.S. 249-251), Valerianus (M.S. 253-260), Gallienus (M.S. 253-268) ve II. Claudius Gothicus (M.S. 268-270) idi.

Principatus ve Dominatus yönetimlerini karşılaştırma

Önceki yıllarda imparatorluk topraklarına kuzeyden ve doğudan yapılan dış saldırılar (German kavimleri ve Parthlar / Sasaniler gibi), içteki ayaklanmalar ve aynı anda birden fazla imparatorun ya da gasıpın egemen olması büyük sıkıntılara neden olmuş ve imparatorluğun geniş sınırlarının tek bir hükümdar tarafından kontrol altında tutulamayacağı / yönetilemeyeceği gerçeğini de göstermişti. Bu yüzden Diocletianus "principatus" denen ve imparatorun tüm yetkilerle "birinci yurttaş" statüsüyle sahip olduğu önceki yönetim biçimini terk ederek, "dominatus" denen ve imparatorun mutlak hükümdarlığını tartışmasız kabul eden yeni bir yönetim biçimini benimsedi. Bu yeni yönetim biçimi monarşik yapıya daha yakın bir rejimi ifade etmekteydi. Kısa bir süre sonra da Diocletianus ve Maximianus tarafından *Tetrarkhia* (Tetrarşi) denilen dörtlü bir yönetim oluşturuldu.

Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılma sürecini, nedenlerini ve sonuçlarını tartışma

Roma İmparatorluğu'nun coğrafi büyüklüğü, tek kişi tarafından yönetilemeyeceğini gösteriyordu. Bu konu aslında daha önce de üzerinde durulan bir konuydu. Caracalla ve kardeşi Geta, Diocletianus ve Maximianus örneklerinde olduğu gibi. Ancak, resmen ikiye ayrılma Theodosius Hanedanı'nın kurucusu I. Theodosius zamanında gerçekleşti (M.S. 395). Theodosius, Batı'nın idaresini küçük oğlu Honorius'a, Doğu'nun idaresini büyük oğlu Arcadius'a verdi. Bundan böyle imparatorluğun batı ve doğusu bir daha birleştirilmedi. İmparatorluğun batı yarısı ise German baskısı sonucu M.S. 476'da ortadan kalktı. İmparatorluğun ikiye ayrılma süreci, imparatorluğun gerileme ve zayıflama süreciyle paralel giden bir süreçtir. Bu sürecin en önemli nedeni, kuşkusuz devasa sınırlara sahip bir imparatorluğun, tek kişi tarafından yönetilmesinin artık mümkün olmamasıdır. Sonuçta, imparatorluk toprakları batı ve doğu olmak üzere iki kişi arasında paylaştırılmıştır. Ancak, dikkat edilmesi gereken nokta, imparatorluğun fiziki olarak bölünmediğidir; coğrafi bölünme sadece idare açısından gerçekleştirilmiştir; "parçalanma" söz konusu değildir.

Kendimizi Sınayalım

1. “Thrax” lâkabını taşıyan Roma İmparatoru aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. III. Gordianus
 - b. I. Licinius
 - c. Valens
 - d. Maximinus
 - e. Gratianus
2. Abritus mevkinde (Dobruca yakınında) tuzağa düşürülerek öldürülen (M.S. 251 Haziran / Temmuz) ve böylece düşmanla savaşırken savaş alanında ölen ilk imparator olarak anılan Roma İmparatoru aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Maximianus
 - b. II. Claudius
 - c. Valens
 - d. Maximinus
 - e. Traianus Decius
3. Roma İmparatorluğu’nun batı yarısı, M.S. 476 yılında yarısı Germanların eline geçtiğinde tahtta olan çocuk yaştaki “Son Batı Roma İmparatoru” aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Odaeker
 - b. Remus Severus
 - c. II. Valentinianus
 - d. Romulus Tiberius
 - e. Romulus Augustulus
4. Gothlara karşı kazandığı zaferlerden dolayı “Gothicus” lâkabıyla anılan Roma İmparatoru aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. Arcadius
 - b. II. Claudius
 - c. Honorius
 - d. I. Theodosius
 - e. Valens
5. Roma İmparatorluğu’nda mutlak idareyi ifade eden “Dominatus Dönemi” aşağıdaki imparatorlardan hangisi ile başlamıştır?
 - a. Diocletianus
 - b. Traianus Decius
 - c. Valens
 - d. Maximinus
 - e. I. Philippus
6. İmparator Diocletianus zamanında oluşturulan ve iki *augustus* ile iki *caesar*’dan oluşan dördü yönetime ne ad verilir?
 - a. Praetorluk
 - b. Censorluk
 - c. Tetrarşi
 - d. Triumvirlik
 - e. Testimonia
7. Fiyatların anormal artışının önüne geçmek için M.S. 301’de yayımlanan Narh Kararnamesi aşağıdaki imparatorlardan hangisi zamanına tarihlenmektedir?
 - a. I. Theodosius
 - b. Honorius
 - c. Arcadius
 - d. I. Philippus
 - e. Diocletianus
8. I. Constantinus ile Maxentius arasında M.S. 312’de yapılan ve Constantinus’un zaferiyle sonuçlanan savaş nerede oldu?
 - a. Palatinus Tepesi yakınında
 - b. Augustus Forumu yakınında
 - c. Milvius Köprüsü civarında
 - d. Verona’da
 - e. Roma civarında
9. M.S. 313’te yayımlanan Milano Emirnamesi veya Fermanı’nın içeriği aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. İmparatorluk sınırları içinde yaşayanlara yurttaşlık hakkı verilmesi
 - b. İmparatorluk yönetiminde bundan böyle *caesar*’ların da görev alması
 - c. Sasanilere karşı Roma dost ülkeleriyle ittifak oluşturulması
 - d. Roma Devletinin Hıristiyanlara karşı hoşgörülü tutum ve davranış sergilemesi
 - e. Roma İmparatorluğu’nun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılma kararı
10. Roma İmparatorluğu kaç yılında ve hangi imparator zamanında Doğu ve Batı olarak ikiye ayrıldı?
 - a. M.S. 375: II. Valentinianus
 - b. M.S. 445: II. Theodosius
 - c. M.S. 395: I. Theodosius
 - d. M.S. 395: Valens
 - e. M.S. 495: Constans

Okuma Parçası

Roma İmparatorluğu'nun Yeni Başkenti: Constantinopolis

“Büyük” lakabıyla da anılan I. Constantinus, Roma'nın imparatorluğun başkenti olarak zayıflığını ve emniyetsizliğini gördüğünden yeni bir başkent ihtiyacı duymuş ve stratejik mevki itibarıyla Byzantion'u seçmiştir. Kenti yeniden büyük ve görkemli bir hale getirmek için imar faaliyetlerini başlatmış; M.S. 11 Mayıs 330'da Roma İmparatorluğu'nun ikinci ya da yeni başkenti olarak açılışı yapılmış, adı da bir süre korunmasına karşın, imparatorun adından dolayı Constantinopolis olarak değiştirilmiştir. Kent tıpkı Roma gibi 14 idari bölgeye (mahalleye) ayrılmıştır. Constantinus, kentte bayındırlık faaliyetlerini yoğunlaştırarak onu anıtlarla donatmış ve dönemin en görkemli merkezlerinden biri yapmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in Constantinopolis'i almasından sonra da kentin adı değiştirilmemiş (18. yüzyılda İslambol olarak değişmesine karşın), Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Kostantiniyye adı kullanılmıştır.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız yanlış ise “Askeri Anarşi ve Yeni Düzen Arayışı: Maximinus Thrax” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise “III. Gordianus'tan (M.S. 238-244) Aemilianus'a (M.S. 253)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Honorius (M.S. 393-423) ve Arcadius (M.S. 395-408)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise “Valerianus'tan (M.S. 253-260) Aurelianus'a (M.S. 270-275)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “Dominatus Dönemi ve Tetrarşi: Diocletianus (M.S. 284-305) ve Maximianus (M.S. 286-305 ve 307-308)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “Dominatus Dönemi ve Tetrarşi: Diocletianus (M.S. 284-305) ve Maximianus (M.S. 286-305 ve 307-308)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “Dominatus Dönemi ve Tetrarşi: Diocletianus (M.S. 284-305) ve Maximianus (M.S. 286-305 ve 307-308)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “I. Constantinus (M.S. 307-337)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. d Yanıtınız yanlış ise “I. Constantinus (M.S. 307-337)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız yanlış ise “II. Theodosius (M.S. 402-450)” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

“Askeri anarşi”, Roma imparatorlarının yasal bir şekilde ve Senato kararıyla değil de, askerler tarafından belirlenmesi ve böylece aynı anda Roma Devleti’nde birden fazla imparator bulunmasının neden olduğu karmaşayı ifade eder.

Sıra Sizde 2

Edessa’da (Urfa) Sasaniler tarafından kuşatılan ve esir alınan Roma İmparatoru, Valerianus idi (M.S. 260 sonbaharı). İmparatorun akıbeti bilinmiyor; ancak yaşınının geri kalanını esir olarak sürdürüp öldüğü tahmin edilmektedir.

Sıra Sizde 3

“Principatus” denen ve imparatorun tüm yetkilerle “birinci yurttaş” statüsüyle sahip olduğu önceki yönetim biçiminin terkedilerek, “dominatus” denen ve imparatorun mutlak hükümdarlığını tartışmasız kabul eden yeni bir yönetim biçiminin benimsenmesi Diocletianus zamanında oldu. Bu yeni yönetim biçimi monarşik yapıya daha yakın bir rejimi ifade etmekteydi.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

- Akşit, O. (1985), *Roma İmparatorluk Tarihi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Breglia, L. (1968), *Roman Imperial Coins. Their Art and Technique*, New York.
- Cameron, A., Garnsey, P. (ed.) (2005), *The Cambridge Ancient History, c. 12: The Crisis of Empire, AD 193-337*, Cambridge.
- Cameron, A., Garnsey, P. (ed.) (1998), *The Cambridge Ancient History, c. 13: The Late Empire, AD 337-425*, Cambridge.
- Cornell, T. Ve Matthews, J. (1988), *Roma Dünyası* (çev. Ş. Karadeniz), İletişim Atlaslı Büyük Uygarıklar Ansiklopedisi, İstanbul.
- Glaz, M.Le, Voisin J.-L., Bohec, Y. Le (1995), *Histoire romaine*, PUF, Paris.
- Grant, M. (1998), *The Roman Emperors. A Biographical Guide to the Rulers of Imperial Rome 31 BC - AD 476*, Londra.
- Harris, N., *History of Ancient Rome*, Chancellor Press, Londra, 2003.
- İplikçioglu, B. (2007), *Hellen ve Roma Tarihinin Ana hatları*, İstanbul.
- Kent, J.P.C.-Overbeck, B.-Stylow, A.U. (1973), *Die römische Münze*, Hirmer Verlag München.
- Penrose, J. (ed.) (2008), *Rome and Her Enemies*, Osprey Publishing, Oxford.
- Scarre, C. (1995), *Chronicle of the Roman Emperors*, Thames and Hudson, Londra.
- Shotter, D. (2003), *Rome and Its Empire*, Norfolk.
- Tekin, O. (2008), *Eski Yunan ve Roma Tarihinin Giriş*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sözlük

A

Aedilis (Lat.): Roma'da kamu işlerinin kontrolü, çarşı ve pazarlarda ağırlık ve ölçülerin denetimi, güvenlik, itfaiye teşkilatı ve festivallerin düzenlenmesinden sorumlu devlet görevlisi (magistrat).

Aerarium (Lat.): Roma devlet hazinesi.

Aes grave (Lat.): Döküm tekniğiyle üretilen Roma'nın ilk bronz sikkeleri; ana birim as.

Ager publicus (Lat.): Roma'da devlet arazisi. Esas olarak savaş neticesinde elde edilirdi.

Agon (Yun.): Yarışma, mücadele. Her türlü alandaki yarışma için kullanılır.

Agora (Yun.): Toplanma alanı. Bir kent-devletinde pazar, çarşı veya sosyal yaşamın merkezi.

Agoranomos (Yun.): Çoğ. *Agoranomoi*. Çarşı-pazarda görev yapan, ölçü, ağırlık ve malların kalitesini denetleyen memur.

Akhaimenid: Adını Akhaimenes'ten alan Pers sülalesi (Akhaïmenidai).

Akropolis (Yun.): Bir kent-devletinde kamu binalarının (ve tapınkların) bulunduğu etrafı surla çevrili yüksek tepe.

Alimenta (Lat.): Fakirlere ve kimsesiz çocuklara yardım sistemi.

Amici Principis (Lat.): İmparatorun dostları. Yarı resmi bir unvan.

Amphiktion (Yun.): Dinsel birlik.

Anayasa: Bir devletin yönetim biçimini, temel kurumlarının nasıl işleyeceğini belirten ve halk tarafından genel kabul görmüş temel hukuk kuralları ile yasalar bütünü. Roma'da krallık ve cumhuriyet dönemlerinden itibaren oluşturulan anayasaya, Sulla döneminde yeni bir şekil verildi.

Annales (Lat.): Roma'da yıllara göre düzenlenmiş resmi kayıtlar.

Annona (Lat.): 1. Hububat (buğday, arpa vb.); özellikle buğday, 2. Roma'nın yıllık buğday üretimi, 3. İmparator Septimius Severus zamanında konan doğrudan aynı vergi, 4. Hububat tanrıçası.

Antitetik: Karşılıklı.

Apeiron (Yun.): Felsefi görüşte "sonsuzluk".

Apella (Yun.): Sparta'da Halk Meclisi.

Apodyterion (Yun.): Palestra ve hamamlarda soyunma odası.

Apoikia (Yun.): Koloni.

Apostata (Yun.): Din değiştirenler için kullanılan lâkap, "dönme" (özellikle Roma İmparatoru Iulianus için).

Aprilis (Lat.): Roma takviminde Nisan.

Ara Pacis Augustae (Lat.): Augustus Barış Sunağı (Roma'da).

Areopagos (Yun.): Sözcük anlamı Ares Tepesi olan ve daha önce *arkbon*'luk yapanların oluşturduğu en eski meclis.

Aristokrasi: Soyluların, en iyilerin (*aristoi*) yönetimi.

Arkhon (Yun.): Yüksek devlet memuru; bazı durumlarda devletin başı.

As (Lat.): Roma bronz sikkelerinde ana birim. Asklepieion: Sağlık Tanrısı Asklepios'a adanmış sağlık merkezi.

Asty (Yun.): Kent (özellikle merkezi alan, çekirdek kısmı).

Atlılar: Lat. *Equites*. Şövalye Sınıfı. Belirli bir servete sahip kişilerden oluşurdu.

Augustus (Lat.): Sözcük anlamı "kutsal". Roma'nın ilk imparatoru Augustus'tan dolayı Roma imparatorlarının taşıdığı unvan.

Augur (Lat.): Çoğ. *Augures*. Kuşların uçuşuna bakarak kehanette bulunan din adamı.

Aureus (Lat.): Roma altın sikke birimi.

Auspicious (Lat.): Roma'da tanrıların görüş ve rızasının alınması.

Autarkeia (Yun.): Bir kent-devletin kendine yeterliği, ekonomik bağımsızlığı.

Autonomia (Yun.): Bir kent-devletin dış güçlerin müdahalesi olmadan kendi kanunlarını yapabilmesi.

Auxilia (Lat.): Esas olarak Roma'nın İtalya dışındaki Roma yurttaşı olmayan müttefiklerinden oluşturulan yardımcı askeri kuvvetler.

B

Barbaros (Yun.): Çoğ. *barbaroi*. Hellenlerin Hellence (Yunanca) konuşmayan toplumlara verdikleri isim.

Basileus (Yun.): Kral.

Bema (Yun.): Kürsü.

Bule (Yun.): *Boule*. Hellen kent-devletinde danışma ve idare meclisi.

Buleutes (Yun.): *Bouleutes*. Bule üyesi yurttaşlar.

C

Caesar (Lat.): Roma *Consulü* ve *Dictator* Julius Caesar'dan dolayı Roma İmparatorluk döneminde vâliht ya da prens için kullanılan unvan.

Caligae (Lat.): Çizme. İmparator Caligula adını *caligae*'den almıştı.

Catilina nutukları: *Consul Cicero*'nun Catilina ayaklanmasını ortaya çıkarmak için *Senatus*'da verdiği nutuklar. Böylece Catilina, deşifre olmuş ve vatan haini ilân edilmiştir (M.Ö. 63).

Censor'lar (Lat.): Roma'da beş yılda bir yurttaşların ve onların sahip oldukları servetlerin sayımını (*census*) yapan, kaydını tutan, senatörlerin listesini belirleyen memurlar; *imperium* yetkileri yoktu. Daha önce *consul*lük yapmış kişilerden seçilirlerdi.

Centuria (Lat.): Roma lejyonunda 100 kişilik bölük.

Centurio (Lat.): Roma lejyonunda 100 kişilik birliğin komutanı.

Cippus (Lat.): Mimari işlevi olmayan ufak, kısa sütun.

Civitas Romana (Lat.): Roma Yurttaşı.

Civitas Libera (Lat.): Özgür kent.

Clementia (Lat.): Sözcük anlamı merhamet; aynı zamanda personifikasyon.

Cliens (Lat.): Çoğ. *Clientes*. Yanaşıma.

Cloaca Maxima (Lat.): Roma'daki kanalizasyon sistemi.

Clupeus Virtutis (Lat.): Onurlandırılacak kişiye sunulan (veya kapısına asılan) "altın kalkan".

Cognomen (Lat.): Roma yurttaşlarında aile (*familia*) adı.

Cohors (Lat.): Çoğ. *cohortes*. Roma'da askeri birlik.

Comitatenses (Lat. çoğ.): Büyük Constantinus zamanında esas olarak sınırın hemen gerisinde oluşturulan mobilize saha birliği. Aynı zamanda bkz. *Comitatus*.

Comitatus (Lat.): Seyrû sefer (mobilize) halindeki ordu. Büyük Constantinus'tan itibaren oluşturuldu. Bkz. *Comitatenses*.

Comitia Centuriata (Lat.): Roma'da *patricii* ile pleblerin görev yaptığı "Yüzler Meclisi".

Comitia Curiata (Lat.): Roma'da 30 *curiae*'yı kapsayan ve sadece *patricii* sınıfına açık meclisti.

Comitia Tributa (Lat.): Pleb Meclisi. *Aedilis*'lerin, *tribunus*'ların ve *quaestor*'ların seçimini yapar, pleb kararlarını oynardı; oylama kabilelere göre olurdu.

Concilium Plebis (Lat.): Roma'da pleblerin oluşturduğu meclis, Pleb Meclisi.

Consecratio (Lat.): Tanrı mertebesine erişme, tanrılaştırma.

Consul (Lat.): Roma Cumhuriyet döneminde yıllık olarak atanan devletin en yüksek devlet memuru; devletin başında iki consul bulunurdu. İmparatorluk döneminde imparator unvanlarından biri.

Conubium (Lat.): Roma'da evlenme hakkı. Roma yurttaşının sahip olduğu haklardan biri.

Conventus (Lat.): Bir eyalet içindeki adli (hukuksal) bölge veya bölge merkezi.

Corona civica (Lat.): Defne dalı ile meşe yapraklarından yapılmış çelenk.

Curia (Lat.): Büyük aile birliği; Forum'daki Senato'nun toplantı yeri, meclis.

Cursus honorum (Lat.): Soylu bir Roma yurttaşının, memuriyet görevlerinde (kariyerinde) ilerleme kaydetme aşamaları.

Curul Aedilisi (Lat. *Aedilis Curulis*): Bkz. *Aedilis*.

D

Damnatio memoriae (Lat.): Anının lanetlenmesi.

Dareikos (Yun.): Pers altın sikkesi.

December (Lat.): Roma takviminde Aralık.

Decemvir (Lat.): 10 üyeli komisyonun üyelerinden biri. Roma Cumhuriyet döneminde On iki Levha kanunlarını *decemvir*'ler (çoğ. *decemviri*) hazırlamışlardı (*Decemviri Legibus Scribundis*).

Dekret (Lat. Decretum): Meclis kararı (kararname).

Delos Deniz Birliği: Atina tarafından M.Ö. 478 / 477'de Perslere karşı mücadele etmek için kurulan birlik.

Demiurgos (Yun.): Bir kent-devletinde yüksek devlet memuru, baş magistrat.

Demokrasi: Halk Egemenliği, yönetimde halkın egemen olduğu sistem.

Demokratia (Yun.): *Demos* (halk) ve *kratia* (yönetim) sözcüklerinden oluşan ve "Halk Yönetimi" anlamını taşıyan sözcük. Bkz. Demokrasi.

Demos (Yun.): Birkaç anlamı vardır: 1. Halk, 2. Sadece erkek yurttaşların oluşturduğu topluluk, 3. Aristokratların dışında kalan fakir halk, 4. Atina'daki demokratik devlet, 5. Ekklesia'yı oluşturan halk.

Denarius (Lat.): Roma'da esas gümüş sikke birimi.

Dikasterion (Yun.): Çoğ. *Dikasteria*. Halk Mahkemesi. Aynı zamanda bkz. *Heliaia*.

Diadokhos (Yun.): Çoğ. *Diadokhoi*. Büyük İskender'in ardılı, onun generallerinden biri.

Dictator (Lat.): Roma'da kriz veya olağanüstü hal gerektiren zamanlarda altı ay süreyle devlet yönetimini üstlenen en yüksek görevli (Örneğin, Sulla ve Caesar).

Dioecesis (Lat.): Diocletianus (M.S. 284-305) zamanında oluşturulan idari eyaletler; önceleri 13 adet idi, sonradan sayıları artmıştır. Dioecesislerin yönetimi *praetor praefectus*'u veya *vicarius*'un elindeydi.

Divus (Lat.): Tanrı.

Diva (Lat.): Tanrıça.

Dominatus (Lat.): Roma'da imparatorun mutlak hükümdarlığını tartışmasız kabul eden yönetim biçimi; İmparator Diocletianus (M.S. 284-305) ile başlar.

Domus Aurea (Lat.): İmparator Nero'nun Roma'da kendisi için inşa ettirdiği yapı (Altın Ev).

Donativum (Lat.): Parasal armağan (bir tür cülus bahşişi); Roma imparatorları tahta geçmek için destek gördükleri *praetor* muhafızlarına para vaat ederler ve tahta geçtikten sonra da onlara para dağıtırlardı.

Drahmi: Hellen sikkelerinde gümüş sikke birimi.

Dupondius (Lat.): Roma bronz (pirinç) sikke birimi.

Dux (Lat.): Geç Roma İmparatorluk döneminde vali.

E

Eisphora (Yun.): Mal ve varlıktan alınan özel vergi; özellikle savaş gibi olağanüstü dönemlerde yurttaşlardan ve yabancılardan (*metoikoi*) alınır.

Ekklesia (Yun.): Hellen kent-devletlerinde Halk Meclisi.

Elektron (Yun.): Altın ve gümüş alaşımı metal; ilk sikkeler elektrondan basılmıştı.

Eleusis Misterleri: “Eleusis Gizem Dinleri” olarak da ifade edilen bir kült. Devlet kontrolünde, Attika’daki Eleusis’te daha ziyade Demeter, kızı Persephone ve Dionysos onuruna tesis edilmişti.

Emporion (Yun.): Küçük ölçekli ticaret merkezi.

Epheroi (Yun.): Devlet denetçileri.

Epigrafi: Yazıtibilim.

Epistates (Yun.): Hellen kent-devletinde Prytaneis’in başkanı.

Eponim (Yun. *eponymos*): Yıla adını verme.

Epos (Yun.): Kahramanlık destanı.

Equites (Lat.): Eski Roma’da Atlı Sınıfı (Şövalyeler).

Era: Takvim başı.

Ethnos (Yun.): Halk.

Euergetes (Yun.): Bir kent-devletinde yararlı işlerde kullanılmak üzere para bağışlayan, imâr faaliyetlerine katkıda bulunan, festival masraflarını üstlenenler kişilere verilen onurlandırma sıfatı.

Eupatridai (Yun.):Soylular (Soylu doğanlar).

Exercitus (Lat.): Ordu.

F

Familia (Lat.): Aile.

Fasces (Lat.): Arasına balta yerleştirilmiş değnek demeti asa. *Lictor*’lar taşırdı.

Februarius (Lat.): Roma takviminde Şubat.

Fibula (Lat.): Çoğ. Fibulae. Çengelli iğne.

G

Gens (Lat.): Klan veya büyük aile.

Gerusia (Yun.): Yaşlılardan oluşan bir tür Danışma Meclisi. Gizem Dinleri: Bkz. Eleusis misterleri.

Grammatistes (Yun.): Eğitimbiler.

Gregorien takvimi: 16. yüzyıl sonlarında Papa XIII. Gregorius tarafından geliştirilen ve günümüzde halen kullanılan takvim.

H

Hegemon (Yun.): Lider, önder.

Hekatombaion (Yun.): Hellen takviminde Temmuz’a denk gelen ay.

Heliaia (Yun.): Hellen kent-devletinde bir tür halk mahkemesi. Aynı zamanda bkz. *Dikasterion*.

Hellen (Yun.): Yunan halkından olan. Yunanlar kendilerini bu şekilde adlandııyorlardı.

Hellenistik: Büyük İskender’in Doğu seferiyle birlikte Hellen kültürünün Doğu’ya yayılması ve Doğu kültürüyle kaynaşması. Büyük İskender’in Doğu seferine başladığı (veya Pers Krallığı’na son verdiği) tarihten Roma’nın son Hellenistik Krallık olan Ptolemaiosları ortadan kaldırdığı tarihe kadar süren dönemin adı (M.Ö. 334 / 330 – 30).

Hellanodikai (Yun.): Festival düzenleyicileri.

Hellenotamiai (Yun.): Delos Deniz Birliği’nde hazine görevlileri.

Helot (Yun. *heiolos* veya *heioletes*): Sparta’da toprağa bağlı köle.

Herme (Yun.): Üst kısmı Tanrı Hermes’in büstü şeklinde sona eren dikdörtgen taş blok; bloğun orta yerinde *phallos* tasviri bulunurdu.

Hierothesion (Yun.): Mezar anıtı. Hiereus (Yun.): Din adamı, “rahip”.

Hippeis (Yun.): Atlılar (Atina’da toplumun sınıflarından biri).

Homonoia (Yun.): Sözcük anlamı “uyum”, “dostluk”; aynı zamanda personifikasyon.

Homo novus (Lat.): Yeni kişi. Bkz. *Novus homo*

Hoplit (Yun. *hoplites*): Tam teçhizatlı (kalkan, mızrak, kılıç, zırh) Hellen piyade askeri.

Hostis Publicus (Lat.): Vatan haini, devlet düşmanı.

Höyük: Suni tepe; üst üste yerleşimler nedeniyle oluşan suni tepe.

I

Januarius (Lat.) (Januarius): Roma takviminde Ocak.

Idus (Lat.): Ayın 15. günü (bazı ayların 13. günü).

Imperium (Lat.): Roma’da “emretme” yetkisi.

Imperator (Lat.): 1. Komutan, 2. İmparator.

Imperium Propraetore (Lat.): *Imperium* yetkisine sahip *propraetor*.

Imperium Romanum (Lat.): Roma İmparatorluğu

Incitatus (Lat.): İmparator Caligula’nın yarış atının adı.

Interrex (Lat.): Roma'da kral öldüğünde yenisi seçilinceye kadar devletin başına geçen kişi.

Isegoria (Yun.): Hellen kent-devletinde mecliste konuşma özgürlüğü.

Isonomia (Yun.): Hellen kent-devletinde yasalar karşısında eşitlik.

Istomia (Yun.): Hellen kent-devletinde herkesin her makama gelebilme hakkı. İunius: Roma takviminde Haziran.

Iustitia (Lat.): Sözcük anlamı "adalet"; aynı zamanda personifikasyon.

J

Jülyen takvimi: İulius Caesar zamanında hazırlanan Roma takvimi.

K

Kalendae (Lat.): Roma takviminde ayın ilk günü.

Karum: Pazar yeri (Hitit, Asur gibi Doğu toplumlarında).

Keruks (Yun.): Çoğ. *kerukes*. Ulak, haberci, mesaj götüren.

Kerykeion (Yun.): Tanrı Hermes'in asası.

Khora (Yun.): Kent-devletinin kırsalı.

Kiklopik: Mitolojideki Kyklops adlı devlerin taşıyabileceği kadar büyük-iri (özellikle taş).

Kitharistes (Yun.): Müzik ve lirik şiir eğitimcileri.

Kleros (Yun.): Sahip olunan toprak parçasının "hisse / pay" anlamını taşıyan Hellence adı.

Klerukhia (Yun.): Atina'nın deniz kıyısı ve adalar gibi stratejik mevkiilerde kurduğu özel koloniler. Ya da Atina'nın fethettiği topraklarda fakir yurttaşlara verdiği toprak parçası (*kleros*). *Klerukhia*'larda yerleşenler Atina yurttaşlık haklarına sahiptiler.

Kolonizasyon: Bir kavmin ya da bir kent halkının tarımsal veya ticari faaliyetlerde bulunmak için kendi sınırları dışında elverişli topraklarda üsler kurup, orayı yurt edinme süreci.

Komedia (Yun.): Sahne'de gerçekleştirilen oyun türü.

Kral Yolu: Susa'dan Sardeis'e uzanan ticari ve askeri amaçlı yol (daha çok Pers döneminde).

Ktistes (Yun.): Koloni kurucusu.

Kupel: Ocak çıkuru. Kupelasyon: Fırınlama.

Kutsal Savaş: Phokislielerin Delphoi Apollon Tapınağını işgal etmeleri üzerine Phokis ile Thebai arasındaki patlak veren savaş (M.Ö. 355).

Kült: Tanrı veya kahraman tapınımı.

L

Latifundia (Lat.): Roma'da büyük araziler, çiftlik arazisi. Lavagetas: Akha kralının yardımcısı.

Legatus (Lat.): Komutan, imparator vekili, özel devlet görevlisi. Lejyon komutanı; imparatorluk eyaletinde doğrudan imparatora bağlı vali (*Legatus Augusti*).

Leiturgia (Yun.): Bir tür zorunlu sponsorluk. Zengin yurttaşların kamusal alandaki imâr faaliyetlerini, festival düzenlenmesini, gemi inşasını vb. –devletin isteği üzerine– zorunlu olarak finanse etmeleri.

Lejyon (Lat. *legio*): Roma askeri birliği. Kapsadığı asker (lejyoner) sayısı cumhuriyet döneminde 4500; imparatorluk döneminde 5200 kişiden oluşuyordu; ancak zaman içinde farklı sayılar da söz konusudur.

Lex (Lat.): Kanun.

Lictor (Lat.): *Consul*lere refakat eden görevli. *Lictor*'lar omuzlarında *fascēs* denen bir değnek demeti taşırlardı.

Linear A ve B: Tunç Çağında Girit ve Miken uygarlıklarında kullanılan çizgisel yazı.

Logographos (Yun.): Çoğ. *Logographoi*. Kent tarihi, kahramanlıklar, mitoloji gibi insanların ilgisini çeken konuları *rhapsodos*'lar gibi şiir diliyle değil, düz yazı (nesir) şeklinde yazan kişi. Adlarını bildiğimiz *logographos*'lar arasında her ikisi de Miletoslu olan Kadmos ile Hekataios'u sayabiliriz.

M

Magister Equitum (Lat.): Roma Cumhuriyet Dönemi'nde *Dictator*'un yardımcısı (*imperium* yetkisine sahip), süvari kuvvetlerine komuta ederdi. Aynı zamanda sınırdaki süvari birliği komutanı.

Magister Militum (Lat.): Askeri komutan.

Magister Peditum (Lat.): Piyade askerlerin komutanı.

Magistrat (Lat. *Magistratus*): Roma'da yüksek devlet memuru. Hellen kent-devletlerinde de yüksek devlet memurları bu şekilde anılır.

Magnus (Lat.): Sözcük anlamı "Büyük".

Maius (Lat.): Sözcük anlamı "Daha büyük". *Imperium maius* (= daha büyük bir emretme yetkisi).

Martius (Lat.): Lat. Mart ayı. Mausoleion: Mezar anıtı, mozole.

Medimnos (Yun.): Ölçek, kile. 1 *medimnos*, 38 kilogram veya 50 litre.

Megaron (Yun.): Dikdörtgen planlı, ön avlulu basit yapı.

Mesogeia (Yun.): İç bölge.

Metoikos (Yun.): Çoğ. *metoikoi*. Yabancı, kent-devleti yurttaşlığı olmayan, başka bir yerden gelip oraya yerleşmiş.

Mil taşı: Mesafe taşı; gidilecek yere olan uzaklığın belirtildiği yuvarlak taş.

Milano emirnamesi (fermanı): I. Constantinus ve Licinius tarafından Hıristiyanlara hoşgörü gösterilmesini isteyen emirname (M.S. 313).

Monarşi: Tek kişi egemenliğine dayalı yönetim sistemi (ör. Krallık).

Monophthalmos (Yun.): “Tek gözlü” anlamında lâkap; özellikle Antigonos için.

Municipium (Lat.): Roma kenti (ve yurttaşlığı) statüsü verilerek Roma'nın koruması altına alınan fakat iç işlerinde özgür (otonom) olan İtalya'daki kent-devletlerine ya da bu şekilde tesis edilmiş kentlere ve kapsadıkları topluma verilen isim. Bir görüşe göre *municipium*'ların oy verme hakkı bulunmuyordu.

Müttefikler Savaşı: Aynı zamanda “Sosyal Savaş” olarak da bilinir. İtalya'nın güneyindeki Roma müttefiki kentler ile Roma arasındaki savaş (M.Ö. 91-88).

N

Naumakhia (Yun.): Deniz savaşı.

Neokoros (Yun.): Sözcük anlamı “tapınak muhafızı”; imparator tapınağını (kültünü) işaret eder.

Nomen: Lat. ad.

Nomoi (Yun.): Yazılı yasalar.

Nomothetai (Yun.): Yasa koyucular.

Nomos (Yun.): Kanun; vergi.

Nonae (Lat.): Roma takviminde ayın 5. günü (bazı ayların 7. günü).

November (Lat.):Lat. Kasım ayı.

Novus Homo (Lat.): Deyim. Roma'da, üyelerinin esas olarak *patricii* veya soylu sınıfına mensup kişilerden oluştuğu *Senatus'a*, ailesinde veya sülalesinde daha önce senatörlük yapmış olmayan bir kişi girdiğinde, diğer *Senatus* üyeleri –o kişinin *Senatus* geleneğinden gelmediğini ima etmek için– ona *novus homo* (yeni insan, yeni kişi) derlerdi. Alt tabakadan gelip aristokrasi sınıfına yükselen kişi; sonradan görme.

Numismatik: Sikke bilimi.

Nus (Yun.) *Nous*: Akıl.

O

October (Lat.): Roma takviminde Ekim.

Oikist (Yun. *oikistes*): Koloni kurucusu.

Okhlokratia (Yun.): Avam Yönetimi; halk yönetiminin yani demokrasinin bozulmuş biçimi.

Oligarşi (Yun. *Oligarkhia*): Bir grubun (azınlığın) yönetimi. Genellikle zengin olmalarına rağmen, doğuştan soyluluk esas değildir.

Optimat'lar (Lat. *optimates*): Roma'da, organize olmamış ama belirli bir siyasal görüş etrafında toplanmış grup; genellikle muhafazakâr nitelikli aristokratlar ve senato üyele-

rinden oluşuyordu ve halkın aşağı tabakalarıyla (*populares*) çatışma halindeydi.

Ostrakon (Yun.): Çoğ. *ostraka*. Keramik parçası.

Ostrakophoria (Yun.): Çanak çömlek parçası kullanarak oy verme.

Ostrakismos (Yun.): Çanak Çömlek Mahkemesi.

P

Paideia (Yun.): Eğitim.

Paidagogos (Yun.): Olgunluk çağına gelinceye kadar çocukların eğitimlerinin aksamamasını sağlayan, onları kötü alışkanlıklardan uzak tutan ve okula götürülmesinden sorumlu bir tür ev kölesi.

Paidotribes (Yun.): Atletizm eğitimcileri.

Panhellen: Hellen birliği.

Panionion (Yun.): Ion Birliği.

Paralia (Yun.): Kıyı.

Parasang: Pers uzaklık ölçüsü; 1 *parasang* yaklaşık 5.2 km.

Parth: M.Ö. 247'de Arsakes tarafından kurulan Pers hanedanı Arsakidlerin genel adı.

Pater Familias (Lat.): Roma'da aile babası (evin reisi). Pater Patriae: “Vatanın Babası” unvanı. Daha ziyade Roma imparatorları bu unvanı alırdı.

Patricius'lar (Çoğ. *patricii*): Soylu, zengin Roma yurttaşları; senato üyeleri bu sınıftan çıkardı.

Patronus (Lat.): Roma yurttaşı olmayan bir kişiyi himayesine alıp onu koruyan, haklarını gözetken kişi.

Pax (Lat.): Barış.

Pax Romana (Lat.): Roma Barışı.

Pentakosiomedimnoi (Yun.): Atina'da 500 *medimnoi* ve üstü geliri olan sınıf.

Perioikoi (Yun.): Özellikle Sparta'da kentin civarında oturan yarı-yurttaşlar.

Peripatetik Okul: Aristoteles'in okulu (*Lykeion*); dolaşarak ders verdiği için bu şekilde anılırdı.

Persler: Çekirdek bölgeleri İran olan halk. Eski Çağ'da Akhaimenidler, Arsakidler (Parthlar) ve Sasaniler olarak üç büyük hanedan olarak İran ve çevresinde hüküm sürmüşlerdir.

Phalanks: *Sarissa* adını taşıyan uzun mızraklı “hoplit” denen askerlerden oluşan hareket yeteneği yüksek askeri birlik.

Phallos (Yun.): Erkek cinsel organının tasviri; daha çok be-reket ile ilgilidir.

Philoromaiois (Yun.): Roma dostu. Daha ziyade Hellenistik kralların kullandıkları unvan.

Phoros (Yun.): Vergi.

Phratría (Yun.): Küçük kabile, klan; esas olarak sosyal ve dinsel birlik; kabilenin (phyle) alt bölümü.

Phyle (Yun.): Kabile.

Pius (Lat.): Tanrılara, devlete ve aileye saygılı. İmparatorlar sıfat olarak da kullanılmışlardır. Örneğin, İmparator Antoninus Pius.

Plebler (Lat. tek. *plebs*, çoğ. *plebes*): Roma'da siyasal olarak örgütlenmiş ve *patricii*'ye muhalif olan grup. Zengin veya fakir, yavaşma (*cliens*), yerel Romalı veya yabancı (ör. Sabinler) olabilirlerdi. *Patricii* ile aynı haklara sahip olmak için mücadele etmişlerdir. Sonradan, Cumhuriyet Dönemi sonlarında, aşağı halk tabakasından olanlara pleb denilmiştir.

Pleb tribunu (Lat. *tribunus plebis*): Çoğ. tribuni plebis. Pleb haklarını koruyan on kişilik memur grubu. Veto hakları vardı. İmparator Augustustan itibaren Roma imparatorları *Tribunicia Potestas* (Tribunluk Gücü) unvanı almaya başladılar.

Poliorketes (Yun.): Sözcük anlamı "kuşatıcı". Esas olarak Makedon Demetrios'un unvanı.

Polis (Yun.): Siyasal ve sosyal olarak örgütlenmiş kent-devleti. Politeia (Yun.): Yurttaşlık.

Pontifex Maximus (Lat.): Baş Rahip; devlet dininin başı. Roma imparatorları da bu unvanı almışlardır.

Populus Romanus (Lat.): *Patricii* ve Pleblerin oluşturduğu Roma halkı.

Praefectus Urbanus (Lat.): Kent Prefekti.

Praetor: Roma'da yüksek devlet memuru. Görevleri hukuki meselelerde (yargı) *consul*lerin yükünü hafifletmekti. *Imperium* yetkisine sahip olan praetor'luk görevi, esas olarak patricii sınıfından olanların yaptığı bir görevdi.

Praetor Urbanus (Lat.): Kent Praetor'u.

Propraetor (Lat.): Praetor'un yerine geçen, onun yetkilerine sahip yüksek devlet memuru; *imperium* yetkisine sahipti.

Primus inter pares (Lat.): "Eşitler arasında birinci". *Principatus* yönetiminde özellikle imparatorun, aynı kariyeri paylaşan kişilerden biri olduğu ve geçmişinde aynı kariyere sahip diğer kişilerin de aynı mevkiye gelebileceklerinin imkânı bulunduğunu imâ etmek için kullanılan bir ifade. Ancak, yine de, *primus inter pares* sıfatının yüklendiği kişinin diğerlerinden üstün olduğu ya da en azından öyle görülmesi gerektiği gerçeği de vardır.

Princeps (Lat.): Sözcük anlamı "önder" veya "birinci kişi". Cicero, Birinci *Triumvir*liği oluşturan Caesar, Pompeius ve Crassus'u *principes* (= birinci yurttaşlar) olarak adlandırmıştı. Keza, Tacitus da *Principatus* Dönemi'ni (İmparatorluk Dönemi) başlatan Augustus'u *princeps* olarak tanımlamıştı.

Princeps Iuventutis (Lat.): "Gençler arasında birinci". Atlı Sınıfı (*Equites*) Augustus'un torunları Gaius ve Lucius'u *princeps iuventutis* ilân ederek Atlı Sınıfı'nın liderleri olarak tanımlamıştı. Daha sonra ileride tahta geçecek prensler için de aynı unvan kullanıldı.

Princeps senatus (Lat.): Senato'nun lideri. İmparatorluk Dönemi'nde imparator da bu unvanı taşıyordu.

Principatus (Lat.): Sözcüğün kökeni *princeps*'e (birinci kişi) dayanmakta olup "birinci kişinin yönetimi" anlamındadır; Roma'da principatus dönemi aynı zamanda Diocletianus ile başlayan Monarşi yönetimine kadar imparatorluk dönemini ifade eder.

Proconsul (Lat.): Sözcük anlamı "*consul*'ün yerine görev yapan" demek olan *proconsul* bir tür promagistrat idi. Daha önce *consul*lük yapmış kişilerden seçilen kişi, *proconsul* unvanıyla bir eyaletin yönetiminde görevlendirilirdi.

Proletarii (Lat.): Roma'da halkın en alt tabakası, proletarya.

Proscriptio (Lat.): Devlet düşmanı veya vatan haini ilân edilene yargılamadan ölüme mahkum etmek; ölüme mahkum edilenlerin liste halinde ilân edilmesi.

Prostates (Yun.): 1. *demos* lideri, 2. bir *metoikos*'un *patronus*'u.

Provincia (Lat.): Köken itibarıyla, belirli bir coğrafi alanı yönetmek (*imperium*) için seçilen veya atanan üst düzey bir Roma magistratının görev tanımıdır. Ancak, daha sonra günümüzdeki anlamına yakın olarak "eyalet" anlamında kullanılmıştır.

Prytaneis (Yun.) (tek. *prytanis*): Hellen kent-devletinde, Atina'da, *Bule*'nin alt komisyonu olarak görev yapan *Bule*'nin 50 üyesi. Devletin tüm acil işleri önce *Prytaneis* tarafından ele alınır. *Prytaneis*'in toplantı yeri *Prytaneion* adı verilen yuvarlak planlı (tholos) bir mekândı.

Ptolemaion: Ptolemaioslara ilişkin kült yapısı.

Publicani (Lat.): Tek.. *publicanus*. Roma'da vergi mültezimleri.

Q

Quaestor (Lat.): Roma'da mali işlerden ve devlet hazinesinden sorumlu devlet memuru.

Quintilis (Lat.): Roma takviminde Temmuz ayı.

R

Res Publica (Lat.): Cumhuriyet (Roma Devleti).

Rex (Lat.): Kral.

Rex Sacrorum (Lat.): Kutsal işlere bakan kral; dinsel törenlerin organizasyonundan ve kurban işlerinin düzenlenmesinden sorumlu.

Rhapsodos (Yun.): Kentten kente dolaşarak, ellerindeki değ-nekle ritim tutarak kahramanlık ve mitoloji içerikli şiirler okuyorlardı (Örneğin, Homeros).

Rhetor (Yun.): Hatip Rhetorik: Hitabet.

Ripenses (Lat.): Geç Roma'da sınır birlikleri.

S

Sarissa (Yun.): Hoplitlerin kullandığı uzun mızrak.

Sasani: Parth Devleti'nin yıkılmasından sonra Ardaşir ile birlikte İran'da kurulan devlet. (M.S. 224).

Satrap: Pers İmparatorluğu'ndaki belirli yönetim bölgelerinin başındaki kişi (vali).

Seisakhtheia (Yun.): Yükten, külfetten kurtulma; borçların silinmesi (özellikle Solon zamanında).

Sella curilis (Lat.): *Curul* sandalyesi. Açılır kapanır makam koltuğu.

Sementasyon: Elektronda bulunan altın ve gümüşü birbirinden ayırmak için kullanılan tavlama yöntemi.

Senatus (Lat.): Senato. Roma'da esas olarak optimatlardan (*optimates*) seçilen üyelerden oluşurdu. Zaman içinde üye sayısında bazı farklılıklar görülse de, genel olarak 600 senatör görev yapardı. Halk Meclisi'nin aldığı kararlar Senato tarafından onaylanmadan yasalasmazdı. Cumhuriyet Dönemi'nde önemli olmasına karşın, İmparatorluk Dönemi'nde imparatorun ön planda olması Senatoyun önemini azaltmıştı.

Senatus consultum (Lat.): *Senatus* kararı. Sikkelerde ve yazıtlarda SC olarak kısaltılır.

September (Lat.): Roma takviminde Eylül.

Servus (Lat.): Çoğ. *servi*. Köle.

Sestertius (Lat.): Roma'nın çapı en büyük bronz sikke birimi.

Sextilis (Lat.): Roma takviminde Ağustos. İmparator Augustus'tan itibaren *Sextilis*, *Augustus* olarak değiştirilmiştir.

Siglos (Yun.): Pers gümüş sikkesi.

Sikke: Ağırlığı ve çapı önceden ayarlanmış, üzerinde kendisini basıp tedavüle sokan devletin yazı ve işareti (tip) bulunan metalden yuvarlak ödeme aracı.

Sofist (Yun. *Sophistes*): Sözcük anlamı herhangi bir alanda usta, bilge kişi anlamını taşımaktadır. M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren kentten kente dolaşarak para karşılığı yaşamda gerekli olan bilgileri (gramer, hitabet, felsefe, siyaset) ders veya eğitim amaçlı veren kişiler de Sofist olarak adlandırılmışlardır. Hellen felsefesinde Sofistler, insanı "yaşamın merkezi" ve "her şeyin ölçüsü" olarak kabul etmişlerdi.

Solidus (Lat.): Geç Roma'da tedavüle çıkan altın sikke.

Sosyal Savaş: Bkz. Müttefikler Savaşı.

Soter (Yun.): Kurtarıcı.

S.P.Q.R (Lat.): *Senatus Populusque Romanus* (Roma Senatosu ve Halkı); Roma devletini ima eder.

Stephanephoros (Yun.): Devletin yüksek magistratı; baş magistrat.

Stoacılık: Kurucusu Kitionlu Zenon olup Hellenistik dönemde ortaya çıkmıştır. Bu kişi Atina'daki Stoa Poikile'de ders verdiğinden dolayı onun felsefesi de stoacılık olarak adlandırılmıştı. İlgilendikleri başlıca konular ahlak ve mantık idi.

Strategos (Yun.): Komutan; aynı zamanda eski Hellen kent-devletinde yüksek devlet memuru (baş magistrat).

Symmakhia (Yun.): Birlik.

Synhedrion (Yun.): Meclis.

Synoikismos (Yun.): Birkaç ufak yerleşim biriminin (örneğin köylerin) bir araya gelerek bir kent-devletini meydana getirmesi.

Sympoliteia (Yun.): Birkaç kent-devletinin bir araya getirilmesi.

T

Talanton (Yun.): Ağırlık birimi.

Tetradrahmi: Dört drahmi değerinde gümüş sikke birimi.

Tetrarkhia (Yun.) (tetraşi): Diocletianus (M.S. 284-305) ile birlikte başlayan dörtlü yönetim sistemi: iki *augustus* ve iki *caesar*.

Tetraşi: Bkz. *Tetrakbia*.

Thesmoi (Yun.): Sözlü yasalar.

Thetes (Yun.): Hellen kent-devletinde (Atina'da) toplumun en alt sınıfı.

Tholos (Yun.): Yuvarlak yapı; Hellen kent-devletinde (Atina'da) *Prytaneis*'in toplantı yeri.

Timokrasi (Yun.): Varlıklı kişilerin iktidarda önemli pozisyonlara geldiği yönetim sistemi.

Tiran (Yun. *tyrannos*): Oligarşi ile yönetilen kent-devletlerinde, yönetimi zorla, yasal olmayan bir şekilde ele geçiren kişi.

Tragedia (Yun.) (trajedi): Edebiyatın önemli bir türü; sözcük anlamı "keçi şarkısı".

Tribunicia potestas (Lat.): Halk Tribunus'unun (*Tribunus Plebis*) gücü.

Tribus (Lat.): Roma'da kabile.

Tributus (Lat.): Vergi.

Trittys (Yun.): Üçte bir anlamını taşıyan bölüm / bölge (özellikle Solon ve Kleisthenes zamanında Atina'da).

Triumvir'ler (Lat. *Triumvir*): Roma'da devlet yönetimini üstlenen üçlü komisyon. *Triumviri Rei Publicae Constituendae*: Cumhuriyeti (devleti) kurmakla görevli üçlü (triumvir'ler). I. *Triumvir*lik (M.Ö. 60): Pompeius, Caesar ve Crassus; II. *Triumvir*lik (M.Ö. 43): Marcus Antonius, Octavianus ve Lepidus.

Tümülüs: İçinde mezar odası bulunan yığma tepe.

U

Uncia (Lat.): 1 / 12 değerinde sikke veya ağırlık birimi. 1 *as* = 12 uncia.

V

Vabartum: Doğu toplumlarında, özellikle Asur'da, küçük ölçekli konaklama yeri.

Vanaks: Akhalarda kral.

Veteran (Lat. veteranus): Çoğ. *veterani*. Roma'da emekli asker.

Vicarius (Lat.): *Dioecesis* yöneticisi.

Vigintiviri (Lat.): Maximinus'a karşı mücadele edildiği sırada *Senatus* tarafından oluşturulan 20 kişilik meclis / komisyon.

Virtus (Lat.): Erdem; aynı zamanda personifikasyon.

Y

Yedi Bilge: M.Ö. yak. 620-550 arasındaki dönemde akıl ve bilgeliklerinden dolayı öne çıkan kişilere verilen ad. Bu konuda bilgi veren kaynağa göre değişiklik gösterse de adı en fazla geçenler şunlardır: Miletoslu Thales, Prieneli Bias, Mytileneli Pittakos, Atinalı Solon, Spartalı Khilon, Lindoslu Kleobulos, Khenailı Myson.

Yedi Tepe: Roma'da Palatinus, Capitolium, Quirinalis, Viminalis, Caelius, Esquilinus, Aventinus.

Z

Zeugitai (Yun.): Solon'un Atina toplumunu sınıflandırmasında küçük çiftçilerden oluşan üçüncü sınıf.